

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**RİSK KAVRAMININ TOPLUMSAL YANSIMASI:
SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL YARDIMLAŞMA**

**DOKTORA TEZİ
Suat SOYDEMİR**

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali Rıza ABAY

KASIM - 2013

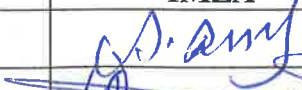

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**RİSK KAVRAMININ TOPLUMSAL YANSIMASI :
SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL YARDIMLAŞMA**

**DOKTORA TEZİ
Suat SOYDEMİR**

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

“Bu tez/..../2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Ali Rıza ADAZ	Kabul	
Prof. Dr. Adnan Ömerustaçlı	Kabul	
Prof. Dr. H. Musa Zengin	Kabul	
Doç. Dr. İsmail HAZA	Kabul	
U. Doç. Dr. Akdemir Beul	Kabul	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu; kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Suat SOYDEMİR

15.11.2013

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının konusunun belirlenmesinde ve her aşamasında yüreklendirici ve pozitif enerji veren, bilgi birikiminden ve tecrübelerinden çok faydalandığım çok kıymetli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Ali Rıza ABAY'a en içten teşekkürlerimi belirtmek isterim. Tez izleme jürimde yer alan ve bu süreçte kıymetli eleştirileri ve yol gösterici önerileri ile desteklerini ve katkılarını esirgemeyen Doç. Dr. İsmail HİRA ve Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ'ye; Sakarya Üniversitesi Sosyoloji bölümünün güzide ve pek muteber hocalarına; tez sürecinde beni dinleyerek ve sorularıyla takip eden, fikirlerini paylaşan kıymetli arkadaşım Öğr. Gör. Selman YARCI'ya ve diğer çalışma arkadaşlarıma; çeviri konusunda büyük yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen İbrahim LİMON ve Yüksel ŞAHİN'e, üzerimde çok emeği olan kıymetli ağabeylerim Metin BUZ ve Raşit TARKAN'a teşekkürlerimi ve minnet duygularımı iletmeyi bir borç biliyorum. Bu vesileyle bu çalışmamda emeği geçen, yardımları ve desteklerini esirgemeyen herkese teşekkür ediyorum.

Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme; büyüme çağında fazla zaman ayıramadığım çocuklarıma; bu süreçte sabırla ve büyük fedakarlıkta bulunan eşim Hatice Soydemir'e şükranlarımı sunarım...

Suat SOYDEMİR

15.11.2013

İÇİNDEKİLER

BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
TABLO LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1.Risk Kavramının Etimolojik Kökeni	8
1.2. Risk Kelimesinin Tehlike, Belirsizlik, Güven Kelimelerinden Ayrılan ve Ortak Noktaları	13
1.3. Batıda Risk Kavramının Tarihsel Gelişimi.....	15
1.3.1. Risk Ve Ekonomi	15
1.3.2. Risk Ve Etik	20
1.3.3. Risk , Teknoloji Ve Ekoloji	24
BÖLÜM 2 : RİSKE DAİR SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLAR	28
2.1.Ulrich Beck : Düşününsel Modernleşme ve Risk	28
2.1.1. Ulrich Beck'te Risk ve Risklerin Özellikleri.....	28
2.1.2.Risk Toplumunun Ortaya Çıkışı ve Özellikleri	29
2.1.3. Düşününsel Modernleşme ve Çıkış Yolları	33
2.1.4. Bireyselleşme	38
2.2. Anthony Giddens : Geç Modernleşme ve Risk	41
2.2.1. Geç Modernleşme Dönemi ve Risk Profili	42

2.2.2. Risk Ve Refah Devleti	52
2.2.3. Dışsal Risk , İmal Edilmiş Risk ve Yüksek Maliyetli Riskler	55
2.2.4. Risklerin Azaltılması	60
2.3. Zygmunt Baumen : Müphemlik ve Kontrol	61
2.3.1 Düzen Ve Kontrol	61
2.3.2. Müphemlik Ve Postmodernite	64

BÖLÜM 3 : SOSYAL RİSK , SOSYAL REFAH DEVLETİ VE SOSYAL

GÜVENLİK İLİŞKİSİ	74
3.1. Sosyal Risk Kavramı ve Türleri.....	74
3.2. Sosyal Risk Yönetimi	80
3.3. Sosyal Risklerin Ekonomik Güvence Altına Alınması : Sigorta	85
3.4. Sosyal Risklerin Küreselleşmesi ve Sosyal Güvenlik	91
3.5. Sosyal Riskleri Ve Belirsizliği Azaltmada Sosyal Güvenlik Sistemine Duyulan İhtiyaç.....	101
3.6. Sosyal Devletin Doğuşu ve Gelişimi	106
3.6.1.Sosyal Devletin Temel İşlevleri	113
3.6.2. Sosyal Riskleri Azaltan Refah Devleti Modelleri	119
3.6.2.1. Liberal Refah Rejimleri	121
3.6.2.2. Muhafazakar – Korporatist Refah Rejimleri	122
3.6.2.3. Sosyal Demokrat Refah Devleti	124
3.7. Refah Devletinin Krizi ve Sosyal Güvenlik	127
3.7.1. Sosyal Kamu Harcamalarının Daraltılması ve Sosyal Güvenlik	129
3.7.2. Refah Hizmetlerine Olan Talebin Artması	134
3.7.3. Toplumsal Yapıdaki Değişim	136

BÖLÜM 4: SOSYAL HİZMET, SOSYAL YARDIMLAŞMA VE REFAH

KARMASI	142
4.1. Sosyal Yardımlaşma ve Sosyal Hizmet	142
4.2. Risk ve Belirsizliği Azaltmada Yoksulluk ve Sosyal Yardımlaşma İlişkisi.....	150

4.3. Sosyal Riskleri Azaltmada Refah Karması	160
4.4. Sosyal Risklerin Azaltılmasını Sağlayan Sosyal Refah Kurumları	165
4.4.1. Sivil Kesim.....	167
4.4.2. Dini Kurumlar	169
4.4.3. Gönüllü Sektör	174
4.4.4. Kamu Sektörü	177
4.4.5. Özel Sektör	179
SONUÇ	181
KAYNAKÇA	189
ÖZGEÇMİŞ	207

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇEV	: Çeviren
DSF	: Dünya Sosyal Forumu
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İLO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖZİDA	: Özürlüler İdaresi Başkanlığı
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SYDGM	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
SYGM	: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
TEPAV	: Türkiye Ekonomik Politikaları Araştırma Vakfı
YY	: Yüzyıl
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 :Modern Öncesi ve Modern Kültürlerde Güven ve Risk Ortamı	49
Tablo 2 : Başlıca Risk Türleri	78
Tablo 3 : Sosyal Risk Yönetimi	82
Tablo 4 : Refah Devleti Modelleri.....	121
Tablo 5 : Refah Devletlerinin Sınıflandırılması: Değişik Çalışmalar.....	126
Tablo 6 : Kamu Sosyal Harcamaları	131
Tablo 7 : Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı SHÇEK, SYDGM ve ÖZİDA'nin "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım" Harcamaları	133
Tablo 8 : 'Tek kişilik' ve 'tek ebeveynli' dağılmış ailelerden oluşan hane halklarının yüzde dağılımlarında değişimler, 1978-2008	138
Tablo 9 : Türkiye'de Nüfusun Yaş Grupları Arasında Yüzdelerik Dağılımı	140
Tablo 10 : Türkiye'de Nüfusun Yaş Grupları Arasında Yüzdelerik Dağılımı.....	140
Tablo 11 : Sosyal Yardımlar ve yoksulluk Riski	159
Tablo 12 : Sosyal Refah Sağlayan Kurumlar ve Fonksiyonları	166
Grafik 1 : Kamu Kesimi Sosyal Harcamalar	132

Tezin Başlığı: Risk Kavramının Toplumsal Yansıması : Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımlaşma	
Tezin Yazarı: Suat SOYDEMİR	Danışman: Prof. Dr. Ali Rıza ABAY
Kabul Tarihi: 15 Kasım 2013	Sayfa Sayısı: v (ön kısım)+188(tez)+19(Ek)
Anabilimdalı: Sosyoloji	
<p>Risk kavramı tarihi süreç içerisinde farklı toplumlarda farklı anlamlarda kullanılmıştır. Risk kavramı günümüzde ağırlıklı olarak “belirsizlik”, “güven” ve “tehlike” kavramlarının keşişim noktasında duruyor. Modernliğin temel nosyonu olan risk kavramı, belirgin olarak 1970’li yıllardan sonra akademik çevrelerde, ekonomi, sigorta, sosyal psikoloji, çalışma ekonomisi, tıp, finans, hukuk, iş yaşamı, ekoloji, sosyoloji v.b. alanlarında ölçülmesi ve tahmin edilmesi gereken bir kavram olarak yaygınlık kazanmıştır. Bütün bu alanlarda risk kavramı birey, şirket ve devletlerin güncel eylemlerine yön vermektedir. Gelecekte de bu yön vermenin bütünüyle katlanarak artacağına işaretleri belirlemeye başlamıştır. Bu anlamda risk kavramını sosyo- kültürel zeminde ele alanlar risk toplumu kuramını ortaya atmışlardır.</p> <p>Risk toplumu bağlamında yerel ve küresel ölçekte farklı riskler ortaya çıkmıştır. Küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan riskler eninde sonunda sosyal hayatı etkilemektedir. Bu araştırmada “risk toplumu” kuramı çerçevesinde var olan ve üretilen risklerin sosyolojik boyutuyla derinlemesine incelenerek, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma bağlamında nasıl azaltılacağı konusu bu çalışmanın ana temasıdır.</p> <p>Sosyal risklerin, küreselleşmenin etkisiyle çeşitlenerek ve yoğunlaşarak artması, sigortalanamaz özelliği, sınıf ve nesiller boyu aktarılması küresel eşitsizliği büyümüşür.Küresel eşitsizlik sonucunda dünyada sosyal risklerin merkezine giderek yoksulluk yerleşmektedir. Bu bağlamda birçok ülkede sosyal yardım ve sosyal hizmet, yoksulluk politikaları çerçevesinde şekillenmektedir.</p> <p>Modern devletin sosyal hayata aşırı müdahalesi, geleceğe dönük ailesizlik, artan ihtiyaç ve küreselleşmenin büyüttüğü riskler, bireyselleşmenin çığ gibi büyümesi hem bireysel sorumluluğun gelişmesini önledi hem de sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma ekseninde toplumsal kurumları zayıflattı. Günümüzde dünyanın birçok yerinde sosyal risklerin ve belirsizliğin azaltılmasında devletin tek başına yeterli olmayacağı anlaşılmıştır. Sosyal refahın sağlanmasında geleneksel, dini, gönüllü, özel kuruluşlar, işletmeler ve devletin bir araya gelerek ortak noktada bütüncül yaklaşım sergileyerek oluşan refah karması sosyal riskleri minimize edebilir.</p>	
Anahtar Kelimeler : Risk Toplumu, Sosyal Risk, Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardımlaşma Refah Devleti, Refah Karması	

Title of the Thesis: The social reflection of the term risk: Social Security and Social Aid	
Author: Suat SOYDEMİR	Supervisor: Prof. Dr. Ali Rıza ABAY
Date: 15 November 2013	No. of pages: v (pre text) + 188 (main body) +19 (app.)
Department: Sociology	
<p>The term risk has been used for different meanings in different societies throughout the history. Today, the term risk is heavily at the intersection point of “ambiguity”, “security” and “danger”. The term risk which is the main notion of modernity became widespread following the 1970’s in fields such as academic society, economy, insurance, social psychology, labour economics, medicine, working life, ecology, sociology as a term to be anticipated and to be measured. In all these fields the term risk guides the current actions of individuals, companies and governments. It has become clear that this guidance will increase gradually in the future. In this sense, those who handle with the term of risk on socio-cultural ground have suggested the theory of risk society.</p> <p>In sense of risk society different risks have emerged domestically and globally. The risks emerging from globalization affect social life at last. In this study it has been investigated that how the current and produced risks in sense of “risk society” will be decreased in terms of social security and social aid by deeply examining them sociologically.</p> <p>The increase of social risks with the effect of globalization, their uninsurable feature, and their transformation throughout the class and generations have grown the global inequality. As a result of global inequality, poverty is becoming at the centre of social risks day by day. In this sense, in many countries social aid and social service are getting shape according to poverty policies.</p> <p>The extreme interference of modern government to social life, not having a family in future, increasing needs and risks grown by globalization, growing individualism have both prevented the improvement of individual responsibility and weakened the social organizations in sense of social security and social aid. Today, in many parts of the world it has been understood that the government itself is not adequate to decrease the social risks and ambiguity. To set the social welfare religious, volunteer, private organizations, companies and government should come together and they should act cooperatively to minimize the social risks.</p>	
Keywords: Risk Society, Social Risk, : Social Security, Social Aid, Welfare State, Welfare Mix	

GİRİŞ

Cennetin kapıları riskle mühürlenmiştir

Luhman

1990 ‘lı yıllardan sonra ara ara sıcaklar çok arttığına “son bin yılın en sıcak yılı-günü veya en soğuk kışı-günü” vb. sözler medyada çok sık kullanılmaya başladı. 2008 yılı kasım ayında Hindistan’ın Bombay şehrindeki teröristlerce gerçekleştirilen saldırı, 2007, 2009 yıllarında dünya çapında borsaların ve finans kuruluşlarının çöküşüne neden olan ve etkisi devam etmekte olan kriz, 2013 yılında ülkemizdeki gezi parkı olayları, fabrikasyon ürünlerinin günlük hayatımızda daha fazla yer alması, gdo’lu ürünler etrafındaki tartışmalar, küresel boyutta etkili olan kuş gribi, ekolojik anlamda çevre ve gıda zehirlenmeleri, küresel yoksulluk, sosyal yardım, refah devleti, işsizlik rakamları, aile yapısındaki değişim vb. günümüz insanın karşılaştığı sorunlardan sadece birkaçı. Tüm bu ve buna benzer gelişmeler risk kavramının sigortadan finansa, suçtan sosyal politikalara, teknolojiden gelecek senaryolarına kadar pek çok alanda birey, şirket ve devletlerin güncel eylemlerine yön vermektedir. Gelecekte de bu yön vermenin bütünüyle katlanarak artacağına işaretleri belirmeye başlamıştır.

Risk kavramının, insan faaliyetlerinin belirlenmesinde merkezi konuma gelmesinin emarelerinden biri de günümüzde bir çok ilmi sahada daha sık kullanılması ve “risk” kavramı üzerine yazılan yazılar artarak devam etmesidir. Çünkü insan davranışının bilg-yoğun eksenli karakteri risk-yoğun eksenli bir hal almaktadır. Dolayısıyla toplumun riske bakış açısı değişmektedir. Toplumun risk algılaması ve kaygı zemininin sürekli değişmesi, belirsizliğin günlük yaşamın bir parçası haline getirmektedir.

Risk üzerine yoğunlaşan çalışmaları sosyo-kültürel zeminde değerlendirdiğimizde, risk toplumu kuramı çerçevesinde Ulrich Beck ve Anthony Giddens karşımıza çıkmaktadır. Risk toplumu kuramını destekleyenler daha çok makro-sosyal süreçlere ve bu süreçlerin risk unsuruyla olan ilişkilerini incelemektedirler. Bu süreçler refleksif modernleşmeyi, bireyselleşmeyi ya da geleneksel normların yok edilmesini içerir (Lupton, 199: 25-26).

Risk toplumu üzerine yapılan tartışmaların merkezinde yer alan düşüncelerden biri de modern dönemde nimetlerin paylaşımı göz önünde yerken günümüzde risklerin paylaşımı öne çıkmaktadır. Bu bağlamda belirsizlik ve risk üzerine yapılan tartışma, aynı zamanda refahın yeniden nasıl tanımlanacağı, nasıl yönetileceği ve bölüştürüleceği sorunudur. Sosyal risklerin günümüzde kolektifleştirilmesi ve devlet temelli sosyal risk yönetimine dayanması sonucu risklerin bireyselleşerek ve riskleri taşıma sorumluluğunun bireylere yüklenmiştir (Yılmaz, 2012:25).

Bireyin omuzlarına yüklenen bu risklerin bir kısmı yapay olarak üretilen risklerdir. Dolayısıyla bireyin risklerle mücadelesi kısır bir döngü içerisine girmektedir. Bir yandan riskler sürekli çözülürken diğer yandan yeni riskler sürekli üretilmektedir. Risk ve belirsizlik geleceğe dönük olduğundan bireyin sırtındaki risklerin külfetini gelecek kuşaklara doğmadan yüklenir.

Modern toplumun riskleri maksimize ettiğini kabul eden Beck'e göre modern toplumda risklerin nesiller boyunca devam etmesini günlük hayatta karşılaşılan çeşitli kazaların sık aralıklarla meydana gelmesini Çernobil örneği üzerinden değerlendirmektedir. "Çernobil yer yeredir" ifadesi ile ortaya çıkan risklerin ülke sınırlarını aşarak ve hesaplanamayan özellikleri ile her birey bu riskleri paylaşacaktır.

Küreselleşme ile beraber Sosyal sorunların giderek artması ve etki alanının toplumlara zarar verecek boyuta ulaşması karşısında devletin alacağı tedbirler ve uygulayacağı sosyal politikalar yetersiz kalmaktadır. Devletlerin sosyal risklere karşı üreteceği çözüm iki boyutludur. Birincisi Ulus devlet ve küreselleşme sürecinde, iktisadi zenginliği sürekli muhafaza ederek sosyal refah harcamalarının karşılanmasıdır. İkincisi ise iktisadi zenginlik temelinden hareket edilmeden farklı toplumsal aktörlerin bir araya getirilerek sosyal refahın sağlanması. Devlet, merkezi rol üstlenerek özel sektör, dini kurumlar, gönüllü kuruluşlar, sivil kesimin bir araya geldiği refah karması sosyal riskleri tümüyle ortadan kaldırırsa da önemli bir oranda minimize edebilir.

Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

Bu çalışma, risk kavramının toplumsal yaşam içerisindeki analizini esas almaktadır. Çalışma, risk toplumu, refah devleti, sosyal risk, sosyal yardımlaşma ve sosyal güvenlik konularının “risk” ve “belirsizlik” kavramları üzerinden okunmasıdır. Sosyal risk kavramı çerçevesinde; var olan, üretilen ve nesiller boyu aktarılan risklerin refah karması çerçevesinde nasıl azaltılacağı konusu tüm dünyada önem kazanmaktadır. Bu bağlamda çalışma farklı ilmi disiplinlerin bir araya gelmesiyle teşekkül etmiştir. Bu tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümü, risk kelimesinin etimolojik kökeni ve tarihi seyir içerisinde geçirmiş olduğu anlamsal değişimler incelenmiştir. Daha sonra risk kelimesi ile anlam açısından benzerlik gösteren güven, belirsizlik ve tehlike kavramlarından ayrılan ve ortak noktaları vurgulanarak risk kelimesinin çerçevesi ortaya konmuştur. Risk, tehlike ve belirsizlik kavramları günümüzde bir çok fen ve sosyal bilim için temel öneme sahiptir. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünün ikinci kısmında ise risk kavramının toplumsal yaşamda en belirgin olarak hissedilen ve etkileri tartışmasız kabul edilen ekonomi, ahlak, teknoloji ve ekoloji ile olan bağlantısı üzerinde durulmuştur. Diğer etkenler ise (siyaset, sosyal güvenlik, küreselleşme, kültür, devlet vb.) tezin ilerleyen bölümlerinde konu içerisinde işlenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, risk kavramını sosyo-kültürel zeminde inceleyen ve “Risk Toplumu” kuramını ortaya koyan Ulrich Beck’in; risk kavramına yüklediği geniş anlamlar ve risklerin özellikleri incelenmiştir. Bu çerçevede Beck’in risk toplumunun ortaya çıkış nedenleri, geleneksel ve modern dönemde toplumsal değişimin düşünsel modernite ile olan bağlantıları üzerinde durulmuştur. Ayrıca Beck’in risk toplumunda merkeze aldığı bireyselleşme, doğanın toplumsallaşması ve düşünsel modernleşme içerisinde ortaya koyduğu çözüm önerilerine de vurgu yapılmıştır.

Risk toplumu kuramı çerçevesinde yürütülen tartışmaları U. Beck’ten esinlenerek geliştiren ve sistematik bir özellik kazandıran Anthony Giddens ele alınmıştır. Giddens’in “risk” kavramı üzerinde yürüttüğü tartışma özellikle “geç modernleşme”, “dışsal risk”, “imal edilmiş risk” ve “yüksek maliyetli riskler” ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Ayrıca Giddens’in risk ve refah devleti, risklerin nasıl azaltılabileceği

konusu tezin ilerleyen bölümlerinde ışık tutması açısından ele alınarak irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın kuramsal boyutunda son olarak Zygmunt Bauman ele alınmıştır. U. Beck'in düşünümsel modernleşme, Giddens'in geç modernleşme olarak adlandırdığı risk toplumu tartışmalarına Bauman "müphemlik" ve "postmodernite" kavramlarıyla katılmıştır. Bauman'ın Geleneksel dönemden modern döneme geçişte düzen ve kontrol kavramları içerisinde belirsizliğin ve riskin sosyal hayata yansımalarını ağırlıklı olarak etik boyutta incelemektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, risk toplumunda üretilen çok geniş çerçevedeki risklerin sosyal boyutu ele alınmıştır. Sosyal risklerin nasıl tanımlanacağı ve sınırlarının nasıl çizileceği konusu incelenmiştir. Bu çerçevede sosyal risk kavramı ve yönetimi, sigorta, küreselleşme, sosyal devlet ve sosyal güvenlik kavramları, risk toplumu kuramsal çerçevesiyle birlikte Türkiye özelinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, risk toplumu sürecinde var olan ve üretilen sosyal risklerin, sosyal hizmet, sosyal yardımlaşma kavramları ile olan ilişkisi yoksulluk üzerinden değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bağlamda, sosyal risklerin ve belirsizliğin azaltılmasında refah karması anlayışı çerçevesinde sosyal refah kurumları ele alınarak incelenmiştir.

Çalışmanın Amacı

Risk toplumu bağlamında yerel ve küresel ölçekte farklı riskler ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bütün riskler, küreselleşmenin etkisiyle eninde sonunda sosyal hayatı etkilemektedir. "Risk toplumu" kuramı çerçevesinde var olan ve üretilen risklerin sosyolojik boyutuyla derinlemesine incelenerek, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma bağlamında nasıl azaltılacağı konusu bu çalışmanın ana temasıdır.

Bu bağlamda çalışmanın başlangıcından sonuna kadar ortaya konan amaçları şu şekilde sıralayabiliriz.

1- B. Turner'a göre modernite nosyonun temelini, risk kavramı oluşturmaktadır. Geleneksel dönemden modern döneme geçişte risk kavramında ne tür anlamsal gelişmeler ortaya çıkmıştır?

- 2- Ulrich Beck, Anthony Giddens ve Zygmunt Bauman'ın risk kavramını sosyo-kültürel zeminde hangi boyutlarıyla ele almaktadır?
- 3- Risk toplumu tartışmaları ekseninde ortaya konan risklerin sosyolojik bağlamda ele alınarak ne tür sosyal riskleri ortaya çıkmaktadır?
- 4- Sosyal risk ve sosyal risk yönetimi konusunda yapılan çalışmaların sosyolojik düzlemde tartışılması ve sosyal risklerin küreselleşme ekseninde nasıl bir seyir izlemektedir?
- 5- Riskin kabulü refahın şartıdır. Refah devleti risklerin idaresi üzerine kurulu bir sistemdir. Refah devletinde risklerin nasıl bölüşüleceği sorunu sürekli devam etmektedir. 1970 den sonra refah devleti anlayışındaki gerilemeler sosyal riskleri arttırıcı bir etkiye sahip midir?
- 6- Sosyal risklerin küreselleşmenin etkisiyle çeşitlenerek ve yoğunlaşarak artması refah devletlerini krize sokmuştur. Refah devletlerinin krize girmesinin sosyolojik bağlamda sebepleri nelerdir?
- 7-Refah devletinin krize girmesinin sosyal hayata yansımaları ağırlıklı olarak ekonomi düzleminde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Risk ve belirsizliğin yoksullukla ilişki salt ekonomiyle olan bir ilişki midir?
- 8- Tarihi süreçte koruyucu devlet anlayışından modern devlet anlayışına ve refah devleti tasavvuruna kadar olan süreçte, rasyonel aklın merkezi konumda çalıştırılması sonucu sosyal yardım ve sosyal güvenlik konuları büyük bir oranda devlet kontrolü altında gerçekleşmiştir. Devletin dışında, sosyal refahın sağlanmasında hangi kurumlar ön plana çıkmaktadır ?
- 9- Bu bağlamda refah karması / refah çoğulculuğu kavramı ile ifade edilen anlayışın önemi nedir? Refah karması anlayışında sosyal risklerin azaltılması noktasında devletin yapması gereken sorumluluklar nelerdir?

Çalışmanın Önemi ve Yöntemi

Ulrich Beck'in Risk Toplumu kitabı 2011 yılında Türkçeye çevrildiğini düşündüğümüzde, ülkemizde risk toplumu üzerine yapılan çalışmaların ne kadar da az olduğu ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde Risk Toplumu kuramı alanında yapılan çalışmalar, kamu yönetimi, şehircilik ve planlama, mimari, sağlık, halkla ilişkiler, turizm ve sosyoloji sahasında yoğunlaşmaktadır. 1980'lerden günümüze kadar üzerinde çok konuşulan ve birçok ilmi sahada ilgi gören risk toplumu kuramı üzerine gelecek yıllarda daha fazla çalışmalara ihtiyaç duyulacaktır. Bu çalışma Risk Toplumu kuramının sosyolojik zeminde anlaşılması açısından önemlidir.

Yukarıda sıralan nedenlere bağlı olarak, risk toplumu kuramı çerçevesinde ortaya konan düşüncelerin yansıması olarak, sosyal risk, küreselleşme, sigorta, refah devleti, sosyal güvenlik, sosyal yardımlaşma ve refah devleti çerçevesinde ortaya konan düşünceler yer yer Türkiye ile kıyaslama yoluna gidilerek ortak noktaların vurgulanmaya çalışılması açısından önemlidir.

Bu çalışma, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin bir araya gelmesiyle teşekkül etmiştir. Çalışmanın merkezinde sosyoloji yer almasına karşın, içerdiği konuları itibariyle sosyal hizmet, sosyal güvenlik ve çalışma ekonomisini kapsamaktadır.

Çalışma boyunca, risk, yoksulluk, küreselleşme, sigorta, sosyal güvenlik, sosyal yardımlaşma, refah devleti kavramları her ne kadar sosyolojiye dönük taraflarıyla ele alınsa da, sürekli ekonomi ilminin sınırları içerisinde tartışmalar devam etmiştir. Çünkü risk analizi, ekonomik kuramda analitik bir unsur olarak ayrı bir önem taşımaktadır (Turner,2003:247). Ekonomik önceliklerle tartışılan risk kavramının sosyal hayat içerisinde, davranışlarımız ve alışkanlıklarımız karşısında sürekli değişen anlamını, mikrodan makroya her olguda izleme olanağı vardır (Yılmaz, 2010: 16) Bu bağlamda çalışma, ekonomi sosyolojisine küçük bir katkı niteliğindedir.

Sosyal güvenlik daha çok hukuk ve iktisat bilimi sahasında ele alınan bir konudur. Sosyal güvenlik sosyolojisi, sosyal güvenlik kavramından kurumsal yapıları işleyişine ve karşılaşılan sorunlarına kadar geniş bir yelpazede sosyolojik boyutlarıyla irdelenmesi ve ilgili bilim dallarına veri sağlamaktadır (Demirbilek, 2005: 16). Bu çalışmada sosyal

güvenlik konuları, hukuk sahasına girmeden ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışma sosyal güvenlik sosyolojisi alanında küçük bir katkı niteliğindedir.

Çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümlerinde yer alan konulardan özellikle sosyal hizmet, yoksulluk, sosyal yardım, sosyal güvenlik, refah devletinin krizi vb. alanlarda literatürde yer alan konulara bakıldığında belli bir noktadan sonra işlenen konular fazlasıyla iç içe geçmiş ve tekrarlardan oluşmaktadır. Bu çalışmada mümkün olduğunca tekrarlara girmeden ve sosyal risk unsuruna bağlı kalınarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Bu tez çalışması, teorik ve farklı ilmi disiplinlerin bir araya gelmesinden oluşmuştur. Dolayısıyla çok geniş literatür taraması ile karşı karşıya kalınmıştır. Farklı disiplinler arasındaki temel bağlantılar kavramlar üzerinden sağlanmıştır. Çalışma boyunca söylemsel bütünlüğün sağlanması noktasında sosyolojik perspektif sürekli muhafaza edilmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM 1 : KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Risk Kavramının Etimolojik Kökeni

Bu bölümde öncelikle risk kavramının etimolojik olarak irdelenmesi yapılacaktır. Risk kavramını ele alırken bu kavramla özdeş olarak kullanılan kelimelerden ayrılan tarafları ortaya konmaya çalışılacaktır. Çünkü risk kavramının net bir tanımı yoktur. Fakat risk kavramının epistemolojik bir zeminde irdelenmesi için farklı anlamlarıyla ve farklı ilmi sahalardaki karşılığına vurgu yapılması gerekmektedir. Risk kavramının tarihi seyir içerisindeki değişimi vurgulanarak, kavramı sosyal hayatta en çok görünür kılan ekonomi, etik, ekoloji, gibi ana konulardaki önemi vurgulanacaktır. Birinci bölümde risk kavramının altyapısı tanımlanarak, ikinci bölümdeki risk ile ilgili sosyolojik kuramsal yaklaşımların belirli bir çerçevede anlaşılması olanak sağlanmaya çalışılacaktır.

Esasında günümüzde var olan bir toplum ile tarihin herhangi döneminde yaşamış başka bir toplumun gündelik yaşamlarını karşılaştırdığımızda; insanların yaşamlarının her evresinde tehdit eden faktörler sürekli var olmuştur. Tarihin herhangi bir kesitini ele aldığımızda; ormandaki eşkıyalar, çeşitli salgın hastalıklar, zorlu doğa koşulları ya da doğal felaketler de varlıklarını devam ettirmekteydi. En az bizim kadar o anda yaşayan insanları da risk içerisinde korkutmaya yetecek derecede uyarıcılar bulunmaktaydı.

İnsanın yeryüzünde var olduğundan beri, doğal ve sosyal çevrenin kendi öznel koşulları içerisinde iyi/kötü, olumlu/olumsuz, istenen/istenmeyen, kabul edilen /edilmeyen gibi yargılarla karşılanan birçok olay gerçekleşmektedir. Her dönemde – öncelikleri değişse de bu yargıyı destekleyecek birçok olgusal örneği bulma şansına sahibiz”(Yılmaz, 2010 : 23-24).

Risk kelimesinin etimolojik kökeni antik çağda Homeros'un Odysseia destanına kadar dayanmaktadır. Risk kelimesi Yunancada "sarp kayalık"(cliff) anlamına gelen "rhiza" kelimesinden türetilmiştir. Risk kelimesinin antik çağda mecburi olarak kıyıları boyunca sahilin ya da kayalıkların yakınında yapılan deniz seyrüseferindeki tehlikelerine atıfta bulunmak üzere kullanılan bir denizcilik terimi olarak ortaya çıktı. (Dinçer,2011), (Çelebi, 2001:40).Luhman'a göre risk kelimesinin bilinen ilk kullanımı modern öncesi dönemlere aittir. Risk kelimesi Latince kökenli bir terim olan "riscum" dan

gelmektedir. Modern zamanlarda Almanya dahil pek çok ülkede uzun zaman öncesinde de kullanılmıştır. Niklas Luhmann, risk teriminin bir neolojizm olduğunu belirterek kelimenin 17. Yüzyılda İngilizce'ye denizcilikte kullanılan bir kavram olarak girerken 16.yüzyılın ortalarında ise Almancada referanslarıyla görüldüğünü savunmaktadır(Lupton, 1999:5). Latince risk kelimesi “ kısa kesmek” anlamındaki “resegare” fiilinden türetilen “ resicum”, “risicum”, “riscus” olarak kullanılmıştır (Dinçer,2011). Almanca'da “risiko” , İngilizce'de “risk”, Fransızca'da “risque” , İtalyaca'da “risico”, İspanyolca'da “riesgo” olarak kullanılmıştır. Kelimenin günümüzdeki anlam karşılıkları “ riziko, tehlike, zarar olasılığı, tehlikeyi göze almak, tehlikeye atmak” şeklinde verilmiştir. Risk kelimesi Türkçe' ise kendi başına kullanılmasına rağmen kullanım amacı ve zamanı konusunda yazılı bir kaynağa ulaşmak pek mümkün görünmemektedir. Risk kelimesi Türk Dil Kurumunun kelimenin Fransızca karşılığını vererek “zarara uğrama tehlikesi, riziko” şeklinde tanımlanmıştır (TDK,2011, Doğan,1981:1112). Risk kelimesinin yaygın kullanımı İngilizce karşılığından gelmektedir. İngilizcede risk kelimesini karşılayan “danger, threat, hazard ya da harm” gibi kelimeler vardır. Bu kelimelerin hepsinin ortak anlamı ; potansiyel olarak ortaya çıkabilecek zararlara gönderme yapmaktadır.

Arman T. Tevfik'in Risk analizine giriş çalışmasında birkaç nüans farkıyla risk kelimesinin kökenini ya Arapça rızık/risk yada Latince riziko sözcüklerinden çıkmış olabileceğini belirtir. Rızık, kişiye Tanrı tarafından verilen ve üzerinden kazanç elde edilen herhangi bir şey olarak tanımlanabilir(Pehlivan,2008:91). Burada rızık, rassal ve istenen iyi bir sonuç anlamı kazanır. Riziko ise, bir denizcinin karşılaştığı kayalık alan gibi bir engel olarak tanımlanabilir. Burada riziko, rassal ve istenmeyen bir kötü sonuç anlamına gelir. Eski Yunan'da Arapça'dan alınan ödünç bir sözcük olan risk, genel olarak olumlu ya da olumsuz etkilere sahip rassal olayları açıklamak için kullanılmıştır (Tevfik, 1997 : 1).

Risk kavramının kökenini ve batı kültüründe kullanılmasını A. Giddens daha farklı bir açıdan ele almaktadır. Giddens'a göre risk kavramı geleneksel kültürlerin çoğunda rastlanılmayan bir kavramdır. “Risk fikrinin ortaya çıkışı on altıncı ve on yedinci yüzyıllara denk gelir ve ilk defa dünyanın dört bir tarafına gitmekte olan Batılı kâşifler tarafından bulunmuştur”(Giddens,2000:36).

Risk sözcüğü İngilizce'ye, bilinmeyen sulara yelken açmak anlamında kullanılan İspanyolca ya da Portekizce' den girmiştir. Risk kavramı, köken itibariyle "mekan"a yönelik bir sözcüktür. Daha sonra, bankacılık ve yatırım alanına girerek, borç verenlerle alanların yatırım kararlarının muhtemel sonuçlarının hesaplanmasını yansıtan bir yorumla "zaman" düzlemine taşınmış, belli bir süreç sonunda belirsizlik gösteren diğer durumları da içeren geniş bir kapsama sahip olmuştur(Giddens,2000:36).

Risk kelimesinin kullanımıyla ilgili etimolojik değerlendirmeler yapmak, riskin kullanım alanını ve kültür çerçevesini belirlemede bize önemli fikirler verecektir. Risk kelimesinin bilinen kökenini antik çağda başladığını bir gerçek. Fakat dünyanın değişik bölgelerindeki farklı medeniyetlerinde bu kavram etrafında bir takım ifadelenmeleri olmuştur. Riskin tanımlanması ve risk alma eylemine kaynak oluşturması açısından kadim Yunan toplumundan Çine, Arap kavimlerinden Mezopotamya kavimlerine ve Asurlulara kadar götürülebilir. Mezopotamya'da çiftçilerin ürünlerinden elde edecekleri verimi ve stok yapılması, ortak buğday ambarlarının oluşturma hesaplanmasından tutun da Hammurabi Yasaları'nda (M.Ö. 1950) taşımacılık ve evlilikle ilgili bir takım tanımlamalara kadar uzanan çok zengin bir tarihsel birikime sahip bir kelimeyle karşılaşılacaktır. Risk kavramı 'risk almak ve riski yönetmek anlamında' açık yada gizli olarak birçok toplumda kullanılmıştır. Özellikle M.S. 4. yüzyılda 2x2 'lik bir matrisin açılımının yapılması, olasılık hesaplamalarının çok boyutlu doğasını geliştirmiştir (Yılmaz, 2010 : 25).

Risk kelimesinin önemli bir kullanım alanına kavuşması, geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinde gerçekleşmiştir. Daha da açık bir ifade ile ortaçağda skolastik düşünce döneminden aydınlanma düşüncesine geçiş sürecinde Tanrıya dayalı kişisel söylemden geleceğe hükmetme arzusuyla var olan bir toplumda şekillenmiştir. (Yılmaz, 2010 : 27). Bu dönemde bireyin kendi güvenliğini sağlama düşüncesi risk kavramının içeriğinin bir yanını oluştururken diğer yanını bilinmeyen sulara yelken açma anlamı oluşturmaktadır. Tarihin her döneminde yaşayan toplumların hepsi için risk unsuru mevcuttur. Burada önemli olan risk kelimesine yüklenen anlam değişikliğini vurgulamaktır.

Geleneksel veya feodal toplumda bireyin eylemlerini belirlemede daha çok inanç ve kader düşüncesi ön plandaydı. Bir anlamda birey hayatı boyunca yaşadığı toplumda karşılaştığı salgın hastalıklar, ölüm, açlık, zenginlik, savaş, büyü gibi olayları doğa üstü

olaylar olarak veya tanrısal nedenlere bağlamışlardır. Sel, deprem, aşırı sıcaklar ve soğuklar, yıldız kayması ve diğer gökyüzü olaylarını Tanrısal nedenlere bağladıkları gibi şeytanlara, cadılara, yaratıklara, canavarlar bağlamışlardır. Dolayısıyla korku ve kaygı kaynağı olmuştur.

Luhmann'a göre geleneksel toplumlarda başarının veya kaybın dışsal bir kaynağa Tanrıça Fortuna'ya (kaderin Tanrıçası, şansın cismani hali) atfedilmesi sonucu, sahip olduğu etkiyi yitirmiştir. Zira dışsal nitelik; karar vericiyi gelecekteki zararlara karşı sorumluluktan korumuştur. Luhmann; basiretli olmanın insanlara özgü bir kapasite olarak görüldüğünü ve başka insanların eylemlerine bağlı şekilde akılcı beklentiler arasında seçim yapmayı içerdiğini ifade etmektedir. Öyle ki geleneksel toplumlarda basiretli olmak; zamansal ve sosyal açıdan beklenmedik bir olayla başa çıkma kapasitesi olarak görülmektedir (Çınarlı ,2009 : 4 ; Giddens, 2010a :144).

Aydınlanma döneminde ise risk kelimesinin kökü, cesaret etmeyi ve kahramanlığı çağrıştırmaktadır. Fakat yakın zamanlara kadar 'şans oyunlarında Tanrılara karşı meydan okuma anlamına gelmektedir. Modern İngilizcedeki "tempting fate" (şansına fazla güvenmek) deyişi kaderi temsil eden Ate'nin insanları aşırı böbürlendikleri ve geleceği öğrenmeye çalıştıkları için cezalandırdığı Yunan tragediyalarından gelmektedir (Sennett, 2010: 84). Aydınlanma dönemi ile beraber birey kahramanlığa atılmıştır. Bu dönemde toplumsal hayatta verilecek kararların bütünü belirleme insana ait olduğu düşüncesi belirginleşmeye başlamıştır. Tanrının kuralları birey ve toplum üzerindeki geçerliliği azalmaya başlamıştır. Birey, kendi kaderini kendisi çizmek istemektedir. Bu dönemi metafor söylemlerinden biri de Nietzsche'ye ait olan "yaşasın Tanrı ölmüştür" sözüdür.

Risk kelimesinin etimolojisinde Yunancadan Latinceye oradan İngilizceye ve Türkçe anlamına kadar somut anlamdan soyut anlama bir yolculuk yapmıştır. Önceleri sarp kayalık taş ya da kara parçası diyebileceğimiz somut bir kelime olan "rhiza" zamanla "bir iş yapmaya cesaret" , " bir işi yapmayı taahhüt etmek" diyebileceğimiz sigortacılık ve finansal işlemlerde kullanılan bir kelimeye dönüşmeye başlamıştır.Daha sonra da sosyal bilimlerde birçok alanda kullanılmaya başlamıştır. Bu anlamda risk kelimesi mekandaki anlamı zamandaki bir anlama dönüşmüştür. Risk kelimesi böylece antik dönemden başladığı tarihsel yolculuğundan günümüzde "var olan çözümden veya

süreçten olası her sapma” olarak tanımlayabileceğimiz kompleks sorunları anlamlandırmada kullandığımız bir kelime haline gelmiştir.

Kompleks sorunların felsefi düzlemde anlamlandırmasında, risk kelimesinin yerine kullanılan olumsuzluk kelimesini de işaret etmek gerekir. Risk, kavramı esas itibariyle felsefi bir kavram olan olumsuzluğun sosyal teorideki işlemsel karşılığıdır. “Olumsuzluk insan eylemlerinin her durum ve şartlarda geçerli olamayacağı bilinci ile insan eylemlerinin belirli bir somut zaman ve mekanda sınırlılığının anlaşılmasıdır”. Olumsuzluğun sınırlılığı, umut ile kaygı arasında güvensizlik ve tehlikeyle birlikte çizilen sınırdır. Bu nedenle risk kavramında olduğu gibi olumsuzlukta modernliğin temel karakteridir (Çelebi, 2001: 26-28).

Risk kavramının günümüzde özellikle 1970’li yıllardan itibaren öne çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu yıllarda nükleer santrallerle ilgili korkuların, çevre sorunlarının etkisiyle sürekli gündemde kalmaya başlamıştır (Pehlivan,2008:91). Risk kelimesi çağdaş batılı toplumlarda “risk” ismi ve “riskli” sıfatı uzman söylemlerinde ve iletişim alanında çok yaygın hale gelmiştir. Akademik çevrelerde yaygın bir kullanım önceliğine kavuşan risk kavramı; sosyal psikoloji, çalışma ekonomisi,tıp, finans, hukuk, iş yaşamı, ekoloji vb. alanlarında ölçülmesi ve tahmin edilmesi gereken bir araçtır. Bu bağlamda birçok alanda özellikle sosyal psikolojide risk alma, tıp alanında özellikle halk sağlığı alanında bazı hastalıklar için riskli grubu oluşturma, işletme alanında risk yönetimi ve sermayesi, ekolojik ve çevresel riskler sıklıkla kullanılmaktadır. Bütün bu kullanım alanları göz önüne alınacak olursa risk kavramının, son otuz yıldır akademik alanda ve gündelik yaşamda yaygınlaşan bir kullanım alanına sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz.Bu çerçevede“risk kavramının sosyolojik bir çalışmada anahtar bir kavram olarak ele alınması, her ne kadar cesur bir girişim olsa da kendi otantikliğinden kaynaklanan sorunları da üzerinde taşımaktadır”(Yılmaz, 2010 : 24-25; Lupton, 1999:8-9).

1.2.Risk Kelimesinin Tehlike, Belirsizlik, Güven Kelimelerinden Ayrılan ve Ortak Noktaları

Risk kelimesinin etimolojik ve tarihsel gelişimini ifade ederken böyle bir alt başlık açmamızın nedeni; günümüzde risk kelimesine yüklenen geniş anlamlar ve daha sonraki bölümde kuramsal yaklaşımlarda ele alacağımızı düşünürlerin tehlike, belirsizlik ve güven kavramları arasındaki ince nüans farklılıklarını vurgulamış olmalarıdır.

A.Giddins, risk ve belirsizlik arasında kesin bir ayrım olmadığını kabul eder. Fakat iktisatçı FrankKnight ise, 1921 yılında yazmış olduğu Risk, Belirsizlik ve kâr isimli doktora çalışmasında; riskin gelecekteki hesaplanabilir ihtimallerle ilgili olduğu, belirsizliğin ise hesaplanamaz ihtimallerle ilgili olduğunu ileri sürer (Giddins, 2001: 94 ; Bernstein, 20120: 247-248). F.Knight'a göre belirsizliğin riski kapsayıcı özelliğinin görünümü ise riskin ölçülebilen ve sigorta edilebilen belirsizlik oluşudur (Yalçınkaya, 2004:7).

Risk ve belirsizlik arasında “bilgi” açısından da farklılık vardır. Riskte bilgi varken, belirsizlikte bilgisizlik esastır. Riskte bilgiyi sağlayan geçmişe dönük yapılan istatistiksel veriler ve olasılık hesaplamalarıdır. Belirsizlikteki bilgisizliğin iki ana nedeni ise öngörülemezlik ve ölçülemezliktir. Bir anlamda belirsizliğin geleceğe yönelik bilgisizliği içermektedir (Yalçınkaya, 2004:9).

Boholm'a göre belirsizlik, yaşamımızda önceden tahmin edilemeyen ve düzensiz bir şekilde ortaya çıkan şeyleri ifade eder. “Eğer önceden tahmin edemediğimiz, öngöremediğimiz şeylere olumlu bir değer yüklüyorsak kullandığımız kavram “şans” veya “talih”; olumsuz bir değer yüklüyorsak kullandığımız kavram “risk”tir”. Bu durumda risk kavramı, belirsizliğin olumsuz yanlarını olumlu hale getirme çabası olarak da görülebilir (Pehlivan,2008:93). Farklı bir ifade ile modern risk anlayışımız bir ölçüde belirsizlik bilinci üzerine kuruludur ve belirsizlik durumu risk için bir varsayım olarak işgörür (Yılmaz, 2012: 48). Bauman'e göre belirsizlik en iyi ihtimalle kafa karıştırıcıdır ve rahatsız edici olarak yaşanır. En kötü ihtimalle ise bir tehlike anlamı taşır(Bauman, 2003:79).

Küresel risk toplumunda Giddins, tehlikenin her zaman mevcut olduğunu fakat risk anlayışının daha sonra geliştiğini ifade eder. Ortaçağda tehlikeler her zaman mevcut

olmasına karşın insanlar riskten ziyade Tanrı vergisi, talih veya talihsizlik kavramlarıyla düşünüyordu. Risk fikri ise hükmetme arzusundan, özellikle geleceğe hükmetme fikrinden ayrılamaz (Giddens,2001:93-222). Giddens, tehlike ve risk kavramlarının birbirleriyle yakın ilişkili olduğunu ifade ederken aralarındaki farkın bireyin belirli bir eylem biçimini değerlendirir yada gerçekleştirirken seçenekleri bilinçli olarak ölçüp ölçmediğine dayanmamasıdır (Giddens,2010b:37-38).

Risk kavramı, belirli bir tehlikeyle bağlantılı olarak hasar, yaralanma, hastalanma, ölüm ve başka olumsuzlukların meydana gelme olasılığını da ifade eder. Tehlike ise, genelde insanlara ve değer verdikleri varlıklara yönelik bir tehdit olarak tanımlanır. Tehlike kavramı ile ifade edilen sadece zehir, bakteri, toksin atıklar ya da kasırgalar gibi bariz tehditlerle sınırlı değildir. Zaman zaman, yer fıstıkları, tamponlar, otomobiller ve doğum kontrol hapları da vb. birer tehdit olarak görülmektedir (Furedi,2001:43).Bu bağlamda risk kavramının kendisi tehlikelerin ortaya çıkması ve idare etme tarzının bir parçasıdır. Risk kavramının tehlike kavramı ile olan ilişkisi karşılıklı ilişkisini aşan bir boyutta“hesaplayıcı teknolojiler” aracılığı ile ortaya çıkan tehlikelerin arkasında yer alan bir kavramdır (Yılmaz, 2012: 51).

Niklas Luhman, risk ile tehlike arasındaki ayrımı; karar verenler ve bu karardan etkilenenlerin buldukları farklı konumların oluşturduğu karşılıklı örtüşme durumuna göre değerlendirmektedir. Çünkü karar verenler ile kararlardan etkilenenlerin karşı karşıya geldikleri noktalar konu ve duruma bağlı olarak görecelidir. Gelecekte meydana gelecek olan olası zararlar, eğer insanların verdiği kendi kararlara bağlanabilirse risk'ten söz edilebilir. Uçağa binmeyen kimse, uçak kazası geçirmez. Tehlikeler ise buna karşıt olarak kaynağı dışarıda olan zararlardır. Aynı örnek üzerinden gidersek uçağın düştüğü yerde bulunan insanların ölümlerinde olduğu gibi. Önceden bilinen deprem, volkanik patlamalar, evlilikler, karlı yollar vb. tehlikelere maruz kalmamak için hangi kararların alınması gerektiğinin bilinmesi ölçüsünde risk kavramına girerler (Beck,2005:42-43; Bayhan,2002: 200). Dolayısıyla risk kavramı hem önceden bilinen hem de bilinmeyen tehlikeleri, denetlenebilirlik hissi altında sürekli geleceğe taşıyarak teşvik eder.

Risk ile güven kavramları arasındaki ilişkide güven, olası sonuçlara duyulan itimadın bilişsel kavrayıştan çok, bir şeye bağlılığı ifade ettiği bir inançtır (Giddens, 2010b :31).

Güven temel olarak riske değil, olumsuzluğa bağlıdır. Riskin görünen yüzü daha çok tehlikeyi öngörür. Fakat mutlak manada değil. Güvende ise olumsuzlukla beraber itimat etme düşüncesi sonucunda oluşan bir inançtır. Risk ile güven iç içe geçmiştir. Güven var olan tehlikeleri azaltmaya yardımcı olur (Giddens, 2010b : 38).

Luhman'a göre güvenin olmadığı durumlarda birçok faaliyetten geri çekilme, rasyonel eylem olasılığında azalma görülür. "Güvenin yokluğu, belirsizlik ve risk koşulları altında sermaye yatırımlarını engeller, moral anlamında yaşamı kötüleştirir, yeniliklere kamuoyu ilgi göstermez ve sistem hacmini kaybeder" (Erdem,özen, 2003:58).

Sonuç itibarıyla risk kavramının anlamını ve kullanımını bütüncül olarak tanımlamak imkansızdır. Risk kavramı sürekli değiştiği için , belirli bir toplum ve belirli çerçevede ele alınarak değerlendirilmelidir. Toplumlara ilgilendiren konular belirli bir dönem içerisindeki düşünce, inanç ve değer yargılarına göre geçerliliği vardır. Risk kavramının algılanış biçimi de dönemlere göre değişmektedir.

1.3.Batıda Risk Kavramının Tarihsel Gelişimi

1.3.1. Risk ve Ekonomi

B.Turner'e göre modernite nosyonunun temelini risk kavramı oluşturmaktadır. Geleneksel toplum döneminde ve modernleşme sürecinde risk kavramı en belirgin şekilde ekonomi içerisinde ortaya çıkmıştır. Ekonomi alanında risk analizi analitik bir unsur olarak ayrı bir önem taşımaktadır. Bir bilim dalı olarak ekonomi, kıtlık ve seçim sorunlarını ele almaktadır. Ekonomi, karar oluşturma mekanizmasındaki belirsizlik sorunlarına ve ekonomik amaçların seçimine ilişkin bilgi yetersizliklerine odaklanmaktadır. Turner'e göre risk, modernlik tartışmasının temelindeki girişimci figürü merkezi bir rol oynamaktadır(Turner, 2003:247-248).

Ekonomi ve sosyoloji disiplinleri risk ve tahmin edilebilirlik sorununa ortak ilgi göstermelerine karşın bu kavramları farklı açılardan ele almışlardır. Turner'e göre sosyoloji, insanoğlunu sınırsız risk, belirsizlik ve karmaşıklığı tolere edemeyecek bir çerçeve çizmektedir. İnsanoğlu yaşadığı toplumda riske karşı, risk ortamlarının azaltma yönünde kültürel tepki verir. Ekonomi ise, riske daha pozitif bir anlam yükleyerek riski yaratıcı olarak görmektedir. Adam Smith, "Gizli El" doktrininde kıtlık ve belirsizlik

ortamında sonuçların yararlı olacağını iddia etmiştir. Sosyologlar modernleşmeyle toplumların daha düzenli ve örgütlü hale gelerek riskin azalacağına inanmaktadırlar. Bir anlamda daha kontrollü bir toplum sistemine doğru gelinecektir (Turner, 2003:252).

Ekonomide arz talep dengesine üzerine kurulmuştur. Burada kilit unsur insanların alış satış kararlarıdır. Bu kararlardan her biri belirli riskler taşımaktadır. Riskleri üstlenerek alış ya da satış kararını veren kişi girişimcidir. Adam Smith'in fikirlerinin oluşmasında çok etkili olmuş olan İrlanda asıllı Fransız iktisatçı Richard Cantillon, girişim ve girişimci kavramlarını risk unsuru ile ilişkilendirerek girişimcinin belirsizliği üstlenen kişi olduğunu ifade eder. Girişimcinin kaç liradan satacağı belli değildir. Kârsız satabilir, bir süre bekletebilir veya değişik alternatifler uygulayabilir. Girişimcinin taşıdığı riskin en önemli sebebi toplumda bireylerin davranışları ve tercih sebeplerinin sürekli değişkenliğidir (Döm, 2006: 3). 18. yüzyıldan itibaren belirsizlik düşüncesi, ekonomi disiplini içerisinde rasyonel anlamda kullanılmaya başlanmıştır.

Çoğu iktisatçı belirsizliği bilgi eksikliği anlamında kullanmaktadır ve buda eksik haber almanın sonucudur. Bu anlamda belirsizliğin ölçülmesi tartışmalıdır. Neoklasik iktisatçılar, belirsizliğin dıştan kaynaklandığını, istisnai durumların oluşabileceğini ve belirsizliğin ihtimal hesaplamalarıyla ölçülebileceğinden dolayı piyasada belirsizlik gibi bir eksikliğin olmadığını düşünürler. Bu sebepten gelecek bilinebilir ve yarın tesadüfi değişkenlerin bileşkesidir. Bu görüşü savunanlar piyasa belirsizliğini kabul etmeseler de risk faktörünü önemsemektedirler (Ulusoy,2010: 70).

19. yüzyılın ortalarında İngiliz ekonomist John Maynard Keynes, yatırımcı davranışların rasyonel temellerini ararken hesaplanabilir risklerin tanımlanması gerekliliğini savunmuştur. Böylece ekonomi alanında riskler, iyi kötü olarak tanımlanabilir olma niteliği kazanmıştır. Özellikle sigortacılıkta iyi ve kötü risklerin varlığı kabul edilmiştir. Böylece bu yüzyılın sonlarına doğru ekonomi ve sigortacılık alanlarında tanımlanmaya başlayan risk düşüncesinin egemenliği başlamıştır. Ekonomi ve sigortacılık alanlarında risk; arzu edilmeyen, istenmeyen sonuçlar anlamında kullanılmıştır. Risk kavramı ekonomik kullanım anlamıyla spekülasyona açık, tahmin edilemeyen, bir yatırımcının ya da birisinin kaybedeceği para ya da mal anlamına gelmektedir (Lupton, 1999:8 ; Yılmaz, 2010 : 28).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Keynesci ekonomi politikaları gerileme dönemine girmiştir. Keynesci politikaların yerini rasyonel planlama, devlet müdahalesi ve piyasa ekonomisinin belirsizlik ve güvencesizliklerine karşı bir emniyet sübabı olarak sosyal devletin gelişimi almıştır. Hastalık ve işsizliğin bir sonucu olarak piyasanın belirsizliği ve kişisel risk sorunlarına cevap olarak savaş sonrası dönemde refah devletleri ortaya çıkmıştır. Kişisel ve sosyal kriz dönemlerinde kişinin piyasa ekonomisi faaliyetlerinin riskli doğasının bütün acımasızlıklarına karşı korunduğu alternatif sosyal güvenlik sistemi ortaya çıkmıştır (Turner, 2003:247-248).

Örgütlü kapitalizmin sona ermesi, finans piyasalarının serbest bırakılması, ulusdevletlerin kendi sorunlarını çözememeleri, kapital transferlerin globalleşmesi sonucunda U. Beck'in *risk toplum* kuramı içerisinde risk ve belirsizlik fikirlerini güçlendirmiştir. Günümüz risk toplumunda; refah devleti anlayışının yaygınlaşması, serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi ve globalleşmenin getirmiş olduğu değişim ve dönüşüm içerisinde risk ve ekonomi ilişkisi farklılık arz etmektedir. Bu dönemde *risk toplumu* ile ifade edilen kavramsallaştırmalar ekonomik alanda daha da belirginleşmektedir. Yeni kapitalizm, örgütsüz kapitalizm, geç modernlik, geç kapitalizm, postmodernizm ve postfordizm vb. ifadeler risk toplumu yerine kullanılmaktadır. Risk toplumunda ekonomi, yeni kapitalizm olarak adlandırılmaktadır. Terimi ilk defa John Urry, Scott Lash ve Claus offe tarafından devlet ve sivil toplumda sosyo-ekonomik gruplarda gözlenen parçalanmayı risklerin olumsuz etkilerinin daha fazla belirginleştiğini ifade etmek üzere kullanılmaktadır (Marshall, 2009:564).

S. Lash ve J. Urry'e göre örgütlü kapitalizmin sona ermesi genelde kitlesel üretimin girdiği krizden kaynaklanmaktadır. Çünkü kapitalizm 1870'li yıllardan İkinci Dünya Savaşı'na kadar uzanan dönemde örgütlü bir yapıya ulaşmıştı. Kapitalizmin örgütlü bir yapı oluşturması risklerinin hesaplanabilirliği ile doğrudan orantılıdır.

Ekonomi alanındaki girişimlerin ulus devlet çerçevesinde yoğunlaşması, merkezileşmesi ve düzenlenmesi; Fordist ve Taylorist çizgilerle kitlesel üretim; korporatist bir sanayi ilişkileri örüntüsü; insanların ve üretimin sanayi kentlerinde coğrafi ve mekansal yoğunlaşması; kültürel modernizm vs. birçok etmen örgütlü kapitalizmin çizgilerinin belirginleşmesine neden olmuştur (Kumar, 1999 :65).

Bu dönemde üretim ve tüketim ilişkilerinde büyük değişiklikler olmuştur. Standart kitlesel üretim yerine tüketici odaklı esnek üretim esasına bırakmıştır. Bu dönemde büyük endüstriyel firmaların yerini küçük ve orta ölçekli işletmelerin alması, dev firmaların değişen piyasa koşullarına uyum sağlamak amacıyla küçülme yoluna gitmeleri, teknolojik gelişmelerinin etkisi ile üretimin yerel ve küresel anlamda mekânsal yapısının değişerek evden çalışmanın yaygınlaşması vb. özellikler yeni kapitalizmin kendini yeniden ifade etme tarzı olmuştur. “Kapitalizmin sermaye birikimi, kâr, rekabet ve verimlilik gibi asli unsurların değişmesine rağmen yeni dönemde esnek üretim anlayışının var olduğu savunulabilir” (Aytaç, İlhan ,2008:186).

Esnek iş anlayışında risk ortamları belirgin olarak bireylere ve toplumsal yaşama etkisi vardır. Yeni dönemde piyasa koşulları sürekli ve çok kısa zaman aralığında değişkenlik göstermektedir. Hızlı değişen piyasa koşullarında firmalar örgütlenme yeteneklerini geliştirebildikleri oranda kazançlarını muhafaza etmektedir. Bu yüzden kurumlar sürekli yeniden yapılanmak zorunda kalmaktadır. İstikrar ve uzun vadeli geçmişe ait bir şey haline gelmektedir (Aytaç, İlhan ,2008:186-187).

Yeni çalışma koşulları bireyin yaşamında meydana getirdiği değişimler ve toplumsal hayatı etkileme örüntüsü risk açısından değerlendirdiğimizde; U. Beck’inde ifade ettiği risk unsurlarının çokluğu içerisinde tercih yapmanın zorluğunu ortaya çıkmaktadır. Yeni çalışma şekli, bir işi yapmak üzere bir araya gelen ve iş bitince tamamen birbirinden ayrılan ekipler ve sürekli yeni grupların oluşturduğu çalışanları vurgulamaktadır. Bu çalışan gruplar içerisinde kardeşlik bağları gün geçtikçe zayıflama eğilimindedir. Sözelimi, Putnam’ın Amerikalılar üzerinde yapmış olduğu bir araştırmada; iş arkadaşlığının Amerikalılar arasındaki arkadaşlıkların % 10’undan azını teşkil ettiği sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırmada insanlara önemli bir konuyu kiminle tartışacakları sorulduğunda, yarısından azı tek bir iş arkadaşının ismini vermiştir. Sürekli iş değişikliği sonucunda, insanlar birbirlerini tanıma fırsatı bulamadığından zayıf arkadaşlık bağları kurulmaktadır. Dolayısıyla işyerlerinde “fazla taahhüde girmeden oluşan yüzeysel bir sosyalleşme vardır” (Sennett, 2005: 187-196).

Esnek çalışma düzeni fabrikadaki işçilerin aralarındaki sosyal ilişkilerinin azalması yanında bireysel çalışma alanlarının oluşumunu da hızlandırmıştır. Yeni kapitalist dönemde özellikle teknolojinin tüm iş alanlarında yaygınlaşması özerk çalışma

alanlarını şekillendirmiştir. Bilgisayar sistemleri ile beraber evden çalışmanın ortaya çıkmaya başlaması işverenler arasında büyük bir kaygı yaratır. Bu durumun giderilmesi için işverenler teknolojinin tüm imkanlarının kullanarak çeşitli kontrol alanları (e-postaların sürekli kullanılması, çalışanların aranması, sesli postaların kullanılması vb.) oluştururlar. Rekabet korkusu, iflas korkusu ,hata yapma ve sonucunda işsizlik korkusu çalışanı sürekli risk içerisinde tutmaktadır.

Yeni kapitalizmin esneklik üzerinden ürettiği istihdam ilişkilerinde özellikle belirli bir işverenin olmaması ya da gözükmemesi, işin yaşam boyu algılanamaması, belirsizlik ve istikrarsızlığı daha doğrusu risk algısını yükseltmektedir. İstikrarsızlık, güvencesizliğin ve endişenin kaynağıdır. Bireyin geleceğe dönük olan endişeleri, genelde sürekli risk ortamında hissedilir. “İş endişesi, kişinin özsaygısını azaltmakta, aileler bölünmekte, cemaat yapıları parçalanmakta, işyerlerinin kimyası değişmektedir” (Sennett, 2010:101-102). Bireylerde iş değiştirme beklentisi artmaktadır. Bauman’a göre mütevazı bir eğitim düzeyine sahip genç bir Amerikalı, iş hayatı süresince en az on bir kez iş değiştirme beklentisi içerisindeydi. (Bauman , 2005: 35).

Yeni kapitalizm, topluma bilinçli olarak belirsizlik ve risk pompalamakta ve insan ilişkilerini kökten dönüştürmektedir. Esnek kapitalizmin parolası niteliğindeki “uzun vade yok” sloganı insan ilişkilerine aktarıldığında “bırak git”, “kendini adama” ve “fedakârlıkta bulunma” gibi sürekli risk altında olmanın getirdiği depresif bir “kayıtsızlık” hali anlamına gelir. Yeni kapitalizmin en belirleyici vasfı, riskin ve belirsizliğin demokratikleşmesidir (İlhan, 2007:290).

Bu bağlamda risk unsuru ekonomik bir değer taşımaktadır. Risk ortamı ne kadar canlı tutulursa ticari faaliyetler o derece artacak ve kâr katlanarak artacaktır. Risk alınıp satılan bir meta haline getirilmiştir. Fakat bu görünmeyen metanın sürekli üretilip topluma yaygınlaştırılması gerekmektedir. Çünkü risk ve belirsizlik düşüncesi bireylerde süreklilik haline dönüştürülmesi ve hayatın her alanına yayılması kapitalist ekonomi sistemini canlı tutmaktadır. Risklerin ve belirsizliğin çoğaltılması, insanların tercihlerini yaparken sürekli risk unsuru hesaplamak zorunda bırakmaktadır. Risk toplumunda ekonomik değer mevcut olmayan fakat olabilecek tehlikelere göre şekillenmektedir.

Yeni kapitalizm işsizler, kadınlar, yaşlılar, çocuklar, gibi işlevsel risk grupları üretip bunların kapsamını her gün genişleterek de risk algısını canlı tutmakta ve riski geniş kitlelere yaymaktadır. Öyle ki, risk kitleler açısından her gün omuzlanması gereken bir zorunluluk haline gelmiştir artık. Riski kutsayan bugünkü belirsizliğin tuhaf yönü, bunun hiçbir korkunç tarihi felaket olmadan var olmasıdır; bu belirsizlik güçlü kapitalizmin gündelik işleyişine sinmiştir (Şimşek, 2005: 68).

A.Giddins'a göre böyle bir ekonominin adı *yüksek risk ekonomisidir*. Küreselleşme ile birlikte zenginlik üretiminin, güvenliğin ve hayat kalitesindeki artışın aynı lokomotife bağlanmadığı bir ekonomi türüdür. Yüksek risk ekonomisinde risk olumlu bir şekilde ele alınarak bütün yatırım alanlarına uygulanması küresel ekonomiler için en önemli şart haline gelmektedir. Çünkü güvenli şeyler arama, uzun dönemde etkili bir strateji değildir ve belirsizlik ekonomik büyüme için sürekli artmaktadır(Giddens, 2001: 210-211).

Beck' göre bu durum bireyleri hayatın her alanında tedbir almaya itmektedir. İşsizlik korkusu, ekonomik krizler, kırılgan para piyasalarının getirdiği belirsizlik ve risk, her kesimden insanı etkilemektedir. İnsanların korunaklı alanlara çekilme çabası, riski hiç değilse minimize etme stratejisi tek seçenek olarak kendini dayatmaktadır ve insanları tedbirli, garantici, gelecek yönelimli olmaya itmektedir. Fakat Beck'e göre "gelecek, risk kategorisi üzerinden ne kadar çok kolonize edilmeye çalışılırsa, o nispette kontrolden çıkar. Dünya risk toplumunda riskleri dışsallaştırmak artık mümkün değildir" (Beck, 2003: 139). Risk ve belirsizlik düşüncesi ekonomi vasıtasıyla geniş kitleleri korunaksız bırakması, genel olarak toplumu gerçek anlamda bir "risk toplumu"na dönüştürmekte ve riski küresel ölçekte yaygınlaştırmaktadır.

1.3.2. Risk ve Etik

Risk kavramının özellikle 17. yüzyılda ticari faaliyetlerinin uzun dönem hesaplamaları konusunda önem kazanmıştır. Sermayenin kullanımına ilişkin risk sorununa yönelik ilgi artışı, zamanla toplum ve kültürün diğer bilimsel alanlarına yayılmasını hızlandırmıştır. Risk kavramı Pascal gibi filozofların, inancın kendisini kurtuluş riski bağlamında bir kişisel kumar olarak gördüğü teoloji dahil bütün toplumsal inceleme

alanlarına yayıldı. “Risk teolojisi kontrol ve kesinlik üzerine kurulu olan ve içinde Tanrının ilahi planlayıcı olarak tarihin akışını ve bireylerin yaşamını belirlediği bir kutsal düzen fikrinden kesin bir kopuş olarak görülebilir”(Turner, 2003:247-248).İnancın zayıflaması veya Tanrı kurallarının toplum içerisinde önemini yitirmesi ve pozitif bilim anlayışının etkisiyle dünyevileşen toplumda ahlak sorunu büyük önem kazanmıştır.

Ahlak, dini yaşamın temelini oluşturan ve bireyi belirli davranış kalıpları içerisinde yaşadığı her alanı bir “anlam” çerçevesinde ele alıp değerlendirmesidir. Modern yaşam içerisindeki dünya, parçalanmışlık, süreksizlik ve sonuçsuzluk ile belirleniyor. Bauman’a göre bireyin böyle bir dünyada, akıllı ve temkinli olması, uzun vadeli planlar yapmaması ya da uzak geleceğe yatırım yapmaması demektir. Çünkü herhangi bir yere, insan grubuna, çok fazla bağlanmamak ve bugünkü seçimleri yaparken kişinin geleceği denetleme arzusu ile değil de geleceği ipotek etmeme kaygısı ile hareket etmektedir. Bu bağlamda “temkinli olmak” artık genellikle taahhütten kaçınmak, fırsat çıktığı anda bu doğrultuda hareket edebilmek ve bu fırsat olmaktan çıkınca da bunu bırakabilmek anlamına gelmektedir (Bauman,2001: 341-342).

Risk toplumunda teknoloji insan hayatının tüm yönlerini kuşatırken adeta insanın doğasında gizlenmektedir. Fakat insanın gizlenmesi diğer uçtaki ahlaki benliğinin parçalara ayrılması, risk toplumunun en önemli sorunudur. Risk toplumunda var olan riskler ahlaki yaşam alanında geleneksel değerlerin azalması ile doğru orantılı olarak artar. Geleneksel değerlerin zayıflamasında modern toplumda üretilen sorunlara karşı güçlü bir birliktelik olmamasıdır.

Geleneksel ahlaki değerler zayıfladıkça modern yaşam içindeki davranışlar yeni bir ahlak anlayışının şekillenmesine neden olacaktır. Bu durumda ya bedeli çok yüksek hale getirecek bir biçimde yönlendirmek ya da ahlaki eylemleri sorgusuz sualsiz benimseyip bütün alternatif hükümlerden nefret etmeyi öğretecektir. Bu durum değer krizi oluşturacak ve fundamentalist bir etik anlayışının yayılmasına neden olacaktır.Dini referanslı ahlak anlayışı geriledikçe; kendi haline bırakılan bilim ve teknik gelişmeler salt aklın süzgecinden geçirilerek oluşturulacak eylemlerin alanı giderek genişleyecektir (Kesiriklioğlu,2011).

“Ortak değerlerin zayıflaması ve risk bilincinin artması arasında basit bir neden sonuç ilişkisi yoktur. Risk duygusunun ortaya çıkması sosyal bütünlük sorununa eğreti bir çözüm sunar. Çünkü risk bilinci beraberinde belirli bir ahlak anlayışı getirir” (Furedi, 2001: 194). Giddens’a göre kendini gerçekleştirmiş birey geleneksel risk ortamlarından farklı davranışlara girecek olması laik risk bilincini ortaya çıkaracaktır. Laik risk bilincinde birey, gelecekle ilişki içerisinde benimseyebileceği riskli davranışları hesaplama stratejisi içerirse girer (Giddens, 2010 a : 106-107).

Modern yaşamın getirmiş olduğu risk bilincinin artması geleneksel ahlaki yapının zayıflaması veya belirli gruplar tarafından marjinalleştirilmesi toplumun değer sisteminden yoksun olacağı anlamına gelmez. Toplum içerisinde marjinalleşen ahlaki ilkelerin oluşturduğu boşluğu risk toplumunda ortaya çıkan değer ve davranış sistemi doldurur. İnsan davranışlarının denetimi yeni etiket altında devam etmektedir. Bu durumu ifade eden farklı metaforlar geliştirilmiştir. M. Foucault’ nun gözetim toplumu, R. Sennett’in karakter aşınması, E. Goffman’ın total kurumlar, G. Ritzer’in akılcı örgütlerde ortaya çıkan davranış kalıpları ekseninde bireyin risk bilincinin giderek arttığı, ahlaki davranışların ise azaldığını ifade eder (Aytaç, 2005 :13).

Yukarıda belirtilen isimlerin esas vurguladığı; toplumda ahlaki değerlerin (gelenekten beslenen) giderek zayıflaması, hiçbir değer yargısı taşımayan insanların meydana gelmesidir. İnsanların davranışlarının değersizleştirilmesi belirli kurumlar vasıtasıyla bilinçli olarak yapılmaktadır. Bu konuda birçok örnek vardır. Fakat burada bir iki örnek vermekle yetineceğiz. Erving Goffmann’ın modern toplumu anlamada kullandığı “total kurum” kavramı ile gerçekte Foucault ‘un hapisane metaforuyla benzerlik gösterir. Goffmann toplumdaki birçok kurumu total kurum içerisinde alır. Goffmann, Foucault ve Weber gibi düşünürler, kurumları insanların karakterini değiştirmeye çalışan fidanlıklar olarak görür. Bu kurum ve kuruluşlar insan ben’i ile neler yapabileceğini gösteren doğal bir deney ortamıdır. Hayatta karşılaştığımız kısıtlamaların sürekliliği insanlar üzerinde tüm bir baskı düzeni bu total kurumlar vasıtasıyla olmaktadır (Aytaç , 2005).

Goffman’ın ve diğer düşünürlerin bahsettiği kurumlarda Bauman’ e göre etik sözcüğü yerine “profesyonel etik” uygun düşmektedir. Çünkü bu örgütlenmeler insanların hareketlerini onların kişisel duygu ve inançlarından koparmak, muaf kılmak için

tasarlanmış yapılardır. Burada disiplin, öteki tüm sorumlulukları rafa kaldıran tek dikkate alınan husustur ve kişinin örgüte karşı ödevlerini düzenleyen etik kod, üye davranışlarını etkileyebilecek ahlaki kaygıların önüne geçer. Daha açık bir ifade ile, modern örgütlenme, ahlaki kısıtlamalardan bağımsız bir iş yapma tarzıdır. Bundan dolayı, modern örgütler, üyelerinin kendi başlarına hareket ettikleri zaman onlara, çok “gaddar” muamelelerde bulunabilirler (Bauman, 2001: 336-337).

Bauman böylesi bir dünyada son ahlak umudunu ve ahlakın sürgün edildiği alanın ahlak için yeniden açılması yönündeki bir stratejiye umut bağlar. Yine görev üstlenmesi, sorumluluk alması gereken ve böylelikle ahlakın geri gelmesi yönündeki umutları yeşertecek tek kişinin de “ahlaki birey” olduğuna olan umudunu saklı tutar (Aytaç, İlhan, 2005: 204).

Geleneksel dönemdeki ahlaki ilkeler, risk kavramına ve kontrol dinamiklerinin harekete geçirilmesine ters düşer (Giddens, 2010a : 186). Bu bağlamda risk bilinci, beraberinde kendi ahlak anlayışını getirir. Risk bilinci, toplumun sorunlarını bireyselleşme sonucunda tüm sorumluluğu bireye yıkar. Toplumda var olan kötülüklerin çoğu, toplumsallık boyutu hesap edilmeyen insan ilişkilerine bağlanır. Böylelikle suç ve şiddet bireye indirgenmiş olur. Şiddet, toplumsal erkin bilinçli bir dinamiği olarak görülmez. Böylece risk söylemine başvurularak bireysel davranışın düzenlenmesi çabası daha da meşrulaştırılır. Riskten kaçınma, başkalarını riske atmama, insanları riskli bireylerden koruma ve insan ilişkilerinin birlikteliği gibi değerler, geleneksel benzerlerinden daha az ahlakçı olmayan yeni bir etiket meydana getirir. Yeni etiket ile geleneksel ahlak arasındaki temel ayrım noktası, yeni dönemdeki tüm davranışların bireyci olmasıdır. Bireyselliğin aşırı büyüdüğü ortamlarda toplumsal sorumluluk minimize edilmiştir (Furedi, 2001: 212-213).

“Yeni etiketle geleneksel ahlak arasındaki temel ayrım, yeni etiketin bireyci bir yönelişi olmasıdır. İnsanlığın yaşadığı varoluşsal sorunlara tek bir genel geçer cevap sunmaya kalkışmaz. Geleneksel ahlakın var olan toplumsal bölünmelerle baş edemeyeceğini kabul eder ve bireyselleşme sürecinin anlamlandırılmasını hedefleyen göreceli bir ahlak anlayışı sunar. Sonuçta, yeni etiket toplumun tamamına model teşkil edecek tek bir yaşam tarzını savunmaz. Gerçekte, toplumsal parçalanmayı olumsuz ve bütün kimliklerin eşit saygı hak ettiğini vurgular” (Furedi, 2001: 212).

Risk toplumu sürecinde ahlak anlayışının farklılaşmasının temel nedenlerinde biride Poole'a göre modernite sürecinde akıl ve ahlakın ayrı düşmeleridir. Modernite ahlakı rasyonel bir inanç konusu değil, öznel bir kanaat haline gelmesi ahlakı imkansız bir pratiğe çevirmiştir. Bireysel pratiklerle sınırlı olan ahlaki ilkeler aklın denetimine sunulmuştur. Bu denetimde ahlaki ilkeler başarıyla çıkması mümkün değildir. Toplumsal değerler ve etik yargılar salt rasyonel değerlendirmeler sonucunda oluşmamıştır. Fakat toplumsal değerler ve etik modernliğin dönüşümü içerisinde bir anlamda risk toplumunda yeni ahlaki ilkelerin kök salmaktadır. Yeni ahlaki ilkelerinin genel ahlakın hükümsüzlüğüne dair kısmi ilkeler icat ederek lüzumsuz normlar sistemi inşa ettikleri görülür: bürokrasi ahlakı, meslek ahlakı, çevre ahlakı, iş ahlakı, iş dünyası vb. (Aytaç, İlhan ,2008:202).

Risk toplumunda toplumsal değer ve yargılardan belirli ölçülerde tecrit edilmiş yeni ahlaki ilkelere sahip birey sürekli "karakter aşınması"na maruz kalmaktadır. Karakter aşınmasına maruz kalan birey R. Rorty' nin ifadesi ile "ironik insan" dır. "İronik insan: kişinin kendini tanımladığı sıfatların sürekli değiştiğin, ayrıca kullandığı kelimelerin ve dolayısıyla benliğinin olumsal ve kırılğan olduğunu her zaman farkında olması nedeniyle kendi kendini ciddiye almayandır". İronik karaktere sahip modern birey; kendisine zarar veren, hiçbir şeyin sabit olmadığına inan insan, bir süre sonra "ben pek de gerçek değilim, benim ihtiyaçlarımın da temeli yok" noktasına gelir (Sennett, 2010: 122).

1.3.3. Risk, Teknoloji ve Ekoloji

Luhman'a göre modern zamanda yaşamın genel bir özelliği olan risk, kozmolojinin teknolojiye kayışıyla birlikte, önceleri kader olarak bilinen şeyler yer değiştirdi (Erdem, özen, 2003: 54). İnsanoğlu tabiat olaylarını sıradan ve tümüyle kontrol edilebilir olarak algılamaya başladı.İnsanoğlu modern dönemde doğayı kontrol altına alama gücünü, çeşitli hastalıklarla mücadele ederek ömrünü uzatmayı, teknolojik gelişmelerin ve yeniliklerin sürekliliği içinde yaşamını konforlu hale getirme imkanı vermiştir. İnsanoğlu tabiat ve hayvanlardan gelebilecek tehlikeleri bertaraf etmesinin karşılığında, en büyük tehlike olarak kendisi kalmıştır (Karakurt,2003: ?). Marx'ın ifadesi ile "insanlık doğaya hükmettikçe, insan öteki insanlara ya da kendi lanetine köle oluyor" (Berman, 2010 : 33).

Beck, günümüzde risklerin doğuşunu sanayinin son sürat, denetimsiz ilerlemesi ve teknolojidaki kontrol edilemeyen gelişmeler ile bağlantı kurmuştur. Gen teknolojisi ve genetik tehditler üzerine yoğunlaşan Beck, teknolojilerin ve uygulanan sosyal politikaların önüne geçecek düzeye gelmesini eleştirmektedir. Anne ve babanın sadece bir deney tüpünde buluşmasının, genetik teknolojiye hayvanların üzerine uygulanan yöntemlerin ve alınan bazı olumsuz sonuçların insanlar üzerinde uygulanmasının ne derce mantıklı olabileceğini sorgulamaktadır. Böyle bir koşulda insan kimliğini konu alan ve sorgulayan bir araştırma alanına gerek olacağı varsayımını yaparak insan özelliğinin içine tekniğin sızdığı görüşünü savunmaktadır (Akt.Çuhacı Beck,1995: 27-30).

Günümüzde ekolojik ve çevresel sorunları kısaca sıraladığımızda riskin çevreye bizi kuşattığını görüyoruz. Toprağın yağmalanması, atık boşaltımı (radyoaktif, katı ve zehirli atıklar), küresel ısınma, hava kirliliği, nükleer savaş, nükleer santral patlaması (Çernobil), su kirliliği, asit yağmurları, tarım ilaçları vs. ana hatlarıyla ifade edilen bu başlıkların altında yüzlerce alt başlık olan ekolojik ve çevresel sorunlar (zastrow, 2013:768-777).

Yukarıdaki sorunlardan hiçbir ülke, bölge, grup veya insan azade değildir. Çünkü “modernleşmenin riskleri çatısı altında, suçlu ve mağdur bir süre sonra aynı varlık haline gelmektedir”.Beck’e göre ekolojik sorun kendini bir topluma kabul ettirdiği zaman veya etki alanının şiddeti ölçüsünde, bir ülkenin siyaseti, ekonomisi ve bilim dünyasındaki tüm modernleşme araçlarının çalışma sistemleri kendilerini bundan soyutlayamaz (Beck, 2005: 84).

Beck, risklerin çoğalmasıyla beraber ekolojik sorunun çözümünü kamuoyu ve kültürel bağlamda olacağını iddia eder. Beck, ekoloji sorununu haklılaştırma sorunu olarak ortaya koyar. Ekoloji sorununun çözüme kavuşması ise güç ve egemenlik ilişkilerinden arındırılmış iletişim ortamında, kültürel bağlamında ve kamuoyu oluşturulması sonucunda çözüme kavuşturulabilir. Sorunun çözümü kültürel bağlamın daraltılması yerine genişletilmesinde yatmakta olduğundan ekoloji sorunu ile kültür krizi arasında ilişki kurulmuş olur (Atiker, 1992 : 217-218).

Bookchin'e göre doğa üzerinde meydana gelen büyük tehlikelerin ve devam eden risklerin çözümü noktasında ekolojik bir toplum kavramını öne sürer. Ekolojik toplum, biyosferin denge ve bütünlüğünün içinde bir amaç olarak korunduğu veya restore edildiği bir toplum olabilir. Böyle bir toplum insan grupları ve doğa içinde çeşitliliği teşvik edecektir. İktidarın merkezden uzaklaştırılarak, kendi kendini yöneten "küçük" teknolojilere dayanan ve "ekoloji anarşizmden doğan nesnel değerleri temel alan etik bir bütünsellik anlayışına" göre hareket eden yerel topluluklara aktarılmasını öngörecektir (Giddens,2009:199).

Arne Naess'in derin ekolojisi, insanoğlunun doğaya üstün olmaktansa doğanın bir parçası olarak doğanın içinde gören yeni bir politik ve ahlaki felsefenin gerekli olduğunu öngörür. Bu felsefe İnsanları diğer bütün canlı varlıklarla eşit seviyede gören "biyosferik eşitlik"tir. Derin ekoloji ayrıca doğa ve insan topluluğunun birbirine bağlı oluşu üzerinde durur(Giddens,2009:199). Fakat doğa ve insan birlikteliğine karşı en büyük engellerden biri de insanın doğaya hükmetmesinin sorgulanmamasından kaynaklanmaktadır. Boockchin'e göre mevcut durum, insanın doğaya tahakkümün neden olacağı tehlikeleri azaltacak teknikler geliştirerek, bu tahakkümün önünü açmayı gözetir. Tahakküm nosyonunun kendisi sorgulanmaz. İnsanın doğaya tahakkümünün altında yatan temel gerçeklik insanın insana tahakkümüdür (Bookchin, 1996: 62- 22).

Çevrecilik, riski genelde sadece dışsal risk olarak anlaşılır; ekoloji ise tersine, doğal ölçülere göre veya yitirilmiş doğal ahenklerin geri kazanılması şeklinde karşımıza çıkan pratik ve etik meseleleri ele almaya çalışır(Giddens,2009:207). Ekolojik politika bir yitirme politikasıdır- doğanın yitirilmesi ve geleneklerin yitirilmesi- ama aynı zamanda bir kurtarma politikasıdır. Doğaya ya da geleneğe geri dönemeyiz, ancak birey ve kolektif insanlık olarak, imal edilmiş belirsizliğin pozitif kabulü çerçevesinde hayatlarımız yeniden manevi değer kazandırma arayışına girebiliriz. (Giddens,2009: 228).

Giddens'a göre ekolojik kriz salt olarak doğanın bozulması problemi değildir. İnsandan bağımsız olarak çevrenin yüksek maliyetli risklerden arındırılması ekolojik sorunu çözmez. "Ekolojik kriz kozmopolitlenmiş bir dünyada bir ahlaki anlam krizidir özünde" (Giddens, 2009:247). Çevreyi koruma refleksi sadece gerçek sorunların kökenini görmede bir örtü vazifesi görür.Genel çerçevede değerlendirirsek *risk toplumunu*

örgütlenmiş sorumsuzluk olarak tanımlayabiliriz. Ekolojik sorunlar esasında çevreyle alakalı sorunlar değildir. Tam aksine örgütsel ve özellikle de var olan teknokratik örgütlenmelerin bir sonucudur (Özer, 2010: 7-8).

Örgütlenmiş sorumsuzluk, kurbanın edilgenliğini belirgin hale getirmiştir. Örgütlenmiş sorumsuzluk kavramı ile Beck, insan hayatını, çevreyi, ekolojik dengeyi sarsan ,tehdit eden risklerin ortaya çıkmasından sorumlu olan teknolojilerin, sanayilerin, bilimin, hükümetlerin, kuruluşların ortak olarak sorumluluğu paylaşmalarını ifade etmektedir. Denetleme eksikliği, kanunlardaki boşluk, göz yumma, bilinçsizlik ve bilgisizlik nedeni ile ard arda alınan yanlış kararlar sonucu ortaya çıkan risklerin maliyetinin tek bir kişiye mal edilmesinin zor olduğu için tehditleri ortak küresel boyuta yayarak, sorumluluğu mümkün olduğunca en geniş dairede tutarak bölüştürmektir (Çınarlı, 2009:9 ; Çuhacı, 2004:26).

BÖLÜM 2 : RİSKE DAİR SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLAR

2.1. Ulrich Beck: Düşününsel Modernleşme Ve Risk

2.1.1. Ulrich Beck'te Risk ve Risklerin Özellikleri

Risk toplumu kuramını inşa eden Beck, risk kavramının anlamından yola çıkarak riskin değişen anlamını sosyo-kültürel zeminde ele alarak makro söylemsel analize ulaşmaya çalışmıştır. Çünkü riskler önceki yüzyıllardan farklıdır ve yerel olmakla beraber küresel boyuttadır. Risk toplumu tanımlaması bir geçiş dönemi tanımlamasıdır. Beck, risk toplumu kuramını inşa ederken öncelikle kuramın temelini oluşturan risk kavramını ele almıştır. Beck'e göre risk kavramını modernleşme kavramı ile anlayabiliriz. Risklerin modernliğin icadı olmadığı gibi gelişmenin kendisi kadar eski olduğu belirtmiştir. Günümüz riskleri geçmişteki risklerden ayırmaktadır. Çünkü riskler küreselleşmiştir.

Beck, risklerin belirgin özelliklerini şu şekilde belirtmiştir:

Riskler, matematik satar, matematikle gösteriş yaparlar. Riskler sonsuz dek çoğaltılabilir. Küreselleşen çoğulcu toplumda kararlar çok boyutludur (Beck, 2005:46).

Riskler önceden görülemez, tahmin edilemez, dolayısıyla onlara karşı önlem almak zordur. Modernleşmenin en gelişmiş aşamasında ortaya belirsizlik ve denetlenemezlik sorunları ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan riskler nelerin yapılmaması gerektiğini söylemesine karşın yapılması gerekenlerin belirsizliği devam etmektedir (Beck, 2005: 47).

Risklerin öngörülememesi, tanımlanamaması, "sigortalanamazlık" kavramını ortaya çıkarmaktadır. Tıbbi önlemler almak zorlaşmıştır. Atomik tehlikeler, nükleer kazalar önceki "kaza" tanımına girmediği için sigorta kapsamına da girmemektedir. Riskler ülke sınırlarını aşarak tüm ülkeleri etkilemektedir. Riskler belirli bir coğrafyada ortaya çıkarak karmaşık yollarla ve tahmin edilemeden dünyaya yayılmaktadır. Bumerang etkisi gibi; riskleri üretenler kazançlı çıkmalarına karşın diğer insanlar negatif etkilenmektedirler. Otorite ve denetim eksikliği risklerin tehlikeli boyutunun yaygınlaşmasını beslemektedir (Beck, 2011: 22-27).

Beck'e göre risk toplumunda ortaya çıkan riskler, insanları yaşamını kolaylaştırma adına uzmanlara bağımlılığı arttırmıştır. Fakat riskler üzerine uzman bulunmamaktadır. Riskler tecrübe edilerek öğrenilmekte ve bazılarına göre meşru olarak kabul görülerek tehlikeye dönüşebilmektedir. Yaşadığımız çağda risk daha çok geleceğe yönelik ve geleceği etkileyecek tehlikeleri içermektedir. Geleneksel toplumda risk kavramı ile modernleşme sürecindeki risk kavramı arasında farklılık vardır. Geleneksel dönemde risk kişiseldir, modern dönemde globaldir (Beck, 2011: 28-33). Geleneksel riskler açık, somut ve görünürken, modern dönemde ise riskler kolayca görünmez ve somut olmak zorunda değildir (Turner,2003:261).Beck risk kavramının modernleşme ile bir anlam kazandığı kanaatindedir.

2.1.2. Risk Toplumunun Ortaya Çıkışı ve Özellikleri

Beck'in risk toplumu yaklaşımını ilk olarak Risk Society-towards a New Modernity isimli çalışmasında ortaya koymuştur. *Siyasallığın İcadı* çalışmasıyla risk toplumu ve sanayi toplumu arasındaki farklılıkları mantıksal düzlemde ortaya koymaya çalışarak risk toplumu kuramını genişletmiştir. Böylelikle risk tartışmalarını sosyolojinin ilgi alanına sokmuştur.

“Risk toplumu söylemi makro söylemsel bir analizdir. En genel anlamıyla sanayi toplumunun risk toplumuna dönüştüğünün kuramsal bir açıklamasıdır. Bu açıklamaların tartışma zemini ise modernlik üzerine yapılan tartışmalardan beslenmektedir. Risk ise modernlik üzerine yapılan bu tartışmaların dönüştürücü anahtar kavramıdır” (Yılmaz,2010:41).

Beck risk toplumu kavramının oluşumunu ortaya koyarken sanayi toplumu söylemini merkeze alır. Beck, sanayi toplumunu üç varsayım altında toplamıştır. Birincisi, insanların toplum içerisindeki konumları, yaşam öyküleri ve sınıflar çerçevesinde örgütlenmişlerdir. Bu örgütlenmelerin sınırları, hedefleri, yaşam alanları, siyasal duruşlarına kadar resmedilebilir durumdadır. İkincisi geleneksel toplum çözülmesi devrimci bir süreç olarak çeşitli şekillerde dipten dibe gerçekleşir. Sanayi devrimi ve Fransız İhtilali gibi. Üçüncüsü sanayi toplumunun gelişimi çizgisel ve tek boyutludur. Sisteme özgü ereksel rasyonelliği artırır. Rasyonelleşme burada teknik destek anlamına gelir. Gelenekten koparak kendi içinde kendini temellendirmek zorunda kalır. (Beck, 2005:72-75).

Risk toplumu sanayi toplumunun gelişiminin sonucunda ortaya çıkmıştır.Beck, modernleşme sürecinde ortaya çıkan risklerin önceki yüzyıllardaki risklerden farklı olduğunu belirtmiş, kuramının temelini oluşturan günümüz riskleri inceledikten sonra risk toplumu kuramını ortaya atmıştır. Beck'e göre modernleşme kendi başına buyruk bir hale gelmiştir. Fakat kendini yenileme sürecine girmiştir. Sanayi modernliğin eskime sürecinin yeni yüzü risk toplumdur.Modern toplum kendini yenileme sürecinde toplumsal, ekolojik ve bireysel riskler giderek artmış ve sanayi toplumu denetim ve emniyet kurumlarının etki alanından çıkmaya başlamıştır. Çünkü sanayi modernliği, uzmanlaşmış, tek amaçlılık ve dünyanın hesaplanabilirliği kavramlarının merkezinde oluşturulmuş bir düşünme şeklidir. Fakat ekolojik,kimyasal ve genetik mühendisliği ile ilgili risklerin meydana gelmesi belirlenen hesaplar dahilinde olmayıp karar verme aşamalarının sonunda meydana gelmiştir (Beck,2005:9, 36-38).

Meydana gelen tehlike ve tehditler doğa güçleri, tanrılara yada cinlere atfedilmeyip insanlığın kendi eliyle oluşturduğu kanaati hakimdir. Riskler dışarıdan gelen tehlikeler sonucu değil tamamen alınan kararlar sonucudur (Beck, 2011: 183). 1755 Lizbon depremi sonrasında aydınlar bu depreme çare bulamayan tanrının yerine artık insanı oturtmuşlardır. Çünkü Tanrı'yı çaresiz gören aydınlanma düşüncesi insanın yapacakları ve tedbirleri ön plana çıkmıştır (Akay,2000: 8-9).

Sanayi toplumunda karara bağlı üretilen tehlikeleri hem arttıran hem de meşrulaştıran bir anlayış hakimdir. Sanayi toplumları denetleyemedikleri tehlikelerin yaratıcıları ve meşrulaştırıcıları haline geldi. İşletme sahipleri aldıkları tehlikeli kararları sahiplenerek birbirlerinin en uzun süreli ve kalıcı düşmanı haline gelmeleri ve risklerin sonuçlarının ortaya çıkaracağı tehlikeler karşısında kültürel değerlendirme ve algılama farklılıkları bulunması- kimilerinin gıdadaki zehri, kimilerinin de zehri gündeme getireni düşman olarak görüşü- risk toplumunun ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Sanayi toplumunun temellerini sarsan, ortadan kaldıran, değiştiren öz tehditleri üreten toplumda ve gizil olarak bu süreçlerin ta kendileridir(Beck,2005:34,40).

Bu süreçte risk toplumu seçilecek ya da vazgeçilecek bir seçenek olarak değerlendirilemez. Modernliğin gelişimi sırasında sorumluluk bilinci, güvenlik, denetim, zararları sınırlandırılması ve zararların paylaşımı konusunda ulaşılan düzeyi

tehdit potansiyeli açısından yeniden belirleme görevi gündeme gelir. Tehlikelerin toplumca karara bağlanması, bu şekilde meşrulaştırılıp güvence altına alınabilirlik sınırını aşmaları, kişisel, teknik ve bilimsel projelerin sigortalanamaz oluşu, uzmanlara bağımlılığın artması, belirsizliğin ortaya çıkışı modern toplumun önünde büyük sorunlar olarak durur. Modern toplumlar kendi sonuçları üzerinde yeterince düşünmedikleri için kendi modellerinin sınırlarıyla zorunlu olarak karşı karşıya gelecektir (Beck, 2005:36-37).

Beck'e göre risk toplumu kavramı tam da bu aşamada devreye girer. Bu dönem üç alandaki değişimle kendini gösterir. Birinci değişim alanı, modern sanayi toplumuyla doğa ve kültür kaynakları arasındadır. Modern sanayi toplumu, modernleşmenin kendini kabul ettirmesiyle birlikte tüketilip ayrıştırılan bu kaynaklara dayanarak oluşur. İkinci değişim alanı, toplum ile kendisi tarafından oluşturulan tehditler ve sorunlar arasındaki ilişkidir. Bu tehditler ve sorunlar toplumsal güvenliğin temellerini aşarlar ve bilince çıktıkları ölçüde toplum düzeninin temel varsayımlarını sarsarlar. Üçüncü değişim alanı ise 20. yüzyılın sonlarına dek sanayi toplumu kültürünün her türlü tanımlama ediminin bizzat bireylerden beklenmesi ya da bireylerin sırtına yıkılmasına yol açmıştır. Beck'e göre bu değişim sırasında iki ayrı toplum iç içe geçtiği bir süreçtir. "Toplumlar bir yandan sanayi toplumunun yapılarına ve kalıplarına göre kararlar alıp yaşarken diğer taraftan toplumdaki kurumlar, sistemler, risk toplumundan kaynaklı problemlerle yüz yüze gelmektedir" (akt. Çuhacı, Beck, 1994:5).

Toplumsal değişimin motoru sanayi modernliğindeki ereksel rasyonellik değil, yan etkilerdir. Sanayi toplumunda rasyonelleşme, kendini kusursuzlaştırmaya doğru yol alır ve özneyi hakimiyeti altına almaya çalışır. Bunun en önemli nedeni aydınlanma döneminin diyalektik anlayışıdır. Risk toplumunda ise değişim yan etkilerdir. Rasyonelleşmenin hesap edilmeyen, görünmeyen yan etkileri giderek toplumsal değişimi belirlemeye başlamıştır (Akay, 2000:8-9).

Beck, sanayi toplumu ile risk toplumu arasındaki farklılıkları risk kavramı üzerinden incelerken zenginlik ve risk üretimi üzerinde durmuştur. Klasik sanayi toplumunda zenginlik üretim mantığı, risk üretim mantığına hakim olurken, risk toplumunda ise risk üretim mantığı zenginlik üretim mantığına hakim olmaya başlamıştır. Risk toplumunda

zenginlik dağıtımı risk dağıtımına dönmüştür. Fakat zenginliğin hedef kitlesi en üst sınıf iken, risklerin hedefi ise sınır tanımadan herkese yöneliktir (Beck, 2011: 12-35). Ekolojik felaketler, nükleer kazalar ve savaşlar vb. gelişmeler düzenli ve rahat yaşam olanaklarına sahip olmayan toplumlara da etkilemektedir. Fakat bu etkilenmenin boyutları tartışılabilir. Risk toplumu sanayi toplumunun küresel boyuta dönüşmesidir. Beck, bu durumu dünya risk toplumu olarak görmektedir.

Beck, dünya risk toplumunda küreselleşen risklerin herkesi etkilemesini eşitsizlik olarak kabul eder. Zengin refah ülkeler ile yoksul ülkeler arasında risk etkileri olumsuz anlamda fark yoktur. Nimetlerin paylaşımında ise büyük fark vardır. Bu durum geliştikçe riskten etkilenenler ile bundan fayda sağlayan arasındaki düşmanca ilişkinin arttığıdır. Fakat üretilen riskler sanayi modernliğinde meşru kılınan “görünmez yan etkileri” birden bire görünmeye başladığında bumerang etkisi gösterecektir. Riskleri üretenler, yaygınlaştıranlar ve fayda sağlamaya çalışanlar bir gün tehlikeler döngüsüne yakalanacaktır. Fail ve kurban er geç aynı kişi olacaktır (Beck, 2011 :37-38).

Sanayi modernleşmesi sürecinde risklerin kısıtlama olmaksızın üretilip kullanılması ile risklerle yaşamın kaçınılmaz zorunluluk halini almasını Beck, “risk kaderi” olarak tanımlamaktadır. Ona göre toksik kazalar ve zehirli atıklar, nükleer santraller, kimya, gen teknolojileri, kirletilmiş deniz vb. etkilenmemek mümkün değil. Artık “gölge krallık” bitmiştir. İnsanların faydasını gözeterek üretilenlerin riskli tarafları karanlıktan gün ışığına çıkmaktadır. Beck bu tür riskleri görünmeyen yan etkiler olarak nitelendirmektedir (Beck, 2011: 61). Ormanların yok olması, suların azalması, doğaya verilen zarar ve yıkım toksik kazalar artık görünen yan etkiler haline gelmiştir.

Görünür hale gelen risklerin oluşturduğu küresel çaptaki tehlikeleri Beck üç gruba ayırmaktadır. İlki zenginlik kaynaklı çevresel yıkım ve teknolojik, endüstriyel tehlikeler, (ozon tabakasının delinmesi, bölgesel su kıtlığı, sonuçları tahmin edilemez genetik mühendisliği gibi), ikincisi yoksulluğun neden olduğu ekolojik felaketler ve teknolojik endüstriyel tehlikeler, (tropik yağmur ormanlarının ve türlerinin yok edilmesi, yoksul ülkelerin modernlikle beraber gelen kimya ve atom endüstrisinin karşısında politik ve kuramsal savunma gücünden yoksun olmaları, eşitsizlikler, barınma ve beslenme problemleri), üçüncüsü de tehlikenin savaş ve savaş dışı

durumlarda kullanılan nükleer, biyolojik, kimyasal kitle imha silahlarından gelmesidir (Çuhacı,2004:66).

Beck, risk toplumu kuramını ortaya koyarken risk toplumu sürecini sanayi toplumundan kopuk bir süreç olarak ele almamıştır. Modernleşmeyi bir gelişim ve ilerleme süreci olarak görmektedir(akt. Çuhacı, Beck, 1994: 5). Beck, toplumsal değişmeyi üç aşamalı modernleşme süreci olarak tanımlar. Bunlar modern öncesi, basit modernleşme(sanayi modernliği) ve düşünümsel (risk toplumu) modernleşmesidir. Modernleşme süreci devam etmektedir. Risk toplumu modernleşme sürecinde bir geçiş dönemini ifade eder. Fakat bazı düşünürler Beck gibi düşünmemektedir. Modernliğin dönüşüm süreci içerisinde olduğu genel kabul görmesine rağmen sürecin isimlendirilmesinde karşıt görüşler ortaya atılmıştır. Kimi düşünürler modernliğin yeni ve farklı bir sayfasının açılması gerektiği üzerinde dururken kimileri de modernlik çizgisinde ayrılmadan yeni yapılanmalarla gerçekleşebileceği görüşünü savunmaktadır. Lyotard, Jameson, Bell, Foucault, Baudrillard ve Touraine gibi düşünürlerin modernlikten ayrı yeni bir sürecin yaşanmaya başladığını savunmaktadır. Bu dönem postmodern, bilgi toplumu, tüketim toplumu, iletişim toplumu sanayi sonrası toplum gibi farklı şekillerde görmüşlerdir(Şan, Hıra, 2012).

Habermas, Giddens, Beck gibi düşünürler yaşadığımız dönemi modernliğin devamı olarak değerlendirmişlerdir. İleri modernlik,bilinçli modernlik,ikinci modernlik, geç modernlik gibi tanımlamalarla modernliğin devam ettiğini savunmaktadırlar. Frankfurt okulunun en önemli temsilcisi kabul edilen Habermas “modernliği tamamlanmamış bir projedir” olarak görmektedir. Habermas modernlik içindeki yanlış uygulamaların düzeltilerek, aydınlanma düşüncesini yeniden gözden geçirerek modernliğin önünü açılacağı kanaatinde. Çünkü Aydınlanma düşüncesinin bilgi birikimi insanın özgürleşmesi ve günlük yaşamın zenginleşmesi için vardır (Harvey, 1997: 25).

2.1.3. Düşünümsel Modernleşme Ve Çıkış Yolları

Düşünümsel modernleşmeye ilişkin teorik çerçeve çoğunlukla Ulrich Beck, Anthony Giddens, D. Lupton, Scott Lash’in günümüz modernitesini ele almaları ve geçmiş döneme ilişkin eleştirel bakış açılarından oluşmaktadır. Bu teorisyenler modernitenin farklı bir çizgiye geldiği, düşünümsel modernliğin yeni olmadığı tersine var olan

modernliğin küresel ve düşünümsel özellik kazandığı noktada hemfikir olmalarına karşın biçim ve içerik bakımından farklı görüşleri savunmaktadır. Düşünümsel modernleşmenin en belirgin savunucularından U. Beck, 20 yüzyıl ile 19 yüzyıl arasındaki derin ayrım üzerinden hareket etmektedir.

Vassily Kandinsky' nin "ve" gibi başlığı olan bir denemesinde; 19. yüzyıl ile 20. yüzyılı karşılaştırmaktadır. Kandinsky' göre 19. yüzyıla damgasını vuran sözcük "ya, ya da" iken, 20 yüzyıla ise "ve" sözcüğü hükmetmektedir. Çünkü 19. yüzyılda; ayırma, uzmanlaşma, tek anlamlılığa ve dünyanın hesaplanabilir olmasına karşın 20 yüzyılda yan yanalık, çokluk, belli belirsizlik, bağlamın ve bağıntılığın sorgulanması, değişmece ve üçüncü yolu içerme deneyleri, sentez, çift değerlilik vardır. İçinde bulunduğumuz dünyanın yegane konusu *ve*'nin bulanıklığıdır. Dünyamızın düzene elvedasıdır, taşkın kaotikliği beslediği iddialı birlik ümidi, kendini oluşturan öğeleri bir araya toplama çaresizliği, sınırları ve sınırsızlığı, sınırlara ilişkin giderek yayılan yanılısma ve bunun doğurduğu korku, bütün bunlar *ve*'nin içinde pusu kurmuş *ve*'ye çağırıyor. Dünyanın küreselliği *ve*'den yanadır ve sınırları bile delmektedir (Beck, 2005:9-10).

Ve sözcüğünün ortaya çıkmasına iki sebep vardır. Çernobil kazası ve Berlin duvarının yıkılışıdır. Çernobil faciası ile küreselleşme, doğa, bilgi, uzmanlık, teknoloji, çevrebilim vb. olgular yaşamın her alanında tartışmaya açılır. Berlin duvarının yıkılması ise artık geri dönmeyecek bir belirsizlik durumunun yani öteki'nin yok oluşunun miladı olarak kabul edilir (Beck, 2005: 9-15). Nitekim Sovyetler Birliği'nin çöküşüne ilişkin olarak dönemin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George Bush'un da (1989-1993) açıklaması bu yöndedir. Bush yeni düşmanı belirsizlik, kestirememezlik ve istikrarsızlık olarak tanımlar (Bauman, 2005: 07).

Ve'nin küresel niteliği, geçirgenliği ve kesin hatlardan yoksun oluşu ister istemez yabancılığın yabancılaşmasını, aidiyetin aidiyetsizleştirilmesine yol açar. Bu da tehdit olarak yaşanır. Beck, yukarıda risk toplumu dönemini işaret eden *ve*'nin çağında yaşadığımızı belirtirken düşünümsel modernleşme ile *ve*'ni sorgulanmasını yapmaktadır. *Ve*'nin dünyasında yaşayıp, ya-ya da'nın kategorileri düşünerek, *ve*'nin sorgulanmasının güçlüğü modernleşmenin, modernleşmeye uygulanması veya modernleşmenin kendi üzerinde bilinçli düşünmesinde yatmaktadır (Beck, 2005: 26,30).

Ve'nin sorgulanmasının kolay olmayacağı aşikardır. Basit modernleşmede önceden belirlenmiş denetim uyumu düşünümsel modernleşmede sürekli sorgulanmalıdır. Ve'nin sorgulanmasının zorluğu, tüm toplumsal zeminde çok boyutlu olmasından ileri gelmektedir. Bu nedenle Beck, modernleşme kuramının daha net anlaşılabilmesi için diğer modernleşme kuramları ile bağlantısının kurulması önermektedir.

“Kuram kuran bir düşünce olarak “düşünümsel modernleşme” sözcüğü, rakiplerinin oluşturduğu halkaya eklenmeli, yani Max Weber, Simmel, Durkheim, Max Parsons, Foucault, Habermas, Luhmann'dan tutun da Giddens, Bauman ve birçok başkalarının modernleşme kuramlarıyla tartışmaya girerek kesinlenmeli, hataları belirginleştirilmeli, görecelendirilmelidir. Kısaca bu kuramların karşısında kendini kabul ettirebilmelidir” (Beck, 2005:13-14).

Çünkü düşünümsel modernleşme bir umut çağı, çözümler cenneti değildir (Beck, 2005:89). Modernleşmenin sanayi modernleşmenin kendisi üzerine uygulanmasıdır.

Beck, bilinçli modernleşmenin iki aşamayı içerdiğini vurgulamaktadır. İlk aşama sanayi toplumundan risk toplumuna geçiş sırasında farklı şekillerde ortaya çıkan risklerin henüz gün yüzüne çıkmadığı dönemdir. Risklerin yan etkilerinin var olduğu fakat farkına varılmadığı dönemdir. Sanayi modernliğinde riskler dışsallaştırılmıştır. Bu dışsallaştırma eylemi bir inanç haline gelmiştir. İkinci aşama ise, risklerin giderek büyümesi ve çeşitli sahalara yayılması sonucunda sanayi toplumunun kendini risk toplumu olarak görmeye başlamasıdır. Bu dönem modernlik içinde toplumun kendi yapılarını sorgulamaya başladığı bir süreçtir (Çuhacı, 2004: 94). Başka bir ifade ile sanayi modernitesinin çözülmesi ve bu çözülme durumunda geleceğe dair öngörüye sahip olunamayışıdır.

Bilinçli modernleşmenin merkezinde yer alan kavram öz eleştiri ve eleştirel bakıştır. Düşünümsel olması kendi üzerine düşünme ve var olan tüm yapıların eleştiri süzgecinden geçirilmesidir. Beck'e göre modernleşme ile düşünümsel modernleşme arasındaki en önemli ayrım “bilinç” kavramında gizlidir. Sanayi toplumunda risklerin bir takım belirsizlikleri de beraberinde getirmesi bilgi ve bilinç kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Risk toplumu çağında bilgisizlik, bireyleri ve toplumları teknolojik, bilimsel, endüstriyel ilerlemelere müdahaleden ve eleştiriden yoksun bırakacağı için tehlikelidir. Beck' göre aşırı bilginin sorgulanmadan kullanılması en az bilgisizlik kadar

kötü ve tehlikeli sonuçlara yol açabilir. Esasında sanayi toplumunun en önemli sorunu da buradadır. Aşırı bilgi ve bilinçsiz kullanımı toplumları ve çevreyi felaketlere, geri dönüşü olmayan tehlikelere götürmektedir. Çünkü sorgulama, eleştiriye, düşünme ve mantık süzgecinden geçirmeye fırsat vermeden bir ilerleme düşüncesi hakimdir. Beck bunu bilinçsizlik kavramı ile belirgin hale getirmektedir. “Bilinçsizlik modernliğin bir kusurudur. “Bilinçsizlik” bilginin belirsizliği, hatalar ve yanlışlar, risk kavramının yanlış anlaşılması, bilme isteksizliği” (akt. Çuhacı, Beck, 1999: 31-32) şeklinde tanımlayan Beck, bilinçsizliği, bilgisizliğin kaynağı olarak görmektedir. Fakat bilinçsizliği ve bilgisizliği potansiyel bilgi olarak da görmektedir. Çünkü bilmemek bilmenin temelini oluşturuyor. Sonuç itibarıyla düşünümsel modernlik işte bu bilinç ve bilgi halinin keşfidir. Var olan modernleşmenin bilinçsiz boyutlarını gözler önüne sererek gereken bilginin ortaya çıkmasını sağlamaktır.

İçinde bulunduğumuz dönem modernliğin sonu değildir, başladığı dönemdir. Gözden geçirilmiş bir bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, yeni toplumsal hareketler, bilimin eleştirisi modernleşmenin bir parçasıdır (Beck, 2011: 9). Bu düşünümsel modernleşme sanayi toplumunun ortaya koyduğu her türlü yenilenmelerin eleştirisidir. Çünkü sanayi toplumunda ortaya konan her yenilenme biraz daha sanayileşme bırakmaktadır ve bilinçten yoksundur. Bu nedenle siyasallık da dahil olmak üzere bilim, teknoloji, çevre tehdidi, sefalet, genetik mühendislik, nükleer ve kimyasal teknoloji gibi pek çok alanın sorgulanıp gözden geçirilmesi gerekmektedir. Yapılan tercihler gözden geçirilmez, sonuçları düşünülmez, bilinçli ve mantıklı bir bakış ile incelenmez ise büyük tehlikelerin sınırları ile karşılaşılacaktır. Diğer bir ifade ile risk toplumunun meydana getireceği sonuçlarla yüzleşmeye devam edilecektir.

Beck’e göre basit ve düşünümsel modernleşme arasında temelde üç farklı boyut bulunduğunu ifade eder. Birincisi toplumsal sınıfların kültürel ön koşullarını toplumsal eşitsizliklerin bireyselleştirilmesi aracılığı ile çözülmemeye uğratarak devralır. “Yapayalnız bir fakirlik. Aile, beraberlik, yakınlık, samimiyet ve sevginin modernliğin ıssızlığındaki yuvası bir hilkat garibesine dönüşüyor. Birçok insanın umudu, iktisadi büyüme ve iş güvencesinin kesin olarak sağlanması yönündedir” (Beck, 2005:59). Çıkar grupları arasındaki mücadele yerini konu merkezli kitle-iletişimsel kamuoyuna odak olan, gezginci alan gezginci bir çatışmacılığa terk eder. İkincisi işlevsel

ayrışma sorunu işlevsel koordinasyon şebeke oluşturma, uyumlaştırma, sentez vb. sorunlarla ikame edilir. Ya, ya da'yı devre dışı bırakır. Üçüncüsü çizgisel rasyonelliğin basit modernleşme içerisinde kurumların ayrışmasını ifade eder. Çizgisel rasyonellik aklın sınırsızlığa ve mükemmelliğe gidişini göstermesinin sıkıntılarını yaşamaktadır. Alternatifi olmadığı durumlarda var olanların kendilerini besler (Beck, 2005:77-80). Bonss, aydınlanma diyalektiğinde çizgisel rasyonelliğin gittikçe kendini kusursuzlaştırıp, özneyi tümüyle hakimiyet altına alması karşısında öz düşünümsel yoldan durdurulamayacağını iddia eder.

Beck, düşünümsel modernleşme kuramı ile toplumsal yaşama bir biçimde müdahale etmek gerektiğini söylemektedir. Topluma müdahale etmek “toplumsal tarihin sonu” tezine bir karşı çıkıştır (Beck, 2005,55). Topluma müdahale etmek devrimsel bir tarzda olmayacaktır. Değişim ve yenilenme geçirmiş yeni bir toplum olduğunu vurgulamaktır. Beck buna “katmerleşmiş modernleşme” adını vermektedir (Beck, 2005:68).

Çünkü ikinci modernlik döneminde birincisinden farklı olarak bilincine varılmış bir modernlik sürecinde daha farklı seçimler yapma ve kararlar alma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Şüphesiz bu dönem bir süreç içerisinde olacaktır. Bu süreçte devrimsel bir zihniyette olmayacağı gibi geleneksel toplumsal formlarla da olmayacaktır. Yeni toplumsal formları başka yapılar içerisinde aramaktır. Yeni formüller radikal bir modernlik, çok sesli bir siyaset ile çözüme ulaştırılmaya çalışılacaktır. Çünkü eski yöntemleri doğru olmadığı için tüm kurumların yeniden ele alınması gerekmektedir. “Basit modernleşme, yeniden-üreten aktör yapıları imgesini çizerken, düşünümsel modernleşme (teorisi) yapıları değiştiren aktörler imgesini taslak olarak sunar” Beck, 2005:91)

Beck'in kendi üstüne düşünen modernleşme kuramında, sınıfsal ayrımlar ya da sosyal kategoriler yer almamakla beraber herhangi bir toplumda belirli bir sınıfın öne çıkması hatta cinsiyet ayrımı bile dile gelmemektedir. Düşünümsel modernleşmenin “hedefini uluslar, kıtalar, cinsiyetler tarafından belirlenen sınırları ortadan kaldırmak olarak tanımlamaktadır”. Modernliğin önceki aşamalarında çözümsüzlük ve sınırlılıklar mevcuttu. Beck, modernleşmenin koşulsuz, sorgusuz, sualsiz gerçekleşmemesi gerektiğini, bilinçli bir bakışla olması gerektiğini ifade eder. Çünkü modernleşme bir

süreklilik içerisinde devam etmekte olup buna karşı çıkılamayacağını belirtmektedir. Beck, modernleşme sürecine olumlu yaklaşarak risk ve tehlikelerle yüzleşmeyi onlara karşı bilinçlenmeyi, modernleşme ile paralel doğrultuda gitmek için en uygun yol olarak görmektedir. Risk toplumunda ortaya çıkan risklere karşı herkesin sorgulama, bilinçlenme kontrol mekanizmasına sahip olması gerekliliğini belirtmektedir. Çünkü risklerin, tehdit ve tehlike boyutları sanayi toplumundakinden çok daha büyüktürler. O kadar büyüktür ki çoğunlukla duyularla algılanamayacağı gibi bilimle de belirlenemez (Çuhacı, 2004:89-91).

Risklerin sonuçlarının bilimle açıklanamaz olmasının en önemli göstergelerinden biri de “risklerin yan etkileri”dir. Risklerin etkileri toplumsal hayatı tek boyutlu olarak değil, sosyal, ekonomik, politik yan etkileri ile pazarın çöküşüne, sermaye devalüasyonuna, politik baskılara, aşırı fiyat artışına ve aşırı rekabete yol açabilir (Beck, 2011:77). Bu şekilde riskler karşısında çok boyutlu önlemler almak gerekir. Çok boyutlu önlemler alınabilmesi için Beck çok sesliliği önerir. Çok seslilik ve çoğulculuk sonucunda ortaya çıkan düşünceler, öneriler, dikkatlice sonuçları da göz önünde bulundurularak incelenmeli, eskisinden farklı, yaratıcı ve mantıklı bir sistem oluşturulmalıdır. Beck bu nedenle düşünümsel modernleşmeyi “mantık reformu” olarak da tanımlamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde risk toplumu sürecinde ortaya çıkan riskler ve tehlikelerle ile baş etmenin yolu düşünen modernleşme ile olacaktır. Risk toplumunun ürettiği riskler, tehlikeler, tehditler ve bunların tüm toplumsal hayatı etkileyen yan etkileri karşısında bilinçlenme ancak düşünümsel modernleşme ile olacaktır. Fakat bunları yaparken Beck’e göre en önemli prensipler; bilgilenme, bilgiyi doğru kullanma, sorgulama, kuşkulama, yeniden düşünme, inceleme, gözden geçirme, karar sürecine katılım, çok seslilik, çoğulculuk ve siyasal alanın ateşleyici gücü olacaktır.

2.1.4. Bireyselleşme

Ulric Beck’in risk toplumu kuramı içinde “bireyselleşme” anahtar kavramlardan biridir. Bireyselleşme süreci geleneksel toplumdaki sanayi toplumuna geçiş süreci değildir. Beck’e göre günümüzde insanlar sanayi toplumundan koparılarak dünya risk toplumu kasırgasına doğru fırlatılıyorlar. İnsanlar birbirlerinde çok farklı, birbirleriyle çelişen, küresel ve kişisel risklere katlanmaları bekleniyor. İnsanlar riskli özgürlüklerle baş başa

bırakılmıştır. Genel anlamda Scott Lash'in ifadesi ile düşünümsel modernleşme bireyselleşmeyi öne çıkaran programdır.

Risk toplumunda, toplumsal sınıflar, cinsiyet farklılıkları, evlilik, aile, iş gibi kurumlar yeniden şekillenmektedir. Bireyin statüsünde ve toplum içindeki rolü değişim içerisindedir. Bu değişim iradi olduğu kadar dışarıdan bireye zorlanan rollerle “doğallık” oluşturulmaya çalışılmaktadır. Klasik sanayi toplumundaki doğal davranış kalıpları ile modern yaşamın getirmiş olduğu davranış kalıpları arasında birey belirsizlik yaşamaktadır.

“Bir yandan, birincisi sanayi toplumunun yaşam biçimlerinin, kişilerin kendi yaşam öykülerini bizzat ürettikleri, sahneye koydukları, birbirini engelledikleri başka yaşam biçimleri tarafından tasfiye edilmesi, öte yandan da ikincisi bu başka yaşam biçimleri tarafından ikame edilmesidir (Beck, 2005:148).

Hem tasfiye hem de yeniden ikame etme süreci sosyal devlet koşulları altında gerçekleşmektedir. Giddins bu iki durumu “gövdeden ayırma” ve “yeniden gövdeye bağlama” kavramlarıyla ifade etmektedir.

Beck'in risk toplumu kuramında sıkça kullandığı bireyselleşme kavramı, felsefi ve psikolojik anlamdaki yalnızlık ve soyutlama anlamlarında değildir. Sosyolojik bağlamda bireyselleşme toplumsal sınıfa bağlılığın azalması, geleneklerden ayrılarak yaşam biçimlerinin değişmesidir. Yalın bir deyişle bireyselleşme hem sanayi toplumunun doğallıklarının çöküşü, hem de insanın kendisine ve başkalarına bağlı olmaksızın yeni doğallıklar bulması ve icat etmesini kasteder. Bu doğallıklar geleneksel formlardan bağımsız değildir.

“Bireyselleşmeye dair şu sıralarda moda olan sızlanmalar, “biz duyguları”nın kışkırtılması, yabancılardan soyutlanma, aile ve dayanışmanın nazlandırılması – yeni kuramların buna verdiği adı kullanırsak: “komünitarizm”- olup bitmiş bir bireyselleşmenin ön koşulları altında yapılan bir propagandadır, çoğunlukla anonim hatlara bürünen bir bireyselleşmenin yaşanamazlıklarına ilişkin deneyimlerine gösterilen tepkidir” (Beck, 2005:149).

Beck'e göre bireyselleşme modernliğin yaşanamaz yönüdür. Bireyselleşme sürekli zorlamaktadır bireyi. Birey kendi yaşamı içerisindeki sosyal ağların ve bağların kurgulanmasında, kendini biçimlendirmede ve kendini sahneleme paradoksal bir zorlama içerisindedir (Beck, 2005:149). Bireyin seçenekleri içerisinde zorlanması belirsizlik ve güvensizliklerle yüz yüze gelmesi risk toplumuna özgü bir özelliktir. Risk toplumunda birey aile içerisinde dahi bireyselliğini oluşturur. Aile içerisinde kadın-erkek ayrışması iş, mekan, eş ve çocuk gibi konularda sosyal devletin getirmiş olduğu kurallar bu ayrışmayı desteklemektedir.

“Toplumsal hakların çoğu bireyseldir, bunlardan aileler değil, ancak bireyler yararlanabilir. Sosyal devletin maddi güvenceleri ve hukuksal kurallar bireyi, kendini birey olarak kurgulamayı, plan yapmaya, tasarlamaya davet eder ya da başarısız olduğu takdirde başını soktuğu beladan kendi kendine kurtulması beklenir” (Beck, 2005:150-151).

Bir anlamda birey ailede yetişirken sosyal devlet bireyi bireyselleştirmektedir. Aile adına aileye danışmadan kararlar almakta ve uygulamaktadır. Bireyler iş, eş, yaşanacak mekan, çocuklar konusunda sürekli olarak tercih yapmaya itilmektedir. Bireylerin çeşitli riskler alarak yaptıkları seçimler kendi yaşamlarını oluşturmada, bireyler sosyal devletten dolayı almadıkları kararların sonuçlarına da katlanmaktadır. Bunun en önemli nedeni bireyi riske karşı güvence altına almayı hedefleyen negatif refah anlayışıdır. Çünkü “refah devleti” kavramı yerine “sosyal refah toplumu” kavramı vurgulanması gerekir. Böylelikle aktif olarak risk alan, risk almanın enerjisinden hem kendisi hem de toplumu faydalandıran pozitif refaha dayalı bir anlayış öne çıkarılmalıdır (Yıldırım, 2000: 81-82).

Beck'in bireyselleşme konusunda belirttiği bir diğer özellik de Bauman'ın “bireyselleşmiş toplum” olarak adlandırdığı farklı kültür ve geleneklerden gelen ayrı ayrı geçmişleri paylaşan insanların bir araya gelmesi ile farklı bir yapılanma ortaya çıkmış olmasıdır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri de küreselleşme süreci ile ortaya konulan yeni liberal vurgu ve üretilen politikalarıdır. Birey geleneksel toplumdaki rol üstlenme eyleminden sıyrılmıştır. Seçimlerinden kendi sorumlu olmakta, özgürleşmekte ancak bir takım sorumluluk altına girmektedir. Bir anlamda bireyin köklerden ayrışması ve yeni kurallara bağlanması yaşanmaktadır. Giddins'a göre gövdeye yeniden bağlanıştır bu durum. Statü ve toplumsal gruplardan ayrılan birey, kendi

kimliğini, yaşam biçimini ve sorumluluğu üzerine alması ve bireyin eğitim, tüketim ve refah devleti gereklerini yerine getirmesi gövdeye yeniden bağlanışa örnektir. Bireyselleşme süreçlerinin devam eden etkisi; kitle eğitimi, yaşam standardının yükselmesi, feminist hareketlerin oluşumu tüm bunların oluşumu ötesinde işgücü piyasasında meydana gelen değişimleri hızlandırmaktadır (Yılmaz, 2010:53-54).

Bireyselleşmenin yaygınlaşmasının en önemli nedenlerinden biri de sosyal devletin istemeyerek olsa da ben-merkezli yaşam biçimlerini şartlandırılmasına yönelik insanları yüreklerine sinecek kadar yapılan düzenlemelerdir. Beck, bireyselleşmenin gerçek anlamda sorgulanmadığı kanaatinde. Bu sorgulama hem birey bazında hem de devlet yapılanmasında olması gerekmektedir. Çünkü bireyselleşmenin sorgulanmadığı sürece yitip giden toplumsallığa dair ortaya konan vaazlar ahlaken çift standartlı ve iki yüzlü olarak kalmaya mahkumdur (Beck, 2005:152).

Bireyselleşme sorgulanmadığı sürece neticesinde insanlar sonsuza dek kendi içlerine kapanacaklar ve en nihayetinde vicdanlarıyla baş başa kalıp yalnızlığa mahkûm olacaklardır(Gingsborg, 2010: 126). Modern dönemde bireyselleşmenin sorgulanmadığı yaşam alanını Jean Paul Sartre “insanlar, bireyselleşmeye lanetlenmiştir” sözüyle ifade etmektedir.

2.2.Anthony Giddens : Geç Modernleşme ve Risk

Giddens'a göre risk kelimesi hem keşfettiğimiz hem de ehlileştirip denetlemenin yollarını aradığımız bir dünyaya göndermede bulunur. Risk, istenmeyen sonuçlardan kaçınma şansını çağrıştırdığı sürece negatif bir çağrışıma sahiptir. Ama sorunlu bir gelecek karşısında cesur atılımlarda bulunmak bahis konusu olduğunda, kolaylıkla olumlu bir ışık altında görülebilir. Riskleri başarıyla üstlenen kimseler her zaman büyük takdir toplamaktadır (Giddens, 2001 :222).

Risk kavramı toplumsal anlamda Giddens'a göre risk geleneksel kültürden ziyade geleceğe yönelmiş bir toplumda anlam kazanacaktır. “Risk gelecekteki olasılıklar düşünülerek etkin biçimde değerlendirilen tehlikeleri anlatır”. Giddens'a göre risk kavramının olumlu ve olumsuz yönleri modern sanayi toplumunun ilk günlerinden beri kendini göstermiştir.

“Geleceği dine, geleneği ya da doğanın azizliklerine bırakmak yerine kendisi belirlemek isteyen, değişime eğilimli bir topluluğun harekete geçirici gücüdür. Risk, modern sanayi uygarlığının gerçekten temel karakteristik özelliği olarak geçmişinden kopmak için fiili uğraş veren bir toplumu varsayar” (Giddes, 2000: 37-38).

Fakat günümüz toplumu Giddens’a göre risk konusunda eski kuşaklara kıyasla daha riskli olduğu kanaatinde değildir. Giddens’a göre modern dönemde risk-tehlike dengesi değişmiştir. Çağımızın insanı, kendi yarattığı risklerin dışarıdan gelen riskler kadar (hatta daha fazla) tehlikeli bir dünyada yaşıyor.

2.2.1. Geç Modernleşme Dönemi ve Risk Profili

Antony Giddens’in risk söylemi, modernliğin üzerine yaptığı analizlerin yan ürünleri olarak değerlendirilebilir. Giddens’a göre modernlik 17. yüzyıldan başlayıp bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimidir. Giddens’a göre bu modernleşme sürecinde geleneksel toplum tümüyle ortadan kalkmaz. Modernlik kendini geçmişin yerine ikame etmektedir. “Günümüz toplumunun tarihini karakterize eden geleneklere, adetlere, alışkanlıklara, rutinelere, beklentilere, ve inançlara bağlı olmayan bir toplum olarak sosyal bir düzenlemesidir.” (Giddens, Pierson,2001:xxvii).

Bu bağlamda geleneksel toplum, modern dünyanın referans kaynağı değildir. Fakat dünyanın sayısız geleneklerin, inançların ve alışkanlıkların birbiriyle iç içe geçtiği bir dünyada yaşıyoruz. Giddens buna gelenek ötesi bir dünya kavramı ile ifade etmektedir. Çünkü gelenek, geçmişin şimdiki zamanda yaşama ve bu yolla da geleceği belirleme aracıdır. Giddens’a göre geleneksel toplum, her zaman olmasa da kolektif tören biçimini alan ritüellere dayanır. Bu ritüeller sürekli tekrar ettiği için bir klasikliği içerir. Geleneksel toplum kolektif bir toplumdur ve gelenek belirli davranış kalıpları ile aktarılır (Giddens, 2001:124). Giddens’a göre geleneksel toplumlarda her şeyin önceden belirlendiği kalıplar içerisinde zaman ve uzam özünde bir yer’e bağlıdır. Fakat modern toplumda zaman ve uzam birbirinden bağımsız olarak örgütlenmiştir. “Küreselleşmiş modern dünyada zaman ve uzam, faaliyetin bir yere bağlı geleneksel bağlamından “sökülmeye” devam etmektedir” (Giddens, 2001:xxvi).

Modern dönemin dinamizmi özünde gelenek ötesi bir dünya düzeni oluşturmaktadır. Bu düzenin oluşumunda en önemli parametreler; toplumsal ilişkilerin daha geniş zaman ve mekan dilimlerinde yeniden bir araya gelmesinden dolayı zaman ve mekanın ayrılması, soyut sistemleri oluşturan sembolik işaretler ve uzmanlık sistemleri etkileşimleri belirli bir *yer*'in kendine has özelliklerinden kopartıldığı yerinden çıkarıcı mekanizmalar ve bilginin toplumsal hayatı koşullarının organizasyonu ve dönüşümünü kurucu unsur olarak düzenlemesi şeklinde kullanılması (Giddes, 2010a : 36).

Geleneksel toplum gücünü yitirdikçe ve gündelik hayat yerel ve küreselin diyalektik etkileşimi temelini de yeniden inşa edildikçe, seçenekler çeşitliliğine sahip bireyler hayat tarzı seçimlerini daha fazla gözden geçirmek zorunda kalırlar. Geleneksel toplum ilişkilerinde küreselleştirici etkiler ile kişisel ihtiyaç eğilimleri arasında giderek artan karşılıklı bağlantıların artması durumudur (Giddens, 2010a: 11-16).

Giddens, geleneksel toplum sonrasında yaşadığımız modern dönemin günümüzde de devam ettiğini belirtirken bazı düşünürler modernliğin ötesinde bir dönemde olduğumuzu öne çıkaran söylemlere karşı çıkar. Postmodernizm, postmodernlik, endüstri sonrası toplum, kapitalizm sonrası ve diğerlerinin genel olarak kurumsal değişimler üzerine odaklanmaktadır. Maddi ürünlerin üretimine dayalı bir sistemden bilgiyi merkeze alana doğru ilerlemenin olduğunu dolayısıyla tartışmalar felsefe ve epistemoloji konularına odaklandıklarını belirtir (Giddens, 2001: 10). Giddens böyle adlandırmaların yerine bugüne kadar anlaşılmayan modernliğin doğasına yeniden bakmak gerektiğini ifade eder. Çünkü modernliğin sonuçları tartışılması gerekir. Eskisinden daha çok radikalleşerek ve evrenselleşerek bir başka döneme doğru ilerlediğini belirtir.

Giddens'a göre Modernliğin ortaya çıkardığı yaşam tarzı sürekli olarak yaygınlaşarak ve yoğunlaşarak devam etmektedir. Geleneksel döneme oranla modern dönemde toplumsal değişim daha belirgin ve etkilidir. Yaygınlık boyutu, küresel bağlantıların kurulmasına ve etkilenme yollarının açılmasıyla sonuçlanmıştır. Yoğunluk boyutu ise gündelik hayatta bireysel ilişkilerin mahrem ve ilişkisel yönüyle ilişkilidir. (Yılmaz, 2010:55).

“Modernlik, yapısal olarak küreselleştiricidir ve bu olgunun sarsıcı sonuçları modernliğin düşünömsel karakterinin döngüselliliyle birleşerek risk ve tehlikenin yeni bir yapıya büründüğü bir olaylar evreni oluşturur. Modernliğin küreselleştirici eğilimleri eşzamanlı olarak hem yaygın hem de yoğun niteliktedir; hem yerel hem de kutuplarda karmaşık değişim diyalektiğinin parçası olarak bireyleri geniş ölçekli sistemlerle bağlantılı duruma getirirler” (Giddens, 2010b :160).

Tam bu noktada Giddens, geç modernite veya radikalleşmiş modernleşme dönemi yaşadığımızı belirtmektedir. Yoğun ve giderek yaygınlaşan yaşam tarzı içerisinde var olan riskler modernizmin karanlık yüzünü ortaya çıkarmaktadır.

“Modernite bir yandan belirli alanlar ve hayat tarzlarının genel riskliliğini azaltırken, öte yandan önceki çağlarda büyük ölçüde veya kesinlikle bilinmeyen yeni risk parametrelerini devreye sokar. Akla mutlak güven konusundaki yaygın şüpheciliğin yanı sıra, bilim ve teknolojinin çift yüzlü olduğu, yani insanlığın yararına imkanlar sunduğu kadar yeni risk ve tehlike parametreleri de yarattığı, kabulüdür. Bu dönemde riski risk olarak kabul etmek insan eylemlerinin önceden belirlenmiş bir yönde ilerlemediğini kabul etmektir” (Giddens, 2010a :14-45).

Bu bağlamda Giddens, U. Beck ile paralel düşünmektedir. Risk toplumu düşüncesini şekillendirirken Beck’ten fazlasıyla etkilenmekle beraber risk söylemini daha geniş zeminde ele alarak ve yaygınlaştırarak ortaya koymaktadır. Beck’in düşünömsel modernleşme söylemi Giddens’ta geç modernleşme kavramıyla dönemselleştirme itibariyle aynı fakat içeriğine yüklenen anlam farklılık göstermektedir. Giddens, öncelikli olarak modernliğin risk profilini ve sınıflandırma ölçütlerinin betimlemesini yapar.

Buna göre risk profilini oluşturan zemini şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi, riskin yoğunluk anlamında küreselleşmesidir. Risk yoğunluğu, bugün içinde yaşadığımız koşulların tehdit görünümündeki temel öğesidir. Nükleer savaş olasılığı, ekolojik yıkım, engellenemeyen nüfus patlaması, küresel ekonomik mübadelenin çöküşü ve diğer gizli küresel çaptaki felaketler herkes için büyük tehlike ufku oluşturmaktadır. Beck’in belirttiği gibi bu türden küreselleşmiş riskler zengin ile yoksul veya dünyadaki bütün bölgeler arasında bir ayırım yapmaz. “Çernobil her yerdedir” sözü ile Beck, ayrıcalıklı olanlar ve olmayanlar arasındaki sınırların ortadan kalktığını

hatırlatır. Belirli risk çeşitlerinin küresel yoğunluğu tüm toplumsal ve ekonomik ayrımları aşar (Giddens, 2010b:115).

İkincisi, riskin yoğunlaşmasından çok, risk ortamlarının dünya çapında yayılmasıyla ilgilidir. Riskin, çok sayıda kişiyi etkileyebilecek nitelikte rastlantısal olay sayısının çoğalması anlamında küreselleşmesi söz konusudur. Tüm düzenekleri, olayları ya da grupların denetiminden çıkarır; bu tür düzenekler ne denli küresel ölçekte olursa etki alanı da o denli artar. Küreselleşmiş düzenekler yüksek düzeyde güvenlik vurgusu ile ön plana çıktığı oranda yeni riskler ortaya çıkar. Ortaya çıkan bu risklerin kaynakları ya da hizmetleri yerel boyutta olmadığı için ortaya çıkan aksaklıklarla ilgili gerekli düzenlemeler küresel boyutta olması gerekmektedir(Giddens, 2010b:114-116). Küresel işbölümündeki değişimler küçük alandaki topluluklardan ziyade birçok ülkeyi veya kıtaları etkilemektedir. Ortadoğu’da meydana gelen petrol krizi, tüm petrol ürünü tüketicilerini etkileyecektir.

Üçüncüsü, yaratılmış çevreden ya da toplumsallaşmış doğadan kaynaklanan risklerdir. Bu riskler insanoğlu ile fiziksel çevre arasındaki ilişkinin değişen karakterini işaret eder. Toplumsallaşmış doğada ekolojik tehlikelerin çeşitliliği, insanoğlunun bilgi sistemlerinin doğayı dönüştürmesinden kaynaklanmaktadır. Toplumsallaşmış doğadaki risklerin sayısı bile oldukça korkutucudur. Herhangi bir zaman diliminde nükleer enerji santrallerinden meydana gelebilecek kazalar veya sızıntılar, ozon tabakasındaki delinme, buzulların erimesi, toprağın verimsizleşmesi vb. (Giddens, 2010b: 116). meydana gelme olasılığı herkes için büyük kaygı kaynağıdır

Beck’e göre doğanın toplumsallaşmasından dolayı ortaya çıkan risklerin kaynağı olarak bilim ve teknolojinin uygun olmayan politikalarıdır. Bu durumun en büyük sorumlusu da politikacılarıdır. Beck göre doğanın toplumsallaşma konusunda doğa ve toplum ilişkisinin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Çünkü doğanın toplumdan ayrı ele alınamayacağı gibi toplumun da doğanın dışında anlaşılması güçtür. İnsan doğa ile ilişkisinde kural koyucu, yönetici ve zarar verici olarak tahakküm kurmak yerine insanın da doğanın bir parçası olduğunu vurgulayarak “doğa nerede başlar” sorusunu sormalıdır. Bu sorgulama yapılmadığı zaman doğa kavramı gittikçe soyut bir kavrama dönüşecektir (Çuhacı, 2004:73-74).

Dördüncüsü, milyonların yaşam şansını etkileyen kurumsallaşmış risk ortamlarının gelişimiyle oluşur. Yatırımcı pazarların etkinlik alanlarının ve yaygınlığının rekabet içerisinde oluşturduğu risklerdir (Giddens, 2010b:114). Kurumsallaşmış risk sistemleri fiilen herkesi etkiler. Rekabetçi ürün, emek-gücü, yatırım ve para piyasaları vb. alanlar bizzat risk aracılığı ile inşa edilmiş risk ortamlarıdır. Kurumsallaşmış bu risk ortamları bireysel ve kolektif riskleri çeşitli parametrelerle birbirine bağlar. Kurumsallaşmış risk ortamları geleceğin nasıl kolonileştirileceğini göstermesi açısından önemlidir. Borsa sistemi kurumsallaşmış risk ortamını en iyi ifade eden örnektir (Giddens,2010a :55,162).

Beşincisi, riskin risk olarak bilinmesi: Riskler içindeki “bilgi ve boşluklar” dinsel bilgiler veya sihir yoluyla kesinlik haline çevrilemez. Çünkü din ve büyü, çoğu kez, riskli girişimlerde var olan belirsizliklerden sıyrılmanın, dolayısıyla çevrilmesinin bir yoluydu. Riskin risk olarak bilinmesi sonucunda eylemlerin nedeni ve kaynağı konusunda Tanrısal kadere dayandırılmaması düşüncesi ortaya çıkar (Giddens, 2010b: 114-119).

Altıncısı, yaygınlaşmış risk bilgisidir. Ortak olarak karşılaşılan risklerin çeşitliliği ve meydana gelebilecek tehlikelerin geniş kitleler tarafından farkına varılmasıdır.(Giddens, 2010b:114).

Yedincisi ise uzmanlığın sınırlılığının bilinmesi; hiçbir uzmanlık sistemi, uzmanlık ilkelerinin uygulama sonuçları açısından tümüyle uzman olamaz (Giddens, 2010b:114). Riskler ve uzmanlık arasındaki ilişki aynı zamanda bireyin omuzlarına yüklenen risklerin bir kısmını oluşturmaktadır.

Uzmanlık sistemlerine duyulan güveni destekleyen inanç, sokaktaki insanın uzmanlık savlarıyla karşılaştığında sergilediği bilgisizliği engellemeyi de içerir. Uzmanlar, çoğu kez risklerin gerçek yapısını gizleyerek veya üstü kapalı geçerek müşterilerinin yerine bu riskleri üstlenirler. Fakat bu gizleyiş insanlar tarafından keşfedilmemesi, uzmanların bilgilerinin yetersizliğini veya yeterince anlaşılmadığının bir göstergesidir. Bu durum uzmanlık bilgisinin sınırları ya da eksiklikleri değil, aynı zamanda uzmanlık düşüncesinin özünü tehlikeye atan bir yetersizliktir (Giddens, 2010b:119). Çünkü günümüzde uzman olan kişilerin sayısı o kadar çok ki, uzmanların tavsiyeleri birbiriyle çelişmektedir (Furedi, 2001: 29).

Bauman göre uzman, becerilerinin müphem olduğu gerçeği ve bu durumun müşterilerinin müphem durumunu göğüsler (Bauman, 2003: 255). Bauman'a göre uzmanlar aynı zamanda kendilerine olan gereksinimi kendi yaratıp besler. Uzmanlara bağımlılık bireyin kurtuluşu olarak lanse edilmesi ve yeni sorunlar oluşturulup sınırsızca çoğaltılabilir

Sıradan insanlarla uzmanlar arasında risk profiline algılanmasında farklılıklar olmasına karşın, risklere karşı gösterilecek tepkilerin boyutları açısından önemli farkları yoktur. Çünkü düşünömsel modernliğin içerisinde doğal ve imal edilmiş risklerin bütünüyle önceden hesaplanmasının güçlüğü, risklerin uzantılarının hangi reaksiyonlara neden olacağı ve ne kadar devam edeceği konusunda uzmanlar arasında bölünmelere neden olmaktadır. Çünkü "uzmanlık bilgisi sabit tümevarımsal alanlar yaratmaz. Yani, doğası gereği değışken durumlar ve olaylar soyut sistemlerin genişlemesinin kaçınılmaz sonucudur" (Giddens, 2010a: 49-160-161).

Bu bağlamda uzmanlık bilgisinin parçalanmış olması yüzünden insanların güvenilir bilgiye ulaşmasını giderek zorlaştırmaktadır. Hatta bu risk bilincinin büyümesi uzmanlara karşı duyulan kini beslemektedir (Furedi, 20010: 175-176). Bu nedenle risklere karşı gösterilen tepkiler şöyle özetlenebilir.

Birinci tepki, pragmatik kabulleniş olarak adlandırılabilir. Bu tepki, hayatta kalma üzerine yoğunlaşmayı içerir. Burada söz konusu olan şey, dış dünyadan çekilmekten çok, günlük sorunlar ve yapılacak işlere odaklanmış bir pragmatik katılım biçimidir (Giddens, 2010b:123). Pragmatik kabullenişin bireyde psikolojik maliyetleri de vardır. Bu tepki bazı bireylerde bilinç düzeyine çıkan örtülü kaygıları sıklıkla yansıtmaktadır. Pragmatik kabulleniş, ya örtülü bir kötümserlik duygusuyla ya da umudun beslenmesiyle uyumludur (Giddens, 2010b:123-124).

Modern dünyada risklerin ve seçeneklerin sürekli artmasına karşın bireyin imkanı ve var olanları denetim altında tutma gücü sınırlıdır. Bir anlamda birey yaşadığı modern dünyada gücünün yettiği oranda geçici kazanımlar elde etmek için plan yapıp umut besleyebileceği inancını içerir. Bauman'a göre bu durumun en önemli sebebi normalliğin standartlarını uzmanların belirlemiş olmasıdır. Standartlar uzmanlarca belirlenmesi bireyin mevcut durumunu daha da acılı yapmasına ve güvensizliği

pekiştirmektedir. “Bu standartlar nasıl belirlenirse belirlensin, büyük bir gerçeklik yığını bunların dışında kalıyor, dolayısıyla da tedavi gerektiren bir anormalliğe dönüşüyor” (Bauman, 2003: 272). Negatif ve pozitif olarak birey pratik kabulleniş içerisinde sürekli bir çözüm kapısı açılacağını düşünmektedir.

İkinci tepki, sürekli iyimserlik biçimidir. İyimserlik tepkisinin temel nedeni, günümüzdeki bütün tehlikelere karşın, ‘akıl’a duyulan inançtır. Bu bakış açısı bilimsel ve teknolojik gelişmelerin küresel sorunları çözeceğine inancına dayanmaktadır. Nükleer silahların caydırıcılık unsuru olduğunu, kıyamet günü veya belirsiz bir gelecek gibi söylemleri yersiz bulan uzmanların fazlasıyla optimist olduğunu söyleyebiliriz. Sıradan insanlar içinse bu, zincirlerinden kurtulmuş rasyonel düşüncenin ve özellikle de bilimin başka hiçbir yönelimin boy ölçüşemeyeceği uzun dönemli güvenlik kaynakları sunduğu yönündeki inanca dayanan büyük bir duygusal cazibeye sahip bir perspektiftir. Bu durumu dinsel idealler de sürekli iyimserlik vurgusuyla pekiştirebilir. (Giddens, 2010b: 124 -125).

Üçüncü ve son tepki, radikal katılım olarak adlandırılan tepkidir. Bununla algılanan tehlike kaynaklarına yönelik pratik bir savaşım tutumu söz konusudur. Köktenci katılım tepkisini seçenler, büyük risklerle karşılaştıklarında, bunların etkisi hem azaltabileceğimize hem de aşabileceğimize ve harekete geçmemiz gerektiğine inanırlar. “Bu tepki iyimser bir görüntü sergilemekle birlikte, akılcı inceleme ve tartışmaya duyulan bir inançtan çok, savaşımca eylemle sınırlıdır. Başlıca aracı ise toplumsal harekettir” (Giddens, 2010b:125).

Modern toplumda risk profilinin tam anlaşılabilmesi için Giddens’in güven kavramına yüklediği anlam merkezi bir öneme sahiptir. Risk ve güven iç içe geçmiştir. Risk ve güven kişisel olduğu kadar toplumsaldır. Güven ile risk arasındaki denge kabul edilebilir riskler çerçevesinde tehlikenin en aza indirgenmesidir (Giddens, 2010b : 38)

Giddens’a göre güven “doğası gereği belirli bir anlamda yaratıcıdır, zira “bilinmeyene yönelme” anlamında bağlılığı, yeni deneyimleri benimsemeye hazırlıklı olma anlamında kendini talihin kollarına bırakmayı gerektirir. Bununla beraber güvenmek aynı zamanda kaybetme ihtimaline katlanmaktır” (Giddens, 2010a: 60).

Tüm risk ortamlarında bireylerin en büyük kaygısı güvendir. Güven duygusu ilk önce bireyin var oluş kaygısından kaynaklanmaktadır. Bireyin temel kaygısını izale edecek

olan unsur temel güvendir. Giddens'in temel güven olarak tanımladığı; bireyin eylem ve etkileşim ortamlarındaki riskler ve tehlikeler karşısında koruyucu örtüdür. Temel güven, tüm bireylerin yanlarında taşıdıkları ve diğer insanlarla etkileşim içine girdikleri ve bu etkileşimleri sürdürebilmek için başvurdukları koruyucu zırhın temel duygusal dayanağıdır (Giddens, 2010a :59,165).

Çünkü her risk içinde ortaya çıkması muhtemel olumsuz durumları gerçekleşmesi durumunda temel güven bariyeri geçici veya kalıcı bir şekilde delinebilir. Giddens, güvenle ilgili tanımlamalarının bir yönünü de ontolojik güvenlik kavramına dayandırır. Ontolojik güvenlik, güvenlik duygularının bir biçimi ama çok önemli biçimidir. Çünkü kişi veya şeylerin güvenilir oldukları duygusu ontolojik güvenlik duygularının temelini oluşturur. Bu kavram çoğu insanın kendi öz kimliklerinin sürekliliğine ve çevredeki toplumsal nesnel eylem ortamlarının sabitliğine duydukları itimada işaret eder. Ancak bilişsel olmaktan çok duygusal bir olgudur ve bilinçdışında kök salmıştır (Gidens,2010b: 86-87).

Giddens'a göre modern öncesi ve modern sonrası toplumlarda güven ortamı ile risk ortamının özelliklerini şöyle ifade etmektedir (Giddins,2001:95).

Tablo 1:Modern Öncesi ve Modern Kültürlerde Güven ve Risk Ortamı

	MODERN ÖNCESİ	MODERN
	Genel Bağlam; Bölgeselleşmiş güvenin egemen rolü	Genel Bağlam; Yerinden çıkartılmış soyut sistemlere yönelik güven ilişkileri
GÜVEN ORTAMI	<p>1-Zaman- uzam içindeki toplumsal bağları istikrarlı kılmada düzenleyici araç olarak akrabalık ilişkileri</p> <p>2-Tanıdık bir ortam sağlayan bir yer olarak yerel topluluk</p> <p>3-İnsan yaşamının ve doğanın Tanrısal bir yorumunu sağlayan inanç ve ritüel uygulama tarzları olarak dinsel kozmolojiler</p> <p>4- Bugün ile geleceği bağlantılandırma yolu olarak gelenek burada geriye çevrilebilir zamanda geçmişe yönelik bir bağlantı söz konusudur.</p>	<p>1-Toplumsal bağları istikrarlı kılma aracı olarak dostluk ya da cinsel yakınlıkla ilgili kişisel ilişkiler.</p> <p>2-Belirsiz zaman- uzam arasındaki ilişkileri istikrarlı kılma yolu olarak soyut sistemler.</p> <p>3-Geçmiş ile geleceği bağlandırma tarzı olarak karşı- olgusal, geleceğe-yönelik düşünce</p>

Tablo 1'in Devamı

RİSK ORTAMI	<p>1-Bulaşıcı hastalıkların yaygınlığı, iklimin güvenilmezliği, sel baskınları ya da diğer felaketler gibi doğadan kaynaklanan tehdit ve tehlikeler</p> <p>2- Yağmacı ordular, yerel beyler, haydutlar ve hırsızlardan kaynaklanan insan şiddeti, tehdidi</p> <p>3- Dinsel karadan yoksun kalma ya da kötü bir büyüünün etkisine girme riski</p>	<p>1-Modernliğin düşününselliğinden kaynaklanan tehdit ve tehlikeler</p> <p>2- savaşın endüstrileşmesinden kaynaklanan insan şiddeti</p> <p>3- Modernliğin düşününselliğinin benliğe uygulamasından kaynaklanan kişisel anlamsızlık tehdidi</p>
--------------------	--	---

Geleneksel ve modern dönemde kültür ortamlarında güvenin sağlanması, aynı zamanda bu toplumların genel risk ortamlarının da bağlıdır. Geleneksel toplumlarda risk ortamının oluşumu, bulaşıcı hastalıklar, sel, deprem ve iklim gibi doğadan kaynaklanan faktörlere ve yağmalama, hırsızlar ve eşkıyalar gibi insan kaynaklı tehditler şekillenmektedir. Modern toplumun risk ortamı, modernliğin kendisinin oluşturduğu risklerden, endüstrileşmiş savaş makinelerinden ve modernliğin oluşturduğu anlamsızlık tehdidinden oluşmaktadır. “Giddens’in risk tartışmasının çerçevesini, modernliğin geleneksellikle arasındaki gerilimden kaynaklanan risklerle beraber, günümüz risk tartışmalarının şekillenmesini sağlayan düşününsellik kavramına zemin hazırlar”(Yılmaz, 2010 :61).

Giddens burada basit ve düşününsel modernleşmeyi birbirinden ayırt etmek gerektiğini vurgular. “ basit modernleşme eski tip, tek çizgi üzerinde ilerleyen bir modernleşmedir; düşününsel modernleşme ise bunun aksine, modern düzenin çelişkilerini ve sınırlarını kabul etmeyi ima eder” (Giddens, Pierson, 2001:228).

Basit modernleşme bir dönüşüm içerisindedir. Bu dönüşüm ticari, bürokratik ve teknolojik sistemleri tarafından kurumsallaştırılmasıyla beraber uzun vadeli sonuçlarının şimdi çok daha geniş ölçüde yaşanıyor ve hayatımızı çok daha fazla işgal ediyor. Bu dönüşümün sonunda bizler düşününsel modernleşme çağında yaşıyoruz. Günümüzde düşününsel modernleşme, önemli oranda Giddens’in toplumsal düşününsellik diye adlandırdığı şeyce karakterize edilmektedir. Giddens

düşünümselliği iki anlamda ele almaktadır. Birincisi bütün insanlar bilinçlilik düzeyinde veya pratik bilinçle yapılan şey üzerine düşünmenin yapmanın bir parçası olması anlamında düşünümsel bir karaktere sahiptir. İkincisi toplumsal düşünümsellik daha fazla bilgi tarafından oluşturulan bir dünyada bireylerin çok fazla karar alma zorunluluğu içerisinde olması, önceki kuşaklara nazaran daha düşünümsel bir biçimde yaşamasıdır (Giddens, 2001: 107).

“Toplumsal düşünümsellik içinde yaşadığımız şartların giderek artan bir biçimde kendi eylemlerimizin bir ürünü olduğu ve aksi taraftan da eylemlerimizin bizzat kendi yaratmış olduğumuz fırsatlara ve risklere meydan okumaya veya bunları kontrol altına almaya yönelik olduğu bir toplumla ilgilidir” (Giddens, Pierson, 2001: xxix-xxx).

Giddens, risk toplumunda toplumsal düşünümselliğe vurgu yaparken düşünümsel modernleşme ile küreselleşmenin iç içe geçmiş ve belirsizliğin temelini oluşturduğunu iddia eder. Giddens’a göre küreselleşmenin dört önemli boyutu vardır.

Birincisi küreselleşmenin merkezinde yer alan ulus-devlet sistemidir. Ulus devlet, modernliğin düşünümsellik karakterine uzun süre katkıda bulunmuştur. İkincisi, kapitalist ekonomi sistemi. Üçüncüsü, askeri dünya düzeni: savaşın endüstrileşmesi, silah ve askeri örgütlenme tekniklerinin dünyanın bazı bölümlerinden diğer bölümlerine akışı, devletlerin birbirleriyle kurdukları ittifaklar gibi önemli gelişmelerle küreselleşme hız kazanmıştır. Dördüncüsü uluslar arası iş bölümü: hammadde, üretim, tüketim ilişkilerini belirleyen büyük ölçekli şirketlerin yayılması, bölgesel uzmanlaşmanın artarak büyümesi, karşılıklı bağımlılığın artmasını kapsar (Giddens, 2001: 69-73).

Karşılıklı bağımlılığın artması bir dünya topluluğu düşüncesini ima eder, fakat onu üretmez. Küreselleşme tek bir yöne eğilimli tek bir süreç olarak değil, karışık ve oldukça zıt sonuçlar veren karmaşık bir değişimler kümesidir. Dolayısıyla küreselleşme birleştirici olduğu kadar parçalayıcıdır (Giddens, 2009:84-85).

Giddens, küreselleşmeyi modernliğin sonuçlarından biri olarak görür ve ona göre küreselleşme tüm ulusları kapsayan ve hatta tüm uluslar üstü bir belirsizlik durumunun nedenidir. Bu nedenle, ona göre küreselleşmenin bir batılılaşma süreci olduğunu savunanlar savlarında hatalıdır. Küreselleşme, Batı kültürünün diğer kültürler üzerinde kurmaya çalıştığı hegemonyanın ya da yayılmacı politikasının adı değildir:

“Modernlik küreselleştirici eğilimleri açısından bakıldığında özellikle Batılı mıdır? Hayır. Ayrıca olamaz da çünkü burada yeni beliren dünya çapındaki karşılıklı bağımlılıklar ve gezegen bilinci biçimlerinden söz ediyoruz. Bununla birlikte bu sorunlara yaklaşma ve başa çıkma yolları kaçınılmaz olarak Batı dışındaki ortamlardan kaynaklanan kavrayışları ve stratejileri de içerecektir. Çünkü ne modernliğin radikalleşmesi ne de toplumsal yaşamın küreselleşmesi hiçbir biçimde tanımlanmış süreçler değildirler. Bir bütün olarak dünyadaki kültürel çeşitlilik göze alındığında, böyle kurumlara karşı birçok tür de kültürel tepki verilmesi olasıdır” (Giddes, 2001: 158)

Giddens, kişilerin nerede yaşadıklarının ya da toplumsal konumlarının ne olduğunun artık önemli olmadığını çünkü küreselleşmeyle doğrudan ilişkili olan yeni risk ve belirsizliklerin tüm küreyi etkisi altına aldığını savunur. Küreselleşmeyi yaşam biçimlerini yeniden tanımlayan bir durum olarak belirleyen Giddens için yine de –şerrin paylaşımına ilişkin savunduğu eşitlikçi duruma ters düşer biçimde– küreselleşmenin motoru tabii ki Batı ve Amerika Bileşik Devletleri olacaktır. Ancak Giddens’a göre küreselleşme yine de Batı’nın diğer bölgeler üzerindeki egemenliği değildir çünkü Amerika Bileşik Devletleri bile bu süreçten etkilenir (Giddens, 2000 :14-15). Giddens, küreselleşmenin giderek artmasıyla beraber ya da merkezileşmesi nedeniyle belli ülkelerin denetiminin ortadan kalkacağını ifade eder. Fakat “elbette Batılı ülkeler ve daha genelde sanayi ülkeleri yoksul ülkelere kıyasla dünyadaki gelişmeleri hala çok fazla etkileyebilecek güce sahiptir” (Giddens, 2000 :28). Giddens, küreselleşme dümeninin Batı olması gerektiğini konusunda çelişki içerisindedir.

2.2.2. Risk ve Refah Devleti

Risk kavramı, modernliğin kuramsal boyutlarıyla ilgili yeni formların zenginliğini sağlayan, refah devletinin yeni konumudur. Giddens’a göre bugün risk konusunda yapılan tartışmaların odağında refah devletiyle ilgili yapılan açıklamalar yer almaktadır (Yılmaz,2010:65). Giddens’a göre riskin kabulü, refahın şartıdır. Riskin kabulü çevresel ve diğer sorunları çözmek için gereklidir. Refah devleti risklerin idaresi üzerine kurulu bir sistemdir ve refahın sürekli olarak yeniden yapılandırılması esastır (Giddens, 2001:211).

Giddes’a göre refah devletinin üç önemli yapısal kaynakları mevcuttur. Birincisi, refah kurumlarının başlangıçları çalışmanın yani endüstrideki ücretli emeğin merkezi ve

belirleyici bir role sahip olduğu bir toplum yaratma çabasında yatar. İkincisi, refah devleti her zaman ulusal bir devlet olmuştur. Refah sistemlerini yaratan ana faktörlerden biri, yönetici otoritelerin ulusal dayanışmayı güçlendirme çabasıdır. Üçüncüsü, risk yönetimiyle ilgilidir. Risk yönetimi için gösterilen çabaların arkasında hükümetlerin genel gelişimlerini kaygısı yatmaktadır. Refah yönetimi için oluşturulan şemalar, toplumsal güvenliğin bir biçimini oluşturur. Burada güvenlik, açık bir gelecekle başa çıkmaya yönelmiş herhangi bir risk yönetimi şeması anlamına gelir. Yani tahmin edilebilir tehlikelerle uğraşmanın bir aracıdır. (Giddens, 2009: 137-138).

Giddens'a göre refah devleti projesi su almış batmaktadır. Çünkü "çalışkanlık ve ücretli çalışmanın toplumsal sistemde merkezi oluşturduğu, sınıf ilişkilerinin cemaat biçimleriyle yakın bağlarının bulunduğu, ulus devletin güçlü olduğu ve bazı açılardan egemenliğini daha da geliştirdiği, riskin hala geniş çapta dışsal olarak ele alınıp oldukça yetkin toplumsal güvence programlarıyla denetlendiği koşullardı. Bu koşulların hiçbiri küreselleşme ve düşünerek-davranma ortamında eski etkilerini sürdürmemektedir" (Giddens, 2009:149).

Refah sistemleri zenginlik ve gelirin yeniden dağıtımını yeterince sağlayamamışlardır, büyük oranda refah seviyesinin yukarı çekilerek yoksulluk hafifletilmeye çalışılmıştır. Gelirin dağıtımını risk paylaşımını da ifade ediyor. Refah sistemleri toplumsal güvenceleri genelleştirmesi ve bunun hayat boyunca devam ettirilmesi esastır. Refah sistemlerinde ön görülen bir kontrol düşüncesi vardır. Giddens'a göre refah devleti temelde dışsal risklere göre düşünülüp tasarlanmıştır. "Dolayısıyla toplumsal güvence destekleri esas olarak bireylerin kendilerini belirli bir temel gelir ve kaynak seviyesine ulaşamaz gördükleri tüm koşulları kapsamaya çalışır"(Giddens, 2009:151-152; 2001: 167-168).

Devlet sürekli olarak yardım eden durumda olduğu için bireyi hatalı görmez. Sürekli olarak yükselen maliyetler vardır.

"Refah devletinin zorluklarını dışsal riskten imal edilmiş riske doğru bir hareketin sonucu olarak kavradığımızda, olgular daha farklı görünmektedir. Kaynaklar, cevap vermeleri beklenen problemlere gittikçe daha uygunsuz biçimde düzenlendikçe, asıl mesele yükselen maliyetler ve bunların karşılanmaması olmaktan çıkar" (Giddens, 2009:153).

Refah sistemlerinin risk kontrolüyle ilgilendirilmesinin arka planında tümüyle aydınlanma felsefesi yatar. Çünkü risk düşüncesi, geleceği kontrol altına alma ve tarihten insani amaçlarla yararlanma çabasının ayrılmaz bir parçasıdır. Refah

toplumunda geleceği kontrol altına alma düşüncesi, modern dünyanın ekonomi düzeninin temelinde yer alan sigorta sistemi merkezi rol oynar.

“Geleceğin doğası gereği bilinemeyeceği ve geçmişten giderek uzaklaştığı kabul edilirken, gelecek yeni bir alana- karşı olgusal bir imkanlar alanına- dönüşür. Bu yeni alan bir kez yerleştiğinde, karşı olgusal düşünce ve risk hesaplama aracılığı ile kolonileştirici bir istilaya yönelir” (Giddens, 2010a: 146).

Kader düşüncesi ve inancının zayıfladığı modern dünyada her eylem risk koşulları temelinde hesaplanabilir. Giddens, burada risk ve kaza ilişkisinin öneminden bahseder. Modern öncesi ortamda kazalardan ziyade talihsizlikler vardı, talihsizlikler ise kaderdi. Modern dönem sonrasında kazalar tehlikelerden kaynaklanır ve bunlar tanımlanıp sınıflandırılabilir. Risklerin çözümü Tanrısal bir güce bırakılmaz. Kaza kavramı, çarenin hem mevcut hem de arzulanır bir durumu ifade eder (Giddens, 2009:151). Refah devletinde risk düşüncesi kontrol imkanının sınırlarını tanır. Söz konusu sınırları üstesinden gelinebilir olarak görmekle beraber modernliğin kendi alanının dışında görür. Giddens’a göre refah devleti özünde bir risk yönetim sistemidir. Refah sistemleriyle amaçlanmak istenen, geleneksel dönemde Tanrıların elinde olduğu söylenen tehlikelere karşı bir koruma sağlanmasıdır. (Giddens, 2000:39).

Modern dönemde her türlü riskler hesaplanabilir ve kontrol altına alınabilir düşüncesi refah devletinin risklere karşı zafiyetinin başlangıcı olduğunu söyleyebiliriz. Küreselleşen bir dünyada risklerin sınırlarını hesaplayamamanın zorluğu, refah devletinin temelinde yer alan güvenlik kavramının sarsılmaktadır. Aksi durumda refah devleti varlığını devam ettirmek için var olan riskleri sürekli olarak üretip ve yaygınlaştırarak kendisini sürekli yeniden üretmenin kaygısını taşıyacaktır. Bu kaygı çoğu kez bir sonraki uyarıya kadar devam edecektir.

“Biz riskleri genellikle –daha ziyade sigorta şirketlerinin hesaplamalarında yaptıklarına benzer biçimde- kesin olarak ölçebilecek olasılık parametrelerini göz önünde bulundurarak değerlendiririz. Ancak, geç modern koşullarda çoğu risk biçimi, onları çevreleyen ortamın değişmeye açık bilgisi nedeniyle, kesin bir değerlendirme imkanı sağlamaz; nispeten kapalı ortamlardaki risk değerlendirmeleri bile çoğu kez sadece ”bir sonraki uyarıya kadar” geçerlidir” (Giddens,2010a :50).

2.2.3. Dışsal Risk , İmal Edilmiş Risk ve Yüksek Maliyetli Riskler

Giddens, Riskleri ilk etapta iki kategoriye ayırır. Birincisi sanayi modernleşmesi içerisinde geleneğin ya da doğanın sabitliklerinden kaynaklanan dışsal risktir. İkincisi ise genellikle çevresel riskleri tanımlayan, elde edilen bilginin dünya üzerindeki etkisinden kaynaklanan ve hakkında tarihsel bir deneyime sahip olunamayan İmal edilmiş risktir (Giddens, 2000 :40). Giddens'a göre dışsal risk bireylerin beklenmedik bir anda dışarıdan vuran (hasadın kötü geçmesi, sel baskınları, salgın hastalıklar, açlık vb.) olayların oluşturduğu risklerdir. Bu riskler bütün nüfus içerisinde aşağı yukarı öngörülebilir olmalarına ve sigorta edilebilmelerine yetecek kadar düzenli ve sık meydana gelir. Dışsal riskler, son derece etkili bir şekilde hesaplanabilir, zaman ve risk çizelgelerine başvurarak insanları nasıl sigorta edeceğinize karar verilebilir özelliktedir (Giddens,2001 :222).

Giddens, dışsal risklerden imal edilmiş risklere geçişin ayrımında doğa üzerinden hareket etmektedir. Giddens'a göre geleneksel toplumda ve doğrudan günümüze açılan sanayi toplumunda (modernliğin ilk aşamasında) insanlar dış doğadan gelen risklerden dolayı kaygı duyuyorlardı. Fakat belirli bir noktadan sonra doğanın bize yapabileceklerinden daha az, bizim doğaya yapabileceklerimizden ise daha çok kaygı duymaya başladık (Giddens, 2000 :40).

İmal edilmiş risk, sanayi modernliğinden düşünümsel modernliğe geçişin en önemli göstergesidir.Giddens'a göre imal edilmiş risk, bizzat insanlığın gelişim sürecindeki gelişmeler, özellikle bilim ve teknolojik ilerlemeler tarafından oluşturulmuştur. Bu dönemde insanoğlunun çok az deneyim içerisinde olduğu risk ortamıdır. İmal edilmiş riskler dışsal risklerde olduğu gibi hesaplanabilir özelliği çok azdır. Hatta bazen bu risklerin ne olduğu çoğu zaman bilinmez.

“İmal edilmiş risk insan hayatının bütün alanlarına nüfuz etmektedir ve sanayi toplumunun ilk teorisyenlerinin asla önceden kestiremediği türde bir bilimsel ve teknolojik gelişmeyle ilişkilidir. Bilim ve teknolojinin yarattığı yeni belirsizlikler, en az ortadan kaldırdıkları kadar çoktur; kaldı ki bu belirsizlikler daha öte bir bilimsel ilerlemeyle çözülemez. İmal edilmiş risk kişisel ve toplumsal hayata doğrudan girmektedir ve daha kolektif bir risk çerçevesi tarafından sınırlandırılmamıştır” (Giddens, 2001 :223-224).

İmal edilmiş riskler bireyin hayatını dolaylı veya doğrudan kuşatmıştır. Bireyin günlük yaşamı bir bütün olarak modernliğin büyük deneyine paralel olarak deneysel hale gelmiştir. Günlük deneyimler, çeşitli kaynaklardan gelen bilginin- her türlü bilgi- bir biçimde anlaşılıp kullanılması gerektiği, tercih yapmanın zorluğu ve geleneksel öğretilerin dışında ortaya çıkan birçok davranış kalıbı imal edilmiş belirsizliğin günlük hayata yansımaları göstermektedir. Evlilik konusunda bireyler, evlenmek veya evlenmemek arasında karar vermenin ötesinde, çocuk sahibi olmanın evlilikle bağlantısı olmaması gerektiğini düşünölmeye başlanmıştır. Çocuk yapmak çok değerli ve zor karar olması, bireylerin kendi cinsel kimliklerini belirlemesi ve bunun sonucunda ilişkilerinin ne olduğu ve nasıl devam ettirilmesine karar verme zorluğu imal edilmiş belirsizliğin günlük hayata yansımaları karşısında ortaya çıkan tepkilerdir (Giddens, 2009: 86-87).

İmal edilmiş riskin kapsamı genişledikçe, yeni bir risklilik boyutu ortaya çıkar. Risk fikrinin yükselişi, hesap yapma olasılığını arttırmaktadır. Hesap yapma olasılığı aynı zamanda kontrol düşüncesinin zorunlu kılmakla beraber uygulanmasını da güçleştirmektedir. Giddens'a göre imal edilmiş belirsizlikler Aydınlanma'nın " daha fazla bilgi, daha fazla denetim" reçetesine yanıt vermemektedir. Bilgi ile denetim arasındaki dengenin sürekli sağlanması olanaksız hale gelmiştir. Sanayi modernliğinde bilgi ile denetim arasındaki denge sürekli hesaplanabilir olarak öngörölmüştür. Ortaya çıkabilecek riskli durumları sürekli kontrol edilebileceği düşüncesi hakimdi. Fakat bilgi-denetim dengesi bozulmaya başlamasıyla ortaya çıkan hasar ve onarım denetimi süreci giderek büyümektedir. İmal edilmiş belirsizliğin ilerlemesinde modern kurumların uzun dönemde olgunlaşmasının bir sonucudur (Giddens,2009: 11-12). Modern kurumların olgunlaşması sürecinde ortaya çıkan imal edilmiş riskler kendi tarihimizebilineçli tecavüzünvedoğaya müdahalelerimizizin yol açtığı risklerdir(Giddens, 2009: 82).

Giddens'a göre imal edilmiş risklerin üretiminde merkezi konumda olan bilim ve teknoloji aynı zamanda bu risklerin ortaya çıkarılması ve tanı konması ancak bilimle olacaktır (Giddens, 2001: 247). Fakat burada en önemli sorun riskleri sınırlamak için alınan teknolojik önlemler veya buluşların olası yan etkileri de ancak sonradan belkide uzun bir süre sonra ortaya çıkmasıdır. Dışsal risklerde alınan önlemler sonucu güven duygusu devam edebilir fakat imal edilmiş belirsizlikte pek mümkün değil. Zira

bilim, teknoloji ve sanayi bunun temellerini oluşturduğu gibi sürekli yeniden üretilmesinin ve farklı boyutlarda yayılmasının hem nedeni hem de sonucudur (Giddens, 2009 : 208-209). Giddens'a göre imal edilmiş risk çağında yaşamak demek, teknik yenilik ve buluşların Beck'inde ifade ettiği "yan etkileri" n artık yan etki olmaktan çıkması anlamına gelir.

Giddens, dışsal ve imal edilmiş risk kavramının dışında modernliğin ve küreselleşmenin büyük etkisi sonucunda oluşan "yüksek maliyetli riskler" e dikkat çekmektedir. Yüksek maliyetli riskler, var olan tehlikelere farklı bir nitelik kazandırmaktadır. Yüksek maliyetli riskler, doğadan kopan insanın yeniden doğanın birliğine ulaşma çabasının sonucunda hızla büyüyen insan dayanışmasının olumsuz yanıdır. Yüksek maliyetli risklerin farkına varmak, doğanın güven ortamına dönme arzusunu harekete geçiren etkenlerdir (Giddens, 2009:219-220).

"Herkesten uzakta bulunan ve bireylerin yapacağı hiçbir şeyden etkilenmez görünen böylesi riskler insanların bilincine yine de diğer tehditlere göre daha evrensel bir düzeyde saldırır ve bunun tek nedeni de onlardan kaçışın olmamasıdır." (Giddens, 2009:220).

Küresel ısınma bu konuda çarpıcı bir örnektir. Küresel ısınmanın boyutları insanları nasıl etkileyeceğini kestirmek oldukça güçtür. Küresel işbirliği neticesinde alınan tedbirler uygulandığında, geriye dönüp bakıldığında gereğinden fazla korku üretildiği düşünülebilir. Yüksek maliyetli riskler, büyük korkular üretilmesinin zeminini hazırlar. fakat gerçekliğin ne olduğunu hiçbir zaman bilinemeyecek.

Giddens'a göre "Yüksek maliyetli riskler, dışsal tehditler ile imal edilmiş belirsizlik arasındaki farkı diğer bütün tehlike tiplerinden daha fazla açığa çıkarmaktadır. Afetler dışsal riski imal edilmiş belirsizlikten ayıran örtüyü kaldırır". Dünyanın çeşitli bölgelerinde meydana gelen doğal afetler, daha kötüsü gelebilir endişesini ortaya çıkarmıştır (Giddens, 2009:221). Dünyanın birçok yerinde meydana gelen deprem ve tsunamiler insanları fazlasıyla tedirgin etmiştir. Petrol sızıntıları, buzulların erimesi, çevre kirliliği vb. konularda üretilen senaryolar bazen boşa çıkmaktadır. Kıyamet tellallığı yapanların ürettiği boş korkular en az gerçek tehditler kadar imal edilmiş belirsizliğin koşulları arasında yer alır (Giddens, 2009:222).

Giddens'a göre modernliğin yüksek etkili riskleri varlığının ortaya çıkmasının dört nedeni vardır. Totaliter gücün büyümesi, ekonomik büyüme ve düzeneklerinin çöküşü, nükleer çatışma ya da geniş ölçekli savaş ve ekolojik çürüme ya da felaket (Giddens, 2010b: 155). Ekonomi büyüme sonucu oluşan küresel sermaye piyasaları iyi bir örnektir. Küresel sermaye piyasaları bizim bizzat yarattığımız yüksek risk sonuçlarına sahip olan şeylerdir. Bir zamanlar var olmayan anlık gerçek-zaman piyasaları(borsadaki değişmelere göre fiyat değişimlerini anında takip eden pazarlar) ile bugün karşılaştıysak, dünya ölçeğinde her an yaşanabilecek bir çöküş ihtimalini de hesaplamak zorundayız(Giddens, 2001:182).

Yüksek maliyetli riskler, beraberinde telafi edilemez hasarlar getiren risklerdir. Çünkü uzun vadede sonuçları bilinmez ve tam olarak değerlendirilemez. Çok geniş ,yaygın ve derin bir nedensellik ilişkisi içerisinde olduğundan iyi bilinen değerlendirmeler bu tür risklerin analiz edilmesinde ve nasıl başa çıkılacağı konusunda insanları çaresiz bırakmaktadır (Giddens, 2009: 152,83; 2010a : 158-159).

1996 yılında Çernobil nükleer istasyonunda meydana gelen kazanın uzun vadeli sonuçları hala tam olarak hesaplanabilmiş değildir. Gelecek yıllarda sağlık problemlerin bir kısmı(Karadeniz bölgesinde kanser hastalığı vb.) bu kazayla irtibatı gündeme gelecektir. Aynı durum İngiltere'deki deli dana hastalığı, Japonya'ya atılan atom bombası, küresel ısınma, kuş gribi vb. olaylar içinde geçerlidir.

Giddes'a göre imal edilmiş belirsizliğin yayılmasından kaynaklanan yüksek maliyetli risklerle yüzleştiğimiz dört ana bağlam vardır.Bu bağlamların her biri modernliğin kuramsal bir boyutuna tekabül eder.

Birincisi, modern toplumsal değişiminin dünyanın eko-sistemleri üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Modern dönemde insanların çevreyle olan ilişkileri birçok bakımdan sorunlu hale gelmiştir. Çevrecilerin daha çok atık maddelerin yok edilmesi ilgili çalışmalar yapmasına rağmen, yenilenemez kaynakların daha çok tehlikede olduğu raporlarla ortaya konmaktadır. Yüksek riskleri içeren tehlikeler listesini herkes fazlasıyla duymaktadır.“Sera gazları”nı üretiminden kaynaklanan küresel ısınma, ozon tabakasının incilmesi,yağmur ormanlarının yok olması , çölleşme, suların kirlenmesi vs. (Giddens, 2009:101).

İkincisi, yoksulluğun büyük bir ölçüde gelişmesiyle ilgilidir. Yoksulluk alarm verici bir düzeye gelmiştir. Dünya nüfusunun yüzde 20'sinden fazlası en temel gereksinimlerini düzenli olarak karşılayamadıkları bir durumda yaşamaktadır. Günümüz risk toplumunda yoksulluk sadece ekonomik gelişmelerden kaynaklanmamaktadır. Bazen gelişmenin kendisi yoksulluğun nedeni olabiliyor. Mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk vb. bu anlamda sınırları çizilemeyen muğlak bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır (Giddens, 2009:101-102).

“Krizin üçüncü kaynağı, kolektif şiddetin bir olasılık olarak uzakta belirdiği diğer durumlarla birlikte, toplu imha silahlarının yaygın varlığıdır”. Günümüzde nükleer silahlanmanın gün geçtikçe caydırıcı bir güç söylemiyle beraber artmaktadır. Fakat tehlike boyutu gün geçtikçe artmaktadır. Burada şiddetin boyutları her şeyden önce küresel askeri düzene bağlıdır (Giddens, 2009:102).

Krizin dördüncü kaynağı, demokrasi vurgusunun en çok yapıldığı bu dönemde demokratik hakların baskı altına alınması ve giderek artan sayıda insanın, insani potansiyellerinin küçük bir parçasını bile geliştirmemeleriyle ilgilidir (Giddens, 2009: 102-103).

Yüksek etkili risklerle yüzleştiğimiz zaman ve bu riskleri iyimser bir oranda en aza indirgediğimizde dahi bu riskleri tamamen ortadan kaldıramayız. Bu tür riskleri en aza indirmek zaten düşük olasılıklı bir senaryodur. “Var olan tüm nükleer silahların yok edildiği, benzer yıkıcı silahların ortadan kaldırıldığı zaman ve doğa ile ilgili yıkıcı etkenler olmadığını varsaysak bile küresel tehlike profili var olmayı sürdürür”. Çünkü mevcut teknik bilginin yok edilemeyeceği düşünüldüğü zaman, yukarıda sayılan yıkıcı tehlikelerin tekrar üretimi sadece gelecek zamana bırakılacaktır. Dolayısıyla riskler sürekli var olacaktır (Giddens, 2010b :121-122).

Giddens'a göre yapılması gereken, “Aydınlanma'nın iddialı hedeflerinden vazgeçilmesidir. Fakat toplumsal ve maddi dünyalar artık büyük ölçüde düşünerek davranma temelinde düzenlenmektedir; yol açabileceği sorunların ve yarattığı paradoksların ne kadar bilincinde olsak da bu tür düzenlemeden geri dönmenin hiçbir yolu yoktur (Giddens, 2009: 83).

Çünkü yüksek etkili riskler karşısında tutumlar muhtemelen çoğu kez mutlak akıl fikrine dayalı bir bakış açısının güçlü izlerini taşır. (Giddens, 2010a: 169). Riskin her zaman disipline edilmesi gerektiği mantığı öne sürülse de etkin biçimde risk almak da

dinamik bir ekonominin ve yenilikçi toplumun temel öğeleri arasındadır. Küresel bir çağda yaşamak, çok çeşitli yeni risk durumlarıyla boğuşmak demektir (Giddens, 2000 :48).

2.2.4. Risklerin Azaltılması

Risklerin azaltılması konusunda, Beck ve Giddens sorumluluğun ve çözüm yollarının merkezinde politikacıları görmektedir. Giddens, risklerin azaltılmasında modernliğin dört kuşatıcı boyutuyla ilişkili olarak politik bir çerçevede, ütopyacı gerçekçi bakış açısıyla şu önlemler alınabilir. “Mutlak ya da görelî olsun, yoksullukla savaş, bozulan çevrenin onarılması, keyfî iktidara karşı mücadele, sosyal hayatta şiddet ve kuvvetin etkisinin azaltılması”dır (Giddens, 2009: 246).

Risklerin azaltılması konusunda Giddens, diyalogun giderek önem kazandığını vurgulamaktadır. “Büyük küresel göçler ve dünyanın her tarafına yayılmış medya, toplumları gerçek veya sanal kozmopolit kültürlerle dönüştürmüştür. Kozmopolit kültürlerin ortaya çıkardığı farklılıklar iki şekilde çözülebilir: ya şiddet, ya da diyalog” (Giddens, 2001:xxxviii). Diyalogun şiddetin yerini almasında büyük bir güce sahiptir. Diyalogun güçlendirilebilmesi için demokrasinin yeniden demokratikleştirilmesi gerekmektedir. Giddens, bunu diyalojik demokrasi kavramı ile ifade etmektedir (Giddens, 2009: 244-245).

Şiddetin yerine diyalogun alması için insanların ortak değerleri (evrensel), dayanışma düşüncesi, değerlerin paylaşılması, kutsal olana yeniden yönelme ile riskler azaltılabilir. İmal edilmiş belirsizliklerle örülü bir dünyada bölünme, ayrışma, öngörülemezlik (basiret anlamında) , şiddet vb. unsurlar küreselleşmenin etkisiyle ivme kazansalar da bunlar madalyonun sadece bir yüzüdür. Madalyonun diğer yüzünde ise;

Küresel dayanışma ortamından,kaynaklanan ve farklılıkların kozmopolit bir yaklaşımla kabul edilmesine dayanarak örgütlenen değerlerin paylaşımı var. Öteki diye bir şeyin bulunmadığı bir dünya –ilkesel olarak- hepimizin ortak çıkar ve riskleri paylaştığımız bir dünyadır. Ampirik bağlamda birçok felaket senaryosu yazılabilir. Ancak gerçek eğilimler bu senaryoların aksi yöndedir, tıpkı ahlaki nihilizme karşı koyan güçlerin var olduğu gibi Gelenek sonrası toplumu küreselleşmeye yönelik bir ahlak insan hayatını kutsal saymayı ve mutluluk ile kendini gerçekleştirmeyi evrensel haklar olarak görmeyi gerektirir. Kozmopolit dayanışmayı teşvik etme ve hem bugün hem de gelecekte, insan olmayan

canlılara ve varlıklara saygı gösterme yükümlülüğü de buna eşlik etmelidir. Evrensel değerlerin yok olması şöyle dursun, belki de insanlık tarihinde böylesi değerler ilk defa gerçek yerlerini alıyor” (Giddens, 2009: 253).

2.3. Zygmunt Bauman: Müphemlik Ve Kontrol

2.3.1. Düzen Ve Kontrol

Alman ekolü ile Fransız ekolü arasındaki tartışmalardan biride modernizm veya modernleşme dediğimiz şey bitmemiş proje midir, yoksa tamamen miadını doldurmuş mudur? Habermas , lyotard modernitenin bitmediğini savunurken, Foucault, Derida, Baudrillard gibi Fransız düşünürler modernizm veya modernite arasında fazla bir fark olmadığını, dolayısıyla son derece başarılı olarak sonuna geldiğini ifade etmektedir (Akay,2002 :62).

Zygmunt Bauman, modernliğin günümüzde bitmediği konusunda Beck ve Giddens’tan farklı olarak daha karmaşık ve daha karışık bir tartışma yürütür. Bauman’a göre postmodernite, modernitenin bitmemiş olduğunun göstergesidir. Post modernite, modernitenin eksik yönlerini tamamlamak için ortaya atılmıştır. “Postmodern kavramının bizzat kendisi, moderniteye bağlı olduğumuz gerçeğinin bir itirafıdır. Belirli bir toplum türüne işaret etmesi dışında o"post"hiçbirşeydir”(Yıldız,2002:54).

Bauman’ın çalışmalarında doğrudan risk kavramına yönelik vurgu yoktur. Daha ziyade yaşadığımız çağı anlamak ve modern öncesi dönemle ilişkisini ortaya koymak amacıyla yürüttüğü tartışmalar risk kavramının çerçevesini belirler. Bauman, riski, “bir kavramsal odaktan ziyade modernliğin epistemolojik ön kabullerinin temeline yapılan bir saldırının sonucu olarak değerlendirir” (Yılmaz: 2010: 72).

Bauman, yaşadığımız çağın baskın eğilimlerinin olgusal sınırlarını tanımlayarak modernliğin olgusal sorunsallığının bir sorgulamasını yapar. Bauman, modern öncesi ve modern dönemde yürüttüğü tartışmaları çok sert ve acımasız bir çerçevede ele almaktadır. Bauman’a göre insanlığın son üç yüz yılda yaşamış olduğu bütün trajedilerin modernitenin özünden kaynaklandığını iddia etmektedir. Bauman’e göre modernlik Batı Avrupa’da on yedinci yüzyıldaki bir dizi derin toplumsal, yapısal ve entelektüel dönüşümle başlayan ve Aydınlanma’nın gelişimi ile kültürel bir proje haline gelen;

kapitalist ve daha sonra da komünist endüstri toplumunun gelişmesiyle de toplumsal olarak kurulan bir yaşam biçimi olarak olgunluğa ulaşan tarihsel bir dönemdir (Bauman, 2003 :13).

Modernlik Bauman'a göre entelektüel bir projedir. Geçmiş dönem toplumsal oluşumlardan en önemli farkı işte bu proje olma özelliğidir. Bu durum beraberinde planlamayı ve bu planlamanın aktörlerini gerektirmektedir. Bu aktörlerin en önemli iki unsuru bilimi temsil eden entelektüeller ve yasayıcı aklı temsil eden yöneticileridir. Modernite süreci bu iki unsurun ortaklığından, işbirliğinden doğmuştur. Çünkü modernite, onun aktörleri olan entelektüel ve yönetici ikilisi dünyayı kontrol edilebilir bir düzenliliğe kavuşturma arzusunda idi (Bauman,1996:10).

Modern dönem bir sınıflandırma, düzene koyma dönemidir. Düzen ve kaos modernliğin iki yönünü oluştururken aynı zamanda birbirlerinden beslenir. “Varoluş, düzen ve kaos olarak çatallaştığı ölçüde moderndir; varoluş, düzen ve kaos alternatiflerini içerdiği ölçüde moderndir”(Bauman, 2003:16). Modern dönemde düzen oluşturma perspektifi, kendisini önceki dönemlerden ayıran bir özelliktir. Daha doğru ifade ile geleneksel dönemden.

Modern dönemde “düzen üzerinde düşünülen bir zamana ait olduğunu düşünebiliriz; bu düzen, dünyanın, insan habitatının, insan benliğinin ve bu üçü arasında bağlantının düzenidir. Modernite, bir düşünce meselesi, bir kaygı konusudur; kendi kendinin farkında olan, bilinçli bir pratik olduğunun bilincinde olan ve durduğu ya da sadece yavaşladığı takdirde ortaya çıkacak boşluktan sakınan bir pratiktir” (Bauman, 2003:14).

Ulrich Beck, modern toplumsal düzeni takımada şeklinde tasavvur etmiştir. Her tekil takımadanın görece özerkliği insan yapımı karışıklık oluşturmuştur, bu karışıklık yasalarla oluşturulmaya çalışılan şeffaf düzenin yerini almıştır. Doğal karışıklık yerine yapay karışıklık üretilmeye başlamıştır. Bireylerin kararları ve eylemleri sürekli olarak belirsizliği besleyecektir. Bunun en önemli nedeni her şeyi açıklığa kavuşturma düşüncesidir (Bauman, 2005 : 90).

Bauman'a göre modernite kendisinde önceki mevcut düzeni öncelikle düzensizlik zemininde kabul edip düzensizliğin oluşturacağı boşluğu ortadan kaldırmak istiyordu. Boşluğun ortadan kaldırılması daha önceki düzenin yapay olduğu ve insanoğlunun bunu

değiştirebileceği düşüncesini yeni keşfetmiş gibi büyük bir hevesle yeni düzen oluşturmaya başlamıştır.

“Şeylerin düzeninin doğal olmadığını bilmemiz, modernite öncesi dünyanın, düzeni doğanın işi olarak gördüğü anlamına gelmez. O dünya, bizim düşünme olarak bildiğimiz formda, bugün bizim düzen üzerinde düşündüğümüz şekilde, düzen hakkında hiç düşünmüyordu. Düzenin doğal olmadığının keşfi tam da düzenin kendisinin keşfiydi” (Bauman, 2003:15).

Bu keşifle birlikte yapılması gereken düzeni bozacak bütün unsurların saf dışı edilmesi idi. Düzenin karşıt olarak tanımlananların eş anlamlıları ise; “tanımlanmazlık, tutarsızlık, uyumsuzluk, bağdaşmazlık, mantıksızlık, irrasyonellik, ikircim, karmaşa, müphemlik, kararlaştırılamazlık” (Bauman, 2003:17). Bütün bu kavramların birleştiği ortak kavram ise müphemliktir. Müphemlik ise “modernliğin atık maddesidir” Müphemlik modern dönemin en hakiki ve endişe kaynağıdır (Bauman,2003:27).

Çünkü müphemlik kavramı geleceğe dönük yüzüyle güvenliğin en önemli tehdididir. Güvenliğin sağlanması ise belirsizlik ve risklerin bertaraf edilmesi ile mümkün olacaktır.

Bu yüzden; “müphemliğin kökünü kazıma çabası tipik bir modern pratiktir; modern siyasetin, modern aklın ve modern yaşamın özüdür. Bu kesin tanımlama ve kesin olarak tanımlamayan her şeyin bastırılması ya da elenmesi çabasıdır. Modern pratiğin amacı, yabancı toprakların fethi değil, boş noktaların doldurulmasıdır. Aslında boşluğa tahammülü olmayan doğa değil, modern pratiktir” (Bauman, 2003:18).

Adorno ve Horkheimer yorumladığı gibi modernliğin felsefi projesi ve siyasal alandaki pratiğinin bıraktığı iz boşluk korkusuydu (Bauman, 2003:322). Çünkü boşluk sürekli risklerin üretilmesi demektir, tehdit, güvensizlik, demektir ve ortadan kaldırılması gerektir.

Modernite çıkış itibarıyla bireysellik ve özgürlük üzerine kurulmuş bir projedir. Ancak bu özgürlüğün sağlanabilmesi için her türlü kontrol dışı olanın kontrol altına alınması gerekmektedir. Bauman’a göre modern dönemde bu kontrolün sağlanması için bireyi baskı altında tutan her türlü geleneksel otorite, doğadan ve bilinmeyenden kurtaracak bir özgürleştirme gayreti gereklidir. Bu ideali gerçekleştirmek için modern dönemde en fazla akla güvenilmiştir. Fakat bu aynı zamanda modernitenin çelişki içerisine girmesi

anlamına geliyordu. Çünkü böyle bir istek bireyin ve aklının yeni belirlenmişlikler içine okunması anlamına geliyordu. Eleştirel aklın savunucuları bile bundan kaçış olamayacağını düşünerek modernitenin bu ruhunun güvenlik için feda edilmesini uygun bularak özgürlüğü güvenliğe kurban vermişlerdir. Böylece “uygar insan, bir parça güvenlik karşılığında kendi mutluluk potansiyelinin bir kısmını takas ediyordu” (Bauman, 2000a:9).

Modern yaşam alanını korumak ve bireye bu yaşam alanında ideal olarak tasarlanmış mutluluk imkânını sağlamak için bu ödenmesi gereken bir bedeldi. Yinede bu durum modern birey için hoşnutsuzlukların doğmasına yol açmaktaydı.

“Modernitenin alamet-i farikası olan bu hoşnutsuzluklar aşırı düzenden ve bunun ayrılmaz parçası olan özgürlük kıtlığından ortaya çıkıyordu. Zayıf ya da korumasız bünye, vahşi dünya ve saldırgan komşular üçlü tehdidi karşısındaki güvenlik arayışı, özgürlüğün kurban edilmesine davetiye çıkarıyordu. Güvenlik adına özgürlüğü kısıtlamayı seçen bir uygarlık çatısı altında, daha fazla düzen daha fazla hoşnutsuzluk anlamına geliyordu” (Bauman, 2000a: 9).

Düzen fikri öyle bir noktaya gelmiştir ki modern dönemin ilk yıllarda deliler kent yetkilileri tarafından toplanıyordu ve denize gönderiliyordu(Bauman,2000a: 14). Bauman’a göre modernizmin düzen fikri üç asırdır devam etmektedir. Düzenin tesisi için müphemliğe karşı verilen savaş, modernizmin ilk dönemlerinde -sanayi modernliği- olduğu gibi düzenli ve her koldan yapılan bir savaş olmaktan çıkmıştır.

2.3.2. Müphemlik Ve Postmodernite

Bauman’a göre insanlar müphemlikten hoşlanmazlar ve korkarlar. Müphemlik duygusu birey psikolojik olarak sürekli güven içerisinde olmaya iter. Çünkü;

“Müphemlik, belirsizlik, çift anlamlılık... Bu sözcükler gizem ve muamma duygusunu verirler; aynı zamanda, belirsizlik adı verilen hoşnutsuzluğa ve kararsızlık ya da duraksama denilen kasvetli bir zihin durumuna işaret ederler. Şeylerin ya da durumların müphem olduğunu söylediğimiz zaman, neler olacağından emin olamadığımızı kastederiz ve bu durumda, ne nasıl davranacağımızı biliriz, ne de eylemlerimizin sonucunun ne olacağını kestirebiliriz.” (Bauman, 2005:76).

Belirsizlik en iyi ihtimalle kafa karıştırıcıdır ve rahatsız edici olarak yaşanır. En kötü ihtimalle ise bir tehlike anlamı taşır(Bauman, 2003:79). Modernitenin ana hedeflerden biri de bu müphemlik halini ortadan kaldırmaktır. Belirsiz olan her şeyi belirlemek ve sınırlarını çizmektir. Modernliğin müphemlikle savaşını postmodernite daha ileri boyuta taşıma, tek tiplilik ve evrenselcilik gibi modernliğin merkezi değerlerinin işaretlerini tersine çevirmek için ortaya çıkmıştır. (Bauman,2003:131).

Bauman için belirsizliğin okunması, korku kavramıyla yakından ilişkilidir. Bu ilişkiye göre korku insanın yaratılışından itibaren mevcuttur. İnsanların yapmış olduğu veya yapacak olduğu tüm faaliyetler listesinde korku en başta yer almaktadır. Tarihin her döneminde korkunun nedenleri ve kaynakları değişmesiyle beraber bunlara verilen adlar farklı olmuştur. Bu adlar, gizli yorumlardır ve bu korkulan tehditlerin kökenlerinin nerede olduğu,kişinin bu tehditlerden korunmak için neler yapabileceği ya da kişinin bunları savuşturmak için neden hiçbir şey yapmadığı hakkında bilgiler vermektedir (Bauman, 2001:142).

Korku düşüncesi tümüyle ortadan kaldırılamaz. Fakat birlikte yaşama ve tehlikelere karşı birlikte göğüs gererek azaltılabilir. Geleneksel dönemde aile, komşuluk, dostluk ve çeşitli meclisler tüm boyutlarıyla içeriden ve dışarıdan gelebilecek çeşitli risklere karşı, dayanışma içindeydiler. “Modernlik öncesi çağda yasayanların güvenliklerini savunmak ve tehlikelere karşı savaşmak için kullanmayı öğrendikleri tek silah, ne kadar güçsüzde olsa, kendi yoğun sosyallikleri, insan ilişkilerinin karmaşık oyunu idi” (Bauman, 1996:51).

Bauman’a göre moderniteyle birlikte oluşan kent yaşantısı bu yoğun sosyalliğin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Belirsizlik, tüm sınırları zorlamaya başlamıştır.“Bütün kent yaşamı modern değildir fakat bütün modern yaşam, kent yaşamıdır”. Çünkü yaşamın modernleşmesi kent yaşamından geçmektedir.Kent yaşamında, her yol için aralarında seçim yapılacak birden fazla hedefin var olduğu ve seçilen hedefe ulaşmak için kişinin hareketlerini dikkatle düşünmesi ve gözetmesi gerekmektedir. Birey kendi davranışlarının yanında ötekilerinin davranışlarını da gözetmesi gerekir. Çünkü kent yaşamında ötekinin (yabancı) hareketleri, tamamen öngörülebilir, dolayısıyla da tamamen hesaplanabilir değildir. Her zaman için bir risk ve macera ögesi vardır(Bauman , 2001:170).

Durum böyle olunca modern insan,sürekli yardıma ihtiyaç duyan insan haline gelmiştir. Çünkü o korku ve belirsizlikle örülmüş bir dünyada yaşıyordu;

“Sağı solu belli olmayan ve hükmedilmeyen doğa karşısında duyulan korku vardı, kişisel talihsizlik korkusu, sağlığını ya da itibarını yitirme korkusu ve sıradan, zamana bağımlı olmayan insani korkuların oluşturduğu uzun bir liste. Ancak bekli de hepsinden daha güçlü olan korku, yeni ve giderek artan belirsizliğin yol açtığı dehşetti”(Bauman, 1996:50).

Aydınlanma ise “başlangıçtan bu yana insanlardan korkuyu kaldırmak ve onları kendilerinin efendisi durumuna getirmek amacını gütmüştü”(Horkhemier,Adorno, 1995:19). Fakat korkunun beslediği belirsizlik modern dönemin temelini oluşturacak ve bütünüyle günümüzün hakim kavramı olacaktı.

Kent yaşamını giderek artması Bauman’a göre yabancılaşma kavramının belirgin hale getirmiştir.Bauman, yabancıların özellikleri şöyle betimler: Yabancılaşma, belirgin olarak bireylerin hem hayatlarına hem de yaşadığı çevreye karşı bir tehdittir. Çünkü yabancı karar verilemeyendir. Yabancı dost ile düşman arasındadır. Hem dost hem de düşman olabilir. Ne kalıcıdır ne de gidicidir. Dostluğun yanında bulunma isteğini taşıyabileceği gibi, ihanetin temellerini de atabilir. Yabancı karşıtlıkları, üzerinde barındırandır. Yabancı dünya düzenine yöneltilen sürekli bir tehdittir. Gitmeyi reddeden yabancı, geçici ikametgahını yavaş yavaş bir vatana dönüştürür. Belirli bir toplumsal düzenin ya da belirli bir yaşam dünyanın inşasında hayati öneme haiz bir sınır çizgisini belirsizleştiren ve sökülüp atılamayan müphem bir varlığın ilk örneğidir. Yabancı Sartre’nin yapışkan, Mary Douglas’ın sümüksü dediği bir varlıktır. Hem düşmanın hem de dostun yakasına yapışabilir. Çünkü yabancı dost ile düşman, düzen ile kaos, içeri ile dışarı arasında durur. Dostların ihanetini, düşmanların becerikli tebdili kıyafetini, düzenin yıkılabilirliğini ve içerinin savunmasızlığını temsil eder (Bauman, 2003: 74-85).

Bauman’ın yabancı olarak tasvir ettiği varlık, Beck ve Giddens’in belirttiği risk toplumunda yaşayabilecek olan yabancı, en sonunda kendisine de yabancılaşır.

“Bizi biz yapanın yaptıklarımız olduğunu kesinlemiştii, hatta en güçlü kesinlemesiydi bu; oysa yaşadıklarımıza bakılırsa, bizi biz yapan artık yaptıklarımız değil, deneyimimizi düzenleyen ekonomik, siyasal ya da kültürel çarkların etkisiyle oluşan davranışlara günden güne yabancılaşmadır” (Touraine, 2000:33).

Risk toplumunda bütün toplumsal ilişkiler, modernitenin kavramı olan rasyonelliğin eleştirisi. Rasyonellik bu dönemde belirsizlik (müphemlik) kavramıyla mücadele etme anlamına da gelmektedir. Bauman'a göre modernitenin, güvenliği tehdit eden müphemlikle savaşı nihayetine ermiş bir savaş değildir. Tersine müphemlikle olan savaş daha fazla müphemliğin doğmasına yol açmıştır. Beck ve Giddens'in risk konusundaki söylemi ile birebir örtüşüyor. Risk oluşturan etkenler yoğun ve katlanarak arttığı, belirli bir aşamadan sonra risklerle birlikte yaşamının ve risklerin tehlike boyutlarının mümkün olduğunca en aza indirgenmesi gerekmektedir. Çünkü riskler bilinçli olarak algılandığı bir dönemde yaşıyoruz. Bauman'a göre belirliliğin olduğu bir dünya yerine belirsizliğin daha fazla olduğu bir dünya, düzen yerine kaosun daha fazla olduğu bir dünya bırakmıştır. Bunun geçmişin dünyasında farkı ise geçmişin dünyasındaki birey bunun farkındalığına sahip değilken modernitenin meydana getirdiği modern bilinç bunun farkında olmanın hoşnutsuzluğunu yaşamaktadır. Böyle bir geçiş dönemi esasında risk toplumu dönemidir.

“Modern bilinç, modern varoluşun yakasına yapışmış, onu huzursuz bir etkinliğe itmiştir. Modern bilinç, süre giden düzenin sonuçlandırılmazlığının bilinci ya da buna dair kuşku. Bu, düzen tasarlama ve müphemlikleri bertaraf etme projesinin yetersizliği ve hatta imkânsızlığı önsezisi, dünyanın rast geleliği ve bunu oluşturan kimliklerin olumsuzluğu önsezisi tarafından itilen ve yürütülen bir bilinç. Bilinç, güç destekli düzenin örtüsünün altındaki kaosun yepyeni tabaklarını ifşa ettiği ölçüde modern. Modern bilinç eleştirir, uyarır ve alarma geçirir. Eylemin etkisizliğini her seferinde yeniden ortaya çıkararak eylemi sürekli kılar” (Bauman, 2003:19).

Bauman'a göre müphemliğin kök salmasında en önemli etkenlerden biri de bireyselleşmedir. Bauman, toplumsal değerlerin çözülmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan, sürekli artan belirsizlik durumunu, önemli bir bireyselleştirici güç olarak görür. Ancak Bauman'ın bu çözülmeye ilişkin yorumu Beck ve Giddens'dan farklıdır. Ancak bu tek birey için oldukça ağır bir yük. Bugünkü belirsizlik etkili bir bireyselleştirici güçtür.

“Birleştirecek yerde böler ve kimin hangi bölümde uyanabileceği hiçbir önem taşımadığı için, ortak çıkarlar fikri belirsizliği daha da büyütür ve sonunda kavranamaz hale getirir. Korku, endişe ve yakınmaların cefasını insan tek başına kalarak çeker. Onlar bir araya gelmezler, “ortak dava içinde toplanamazlar, hiçbir “doğal adres”leri yoktur” (Bauman, 2005: 36).

Bu bağlamda bireyselleşme, Beck'in vurguladığı gibi bireyin kendi yaptığı seçimlerle , kendi biyografisini oluşturmasıdır. Bu biyografi “kendin yap” ya da “cambaz ipi” biyografisidir. Bauman'ın savunduğunun aksine,Beck, göre “bireyselleşmiş toplum” diye bir şey yoktur. Bireyselleşmenin ancak kentleşmeyi işaret ettiğini vurgular. Kentleşme ise eğitimin, tüketim ilişkilerinin, kitle iletişimin yoğunlaştığı yerdir. Böylelikle birey kent yaşamında kendi kimliğini sorgulamada cevap bulduğu yerdir. Bauman'a göre modernitenin günümüzde geldiği nokta, bireyselleşmenin dayattığı belirsiz nitelikteki yaşam biçimleri ve bu yaşamda bireyin yüklendiği ağır sorumluluklar nedeniyle bireyi sıkıntı içine sokar.Bağımlılık kalıpları ve etkileşim ortamları tıpkı sıvılar gibi akışkandır ve uzun süre şekil almazlar. Ancak onları şekillendirmek, bir şekilde tutmaktan daha kolaydır.Birey belirsizliğin getirmiş olduğu bu yaşantı tarzını sürekli ayakta kalarak sürdüremeyebilir (Bauman, 2003:252,253).

Modernitenin birey için oluşturmak istediği ve özgürlüğü buna feda ettiği güvenli dünya ideali yerini daha az güvenliğin daha çok özgürlüğün olduğu bir dünyaya bırakmıştır. Fakat herkesin kendi başının çaresine bakması gereken bir dünyadır. Aydınlanma düşüncesinin özgürlük, eşitlik ve kardeşlik prensibiyle yola çıktığı dünya değildir.Bu dünya Beck'in düşünümsel modernleşme veya Bauman'ın postmodernite olarak adlandırdığı piyasanın hakim olduğu bir dünyadır. Bu dünyada güvenlikten daha önemli olan risk alabilme kapasitesidir.

Artık “hayali ödevler ve sahte yükümlükler tarafından yüksüzleştirilen dünyanın kutlaması yapılmaktadır. Evrensel ilkeler ve mutlak hakikatlerin dağıtılması ya da demode edilmesiyle birlikte kişinin hangi kişisel ilkeleri ve özel hakikati benimsediği artık çok da önemli değildir” (Bauman,2001:15).

Bireyin riski alma kapasitesi bir kısır döngü içerisine girme fiiliyatına dönüşmüştür. Bireyin bir riskten diğerine sürüklenmesi, yoğun ve hafifletilmemiş bir çok kaygı ve korku yaratan ve uyanıklığa izin vermeyen sinir bozucu bir deneyimdir, gerçekten de özgürlüğün tatlı merhemi içinde dev bir sinek. Ne var ki hasar bununla bitmez (Bauman, 2005:68).

Bauman'a göre müphemliğin, küreselleşmenin etkisi ile oluşan büyük anlatıların ve evrenselliğin yerini daha fazla parçalanmış ve her şeyin yittiği ve kabul gördüğü bir dünya almaktadır.Bu ise “yeni dünya düzensizliğidir” (Bauman, 2000a:36). Yeni dünya

düzensizliğinde belirsizlik düşüncesi sıradan anlamının üstüne çıkarak baskın belirsizlik duygusunun giderek daha geniş kitlelere yayılmasıdır. Yeni dünya düzensizliği; küreselleşmenin etkisiyle keskin bölünmelerin yaşandığı, çatışmaların süreklilik kazandığı ve herhangi bir mantıktan yoksundur. Yeni dünya düzeninde küreselleşme başına buyruk hale gelmiştir ve bir kontrol mekanizması yoktur. Güçlü olanın hükmettiği bir dünya vardır (Bauman, 2000a:36).

“Bugün zengin fakat endişeli ve güvensiz yirmi kadar ülke dünyanın geri kalanı ile karşı karşıyadır. Ve bu geri kalanlar artık bunların ilerleme ve mutluluk tanımlarına itibar etmiyor, fakat kendi çaba ve kaynaklarıyla edindikleri mutluluğu ya da sadece yaşamlarını devam ettirebilmek için her geçen gün biraz daha bunlara bağımlı hale geliyorlar. Günümüzdeki metropoliten dünya sahnesindeki tam etkisini özetleyen kavram belki de ikinci barbarlaşmadır” (Bauman, 2000a:36).

Barbarlaşmanın getirmiş olduğu düzensizlik düşüncesi ise; bir anlamda evrensel düzensizleştirmedir. Bu müphemliğin (belirsizliğin) dünya sathına yayılmasıdır ve bu modernitenin müphemlikle olan kavgasında yenilgisidir. Böyle bir dünyada “varoluşsal güvensizlik ve psikolojik belirsizliğin de katılmasıyla kapasitenin üzerinde anlamlar olarak şişen ve kabaran kişisel güvenlik belası, diğer tüm endişe nedenlerini gölgede bırakarak, bütün benzer korkuların önüne geçmektedir” (Bauman, 2010 :134). Giddens’in vurguladığı bireyin, duygusal ve varoluşsal ontolojik güvenlik zeminin yok olmasıdır.

Risk toplumu veya postmodernite süreciyle birlikte modern toplum müphemliğin giderek kurumsallaşma mantığı içerisinde bir tüketim toplumu olmuştur. Rasyonelliğin her alanda hakim olması istenen ve eleştirel aklın denetimindeki modernite ideali yerini belirsizliklerle dolu bir pazara bırakmıştır. “Sistemsel bütünleşmenin bir mekanizması olarak Pazar, sistemin akla gelebilecek bütün meşrulaştırmalarını boyunduruk altına alma ve kendini katma eğilimindedir” (Bauman, 1996:224).

Pazar piyasasının tüm toplum üzerinde egemenlik kurmasına izin verilmesi sadece rasyonel aklın ve mantığın merkeze alındığı bir düzlemde gerçekleşir. Pazar piyasası, tüm toplumsal eylemlerin, bütünleşmenin ve bireyin ontolojik varlığının devam ettirilmesinde merkezi konuma gelmiştir. Pazarın bu rolü, toplumun üyelerini radikal olarak bireyselleştirmektedir. Böylelikle bireysel tüketimin meşrulaştırma zemini

kurulmuş olmaktadır. “Bireysel özerklik biçimindeki modern proje, pazarın tanımladığı ve pazarın yönlendirdiği bir tüketici seçim özgürlüğünce boyunduruk altına alınmış ve içerilmiştir” (Bauman, 1996:225).

Risk toplumunda üretilen risklerin sürekliliği ve kısır döngü içerisinde bireyin yaşamında tekrar etmesinde bireyin pazar piyasasında sürekli tüketici olması ve tüketim düşüncesinin toplumsal yaşamda yaygınlaşması ile ilgilidir. “Pazar”ın ürettiği mutsuzlukla beslenen birey, sürekli müphemlik içinde yaşamaya mahkûmdur. “Pazarın körüklediği kişisel yetersizlik korkuları, endişeleri ve bunun yol açtığı acılar, pazarın sürmesi için vazgeçilmez nitelikteki tüketici davranışını ortaya çıkarmaktadır” (Bauman, 1996:225,226).

Kamusal güvenlik anlayışı yerine bireysel özgürlüklerin kullanılmasının yol açtığı sürekli tatminsizlikler, bireyin kırılabilir ve kaygan bir zeminde her şeye sahip olma düşüncesi ancak pazarlanabilir şeyler üzerinden gerçekleşmektedir. Bireyin istekleri de buna göre şekillendirilmektedir. Tüketim çılgını haline gelen bireyler için, “metaların büründüğü kullanım değeri görünümünün peşindeki sonu gelmez kovalamaca, kişisel özerklik ya da bireysel kimlik göreviyle uğraşmayı etkili biçimde ertelemekte, hatta gündemden kaldırmaktadır” (Bauman, 1996:226).

Birey artık diğerleriyle birlikte var olma düşüncesinden ayrılıp kendi başına var olma savaşımına girmiştir. Birey, özel alanın kamusal alanı işgal ettiği bir dünya düzensizliğiyle karşı karşıya kalmaktadır. Özel alandaki sorunların temelinde olan kamusal güvenliğin zayıflamasını önlemeye yönelik yapılacak adımlar kamusal problemlerin bireyin özel problemi olarak dönüştürülmesiyle birlikte ideal bir yaşamın ya da düzen oluşturma tartışmasının önüne de set çekmektedir. Kamusal alanda baş edilemeyen müphemliği bireyin yaşamı bir nevi onun kaderidir. Birey müphemliğin kaderini yaşayacak ve cılız omuzları altında bu yükü taşımaya çalışacaktır. Giddes’in yüksek maliyetli risklerin belirli bir noktadan sonra yaşanmasını kader kavramının tekrar günlük hayata geri dönmesi olarak yorumlamıştı. Çünkü modernizm kaderi ortadan kaldırmaya çalışan bir süreçti.

Tüm bu gelişmeler ekseninde modernite projesi tamamen bitmiş değildir. Modernleşme süreci içerisinde geçirdiği büyük- küçük sapmalar neticesinde raydan çıkmıştır. Dolayısıyla yeniden ele alınarak kurtarılmaya ihtiyacı vardır. Bunu en önemli gerekçesi de;

“Modernite projesinin bir yanıt oluşturduğu gereksinimler bugün, dün olduğu kadar canlıdır ve modernite projesinin belli bir yönelimi ve amacı olan toplumsal gelişmenin gündemine koyduğu görevler tümüyle geçerliliklerini korumaktadır. Bu görevlerin gerçekleştirilmesi için önerilen stratejiler tamamıyla sınanmamıştır ve bu nedenle geçersiz olduğu öne sürülemez. Modernite potansiyeli hala kullanılmamış durumdadır” (Bauman, 1996:227).

Beck ve Giddens, modernleşmenin kendisi üzerinde düşünmesi döneminde olduğumuz gerçeğine işaret ederek, düşünümsel modernleşme; modernitenin başlangıcından itibaren hızlı gelişme sırasında hesap edemediklerini, yanlışlarını, meydana gelen büyük- küçük risklerin telafi edilmesi ancak modernitenin kendi üzerinde düşünmesi ile gerçekleşebilir. Esasında modernite en azından bunu yapabilecek rasyonel aklın gelişiminin tüm zemini hazırlamıştır.

Belirsizlik kavramı risk kavramında olduğu gibi tamamen negatif yönlü değildir. “Risk Toplumuna hâkim olan, sürekli genişleyen ve basa çıkılamaz müphemliğin faydaları da vardır. O, çağdaş gelişmenin iki büyük aracının bilim ve teknolojinin çarklarını yağlar”. (Bauman: 2005 :90). Giddens’ta riski olumsuz olarak nitelendirmez. Ona göre risk sakınılması ve azaltılması gereken bir olgu olmasının yanında, gelenekten ve doğadan kopan topluma güç ve yenilik kaynağı sunar. Fırsat ve yenilik riskin olumlu; güvenlik ve sorumluluk riskin zorlayıcı ancak yine de yeniliklere açılan yönleridir. Giddens zenginliğin kaynağını riskin ekonomide olumlu bir bakışla benimsenmesi olarak görür. Modern sanayi toplumunun başlangıcından itibaren kendisini gösteren risk olumlu ve olumsuz yönleriyle geleceği, geçmişteki belirleyenlerinin (din, gelenek, doğa vd.) kontrolünden alarak toplumun kendisine, kendi değişimine veren etkidir (Giddens, 2000: 38-39).

Bauman, belirsizlik döneminden kurtulma noktasında Beck ve Giddens’tan farklı düşünmektedir. Beck ve Giddens, meydana gelen risklerin azaltılması, doğanın toplumsallaşma olgusunun yeniden inşası, bilimsel ve teknik gelişmelerin, riskleri azaltacak şekilde tasarlanması vb. önlemler ile insan ve doğa birlikteliğini yeniden

tesisini öngören bir yaklaşım sergilerken; Bauman ahlaki değerler ile rasyonel aklın yeniden birlikteliğinin sağlanması gerektiği iddia etmektedir. Gereksinim duyulan, “kişisel değerlerin geliştirilmesi ile rasyonel toplumun oluşturulması arasındaki kopmaz bağın yeniden öne çıkarıldığı ve görünür hale getirildiği söylemsel kurtarmadan başlanmalıdır” (Bauman, 1996:227).

Söylemsel kurtarma eyleminin merkezinde yapılması gereken araçsal aklın neden olduğu metalaşma yerine eleştirel aklın ortaya koyacağı bireyin özerk ve özgürlüğün kamusal düzeyde kolektif gerçekleştirilmesidir. Toplumun bireyler olarak atomize olmuş şekilde pazar etrafındaki yapılanması yerine bireyin kendini gerçekleştireceği alan olan kamusal alanın sorunlarının kamusal tartışma zemininde yeniden eleştirel akılla değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu olduğu takdirde,

“kişi yönelimli değerler açısından, araçsal akıl açısından değil, eleştirel akıl açısından meşrulaştırması yönünde toplumsal sistem üzerinde oluşacak baskı zorunlu olarak bunu izleyecek ve böylece, modernite projesinin vaat ettiği özgürleşme koşulları yaratılmış olacaktır” (Bauman, 1996:228).

Bauman’a göre yapılması gereken moderniteyi idam sehpasına çıkarıp asmak olmadığını söylemektedir. Yapılması gereken modernite idealinde eksik olan ahlaki vicdanı gerçekleştirebilmektir. Bu yapıldığı takdirde küreselleşmiş dünyada enformasyon olarak bu kadar birbirine yaklaşmış ama ruh olarak birbirinden tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar uzaklaşmış insan topluluklarının bir arada yaşamasının temelleri atılmış olacaktır. Modernitenin tarihsel sürecinde bireyin özerkliği ve özgürlüğü araçsal aklın hizmetinde yitip gitmiştir. Öncelikle yapılması gereken bu ilişkiyi kırmaktır. Modernitenin kendisine yöneltilen bu eleştiriler üzerinden yeniden yükselmesi gerekmektedir. Burada en önemli görev entelektüel ve yasayıcı akla düşmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken her ikisinin de eleştirel aklın sınamalarına tabi olması ve mutlaklık iddiasında olmamasıdır. Modernite projesi belki müphemlik sorununu çözememiştir, ancak müphemliğe rağmen toplumsal dayanışma temelinde bu müphemlikle yaşamının yollarını bulma şansına sahiptir.

Müphemlik, toplumsal yaşam alanından tamamen kaldırılamaz. Modernliğin bir atığı olan müphemlik aynı zamanda modernlik anlayışının düzen üretme iradesine bağlı olarak sorunların yeniden değerlendirilmesini de içermektedir. Beck ve Giddens’ta

olduğu gibi risklerden kaçış olmadığı gibi tümüyle de yok edilemez. Bauman'a göre risk toplumu söylemi, anlamlı ve ufuk açıcı olmasının ötesinde modernlik üzerine konuşma sağladığı için değerlidir. Bauman, bu noktada modernlik üzerine yapılacak tartışmanın müphemlik üzerinden yapılması gerektiği kanaatindedir. Bauman'a göre bugünün egemen duygusunun belirsizlik olduğunu ifade ederken, kişinin beceri ve şansıyla ilişkili olmayıp dünyanın gelecekteki şekil ve bu şekle uygun yaşam ölçütleriyle ilişkili olduğunu kastetmektedir. Post-modern dünyada belirsizlik, yeni çabalarla ya azaltılacak ya da tamamen üstesinden gelinecek bir dert olarak görülmemesidir. Post-modern dünya, kendisini daimi ve azaltılamaz bir belirsizlik koşulu altında yarına hazırlamaktadır(Bauman: 2000a :35).

BÖLÜM 3 : SOSYAL RİSK, REFAH DEVLETİ VE SOSYAL GÜVENLİK İLİŞKİSİ

3.1. Sosyal Risk Kavramı ve Türleri

Modern dönemde yeni mekanların ve deneyimlerin küreselleşme ile beraber her türlü sınırların ötesinde insanları birleştirdiği söylenebilir. Fakat bu birliktelik paradoksaldır. Bölünmüşlüğün birliğidir: risklerin tüm insanları, sürekli parçalanma ve yenilenmenin, mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürüklendiği bu dönemde (Berman,2010 :27).Ortaya çıkan risklerin sosyal boyutuyla incelenmesi zaruridir.

“Sosyal bilimler açısından risk; insan-doğa ilişkileri ile insan- insan ilişkilerine dayalı çelişkilerden kaynaklanır. Toplumun yapısına ve değişim sürecine bağlı olarak ortaya çıkan çelişkiler, o toplumdaki risklerin kaynağıdır. Risklerin kaynağı toplumun üretim- tüketim ilişkisine paralel olarak sosyal yaşama göre değişmektedir” (Cılga, 2013).

Lupton, batılı toplumlarda kurum ve bireysel boyutta öne çıkan riskleri altı kategoride toplar. Çevresel riskler; bunlar, kirlilik, radyasyon, kimyeviler, seller, yangınlar, tehlikeli yol koşulları vs. Yaşam biçimi riskleri; yiyecek ve ilaç gibi besin maddeleri, cinsel aktivitelerdeki yükümlülükler, araba sürüş uygulamaları, stres, boş vakit vb. risklerdir. Medikal(tıbbi) riskler; bunlar tıbbi bakım ve tedavi deneyimleriyle bağlantılıdır (örneğin ilaçlı terapi, ameliyat, doğum(loğusalık), reproduktif teknolojiler, tanısal testler). Toplumsal riskler; samimi ilişkiler (yakın/birincil), sosyal etkileşimler, aşk, cinsellik, cinsel roller, arkadaşlık, evlilik, ebeveynlik vb. riskler bu gruba dahil risklerdir. Ekonomik riskler; işsizlik veya kısmi işsizlik, para ödünç alma, yatırım, iflas ,varlıkların kaybı, işteki başarısızlık gibi risklerdir. Cezai riskler ise;yasal olmayan olayların potansiyel kurbanı veya katılanı olarak ortaya çıkmaktadır (Lupton, 1999: 14).

Fakat modern dönemde sosyal riskler tek boyutluluktan ziyade çok boyutlu konuma yükselmiştir. Beck'e göre, teknolojik ve bilimsel olarak üretilen risklerin, üretim, tanımlama ve dağılımından kaynaklanan sorun ve çatışmalar, kıtlık yaşayan bir toplumdaki dağılım ve çatışmalarla örtüşmektedir.Modernleşme sürecinde, “servet-dağıtan” bir toplumun sosyal konum ve çatışmalarına er ya da geç, “ risk –dağıtan” bir

toplumun sosyal konum ve çatışmaları da katılır. Bu, iki tür konu ve çatışmanın üst üste bindiği anlamına gelir (Beck, 2010: 558-560).

Bazı riskler sabit olmasına rağmen bazı riskler tarihi seyir içinde ortaya çıkar ve kaybolur. İşsizlik, evsizlik, yoksulluk, yaşlılık vb. riskler sürekli vardı ve var olmaya da devam edecektir. Fakat risk toplumunda üretilen ve tüm toplumu etkileyen bazı riskler kaçınılmaz olarak her bireyi etkileyecektir. Nükleer radyasyon, küresel ısınma, çevre kirliliği vb. riskler bizim ürettiğimiz, kolektifleştirdiğimiz ve toplumsal zemine yaydığımız, hatta küreselleştirdiğimiz risklerdir. Yeryüzünde üretilen tüm riskler sosyal boyut kazanmaktadır. Espin- Andersen'a göre kişisel bir risk üç nedenden dolayı sosyal hale gelir. İlk olarak bir bireyin kaderi kolektif sonuçlara yola açtığına, ikincisi toplum, onların kamusal olarak ele alınmaları gerektiğini düşündüğü için riskler toplumsallaşır. Üçüncü olarak, toplumun artan karmaşıklığı, risklerin daha fazla bir kısmının hiçbir bireyin şahsen kontrol edemediği kaynaklardan ortaya çıkması anlamına gelmektedir (Esping-Andersen, 2006 : 40).

Tehlike kavramının içerisinde bireyin yaşamını olumsuz etkileyecek birçok unsur bulunmakla beraber, “sosyal risk” kavramı ile ifade edilen daha çok - sosyal güvenliğin sahasına girecek biçimde- tehlikelerin *sosyal* terimi ile kayıtlanmasıdır. Sosyal risk kavramı ile mevcut tehlikelerin sınırlandırılmasıdır. Bir tehlikenin sosyal olması, insanların toplum içinde yaşayan bireyler olarak karşılaşacakları bir olgu olmasıyla açıklanmaktadır. Sanki bireylerin toplum içerisindeki varlıkları sadece fiziki boyutuyla algılandığında gelebilecek tehlikelerde sadece maddi boyuta indirgenmektedir. Dolayısıyla böyle bir algıya paralel olarak sosyal risk, insanın maddi ihtiyaçlarının giderilmesi ile alakalıdır (Beşer, 2012).

Buna göre sosyal risk “Ne zaman gerçekleşeceği bilinmemekle beraber ileride gerçekleşmesi muhtemel veya muhakkak olan ve buna maruz kalan kişinin mal varlığında eksilmeye neden olan olaydır” şeklinde tanımlanır (Tuncay, 1984: 6). Sosyal risk tanımlamalarının iktisadi açıdan ele alındığında sosyal risklerin ortak noktası; gelir kayıpları ve gider artışları olarak ifade olunabilir (Dilik, 2004:68). Bu bağlamda sosyal risk kavramı genel anlamıyla sosyal hizmetler ve sosyal politikalar kapsamına giren risklerdir (Seyyar, Genç, 2010: 723).

Bireyin yaşam kalitesinin yükselmesini hedef alan refah devleti, toplumu oluşturan bireyleri, toplumsal hayatın işleyişi içerisinde ortaya çıkması muhtemel risklere karşı korumaya çalışmaktadır. Sosyal risklerin, toplumsal hayatta bu kadar belirgin hale gelmesinin en temel nedeni bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamakta bile zorluk çekmeleridir. Sosyal risk bu güvensizlik ortamının sonuçları ile ilgili bir kavramdır ve temelde ekonomik güvenlik kavramına bağlı görünmektedir. Dolayısıyla sosyal risk, bireyin güvenliğini belirsiz yapan olası durumların tümü olarak tanımlanabilir. Dar anlamda sosyal risk sadece ekonomik boyutu içermektedir. Geniş anlamda ise en genel bir biçimiyle bireyin refahı söz konusudur (Stanko, 2004, 22 – 23).

Sosyal güvenliğe konu olan riskler sadece bireyin mal varlığının azalması ve yetersiz hale gelmesi durumunda ortaya çıkabilecek olumsuzlukların giderilmesiyle ilgili alanı kendi çalışma sahası olarak belirlemiştir. Bu yaklaşımın en önemli dayanağı Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1944 yılında kabul etmiş olduğu risklerin tanım ve özellikleridir. ILO'nun kabul ettiği risk türleri oldukça sınırlı ve ekonomi temellidir. Bireyin sosyal güvenliği, maddi olanakları elde etmesiyle orantılı olduğunda, birey gelirini kaybettiğinde var olma olanaklarını da yitirmiş olacaktır. Sosyal güvencenin olmaması, sosyal dışlanma ve sosyal damping anlamına gelmektedir (Arın, 2004: 68). Piyasada elde edilen gelire bağımlılık, sosyal risklerin tetikleyicisi durumundadır. Bunun nedeni, yaşam olgusunun, bireylerin müdahale edemedikleri bir sürecin koşulları tarafından belirleniyor olmasıdır (Esping-Andersen, 2006 : 40).

Sosyal riski tanımlama güçlüğü, sosyal risklerin neler olduğu konusunda sınıflama güçlüğü de beraberinde getirmektedir. Sosyal risklerin neler olduğuna yönelik olarak girişilen sınıflandırma çabaları, sosyal güvenliğin tanım olarak belli bir standarda kavuşmasında son derece önemlidir. Sosyal güvenlik tanımları sosyal risklerin farklı biçimlerde algılanmaları nedeniyle çeşitlilik göstermektedir. Bu durum sosyal güvenliğin teorik tanımını güçleştirmekle kalmayıp, aynı zamanda da pratikte sosyal güvenlik sistemlerinin evrensel bir model üzerine kurulmasının önüne geçmektedir (Kılınç, 2005:16).

Sosyal risklere ilişkin sınıflandırma çalışmasında Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO), 1944 yılında yapmış olduğu Philadelphia Kongresinde sosyal riskleri; hastalık, analık, yaşlılık, malullük, aileyi geçindirenin ölümü, işsizlik, olağanüstü giderler, meslekle

ilgili arızalar (iş kazaları ve meslek hastalıkları) şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımlama, sosyal risk kavramının belirlilik kazanmasında ve yerleşmesinde önemli rol oynamıştır (Dilik,2004:68). Fakat sosyal risklerin sınıflandırmasında belirsizlik ortadan kalkmamıştır. Bazı teorisyenler sosyal riskleri ortaya çıkış nedenlerine dayanarak belirlemeye çalışırken, bazıları da sosyal risklerin bireyler üzerindeki etkilerine bakmışlardır.

Sosyal risklere ilişkin en genel sınıflandırmalardan biri : kazançların elde edilmesini etkileyen sosyal riskler ve kazançların kullanımını etkileyen sosyal riskler ayrımıdır. Analık ilk kategoride yer alırken ; hastalık, yaşlılık gibi fiziko-sosyal riskler ikinci kategoride yer almaktadır. Başka bir sınıflandırmaya göre riskler fiziki sosyal riskler ve iktisadi sosyal riskler olarak ikiye ayrılmaktadır. Hastalık, malullük,yaşlılık, analık, kazalar ve ölüm fiziki sosyal riskler içerisinde yer almaktadır. İşsizlik ve çocuk sayısına bağlı gelir yetersizliği gibi risklerde iktisadi riskler sınıfına girmektedir (Yazgan,1981:14).

Sosyal riski sosyal güvenliğin dışında tüm toplumu kuşatan boyutta ele aldığımızda Holzman ve Jorgensen'in sosyal risk sınıflandırması karşımıza çıkmaktadır. Holzman ve Jorgensen, karışıklık içerisinde üç kategoride sosyal riskleri incelemektedir. Bunlar; 1- felaket boyutundaki riskler ile felaket boyutunda olmayanlar (bireylerin ya da hane halklarının yaşantılarında az sıklıkla yaşanan ve sert sonuçları olan riskler - daha sık rastlanan ve sonuçları daha yumuşak olan riskler). 2- özel durumlarla ilgili olan riskler – kapsayıcı riskler (toplumun büyük bir kısmını ya da sadece bir kesimini kapsayan riskler). 3- tek seferlik riskler – tekrarlayan riskler (Holzman ve Jorgensen, 1999: 9 – 10).

Etkilendiği alanın büyüklüğüne göre bir sınıflandırma yapıldığında riskler, mikro, makro ve mega riskler olarak üç kategoride incelenebilir. Sosyal risklerin bir kısmı dar çerçevede ele alınırken toplumda bir tek kişi, aile ya da aileleri etkiliyorsa bu tür riskler mikro riskler kategorisine girmektedir. Hastalık, sakatlık, yaşlılık v.b. riskler bu türden risklere örnek gösterilebilir. Toplumda hem belli bir alanı hem de belirli bir grubu etkileyebilecek türde mega sosyal riskler de bulunmaktadır. Şiddetli yağmur, salgın hastalıklar, terör olayları, işsizlik, çevre kirliliği, ormanlarda azalma gibi nedenlerle toplumun belirli gruplarının gelirlerinde ve yaşam standartlarında azalma görülebilir.

Makro riskler kategorisinde ise deprem, sel, sivil ayaklanma, savaşlar, ekonomik kriz, hiperenflasyon, kuraklık vb. riskler yer almaktadır. Makro riskler, mega risklere göre daha geniş coğrafi bölgede ve etkisi daha derin hissedilen risklerdir (Aktan,2002).

Tablo-2’ye bakıldığında Dünya Bankası tarafından sosyal risklerin, türleri itibariyle altı ana kategoriye ayrıldığı görülmektedir. Bunlar sırasıyla; “doğal riskler”, “sağlık riskleri”, “sosyal riskler”, “ekonomik riskler”, “siyasal riskler”, “çevresel riskler” dir (Aktan, 2002). Risk olgusu, düşünümsel modernlik içerisinde, hayatımızı dört bir taraftan kuşatan ve tümüyle ortadan kaldırılabilecek veya en azında kendimizi güvende hissettireceği gerçeğinden giderek uzaklaşmaktadır. Beck’in ifadesi ile risklerin bumerang etkisi katlanarak devam etmektedir.

Tablo 2: Başlıca Risk Türleri

Alanı Risk Türleri	Riskin Etkileme	Bir Kişiyada Aileyi Etkileyen	Toplumda Belirli Bir Grubu Etkileyen Riskler	Bir Bölgeyi veya Ülkeyi Tamamen
Doğal			- Şiddetli Yağmur - Toprak Kayması - Volkanik	- Deprem - Sel - Kuraklık - Kasırga
Sağlık		- Hastalık - Yaralanma - Sakatlık - Yaşlılık - Ölüm	- Salgın Hastalıklar	
Sosyal		Suç - Şiddet olayları	- Terörizm - Çete Hareketleri	- Sivil Ayaklanma - Savaş - Sosyal Patlama
Ekonomik			- İşsizlik -	- Ekonomik Kriz ve Dur
Siyasal			- Ayaklanma	- Askeri Darbe - Sosyal Programların
Çevresel			- Çevre Kirliliği - Ormanlarda azalma - Nükleer Felaket	

Kaynak: (Aktan, 2002) Orijinal kaynak için bkz: Saurabh Sinka and Michael Lipton, "Damaging Fluctuations, Risk and Poverty: A Review", Background Paper for World Development Report, 2000/2001.

Sosyal risklere ilişkin en genel kabul görmüş ayırım, mesleki, fizyolojik ve sosyo ekonomik riskler ayırımıdır (Tuncay, 1984:7-9). Fakat sosyal risklerin iktisadi boyutunun yanında sosyolojik anlamda toplumsal sınıfları ve gelecek nesilleri ipotek altına alacak tarzda, “risk kader”ine dönüşmeye başlaması refah devletinin altın çağının sona

ermesiyle başlamaktadır. Esping- Andersen'in sosyal riskleri sınıflaması bu bağlamda incelenebilir (Esping – Andersen, 2006:44-48).

Sosyal riskler; 1- Sınıfsal riskler: Sosyal risklerin toplumsal katmanlar arasında eşit olmayan dağılımından ortaya çıkmaktadır. Bir madencinin iş kazası geçirme riskinin bir akademisyeninkinden daha yüksek olması, vasıfsız işçi grubundaki birinin daha düşük gelire ve işsizliğe karşı daha korumasız olması sınıfsal riske örnek verilebilir.

2- Hayat akışında ortaya çıkan riskler: Toplumsal riskler hayat akışına eşitsiz şekilde dağılırlar. Düşünümsel modernleşme döneminde aile istikrarsızlığının artması, yaygın işsizlik ve belirsiz kariyer gibi özellikler risklerin artık gençlik ve çalışma hayatının en verimli çağını da kapsamaktadır. Hayat akışı içinde ortaya çıkan risklerin paylaşıldığı temel alan geleneksel ailedir. Yaşlıların ve gençlerin yaşlarına özel ihtiyaçları ve kazançların denk olmayışı gibi nedenlerle, yoksulluğu daha yoğun bir biçimde yaşamaları örnek gösterilebilir.

3- Nesiller arası Riskler: Sınıfsal risklerin miras olarak alınmasıdır. Yoksulluğun çoğunlukla miras alınması, yoksul aile çocuklarının yoksul olma olasılığının daha yüksek olması buna örnek verilebilir. Eşitsizliklerin sistemli bir şekilde yeniden üretilmesi nesiller arası riskleri sürekli arttıracaktır.

Benzer bir sınıflandırma Neubourg ve Weigand tarafından da yapılmıştır. Bu sınıflandırmada sosyal riskler sonuçlarına göre kategorize edilmektedir; 1- olaylara bağlı riskler, 2- yaşam boyu riskler, 3- nesiller arası riskler. Bu sınıflandırma, yukarıdakinden farklı olarak sınıfsal riskleri belirli "olaylara" bağlı riskler olarak görmektedir. Diğer yandan yazarlar sosyal riskleri etkiledikleri nüfusa göre de üç kategoriye ayırmaktadırlar; (1) genel riskler, (2) yaşam döngüsü riskleri, (3) kategorik riskler. Genel riskler, cinsiyete, yaşa vb. bağlı olmayan riskler iken, yaşam döngüsü riskleri bireyin bulunduğu yaşa bağlıdır. Yaşlılığa bağlı olarak Alzheimer hastalığına yakalanma riski buna örnek olarak gösterilebilir. Kategorik riskler ise belirli gruplara özgüdür ve yukarıdaki sınıflandırmadaki sınıfsal risklerle aynı anlama gelmektedir (Dane, 2008:27).

Çoğu sosyolojik temelli sosyal riskler aynı zamanda düzenlidir. Sosyal riskler ailede içselleştirilebilir, piyasaya dağıtılabılır veya refah devleti tarafından ortadan

kaldırılabilir. Fakat sınıfsal risklerin ve nesiller arası risklerin kurumsal bir (msl. refah devleti) çözümünü gerektirdiği ortadadır (Esping – Andersen, 2006:44). Devletin mevcut sosyal riskleri belirli oranda ortadan kaldırması, aile kurumunun ihtiyaçlarını daha fazla karşılıyor olması, riskin metalaşmasının önlenmesi anlamında toplumsal eşitsizliği ortadan kaldırmaz. Sosyal risklerin sadece (refah) devlet tarafından ortadan kaldırılacağını düşünmek veya beklemek, sosyal yardımlaşmanın ve dayanışmanın toplumsal hayattaki riskleri azaltmadaki rolünü gözden kaçırmamıza neden olur.

3.2. Sosyal Risk Yönetimi

Modern hayatta risk hesabı, bireyin yönünü tayin etmede pusula vazifesi görmektedir. Risk yönetimi kavramının genel çerçevesi, modern zamanlarda belirgin hale gelmesiyle birlikte bütün ilmi sahalarda kullanılmaya başlamıştır. Çünkü risklerin sayısı arttıkça risk yönetimine olan talep de artacaktır. Bernstein'e göre risk yönetiminde kullandığımız bütün araçlar- birkaç tane istisna dışında- 1654 ile 1760 arasındaki gelişmelerden doğmuştur (Bernstein, 2010:24). Bernstein'e göre risk yönetiminin özü, sonuçlarını denetleyebildiğimiz alanları azamiye çıkarmak, sonuçlarını hiçbir şekilde denetleyemediğimiz alanları minimum seviyeye indirmektir (Bernstein, 2010:223). Bu bağlamda risk yönetimi :

“Refah dağılımından kamu sağlığını korumaya, savaşların yürütülmesinden aile planlamasına, sigorta primi ödemelerinden emniyet kemeri takmaya, mısır gevreği pazarlamasına kadar çok geniş yelpazede, karar alma süreçlerinde bizlere rehberlik etmesidir” (Bernstein, 2010:20).

Risk yönetimi modern dönemde birinci derecede sağlık, teknoloji, finans , kamu yönetimi sektöründe yer alırken, risk toplumu tartışmalarında ise teknoloji ve refah devleti uygulamaları çerçevesinde ağırlık kazanmaktadır. Bizimde esas vurgulamak istediğimiz risk yönetimi çerçevesinde sosyal risklerin nasıl tanzim edildiği ve devlet eliyle sosyal risklerin nasıl minimize edildiği konusudur.

Refah devleti ilk ortaya çıkışından günümüze kadar sosyal risklerin yönetimiyle ilgilidir. Devletin gelişimi ancak risk yönetimiyle mümkündür. Risk yönetimi, tahmin edilebilir tehlikelerle uğraşmanın bir aracıdır. Risk yönetimi toplumsal güvenliğin bir biçimini oluşturur. Toplumsal güvenlik ise, zenginlik yaratan, geleceğe yönelmiş bir

toplumdaki risklerin tanzimiyle ilgilidir (Giddens, 2009: 137-138). Risklerin tanzimi tek bir merkezden yönlendirilemeyen çok sayıdaki alt sistemler –piyasa, hukuk, uzman kurumlar, kamuoyu vb.-arasında bir koordinasyona dayanır (Çelebi, 2001: 43). Alt sistemler arasındaki eşgüdüm eksikliğinin temel nedeni, iktisadi ve teknolojik alandaki büyük ilerlemelerle beraber sosyal alandaki ilerlemelerin uyum içerisinde olmamasıdır.

Sosyal risk yönetiminin tepe noktasında, bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve kamu otoritesinin tek sorumluluğu olmayan, risklerin yönetimi düşüncesi üzerine durur. Bu bağlamda sosyal refah politikalarının başarılı olması, bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal refahı tehdit eden risklerin ortadan kaldırılması ile doğrudan orantılıdır. Sosyal risklerin bertaraf edilmesi için çeşitli programlar ve risklerin sosyal yönetimi çerçevesinde değişim ve analizler yapılmaya çalışılır. Geleneksel anlamda, risk yönetimi sosyal politikanın tümünü kapsar veya dar anlamda refah devleti politikaları çevresinde şekillenir (Şenkal,2007:70-71).

Refah devleti, aile ve piyasa ile birlikte sosyal riskleri kontrol eden üç kaynaktan biridir. Refah rejiminin tanımı, risklerin nasıl paylaşıldığı kriterine göre yapılır. 20. yüzyıla kadar risklerin birçoğu toplumsal olarak değerlendirilmiyordu. Bir anlamda bu sosyal riskler devletin sorunu değildi. Çünkü 19. yüzyılda toplumun çoğu kırsal kesimde yaşıyordu. Devlet yönetiminde istatistiki kayıt tutmanın ve vergilendirmenin altyapısı, toplumsal riskleri kitle ölçeğinde kolektifleştirme görevini yerine getirmek için henüz yetersizdi (Esping- Andersen, 2006: 34).

1930 ile 1970 yılları arasında ortaya çıkan refah devletinin vaat ettiği, sadece toplumsal hastalıkları hafifletmek ve temel riskleri yeniden dağıtmak değil, aynı zamanda devlet ve yurttaş arasındaki sosyal sözleşmeyi yeniden yazmaktı. Refah devleti döneminde var olmadığı düşünülen riskler günümüzde baskın hale gelmektedir. Bunlar Giddens ve Beck'in ifade ettiği gölgede kalan hesaplanmayan risklerdir.

Refah devletinde bireylerin karşılaştıkları risklerin yeterli oranda aşağı çekilemediği için toplumsal dayanışma modelleri çerçevesinde yürütülen tartışmalar sosyal risklerin yönetimi konusunu gündeme getirmiştir. Günümüzde refah devletinin krizinde, toplumsal risklerin değişen dağılımı ve yoğunluğunun teşhisi, risklerin devlet piyasa ve

aile arasında nasıl paylaşıldığı ve dağıtıldığının geniş çaplı araştırılması çözümün başlangıç noktasını oluşturacaktır (Esping- Andersen, 2006: 35).

Bu bağlamda sosyal risk yönetiminin amacı, “tehditlerin belirlenmesi ve denetim altında tutulması yoluyla bireylerin gereksiz tehlikelerle karşılaşmasının önlenmesi, önceden görülebilen kayıpların engellenmesi veya uygun bir şekilde planlanması ve etkili denetimlerin ortaya konmasıdır” (TBD, 2006). Sosyal riskler, toplumda gelir dağılımının bozulmasında ve yoksulluğun ortaya çıkmasında kilit bir rol oynamaktadır. Burada en önemli sorun en muhtaç durumdakilerin daha derin risklerle karşı karşıya oluşlarıdır. Sosyal riskler, ortaya çıkabilecek yoksulluk sorununun gün geçtikçe artmasıyla birlikte bu türden sosyal risklere karşı alınabilecek önlemler önem arz etmektedir. Sosyal risk yönetiminde Holzman ve Lau’nun geliştirdiği model şöyle açıklanabilir (Aktan, 2002).

Tablo 3: Sosyal Risk Yönetimi

ARAÇLAR →	Enformel Araçlar ve Mekanizmalar		Formel Araçlar, Politikalar ve Mekanizmalar	
	Enformel Araçlar ve Mekanizmalar		Formel Araçlar, Politikalar ve Mekanizmalar	
AMAÇLAR ↓	Bireylerin- Ailelerin Alacağı önlemler	Grup Tarafından Alınacak Önlemler	Piyasa Mekanizması	Kamusal Politikalar
RİSK AZALTMA	- Koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanma - Göç	- Ortam mülkiyetini birlikte koruma için önlemler alma - Altyapıya yönelik kolektif girişimler		- İstikrarlı Makroekonomik politikalar - Çevre politikası - Eğitim politikası - Sağlık politikası - Altyapı yatırımları pol. - Aktif işgücü piyasaları oluşturma politikaları
RİSK SİGORTALAMA	- Özyaşam sigortası - Özel mülkiyeti sigortalama vs.		- Mikro-finans araçları (krediler, fonlar vs.)	- Kamusal finansmana dayalı sigortacılık
KRİZLERE KARŞI ÖNLEM	- Özel varlıkları satma - Borçlanma - Çocuk işçi çalıştırma vs.		- Finansal varlıkların satışı - Finansal kurumlardan borçlanma	- Sosyal yardım politikası - Sübvansiyonlar vs.
Kaynak: (Aktan, 2002) Orijinal Kaynağı için bkz: Robert Holzman and Steen Lau Jorgensen, “Social Protection as Social Risk Management” Social Protection Discussion Paper, Washington DC. , 1999.				

Sosyal risklerle mücadele “sosyal risk yönetimi” nin doğru amaçlar belirlenerek ve doğru araçlar kullanılarak uygulanmasına bağlıdır. Sosyal risk yönetiminde amaçları üç grupta ele almak mümkündür:

-Risk azaltma,

-Risk sigortalama,

-Krizlere karşı önlem,

Bu amaçların gerçekleşmesinde başvurulacak araçlardan ilki enformel araçlar ve mekanizmalardır. Enformel araçlar, bireyler ya da belirli bir grup üyeleri tarafından alınan önlemlerdir. Örneğin, bizzat bireyler sosyal riskler ortaya çıkmadan önce kendi yaşamlarını ve/veya sahip oldukları mülkiyeti sigortalayabilirler. Ayrıca bireyler, ortaya çıkabilecek muhtemel bir sosyal riske (örneğin, deprem beklentisi) karşı oturdukları yerleşim alanlarını ya da iş merkezlerini değiştirme kararı alabilirler. Herhangi bir ekonomik kriz (durgunluk, hiperenflasyon vs.) ortaya çıktığında da yine bireysel önlemler (tasarruf, özel varlıkları satma vs.) olarak krizlerin etkilerini ortadan kaldırmaya çalışırlar. Bireysel tedbirler yanı sıra ortak çıkarların mevcut olduğu durumlarda belirli bir grup üyeleri de birleşerek sosyal risklerin etkilerini azaltmaya, önceden riskleri sigortalamaya çalışabilirler.

İkinci kategoride yer alan formel araçlar ise piyasa ekonomisinde belirli mekanizmalar ya da devlet tarafından uygulanacak iktisat politikası araçlarından oluşmaktadır. Örneğin, piyasa ekonomisinde özel banka ve finans kurumları risk sigortalama hizmetleri ile sosyal risklerin bir kısmını üstlenebilirler. Sosyal risk yönetiminde kamusal politikalar da son derece önem taşımaktadır. Devlet tarafından alınacak çeşitli önlemler ile sosyal risklerin azaltılması ve/veya tamamen ortadan kaldırılması mümkün olabilir. Sosyal risklerin sigorta altına alınmasını bir sonraki bölümde daha detaylı olarak ele alınacaktır.

Sosyal risk yönetiminde bireylerin, piyasa mekanizmasının (özel sektör) ve devletin (kamu sektörü) alacağı tedbirlerin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının da yapacağı katkılar bulunmaktadır. Dernekler, vakıflar gibi kar amacı gütmeyen özel organizasyonlar sosyal risklerin azaltılması ve/veya ortadan kaldırılmasında çok önemli bir rol üstlenebilirler. Bilindiği üzere organizasyonlar; genel olarak özel organizasyonlar, “kamusal organizasyonlar” ve “sivil toplum organizasyonları” olmak üzere üç ana kategoride toplanmaktadır. Kar amacı gütmeyen özel organizasyonlar, sendika, konfederasyon ve mesleki birlikler, hükümet-dışı organizasyonlar ve diğerde

organizasyonlar sosyal risklerin ortadan kaldırılmasında önemli roller ve görevler üstlenebilirler (Aktan: 2002).

Sosyal risk yönetiminde, formel ve enformel kategoriler, sosyal risklerin ortadan kaldırılması için bugüne kadar yeterli olamamıştır. Sınıf, cinsiyet ve yaşa bağlı olarak sosyal risklerin dağılımı tarih boyunca farklılık göstermiştir. Refah devleti döneminde sosyal risklerin belirli oranda azaltılmasına karşın, özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında itibaren sınıfsal eşitsizlikler, emek piyasası ve demografik yapıdaki değişim ve dönüşüm toplumun risk yapısını dramatik şekilde değiştirmiştir (Esping- Andersen, 2006: 34).

Sosyal risk yönetimini konusunda bugüne kadar uygulanan sosyal politikaların başarısız olmasının arkasında yatan temel nedenlerden biri de, Dünya Bankası, IMF gibi uluslar arası kuruluşların küresel piyasaların işleyişinden ortaya çıkan riskleri , ülkeler özelinde tanımlayıp hapsetme ve sorunu yerelleştirip yeni tabiiyet ilişkiler kurma yoluyla sağlanmaya çalışılmasıdır (Yılmaz, 2012: 367). Dünya Bankası gibi uluslar arası kuruluşların temel amacı sosyal sorunları, gerçek anlamda ve küresel ölçekte ele alıp çözmek yerine, küresel piyasaların güvenliğini sağlayan emniyet sübapları olarak değerlendirmelerdir. Farklı bir niyet okuması yapıldığında Dünya Bankası “hedefleme merkezli, ayrıştırıcı ve sınırlı liberal refah anlayışına dayanan sosyal politika uygulamalarını programlaştırırken, yeni sosyal sorunu da küresel bir sorun olarak kurmuştur” (Yılmaz,2012: 307). Bu bağlamda sosyal riskler bir taraftan çözüme kavuşturulurken – genelde küçük ölçekte- diğer taraftan da bazı sosyal riskler büyümekte ve hesaplanmaz boyuta ulaşmaktadır.

Bir de gölgede kalan sosyal risklerin yeniden piyasada belirlenmesiyle birlikte risk yönetiminin sosyal boyutu istenilen düzeyde aşağıya çekilememiştir. Çünkü risk yönetimi bilimi eski riskleri denetim altına alırken, bazen yeni riskler üretir.Küreselleşmenin etkisiyle toplum içerisindeki sosyal risklerin eşitsiz dağılımından dünya toplumlarının eşitsizliğinin gündeme gelmesi sosyal risklerin ayrı bir boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Gelişmiş refah ülkelerinin kendi toplumlarındaki sosyal riskleri en aza indirme çabası, gelişmemiş ülkelerdeki sosyal risklerin çığ gibi büyümesini tetiklemiştir. Nihayetinde refah ülkelerinin sosyal imkanlarının cazibesi ve refah devletinin altın döneminde hesaplan(a)mayan sosyal riskler (özellikle nüfus, yaşlanma, üretim gücü, aile yapısı vb.) günümüzde küresel eşitsizliğin en önemli kaynağı olmuştur.

Bu değişim ve dönüşüm sürecinde toplumun sosyal yardımlaşma ve dayanışma duyguları aktif ve belirli sosyal politika aracı olarak ele alınıp uygulanmamıştır. Türkiye düzleminde ise geleneksel ve dini yardım mekanizmaları ağırlıklı olarak halkın iradesine bırakılmıştır. Risk yönetimi açısından belirli projeler (SRAP gibi) geliştirilmesine mukabil, dini ve geleneksel yardımlaşma metot ve usulleri sistematik bir tarzda ele alınmamış ve diğer yardım usulleri ile birleştirilmemiştir. Küreselleşmenin sınır tanımaz etkisiyle ve uluslar arası düzlemde sürekli artan sosyal eşitsizliklerin paylaşıldığı bir dönemde, sosyal refahın sağlanmasında devletle birlikte halkın geleneksel ve dini sosyal yardımlaşma mekanizmalarının yeniden ve farklı düşünce temelleri içerisinde ele alınmasına ihtiyaç vardır.

3.3. Sosyal Risklerin Ekonomik Güvence Altına Alınması : Sigorta

Sigorta kelime olarak; emniyeti, güveni ve garantiyi ifade eder. İnsan, yeryüzünde var olduğu andan itibaren sürekli güvende olmaya ihtiyaç hissetmiştir. İnsanlar temel ihtiyaçlarını yeme, içme, giyinme, mesken vb. belirli oranda karşılamak, muhafaza etmek ve geleceğe dönük garanti altına almak için sürekli çaba sarf etmişlerdir. İnsanlar çoğaldıkça ve yeryüzüne dağıldıkça karşılaştıkları risklerde artmış ve kolektif özellik kazanmıştır. Sosyal risklerin, bir kişiyi, bir aileyi aşarak bir bölgede bulunan pek çok insanı etkilemesiyle beraber; sosyal risklere karşı topluca çözüm üretmek düşüncesi şekillenmeye başlamıştır (Beşer, 2004: 36).

İnsanların karşılaştıkları tehlikelere karşı almış oldukları tedbirlere sigorta diyebilmemiz onların sistemli olmasına ve hukuki esasa dayandırılmasına bağlıdır. Sigorta kurumu önceleri gönüllü bazı kişiler arasında hukuki yaptırıma dayalı olmadan yürütülürken, zaman geçtikçe ve sosyal riskler arttıkça genişleyip, yaptırım gücüyle beraber devlet güvencesi altına alınmıştır. Sigorta kavramının farklı alanlarda farklı tarifleri yapılmıştır. Bize bakan yönüyle; sigortayı sosyal risk çerçevesinde tanımlayacağız.

“Sigorta; riskleri azaltmak ve riskin gerçekleşmesi halinde ortaya çıkan zararları belirginleştirmek amacıyla oluşturulmuş toplumsal bir kurumdur. Sigorta belirli bir riskin, belirli ölçüde tehdidi altında bulunan çok sayıda ve benzer nitelikte birimlerin, ortaya çıkacak zararları birlikte karşılamak üzere bir araya gelmesi ile oluşan bütün olarak ifade edilebilir”(Akmüt, 1980: 7-9).

Risk, sigortanın temel unsurları arasında yer almaktadır. Risk, sigorta işletmelerinde politikaların belirlenmesinde önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. Bireyin aynı risklerle karşı karşıya gelmemesi ve belirsiz olan hasar olasılığını belirgin duruma getirmek için bir bedelle satın alabileceği güvene ihtiyacı vardır. Böylece sigorta sayesinde bireye güvence verilmekte ve riskin dağıtılması yolu ile karşılıklı bir dayanışma meydana getirilmektedir.

Tarihte bilinen ilk sigorta, 4000 yıl kadar önce Hammurabi kanunlarında yer almaktadır. “Haydutların saldırısına maruz kalan kişi, kayıplarını Tanrı adına ant içerek belirtir, hadisenin vuku bulduğu şehrin idarecisi ise bu kayıpları telafi eder. Şayet kayıp, kişinin canı ise, yakınlarına bir mina gümüş ödenir” Yazılı tarihe geçen ilk sigorta sistemini ise MÖ 324 yılında Rodoslu Antimenes kurmuştur. % 8 lik bir prim karşılığında köle sahiplerine, kölelerin kaçması halinde uğrayacakları zararı garanti etmektedir (Beşer, 2004). (1Mina: Yarım kilo gümüşün 3/1) Modern anlamda sosyal sigortaların kökeni konusunda farklı görüşler mevcuttur. Avrupa’da Ortaçağ’da görülen ve işçilerin kolektif yardım esasına dayanarak maden işletmelerinde kurdukları “birlik kasaları” mevcuttur (İzveren ,1968:174).

Bu yöntem Osmanlı Devletinde “ahi sandıkları” şekliyle uygulandığını biliyoruz. Farklı bir görüşe göre sosyal sigorta ile ilgili ilk olarak Fransa’da 23 Eylül 1673 tarihinde Colbert tarafından çıkartılmış bir nizamname bulunmaktadır. Bu nizamnamede, denizcilerin hastalandıkları zaman tedavilerini sağlamak amacı ile mecburi olarak maaş ve ücretlerinden bir miktar aidat kesilmesinden oluşan bir sigorta usulü vardır. Bu usul 1709 tarihli bir kararname ile bütün sivil denizcileri kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Talas,1953:14). Modern anlamda Sosyal sigortaların Almanya’da Bismark döneminde kurulduğu genel ve geçerli bir görüştür.

Modern anlamda sosyal sigortaların kurulmasındaki temel etken, geleneksel sosyal güvenlik ve yardım sistemlerinin, sanayileşmenin meydana getirdiği hızlı değişimler karşısında yetersiz kalmasıdır. Sanayi devrimi sonrasında bireylerin karşılaştıkları sosyal risklerin artmasında; akrabalık bağlarının zayıflaması, sosyal risklerin hem nicel hem de nitel olarak artması ve maliyetlerin ağırlaşması sonucunda sosyal yardım kurumlarının kaynaklarının azalmasınaneden olmuştur. Bu bağlamda karşılıksız sosyal yardım kurumları sosyal güvenliği oluşturmada yetersiz kalmıştır (Dalgın,2012: 48).

Sanayileşme sürecinin ilk aşamalarında, fabrikalarda ağır çalışma şartları altında hastalanan, bir iş kazasına uğrayan ya da yaşlanan kişilerin ömürlerinin geri kalan kısmını genelde sefalet içerisinde geçirmektedir. İşçilerin çevresindeki hayırseverlerin az ve düzensiz yardımları dışında, işçilerin sistemli bir yardıma ve bakıma ihtiyaç duymaları neticesinde aralarında yardımlaşma amacına yönelik sigorta sandıkları kurmuşlardır. Fakat bu girişim sınırlı bir alana sahip olduğundan, tüm toplum söz konusu olunca sorunların çözümünde yetersiz kalmıştır. Durumun ciddiyeti ilk defa Almanya’da fark edilmiş ve Bismark’ın çabaları sonucunda 1883-1989 yılları arasında hastalık, kaza, sakatlık ve yaşlılık sigorta dallarını kapsayan bir örgütlenmeye gidilmiştir(Tuna,Yalçıntaş, 1998:132).

Sosyal sigortalar sistemi Almanya’dan sonra 1929 yılına kadar birçok Avrupa ülkesinde, 1929 dünya ekonomik krizinden sonra Rusya, ABD, Güney Amerika, Japonya,2. Dünya savaşıdan sonra ise hemen hemen tüm ülkelerde kabul görmüştür (Dilik,1992:59). Sosyal güvenliğin ve refah devleti uygulamasının en önemli aracı olan sosyal sigorta sisteminin bütün dünyada belirli bir standarda kavuşması İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleşmiştir. Sosyal sigortalar sistemi, 1942 yılında Beveridge Raporu, 10 Mayıs 1944 Philedelphia Bildirisi, 10 Aralık 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (md. 23-25) ve çeşitli İLO sözleşmeleri ile evrensel nitelik kazanmıştır (Özdemir, 2007:92).

Türkiye’de ise ilk defa sosyal sigortalar, Kurtuluş Savaşı sırasında 1923 yılında Ereğli Havza’sında çalışan maden işçilerinin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sigorta tekniği ile çalışacak olan Amele Birliği adı altında bir sandık olarak kurulmuştur (Tuncay, Ekmekçi, 2005:108). İlk sosyal sigortalar kurumu, 3008 sayılı “İş Kanunu” hükümleri gereği, 1945 yılında oluşturulmuş (“İşçi Sigortaları Kurumu”), 1964 yılında 506 sayılı Kanun ile ismi “Sosyal Sigortalar Kurumu–SSK” olarak değiştirilmiştir. İkinci büyük sosyal sigorta kurumu, 1950 tarihinde 5434 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu” ile kurulan “T.C. Emekli Sandığı”dır. Üçüncü sigorta kurumu ise, 1971 tarihinde 1479 sayılı “Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu–BAĞ– KUR” ile oluşturulmuştur. Bu üç temel sigorta kurumuna ek olarak, 506 sayılı Kanun’un Geçici 20. maddesine

dayanılarak kurulan 22 adet sandık da diğer sosyal sigorta kurumlarını oluşturmaktadır (Özdemir, 2007:94).

Sosyal sigorta, sosyal politikanın uygulama aracı olan sosyal güvenliğin primli bir yöntemidir. Sosyal yardım ise, sosyal güvenliğin primsiz yöntemidir. Bu iki yöntem birbirlerini tamamlayıcı mahiyettedir. Sosyal sigorta sisteminde, katılım zorunludur, kurumsal özerklik mevcuttur, primli sistem geçerlidir, yeniden gelir dağılımı söz konusudur, finansmana devlet ve işverenlerin de katkıları bulunmaktadır; kendi kendine yardım esası geçerlidir ve sigortalı kapsamı sadece çalışan kişiyle sınırlı değildir (Taşçı, 2010:25-26).

Sosyal sigorta sisteminde yukarıda bahsedilen prensipler eşliğinde üst gelir sahiplerinden alt gelir sahiplerine doğru bir gelir transferi sağlama fonksiyonuna sahiptir. Burada temel amaç, sosyal risklerin mümkün olduğu kadar toplum içerisinde geniş tabana yayılmasını sağlamaktır. Fakat sigortalılara ödenen sosyal gelirler birçok durumlarda ödenen primlere göre değiştiğinden sözü edilen sigortalılar arasında yeniden gelir dağılımı ve sağlanan sosyal denge sınırlı kalmıştır (Dilik, 1992:59).

Sosyal dengenin sağlanması noktasında, geleneksel müesseselerin yetersiz kalması üzerine kurulan sosyal sigortalar sisteminde teknik ve idari boşluklar oluşmaktadır. 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yeni bir çağa, yeni bir toplum yapısına doğru gidilirken, eski dönemin, Sanayi Toplumu'nun bir ürünü olan bu modelin aksamaya başladığı, büyük bir finansman krizi yaşadığı görülmektedir. "Geniş aile kültürü, hızlı sanayileşme, hızlı nüfus artışı ve insan ömrünün kısa olduğu dönemin bir ürünü olan sosyal sigorta sistemi, değişen koşullar, özellikle de toplumların demografik yapısında meydana gelen değişikliklerden olumsuz yönde etkilenmiştir" (DPT, 2001:68).

Çünkü günümüzde risklerin hem çeşidinin artması hem de ağır mali sonuçlar doğurması sebebiyle sosyal güvenliğin temin edilmesi her geçen gün zorlaşmaktadır. Sosyal sigortalar sisteminde oluşan bu boşluklar ancak sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle tamamlanabilecektir. Geçmiş dönemlere nazaran daha farklı şekillerde dayanışma ve yardımlaşma kurumlarının oluşturulması zaruridir.

Risklerle baş etmenin en iyi yolu sigortalamaktır. Sigorta sisteminin risk toplumunda sistemli gelişmesi bu yüzdendir. Fakat modern toplumlarda bireyin sosyal hayatta

karşılaştığı tüm risklerin sigortalanması mümkün değildir. Riskin sigortalanabilmesi için her şeyden önce, zararın tesadüfi bir şekilde meydana gelmesi ve hasarın belirlenebilir ve ölçülebilir olması gerekmektedir (Akmüt, 1980: 32). Risklerin ölçülebilir vasfının zaman geçtikçe azalması, modern toplumun ötesinde düşünümsel modernleşme dönemine ait gerçekler olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Sebepleri, sonuçları ve geleceğe yönelik belirsiz etkileri sebebiyle modern risklerin hesaplanamaz ve sigorta sistemleri ile kontrol altına alınamaz bir karaktere sahip olması yaşadığımız çağın bir özelliği olarak belirginlik kazanmaktadır.

Beck'e göre riskin zaman, mekan ve nesiller aşan üç boyutlu geçişken yapısı ile sebep olabileceği büyük ölçüdeki yıkımlar nedeniyle sanayi toplumunun sigortalama sistemi, modern riskler karşısında iflas etmiştir. Gerçekleşmesinden korktuğumuz bu riskler maddi anlamda karşılan(a)maz bir boyut kazanmıştır (Mythen, 2004:17). Bu bağlamda risk toplumunda risklerin sebep olduğu tahribatı ölçmek son derece zor olmasının yanında uygulanacak yöntemler de belirsizdir. Örneğin, Beck'e göre Çernobil faciasından zarar görenler henüz daha doğmamışlardır (akt. Mythen,2004:19).

Dolayısıyla nasıl bir sigortalama sistemi ile “patlama bölgesinde anne-babasının radyoaktiviteden etkilenmesi sonucunda lösemi, tiroit kanseri gibi hastalıklarla beraber doğmuş bebeklerin sağlıklarının normale dönüştürülebileceği” sorusu, hem yöntem hem de maliyet açısından oldukça sorunludur. Bunun yanı sıra tarımda verimi arttırmak için kullanılan ilaçlar ile genetiği değiştirilip piyasaya sürülen ürünlerin birkaç nesil sonra ortaya çıkaracağı sağlık problemleri, sera etkisinin meydana getirdiği kuraklık ve su kaynaklarının tükenmesi gibi durumlar iktisadi olarak büyük kayıplara neden olmakta, (hatta nesiller boyunca bu kayıplar devam etmektedir) sigorta şirketleri tarafından karşılanabilir nitelikte riskler olarak algılanmamaktadır. Beck'egöre sigorta şirketlerinin işleyiş mantığı teknik risk ve iktisadi risk arasındaki ayrıma dayanmaktadır. Teknik risk açısından olayların gerçekleşme ihtimalinin düşük olmasına karşın iktisadi olarak risk neredeyse sonsuzdur (Elmas, 2010:75).

Örneğin Florida ve Hawaii'de kopan fırtınalar dokuz şirketin iflasına neden olmuştur. 11 Eylül saldırılarının sonucunda sigorta şirketlerin 90 milyar dolar zararın 19 milyar dolarlık bölümünü sigortalamışlardı. Katrina kasırgası sonrasında geniş bir bölge sular altında kalmış,1100 kişi hayatını kaybetmiş, 650 bin kişi de kasırgadan ağır şekilde

etkilenmiştir. Kasırğa ile beraber sigorta şirketleri milyonlarca dolar zarar etmiş, birçok hasarı karşılayamadıkları için mahkemelik olmuştur. Benzer bir şekilde 2010 tarihinde İzlanda'daki Eyjafjallajökull yanardağının yeniden faaliyete geçmesiyle beraber Avrupa'nın birçok ülkesinde uçak seferleri iptal olmuş, volkanik küllerin uçaklara zarar verebileceği endişesi ile havayolu şirketleri uçak seferlerini iptal etmiştir. Ayrıca sigorta şirketleri de havayolu şirketlerinin muhtemel zararlarından dolayı sigorta yapmayı kabul etmemişlerdir (Bayhan, 2002 : 200-201; Elmas, 2010:75).

2011 yılında Japonya'daki tsunami felaketi ve nükleer sızıntı tehlikesinin hesaplan(a)maz boyutları dünya gündemini uzun süre etkilemiştir. Nükleer sızıntı konusunda dünya gündeminde farklı tartışmalar yaşansa da sızıntının meydana gelme olasılığının düşük olması, ülkelerin enerji konusundaki beklentilerinin yüksek olmasından dolayı nükleer yatırımlar sekteye uğramamıştır. Oluşabilecek bir felaketin boyutları ve derinliği , nesilleri boyu sürecek etkileriyle beraber riskleri hesaplanamaz ve hiçbir sigorta şirketi de bu yükün altına gir(e)mez. Giddens'in ifadesi ile bu tür riskler yüksek maliyetli riskler kategorisinde yer almaktadır.

Beck'e göre modern toplumdan risk toplumuna geçiş sürecinde sigorta şirketlerinin, karşılaşılan bir belirsizliğin risk mi yoksa tehdit mi olduğu konusunda belirleyici olduğunu düşünmektedir. Eğer sigorta şirketi sigortalamayı kabul ediyorsa muhtemel zararlar karşılanabilir; kabul etmiyorsa muhtemel zararlar kontrol altına alınamayacak boyutta ciddi tehditler içermektedir. Bu bağlamda risk toplumları, sigorta edilemeyen ve tehlikenin boyutu büyüdükçe paradoksal olarak sigorta yapma oranının düştüğü güvencesiz toplumlardır (Beck, 2009:27).

“Bu durum, bizim [şimdiki] dönemi, sadece sanayi devrimi öncesi dönemden ayırmakla kalmaz; aynı zamanda, ne kadar aykırı olursa olsun, tüm diğer kültürel yapılardan ve toplumsal formlardan ayırır. Bir yangın çıkarsa itfaiye hemen gelir; bir trafik kazası olursa sigorta şirketi gerekli ödemeleri yapar...[fakat] olayların öncesi ve sonrası arasındaki bu ilişki ve en kötü senaryoya göre alınan bu önlemler nükleer, kimyasal ve genetik teknoloji çağında [ne yazık ki] hükümsüz kalmaktadır.[Modernliğin] enfes mükemmel yapısı içinde [!], nükleer güç santralleri[nin ürettiği riskler] sigortalama prensiplerini sadece ekonomik değil, medikal, psikolojik, kültürel ve dini anlamda da alt üst etmiştir. [İşte tüm bunlardan geriye kalan] risk toplumu da paradoksal olarak tehlike büyüdükçe korunma oranının azaldığı, sigortalanamayan bir toplumdur” (Beck, 1999:53).

3.4. Sosyal Risklerin Küreselleşmesi ve Sosyal Güvenlik

Küresel (global) sözcüğünün kökeni dört asır öncesine gitse de, Küreselleşme kavramı kullanımı 1960'larda başlayan, 1980'li yıllarda sıkça telaffuz edilen 1990'lardan itibaren bütün ilmi sahalarda kullanılan anahtar bir kavram olmuştur (Bozkurt, 2012:338). Küreselleşme kavramının net bir tanımı olmamasına rağmen zamanımızda ayırt edici özellikleri olan bir kavramdır. Küreselleşme, son yirmi yıldan beri devam eden süreçte “ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanlarda, bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını ifade etmektedir” (DPT, 2000: 3).

Anthony Giddens'a göre küreselleşme sürecinin temelini 1960'lardan sonra iletişim sisteminde görülen büyük değişiklikler etkili olmuştur. Tarihte ilk defa dünyanın bir ucundan öteki ucuna anında iletişim kurma olanağı vardır. Anında elektronik iletişimin varlığı ister zengin ister yoksul olalım yaşamlarımızın tüm dokusunun değişimine neden olmaktadır (Giddens, 2000: 24). Küreselleşme kavramının hayatımızın her alanında karşımıza çıkmasında; ulaşım ve iletişim alanında gerçekleşen devrimler ve yenilikler, dünya üzerinde sermaye, mallar, hizmetler, işgücü, bilgi, fikirler, suçlar, kültürel tatlar, değerler, modalar, sosyal hareketler ve hatta sosyal sorunların kitlesel olarak dolaşmaya başlaması etkili olmuştur (Pierson, 1998: 216) . Bu süreç Bauman'e göre geri dönüşü olmayan, hepimizi aynı ölçüde ve aynı şekilde etkileyen kaderimizdir (Bauman, 2010 : 7). Bu bağlamda Beck, küreselleşmeyi “risk” kavramıyla anlamaya çalışmıştır. Çünkü küresel insan risk toplumunda yaşayan insandır.

Küreselleşme kavramı üzerinde farklı bakış açıları ve tanımlamaların olmasının en önemli sebeplerinden biri de küreselleşme kavramının belirsizliği, güvensizliği içerisinde barındırmasıdır. Küreselleşmenin kendisi belirsizliği getirmiyor, dünya kurulduğundan bu yana ontolojik ve epistemolojik olarak belirsizliğin tezahürünün küreselleşme ile beraber hayatın bütün alanlarına girmiş olmasıdır (Bulaç, 2013:244). Küreselleşme, belirsizlik ortamında riskleri yaygınlaştırdıkça, riskler etrafımızı güvensizlik ve muğlaklık duygusu ile sarmaktadır (Keyman, 2005:17).

Kazananların ve kaybedenlerin sürekli yer değiştiği, geleceğe yönelik beklentileri veya karamsarlıkları arttıran etkisiyle küreselleşme bazen bütünleşmiş ortak bir pazarı,

emperyalizmi, sömürüyü, sınırların ve devletlerin belirsizliğini, mekanın ve zamanın farklılaşmasını bazen de ideolojik farklılaşmalara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi gibi farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantılı olguları ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında küreselleşmenin sosyal, politik, kültürel ve ekonomik yansımaları vardır. Bu yansımalar sosyal sorunları açığa çıkartmasının yanında, küresel bazda da yaygınlaştırmaktadır (Bozkurt, 2000: 188).

Sosyal sorunların küresel düzeyde incelenmesinin üç temel nedeni vardır. Birincisi, farklı kültürlerin sosyal sorunlarına ve çözüm yollarına ilişkin ek bilgilerin paylaşılması, ikincisi günümüzde ülkelerin birbirine geçmiş karmaşık ilişkiler çerçevesinde birbirine bağımlı olması, ve birbirlerini etkilemeleri, üçüncüsü ise bazı sosyal sorunların doğası gereği küresel nitelik taşımalarıdır (Demirbilek, 2005: 130).

Sosyal sorunların ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel ekseninde sosyal sorunların küreselleşme ivmesiyle yaygınlaşması, sürekli genişlemesi, küresel çapta insanların ortak algısını farklı yönlerde etkilemektedir. Küreselleşmenin dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasını sağlamasıyla insanların küreselleşme konusundaki ortak algısı ikiye bölünmüştür. Küreselleşmenin bir olgu olmasının yanında, siyasal ve ekonomik alanda küresel çapta karar veren elitlerin tercihiyle yakından ilişkilidir. Bugün, küreselleşme sürecini etkileyen ve büyük kazançlar elde edenlerin yanında ; büyük çoğunluğunun bu süreçten etkilenen fakat bu süreci etkileyemeyen ve sürekli kaybeden büyük bir kitle de mevcuttur (Bozkurt, 2000: 188) Kaybeden büyük kitlelerin, küreselleşmenin dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasını sağlaması (Giddens, 2010b :62) ile birlikte yaşadığı sosyal riskleri de hızlı ve etkili bir şekilde büyütecektir.

Küreselleşme, 1980'li yılların başlarında neo-liberal politikaların etkisi ile hız kazanmasıyla ticaret, yabancı sermaye ve ulus devletlerin sosyal politikalarının değişiminde önemli rol oynamıştır. Küreselleşmenin etkisi hem birey üzerinde hem de ulus devlet üzerinde devam etmektedir. Ulus devletin bazı işlevlerini yitirdiği ve diğer taraftan yeni işlevler kazanması sürecinde sosyal politikalar ve çalışma hayatı üzerinde küreselleşmenin etkisi pozitif görünümünden çok negatiftir.

Küreselleşmenin negatif etkisini ulus devlet bağlamında değerlendirenler şu argümanları öne sürmektedirler. Uluslar arası hukukun gelişmesi ulus devletin hakimiyetini zayıflatır ve ileri safhada ortadan kaldırır. Küresel ekonomik entegrasyon, ulus devletlerin ulusal ekonomi üzerindeki kontrolünü kaldırır, ulus devletin yönetim gücünü sınırlandırır ve devleti zayıflatır. Ulus devletlerin çeşitli nedenlerle ortaya çıkacak iç veya dış göçler etkisiyle çeşitli ekonomik ve siyasi tehditler altında kalır. Küresel iletişimin gelişmesi ve sınırların kontrolü daha da güç hale gelecektir. Ulusal birlik, etnik ve bölgesel bölünmeler ya da otonomi talepleri sonucu zayıflamaya başlayabilir (Şenkal, 2007:133).

Kazgan'a göre ulus devletin aşılması iki boyutta gerçekleşmiştir. Ulus devletin ekonomik yetkilerinin aşamalı olarak ulusüstü kurumlara (IMF,OECD, WTO) bölgesel işbirliği antlaşmaları çerçevesinde devredilmektedir. Merkezi devlet olanaklarının, yetki ve sorumluluklarının kendi içindeki alt birimlere devredilmesi sonucunda yerel yönetimlerin özerkleşmesine, devlete bağlılığın azalmasına ve nihayetinde devletin bir ara örgüt haline dönüşmesine neden olmaktadır (Kazgan, 2002:34).

Küreselleşmenin ulus devlet üzerindeki etkisi, ulus devletin hakimiyetinin büyük oranda zayıflatılması ve birçok alandaki faaliyetlerinin daraltılması aynı zamanda uluslar arası kurum ve politikalarla mümkündür (Aykaç, 1996 : 1). E. Lee'nin ifadesi ile, küreselleşmenin etkisi ile daha küçük bir hükümet, daha az kamu harcamaları, daha düşük vergiler, yeniden dağıtım önlemlerine yönelik daha zayıf siyasi destek, piyasaların daha geniş çaplı kararsızlaştırılmasının sonucunda küresel eşitsizliğin gün geçtikçe büyümesi ve sonuçta kaybedenlerin daha fazla desteklenmesi gereğini doğurmaktadır (Leba,2001:5).

Küreselleşmenin etkisi ile kaybedenlerin sürekli artış göstermesi, yaşadığımız çağda sosyal sorunların büyüklüğüne veya sosyal risklerinde küreselleşmenin etkisiyle birlikte yoğunlaşarak ve genişleyerek artmasına bağlıdır. Bu bağlamda küreselleşmenin ulus devletin sosyal politikalarına etkisi belirgin olarak sosyal güvenlik alanında hissedilmektedir. Küreselleşmenin sınır konulamayan etkisi, kaybedenlerin (başta az gelişmiş ülkeler gelmektedir) birçok alandaki sosyal problemleri dünya genelinde sosyal politika krizine dönüşmektedir.

“Herhangi bir sosyal politika iki temel fonksiyonu yerine getirir. Birincisi, emeğin etkisinin sermaye birikim sürecini desteklemesidir. İkincisi, nüfus arasındaki uzlaşmayı yaratmaya yardım eden ve fayda sağlayan sosyal hizmetler sunma ile bütün politik düzeni yasalastırır. Bu temel fonksiyonların yerine getirilmesi her ülkenin sosyal ve politik dinamiklerine dayanır. Bu yüzden sosyal politika devlet kararları içinde ifade edilen sosyal gruplar arasında sosyal ve politik çatışmayı içeren bir alandır” (Şenkal, 2007:151).

Her ülkenin sosyal ve politik dinamikleri, uluslararası kuruluşların etkisi altında farklı sosyal politika belirleme çabası içerisine girmesi veya şekillendirilmesi sosyal politikanın küreselleşme etkisinde yaşanan krizin temelini oluşturur. Bu etkilerin ne kadarı olumlu ne kadarı olumsuz olduğu henüz tam bir netlik kazanmamıştır. Fakat söz konusu bu etkilerin pozitif görünümünden çok negatif yönleri ön plana çıktığı da bir gerçektir.

Küreselleşmenin sosyal güvenlik açısından olumlu yansımaları ağırlıklı olarak ekonomik açıdan değerlendirilmektedir. Dünya bankasının 2000 yılındaki raporunda 1960 ile 1995 yılları arasında küreselleşmenin gelişmiş ülkeler arasındaki eşitsizliği arttırdığı ve arttırmadığını değerlendirmekte ve küresel ekonomilere ticari yönden açık olan fakir ülkelerin ticarete kapalı diğer fakir ülkelere daha hızlı büyüdüğünü açıklamaktadır (Kocacık, 2001:195). Dünya bankasının 1990 yılındaki raporda küreselleşmenin insan gelişiminde büyük fırsatlar sunduğu ve bu fırsatların daha geniş kesimlerce paylaşılmasına ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır. Örneğin:Dış yatırımlardan zengin ülkelerin yüzde 20, orta düzeydeki ülkelerin yüzde 60 ve fakir ülkelerin yüzde 20 oranında yararlandığı belirtilmektedir (Kocacık,2001: 196).

Yirmi beş yıl öncesine kadar dünyanın en zengin ekonomileri olan G-7 ülkelerinin dünya GSMH’ındaki payı yüzde 90 iken bugün bu oran yüzde 50’ye inmiştir. Dünya nüfusunun dörtte üçünü barındıran ülkelerin GSMH’sındaki payı 5 kat artarak yüzde 10’dan yüzde 50’ye çıkmıştır. Satın alma gücü paritesiyle hesaplandığında Çin, dünyanın ikinci Hindistan ise beşinci büyük ekonomisidir. Brezilya, Rusya ve Meksika ekonomilerinin her biri Kanada’dan daha büyüktür. Ülkemiz ise 2013 yılı itibariyle on altıncı sıradadır. Global kapitalizm küreselleşme ile beraber bu sistemden yararlanabilen ülkeleri hızla zenginleşme ve yoksulluğu ortadan kaldırma imkanına kavuşmuştur (Akın, 2004:87). AB’ye yeni katılan ülkeler, Asya’daki orta gelirli bazı ülkeler, Şili ve Meksika gibi Latin Amerika ülkelerin küreselleşme nimetlerinden faydalanmaları

ağırlıklı olarak ihracat artışı sağlayan ve yabancı yatırımları çekebilen ülkeler olmaları sayesinde (ILO,2006:37).Bu bağlamda küreselleşmenin getirdiği fırsatları değerlendirenler (değerlendirmeye çalışanlar) sosyal riskleri azaltma noktasında da bazı fırsatlar elde etmişlerdir.

Küreselleşmeden en çok fayda görenler, sosyal ve siyasi riskleri belirli seviyeye çekmekle beraber uzun vadede kemikleşmiş sorunları yeniden gün yüzüne taşıyan geri kalmış ülkeler ve diktatör bir rejimle yönetilen halklardır. Bu ülkelerin halkı insan hakları örgütleri ve uluslararası güçlerin etkisiyle özgürlüklerine kavuştukları oranda yaşam standartlarını gün geçtikte iyileştirmektedirler. Uluslararası şirketlerin gelişmekte olan ülkelere yaptığı yatırımlarla yeni iş olanakları ortaya çıkmaktadır. Haberleşme ve iletişim ücretleri ucuzlamış, iletişim imkanları daha geniş kitlelere yayılmıştır. İletişim imkanlarının küreselleşmesi beraberinde sosyal sorunların hem yayılmasını hem de çözüm sürecini etkilemiştir. Küreselleşme ekseninde bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler hızlanmış ve geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerin yeniliklere adaptasyonu hızlanmıştır. Çalışma şartlarında iyileşmeler olmuştur (Eren, 2013).

Özellikle uluslar arası büyük şirketlerin yatırımlarını geliştirmekte olan ülkelere kaydırması, (farklı saikler olsa da) yatırım yapılan ülkelerdeki sosyal risklerin azaltılmasında etkili olmuştur. Hukuka ve insan haklarına saygılı demokratik bir yönetim tarzı bu ülkelerde aşama aşama yaygınlaşmaya başlamıştır. Yerel ve küresel sivil toplum kuruluşlarının etkisi artmıştır.

“Dünya Sağlık Örgütü, Uluslararası Standardizasyon Kuruluşu gibi bazı kuruluşlar dünya insanların yaşam standartlarını yükseltmekte, sağlıklı ve kaliteli bir yaşam için çalışmaktadırlar. Bu kuruluşlar koyduğu standartlarla ve uluslararası sözleşmelerle, ozon tabakasının korunması, içme suyunun kalite değerlerinin belirlenmesi, hava kirliliği, sera etkisi, deniz kirliliği gibi konularda yaşanabilir bir çevre ve dünyanın oluşmasına katkılar sağlamaktadırlar” (Eren, 2013).

Küreselleşmenin sosyal güvenlik açısından olumlu yansımalarını sadece sosyal boyutuyla ele almak eksik kalacaktır. Küreselleşme toplum içindeki birçok riskleri birbirine entegre ederek büyüten veya küçülten bir anahtar kavram hükmündedir.

Küreselleşmenin sosyal güvenlik ekseninde olumsuz yansıması belirgin olarak toplumsal eşitsizlik konusunda yoğunlaşmakta ve küreselleşmenin en çok eleştirilen toplumsal sonucunu oluşturmaktadır (Bozkur, 2000:188). Eşitsizlik hem ülke içinde hem de ülkeler arasında yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Küresel eşitsizliğe bağlı olarak işsizlik ve suç gibi sosyal risklere karşı insanların ve toplumların savunmasızlığının artması ve bu durumun tabii sonucu olarak küreselleşme sonucunda nimetlerin belirli bölge, ülke, cemaat ve bireylerin elinde toplanması diğer kesimlerin dışlanması olasılığının artmasına yol açar. (Deacon, 2006: 102).Küreselleşme taraftarları, eşitsizliğin az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki gelir dağılımının daralacağını iddia etseler de rakamlar tam tersini göstermektedir. (Valerio'dan aktaran Kılıç, 2008:42).

- 1.3 milyar insanın günlük geliri 1 Euro'dan daha az ve 800 milyondan fazla insan ise hiç ekmek bulamamaktadır.
- Dünya Nüfusunun yaklaşık yarısının günlük geliri 2 Dolardan daha az ve her yıl 8 milyon insan açlıktan, temiz olmayan sulardan ve kirli havadan ölmektedir.
- Dünya nüfusunun sadece %20'sini oluşturan zengin ülkeler, dünya kaynaklarının %86'sını tüketmektedirler.
- Dünyanın en zengin ve en yoksul nüfusu arasındaki fark 1960'larda 1:30 iken, 1960-1974 arasında büyük bir sıçrama yaparak 1:74 olmuştur.
- 1976 yılında İsviçre Mozambik'ten 50 kez daha zenginken, 1997 yılında 500 kez daha zengin hale gelmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde genel olarak yoksulluk artarken gelişmiş ülkelerin zenginlikleri artmaktadır. Birleşmiş Milletler'in (UN) 1999 yılı İnsani Kalkınma Raporuna göre dünya gelir dağılımının yüzde yirmisini oluşturan yüksek gelir grubu, dünya gelirinin yüzde 86'sını, ihracatın yüzde 82'sini, yabancı yatırımların yüzde 68'ini, telefon hatlarının yüzde 74'ünü almaktadır (Bozkurt, 2000:188-189).

Gelir dağılımında en zengin yüzde yirmiyeye giren kesim ile en yoksul yüzde yirmilik dilime giren grup arasındaki mesafe 1960'da 30'a 1, 1990 yılında 60'a 1, geçen yüzyılın sonunda 75'e 1 olmuştur (Erdoğan, 2009:69). Dünya nüfusunun yüzde 20'sini oluşturan zengin ülkeler dünya kaynaklarının yaklaşık yüzde 70-80'ini, bütün et ve

deniz ürünlerinin yüzde 45'ini, elektriğin yüzde 68'ini ve kâğıdın da yüzde 84'ünü tüketmektedir. Bu yüzde yirmilik dilime girenlerin yüzde 87'sinin arabası vardır. (Kılıç, 2008:42)

Ülkeler arasındaki eşitsizlik olgusu “yeni”dir ve son iki yüzyılda gelişmiştir. Çünkü daha önceki uygarlıklar zenginleştiklerinde bile diğer ülkeler ile arasında büyük farklılıklar yoktu. 1. Yüzyıl Roması, 10. Yüzyıl Arap halifelikleri, 11. Yüzyıl Çin, 17. Yüzyıl Hindistan (Cohen, 2009: 27) arasında yukarıdaki gibi 30'a 1 veya 75'e 1 oranında farklılık olmadı. Risk toplumu çerçevesinde dünya nimetlerinin çoğunu kullanan yüzde 20'lik dilim, ürettiği zararlara bütün toplumları ortak etmektedir.

Küreselleşmenin sosyal güvenlik bağlamında toplumsal eşitsizliği işsizlik ve yoksulluk açısından ele aldığımızda 1994- 2005 yılları arasında dünya genelinde işsizlik yüzde 5.5'den yüzde 6.3'e yükselmiştir. Bu dönemde ekonomik büyümede artış olmasına rağmen işsizlik hala büyük sorun olarak durmaktadır (Maliye Bakanlığı, 2006:37). İLO'nun 2006 yılındaki Adil Bir Küreselleşme, Herkes İçin Fırsatlar Yaratılması raporunda, mutlak yoksulluk dünyasında yaşayan insan sayısı 1990 yılında 1,237 milyondan 2000'de 1,100 milyona düşmüştür. Bu verilere bakıldığında yoksulluğun gerilediği gözükmemektedir. Fakat bu noktada Çin ve Hindistan gibi ülkelerdeki göreceli iyileşme nüfus yoğunluğundan dolayı dünya ortalamasını etkilemiştir. Çin'de yoksulluk içinde yaşayan insan sayısı 361 milyondan 204 milyona düşmüştür. Buna mukabil alt-sahra Afrika, Orta Asya, Avrupa ve Latin Amerika yoksulluk artmıştır (İlo, 2006:44).

Dünyanın en zengin 200 kişinin sahip olduğu toplam servet, yeryüzündeki en yoksul 2,5 milyar insanın toplam gelirinden daha fazladır. Bu 200 zenginin 112'si ABD'lidir. Dünyanın en zengin 3 kişinin (ABD) mal varlığının toplamı, dünyadaki en yoksul 48 ülkenin GSYİH'sinden yüksektir. Dünyanın en yoksul ülkesine nazaran en zengin ülkesinde kişi başına düşen milli gelir 228 kattan daha çoktur. Dünya üzerindeki 29 ülke son 10 yıl içinde 23 kat yoksullaşmıştır. En yoksul 73 ülkenin dış borç faizi olarak ödediği para ana paranın 5 katına ulaşmıştır. New York şehrinin tükettiği elektrik tüm Afrika kıtasının tükettiğinin yarısından fazladır. Dünyada yiyecek yokluğundan her yıl 38 milyon insan ölmektedir ve 800 milyon insanın kronik yetersiz beslenmeye bağlı hastalıklarla savaşmaktadır (Hasanoğlu, 2001:80-81).

Bu bağlamda küreselleşme sürecinde ortaya çıkan ekonomik, teknolojik, siyasal, sosyal vb. değişimler ve bu alanlarda izlenen politikalara bağlı olarak geline noktada sanayi üretimi ve istihdam gerilemiş, işsizlik ve yoksulluk artmıştır. Küreselleşmenin dönüştürücü etkisinde risk kültürü gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Sosyal risklerin küreselleşmenin etkisiyle yaygınlaştığı, bazı sosyal sorunların kronik hal aldığı bu zemin sosyal devletin dolayısıyla sosyal güvenliğin, eritmeye çalışıldığı iddialarını kuvvetlendirmektedir.

Küreselleşmenin sosyal riskleri büyütmesinin temelinde yatan etkenlerden biri de güvensizlik düşüncesinin toplumsal zeminde yaygınlaşmasıdır. Giddens'in "elimizden kaçıp giden dünya" sında güvensizlik sadece toplumda gelir düzeyi düşük gruplar için geçerli değildir. Güvensizlik orta sınıfları, gelişmekte ve gelişmiş ülkeleri de kapsamaktadır. Belirsizlik ve güvensizlik duygusu içinde birçok kişi geleceğin yaşam koşullarının bugünden daha kötü olacağını ifade etmektedir. Esnek iş politikaları sonucunda günümüzde İngiltere, Amerika, Japonya gibi gelişmiş ülkelerde insanlar iş ve çalışma konusunda kaygıları artmaktadır (Bozkurt, 2000:192-193). Bu bağlamda güvensizlik "ontolojik güvensizliğe" dönüşmektedir.

Küreselleşmenin, belirsizlik ve güvensizliği beslemesinin arkasında yatan neden belki de Bauman'ın ifadesi ile, küreselleşmenin hem geri dönüşü olmayan hem de hepimizi aynı ölçüde ve aynı şekilde etkileyen bu süreçte, dünya meselelerin "belirsiz ele avuca sığmaz ve kendi başına buyruk doğası"dır; bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur. Popüler ifade ile "yeni dünya düzensizliği" dir (Bauman, 2010 : 7- 69).

Küreselleşmenin, "yeni dünya düzensizliği" ni ifade etmesinin en temel noktasında toplumsal bütünleşmenin zayıflaması ve sosyal sorumluluk anlayışından mahrum bir yaşam anlayışına doğru sürüklenmemizdir. Toplumsal eşitsizliğin yerel ve küresel anlamda gittikçe derinleşmesi, güvensizliğin ve belirsizliğin tarihin hiçbir döneminde günümüzde ki kadar belirgin olmaması, hayatın anlamını ekonomik göstergelere indirgeyen bir anlayış içerisinde elbette toplumsal bütünleşme zorlaşacaktır. Ayrıca butoplumsal parçalanma riskini de arttıracaktır.

Çünkü riskler meslek olarak veya ulusal olarak sınırlandırılmaz. Beck'in ifadesi ile risklerin yan etkileri küreselleşmiştir. Özellikle finans piyasalarının küreselleşmesi mevcut risklere dinamik bir boyut katmıştır. Risklerin küreselleşmesi hem zengin hem de fakir ülkeler için geçerlidir. Aşırı yoksulluk ile aşırı riskler arasında sistematik bir "çekim kuvveti" mevcuttur. Aradaki fark gelişmiş ülkeler, çeşitli hamlelerle riskin yüksek olduğu toplumları (üçüncü dünya ülkeleri) şerre maruz bırakmaktadırlar. Bu düzlemde şerrin paylaşılmasında eşitsiz bir durum mevcuttur (Beck, 2011: 58). Fakat gelecekte şerrin paylaşımı tüm ülkeleri içine alacaktır.

Uluslar arası kuruluşların refah yönetimine sirayet eden risk merkezli yönetim düşüncesinin finans dünyası ile ilişkilendirip ve işletme mantığı çerçevesindeki oluşumunun etkisindeki (Yılmaz,2012: 277) küreselleşmenin, mevcut durumu sosyal sorumluluktan uzak olduğu ve bütün ülkelerde çalışanlar için daha riskli bir düzeni beraberinde getirdiği gözlenmektedir. Küreselleşmenin insani bir yüz kazanması veya sosyal boyutunun yeniden ele alınarak toplumsal bütünleşmeyi arttıracak yönde politikalar geliştirilmesi zaruridir. Küreselleşmenin meydana getirdiği sosyal maliyetleri rekabet gücü, zayıf olan ülkeler ve gruplar için büyük kayıplara yol açtığı gibi, onların yıkımlarına da neden olabilir. Bu nokta da sosyal sorumlu küreselleşme kavramı üzerinde yeniden düşünmek zorundayız (Bozkurt, 2000: 197-198).

IMF, küreselleşmenin toplumsal boyutunu daha ciddiye almaya başlamıştır. Dünya bankasının sosyal güvenlik ağlarını savunması, küreselleşme bağlamında sosyal korumayı ön plana çıkarmaya çalışması ve sosyal korumaya daha açık şekilde risk yönetimi içinde değerlendirilmektedir. OECD'nin küreselleşmenin toplumlara daha fazla sosyal harcamaya ihtiyacı olabileceği konusunda uyarıları ve sosyal harcama için çağrıda bulunması, İLO'nun ve BM'nin toplumsal bütünlüğü korumanın önemli araçlarından birinin de sosyal harcamalar olduğu görüşünü ifade etmesi, DTÖ'nün sağlık hizmetleri ve sosyal hizmet sunumunda küresel bir piyasanın izlenilirliliğine dair görüşleri, uluslararası STK'ların hükümetlerin daha fazla sosyal sorumluluk almaları konusundaki uyarıları arzu edilen seviyede olmasa da sosyal sorumlu küreselleşme konusunda umut vaat etmektedir (Deacon, 2011:110-122).

Sosyal sorumlu küreselleşme çerçevesinde İLO'nun 2006 yılında hazırlamış olduğu Adil Bir Küreselleşme: Herkes İçin Fırsatlar Yaratılması başlıklı küreselleşmenin sosyal boyutu konulu dünya raporunda; evrensel değerlere , insan haklarına ve kişiliğe saygıya dayalı adil, kapsayıcı, demokratik yönetim çerçevesinde tüm ülke ve insanlar için şu talepleri dile getirilmektedirler: (İlo, 2006:IX-X)

- İnsanlara odaklanma: Daha adil bir küreselleşmeye giden yolun köşe taşı tüm insanların taleplerini karşılamaktan geçer. Bu da haklarına saygı duymakla, kültürel kimliklerini ve özerkliklerini tanımakla, insanca çalışma koşulları sağlayarak ve insanların yaşadığı küçük çevrelere yetki aktarmakla mümkün olacaktır. Cinsiyetler arasında eşitlik de esastır.
- Demokratik işleyişe sahip bir devlet: Devletin, küresel ekonomiye uyumu yönetecek bir beceriye sahip olması, sosyal ve ekonomik fırsatlar ile güvenliği sağlaması gerekir.
- Sürdürülebilir kalkınma: Daha adil bir küreselleşme arayışı, ekonomik kalkınma ile sosyal kalkınmanın, yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeydeki yarı bağımlı ve karşılıklı etki içindeki dinamikleri tarafından belirlenmelidir.
- Verimli ve eşitlikçi piyasalar: Bunun olması için iyi işleyen piyasa ekonomisinde fırsatların ve girişimciliğin gelişeceği iyi kurumlara ihtiyaç vardır.
- Adil kurallar: Küresel ekonominin kuralları fırsat eşitliği ve tüm ülkeler için ulaşılabilirlik sağlamalıdır. Aynı zamanda ulusal kapasite çeşitliliğinin ve kalkınma ihtiyaçlarının farkında olmalıdır.
- Dayanışma içinde küreselleşme: Küreselleşmenin dışında bırakılan veya zarar gören ülke ve kişilere yardım konusunda paylaşılan bir sorumluluk vardır. Küreselleşme ülke içinde veya ülkeler arasındaki eşitsizliğin ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına katkı sunmalıdır.
- Kişilere daha fazla sorumluluk: Küreselleşmenin sonuçları üzerinde etkili olabilecek tüm düzeylerdeki her tür aktörün izledikleri yollardan ve attıkları adımlardan sorumlu tutulmaları gerekir. Yaptıkları ile ilgili bilgi vermeli ve yetkilerini diğer insanları düşünerek kullanmalıdır.
- Daha büyük ortaklıklar: Küresel sosyal ve ekonomik amaçları hayata geçirirken uluslararası örgütler, hükümetler, parlamentolar, iş çevreleri, sivil toplum vb.

birçok aktör devreye girer. Daha iyi bir dünya yaratmak için bunlar arasında diyalog ve ortaklığa dayalı demokratik bir ilişkinin kurulması esastır.

- Etkili bir Birleşmiş Milletler: Küreselleşme adına demokratik, meşru ve bütünlüklü bir çerçevenin kurulması için daha güçlü ve daha etkili çok yönlü bir sistemin olması önemli bir araç haline gelecektir.

Birçok insan küreselleşmeyi büyük bir tehdit olarak algılamaktadır. İnsanlar küreselleşmenin etkisini; işini kaybetme, azalan ekonomik güvence, artan işsizlik ve eşitsizliğin nedeni olarak görmektedir. Küreselleşmeyi bir tehdit aracı olarak değerlendiren insanlar, gelecekte bizleri bekleyen, yaşlılık, işsizlik, ve hastalık durumunda yetersiz sosyal korumanın var olacağı kaygısı ve güvensizliğini hissetmektedir (Gökbunar, Özdemir, Uğur, 2008: 171).

Bu bağlamda, küreselleşmenin arttırdığı risklere ve belirsizliklere karşı bireyin kendini sosyal güvence altına alması, uluslararası kuruluşlar ve devletlerin ortaklaşa çalışmasıyla mümkün olacaktır. Küreselleşme sürecinden vazgeçilemeyeceğine göre kalkınma hedeflerinin küresel sosyal ilerleme olarak adlandırılması ve bu çerçevede sosyal politikalar oluşturulması zaruridir. Aksi takdirde sadece en yoksul kesimlere yardımların yapıldığı politikalarla yetinilecektir.

3.5. Sosyal Riskleri ve Belirsizliği Azaltmada Sosyal Güvenlik Sistemine Duyulan İhtiyaç

Sosyal güvenlik kavramının sınırlarını tayin etmek pek mümkün gözükmemektedir. Sosyal kelimesi; toplumsal, topluma ait, topluma bağlı, anlamlarını içermekle beraber, toplumdaki çeşitli sınıfların ve grupların birbirleriyle entegre olmasını da ifade etmektedir (Sözer,1998:2). Güvenlik kavramı ise, emniyet içinde olma anlamındadır. Bu bağlamda, bir tehlike karşısında korunmayı, tehlikenin gerçekleşmesi durumunda bundan kurtulmayı ifade etmektedir (Demirbilek, 2005:18). Bu bağlamda güvenlik kavramı doğrudan risk kavramı ile ilintilidir. Güvenlik, risk kavramının yapılandırılarak denetim altına alınmasıdır. Risk kavramının yapılandırılması modern çağda, güvenlik mekanizmalarının hayata geçirilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Sosyal güvenlik, kişinin sosyal yaşamda maruz kalabileceği risklere karşı, sosyal varlığının korunmasıdır. Sosyal güvenliğin merkezindeki kavram sosyal risk kavramıdır. Sosyal risklerin neler olduğu, sınıflandırma çalışmaları ve kapladığı sosyal çevre ise muğlaktır. Ölçütler değiştikçe sosyal güvenlik tanımlamaları da değişmektedir. Sosyal güvenlik tanımlamasının diğer yanını oluşturan sosyal varlığın korunması veya sosyal varlığın hangi durumlarda güven içerisinde olacağı konusu da muğlaktır. Sosyal varlığın durağan bir biçimde korunması mı, yoksa dinamik bir biçimde sürekli olarak iyileştirilmesi mi? Sosyal güvenlikle ilgili göz önünde bulundurulacak husus, sosyal güvenliğin kendi başına bir sistem niteliği taşıdığı gerçeğidir. Sosyal güvenlik, insanların geleceğini güvence altına almaya yönelik kurallar bütünü olmaktan öte, bir sosyal program, sosyal politikanın bir parçasıdır (Tuncay,1984 :4). Sosyal güvenlik politikaları ve sosyal güvenlik sistemleri içerisinde sosyal güvenlik hem bir düşünceyi hem de bu düşünceye işlerlik kazandıran kurumsal bir yapıyı yansıtmaktadır (Güzel, Okur, 2002:2).

Sosyal güvenliğin anlaşılabilmesi için dar ve geniş perspektiften ele aldığımızda, dar ölçütü konunun kurumsal boyutunu, geniş ölçütün ise düşünsel yönünü vurguladığı görülmektedir. Dar açıdan sosyal güvenlik; bireylerin karşılaşacağı tehlikelerin sonuçlarına karşı korunmasıdır. Bu bağlamda sosyal güvenlik, asıl ve normal anlamında hastalık, kaza, analık, yaşlılık, sakatlık, işsizlik, ölüm ve çocuk yetiştirme gibi sosyal risklerin sebep olduğu gelir kayıpları ve gider artışlarına karşı kişilerin güvenliklerinin sağlanmasıdır (Gül, 2006:151).

Dar açıdan sosyal güvenlik anlayışında, asgari bir yaşam seviyesinin sağlanması ve sürdürülmesi hedef alınmaktadır. Dar açıdan sosyal güvenlik algısı mevcut refah düzeyinin daha da yukarı çıkarılmasına ilişkin herhangi bir ekonomik ve sosyal politika uygulamasını kapsamamaktadır (Dalgın, 2012 :47). Dar açıdan sosyal güvenlik tanımlamaları Uluslararası Çalışma Örgüt'ünün 1944 Philadelphia Konferansında yapmış olduğu tanımlamaya benzerlik göstermektedir. İLO'nun belirlemiş olduğu sosyal riskler çerçevesinde tanımlama yapılmıştır.

Sosyal güvenliğin dar anlamına ilişkin tanımlamalarda hangi kavram merkeze alınmışsa o kavram ekseninde tanımlama yapılmıştır. Güvence sağlama, dayanışma ve yardımlaşma, ihtiyaç, hukuksal sistem vb. açıdan değişik tanımlamalar yapılmıştır.

(Şenocak, 2009 : 413-416). Sosyal güvenlik kavramı esas olarak sosyal sigortaların yanı sıra sosyal yardım ve sosyal hizmetleri de içeren bir üst kavram olmasına rağmen uygulamalarda sosyal yardım ve sosyal hizmetleri zayıf kalmaktadır. Buna karşılık sosyal sigortaların daha etkin ve yaygın olması nedeniyle sosyal güvenlik dar anlamıyla sosyal sigortalarla özdeş olarak görülmektedir (Balcı, 2006: 55)

Sosyal güvenliğin sağlanmasında en önemli kaynağın devlet olarak algılanması ve kapitalist ekonomi düzeninde her şeyin sigorta edilebilir olması mantığı toplum içerisinde sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın gerektiği ölçüde algılanmasını engellemiştir. Sigorta vasıtasıyla satılan güvenliğin bir bölümüne hiç kimsenin söyleyecek sözü yoktur. Fakat buna ek olarak beşeri ilişkiler çerçevesinde sosyal dayanışmanın ve yardımlaşmanın geleneksel boyutuyla beraber yeniden ele alınmasına ihtiyaç vardır.

Geniş açıdan sosyal güvenlik anlayışı dar anlamdaki sosyal güvenliğin kapsamına giren riskler dışında aynı zamanda aile, konut, eğitim, şehircilik, meslek seçmede yardım, yönetime katılma, istihdam, verimliliğin artırılması sağlık ve hijyen politikalarıyla ilgili önlemleri de kapsamaktadır (Dilik,1992: 5). Geniş açıdan sosyal güvenlik anlayışı toplum içerisindeki bütün fertleri kucaklayıcı, sosyal refahın artırılması için gereken sosyal ve ekonomik politikaların hayata geçirilmesi ekseninde bir faaliyet alanıdır. Sosyal güvenliğin geniş perspektiften ele alınmasının ve uygulanmaya çalışılmasının evrensel insan hakları içerisinde yer almasının yanında, dayanışmanın toplumsal hayatta vazgeçilmez bir unsur olduğunun da göstergesidir. Toplumu oluşturan bireylerin farklı kültür, inanç, mezhep ve etnik yapıda olmalarına mukabil, hukuk çerçevesinde sosyal güvenlik sistemi içerisinde sosyal yardımlaşmayı sağlamaları, sosyal güvenliğin en temel insani gereksinim olduğunu göstermektedir. Toplumsal yaşamın en önemli unsurlarından birisi de bireylerin karşı karşıya oldukları çeşitli riskler karşısında birbirlerine destek olabilme olanağını bulabilmeleridir. Sosyal güvenlik sisteminin temel dayanak noktası sosyal dayanışmanın ülke çapında kurumsallaşmasıdır (Tiyekli, 2008: 30).

Burada anti parantez olarak şunu ifade edebiliriz. Sosyal güvenliğin tesis edilmesi bağlamında oluşan dayanışmaya yapay dayanışma diyebiliriz. Tönnies'in belirttiği gibi cemaat yaşamından cemiyet yaşamına geçişte, doğal iradeden yapay iradeye geçmek

elbette toplumsal dayanışmayı da yapay kılacaktır. Bu bağlamda sosyal güvenlik yapay iradeye dayalı rasyonel bir dayanışmanın tüm ülke içerisinde kurumsallaşmasını içermektedir. Dolayısıyla Beck'in ifade ettiği şekliyle sosyal güvenlik, toplumsal yaşam içerisinde insanların bireysel olarak maruz kaldığı risklerin toplumsallaştırılarak azaltılması sürecidir.

Risk toplumu sürecinde sosyal hayatın dinamik yapısı, hızlı değişken özelliği ve sosyal risklerin teknolojik yeniliklerle orantılı olarak çeşidinin ve şiddetinin artmasıyla beraber sosyal dayanışmayı kurumsal bazda zorunlu kılmıştır. Sosyal dayanışmanın ülke çapında kurumsallaşmasını tamamlarken gözden kaçan en önemli unsur toplum içerisinde bireylerin kendi hür iradeleriyle yapmak istedikleri sosyal dayanışma kanallarının kullanım alanının daraltılmasıdır. Sosyal güvenliği salt devletçi bakış açısıyla kurgulamak, geleneksel yardımlaşma kanallarının dışında yeni kurumsal birimlerle birlikte topluma dayatmak şüphesiz doku uyumsuzluğunu da beraberinde getirir.

Fonksiyonları ve etkinliği açısından tutarlı, sürdürülebilir ve zamanın şartlarına göre geliştirilebilen sosyal güvenlik sistemleri, güçlü bir toplumsal dayanışma ekseninde potansiyeli yüksek bir toplum meydana gelmesinin en önemli göstergelerinden biridir.

“Kurumsallaşmış bir toplumsal dayanışma, yani sosyal güvenlik sistemi, gerek genç nesillerden yaşlı ve muhtaç nesillere ve gerekse yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına, büyük ölçekli gelir transferleri şeklinde somutlaşır. Öte yandan sağlam aktüeryal temellere oturtulmamış ve doğru kurgulanmamış bir sosyal güvenlik sistemi, yapılan transferlerin yanlış alanlara yönelmesi, işgücü piyasasının olumsuz etkilenmesi ve dolayısıyla toplumsal dayanışmayı desteklemek yerine buna zarar vererek, sosyal ve ekonomik dengelerin bozulması sonucunu doğurur” (Tiyekli, 2008: 30)

Toplumsal dayanışmanın kurumsallaşmasını iktisadi temeller üzerinden hareket ederek yeniden iktisadi kaygıyla ele almak sosyal güvenliği sadece devlet tekelinde ve para olduğu müddetçe sosyal yardımlaşmanın mümkün olacağı tezini kuvvetlendirmektir. Sosyal güvenliği, toplumun her alanda güvenliğinin sağlanması olarak ele alıyorsak, sosyal dayanışmanın kültürel, dini, gelenek vb. alanlarda da etkin kılınması gerekmektedir.

Çünkü sosyal güvenlik, bireylerin en temel ihtiyacı olan gelir ve sağlık güvencesini sağlamakla beraber, toplumsal barışın, huzurun ve sosyal bütünlüğün sağlanmasına da katkı sağlamaktadır. Sosyal güvencesi olmayan bireyler, gelecekte kendilerini bekleyen çeşitli sosyal riskler karşısında toplumun huzur ve düzenini bozan davranışlarda bulunabilmektedirler. Gasp ve hırsızlık vb. olayların failleri büyük çoğunlukla geliri olmayan işsizlerdir. Etkin bir güvenlik sistemi toplumsal düzenin sağlanmasında ve işlenen suçların engellenmesinde önemli bir araçtır. Fakat toplumsal huzurun sağlanmasında sosyal güvenlik sisteminin yanında geleneksel yardımlaşma mekanizmalarının da sosyal hayat içerisinde çağın şartlarına göre etkin kılınması gerekir.

Sosyal güvenlik sisteminin önemi, ekonomik ve finansal krizlerin, doğal afetlerin, silahlı çatışma ve savaşların yanında, esnek piyasa şartları, küresel ekonomide yaşanan dalgalanmalar, üretim ve tüketim dengesinde uluslar arası bağımlılığın gün geçtikçe artması, yoksulluğun ve yoksunluğun küreselleşmesi alanında da giderek artmaktadır ve zorunlu hale gelmektedir. Sosyal güvenliğin tek işlevinin insanların fiziksel anlamda yaşamlarını sürdürmeleri olmadığı açıktır. Bunun yanında, insan onurunun korunması ve sosyal katılımın sağlanması gibi işlevleri de vardır. Toplumun bir kısmının sosyal güvenlikten yararlanması, diğer bir kısmının ise dışlanması, yalnızca ekonomik sorunlar ortaya çıkarmayacak, toplumsal adalete, eşitliğe ve barışa ilişkin bir dizi sorunun ortaya çıkmasına da yol açacaktır. Bu sorunlar, doğrudan toplumsal bütünlüğün bozulmasına yönelik sorunları da pekiştirecektir. Bu çerçevede, özellikle sosyal güvenliğe gereksinimi en çok olan yoksulların, zayıfların sosyal güvenlik sistemlerinin kapsamından dışlanması, ekonomik olduğu kadar, sosyal ve siyasal anlamda da kabul edilemez. Devletlerin büyük çoğunluğu kabul ettikleri ulusal ve uluslar arası belgelerle yurttaşlarının sosyal koruma hakkını tanımanın yanında, yurttaşlar arasında eşitliği de gözetme yükümlülüğü altındadır (Kapar, 2003:51).

Bu bağlamda sosyal güvenlik olgusunun en önemli niteliklerinden biri evrensellik ilkesidir. Güvenlik hakkı en temel insani hak çerçevesinde ele alınmaktadır. Sosyal güvenliğin insan hakkı olarak idraki, “Avrupa Sosyal Şartı”, “Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi” ve “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” gibi sosyal politika ile ilgili uluslar arası belgelerde de tasdik olunmuştur (Taşçı,2010:19-20).

Sosyal güvenlik hakkının temel insani bir hak olması bireyin bu hakkını talep etmesinin yanında bireyin isteminden bağımsız olarak da bu hakkın sahibi olması ,devredilemez ve vazgeçilemez bir hak olması sonucunu doğurur. Çünkü sosyal güvenlik hakkı devletin vatandaşlarına verdiği bir lütuf, bir yardım değil; devletin vatandaşlarına karşı kamu hakkı gerçekleştirme yükümlülüğü altında bir haktır (Özveri,2005:147).

Sosyal Güvenlik olgusunun evrensel çerçevede işlerlik kazanmasının yanında , sosyal güvenliğin toplumsal boyutta ele alınması için belirli aşamalarda ele alınması zaruridir. İlk aşamada, insanların eğitilerek vasıf sahibi yapılması; ikinci aşamada, bu insanların işgücü haline getirilmesi; üçüncü aşamada bir gelir sahibi olmasının sağlanması ve dördüncüsünde ise, topluma katılımının güvence altına alınması söz konusudur. İkinci aşamanın uygunsuz ya da mümkün olmadığı durumlarda, sosyal güvenliğin devreye girdiği ifade edilmektedir. Bu durumda sosyal güvenlik, bir gelir sağlayarak, dördüncü aşamayı, yani topluma katılımı gözetmiş ve amaçlamış olmaktadır (Berghman,1998:401).

Sosyal güvenliğin, sadece bireyleri kayıplara uğramaktan korumak düşüncesinin yanında, bireylerin uğrayacağı kayıpları önleyici işlevi de zaman içerisinde işlerlik kazanmıştır. Günümüzde sosyal politikalarda önleyici çabalara daha geniş yer verilmektedir. Sosyal güvenliğin bütün bu niteliklerinden çıkartılabilecek en anlamlı sonuç, sosyal güvenliğin kişisel bir sorun olmaktan ziyade toplumsal bir sorunu olmasıdır. Bu perspektiften bakıldığında sosyal güvenlik toplumdaki muhtaç bireyleri kurtarmak için bir araya gelme ve ortak davranışların sergilenmesi anlamına gelmektedir. Tüm insanlar bu bilinçte olmasa da davranış olarak bunu anlamlandırılabilirler. Sosyal güvenliğin toplumsal dayanışmayı artırıcı etkisinin sürekli kılınması için topluma sosyal güvenliğin ne anlama geldiğinin anlatılması gerekir. Toplum içerisinde bireyler sosyal güvenliği ilk etapta bireysel ve aile fertlerinin sosyal güvenliği olarak algılamaktadırlar.

3.6. Sosyal Devletin Doğuşu ve Gelişimi

Sosyal devlet kavramını ifade etmeden önce “devlet” kavramı üzerinde, özellikle sanayi devriminin öncesi ve sonrasındaki sosyal, siyasal ve ekonomik alandaki dönüşümlerin etkisindeki devlet kavramı üzerinde durmak sosyal devleti tanımlamamızı

pekiştirecektir. Devlet, iktidarın kaynağı, toplumdaki bireylerin ihtiyaçlarını karşılayan, birleştirici ve bütünleştirmeyi sağlayan kurumdur. Geleneksel dönem içerisinde devletin varlığı ve doğası açısından baktığımızda devlet ile toplumun birbirinden ayrı olması, devletin toplum üzerinde egemenlik kurması ve kutsal bir varlık söylemini dinden alarak otorite kurması toplumun kabullendiği bir durumdur (Eroğlu,1999:116-117).

Tarihi süreç içerisinde devletin doğasının dört ana ekseninde tasarlandığını ifade edebiliriz. Birincisi, Platon'un devlet anlayışının yansıması olarak, devletin insan gibi doğal bir organizma olarak görülmesidir. İnsanın büyütülmesi devlet, devletin küçültülmesi insandır. İkinci yaklaşım, Aristoteles'in temsil ettiği devletin varlık nedeni yurttaşlarının mutluluğudur düşüncesi. Devletin, halkın isteklerini, beklentilerini karşılaması sosyal devlet düşüncesinin felsefi düzlemde ifadesidir. Üçüncü yaklaşım Locke, Hobbes ve Rousseau'nun temsil ettikleri sözleşmecî devlet anlayışı. Bu anlayışta, bireylerin sınırsız isteklerinin kontrolsüz kullanımından kaynaklanan belirsizliği ortadan kaldırmak için ortak bir sözleşme çerçevesinde kendilerini temsil edecek ve yaşama garantilerini oluşturacak hakemi yani devleti belirlemişlerdir. Dördüncü yaklaşım, Hegel tarafından geliştirilen, günümüz ulus-devletini de büyük oranda etkileyen modern devlet anlayışıdır. Bu yaklaşımda, devlet Tanrısal bir kurum olmasıyla beraber, kendi bünyesinde belli yetiler, yetenekler ve amaçlar taşıyan, özgür iradeye sahiptir (Güçlü vd., 2003:365-366). Tüm bu yaklaşımlar göstermektedir ki, iktidar ilişkileri açısından devlet olgusu, yöneten-yönetilen bağlamında devlet ile toplumun birbirinden ayrı olması çerçevesinde bireyin devlet için anlayışından devletin birey için var olduğu düşüncesine evrilmiştir.

Modern devlet düşüncesindeki ulus-devlet; sınırları belirli bir coğrafya içerisinde, homojen bir topluma sahip olduğu kabulünden hareketle, sınırları çerçevesinde iktidarı kontrol eden, şiddet kullanma ve vergi toplama haklarına sahip bir örgütlenme biçimidir. Siyasi terminolojide ulus ile devlet halkı aynı kapsamda düşünülür. Ulus devlet anlayışının gelişmesi, tarihi süreç içerisinde kendine özgü yaşam biçiminin somut yaşam alanlarında tezahür etmesine bağlıdır (Habermas, 2002:16).

Bu bağlamda Ulus devlet anlayışı 1789 Fransız İhtilali ile gelişen özgürlük, eşitlik anlayışı içerisinde modern devlet haline gelmiş, bu şekilde ulusal egemenliğin mümkün olan tek yol olarak kalmıştır (Beriş, 2006:129). Bugünkü anlamda sosyal devlet

kavramından bahsedebilmemiz için devletteki iktidar ilişkilerinde belirleyici olan ulusal egemenliğin büyük bir payı vardır. Egemenliğin, halka dayandığı bir sistemde devletten halka yansıyan sosyal devlet anlayışında halkın istekleri doğrultusunda ve sosyal baskı oluşturduğu oranda, sosyal devlet anlayışına doğru bir dönüşüm olur. Bu dönüşüm sonucunda Giddins'in ifadesi ile refah devleti her zaman ulusal bir devlet olur ve bu bağlantı rastlantısal olmaktan uzaktır(Giddens, 2009: 137).

Modern devlet anlayışı içinde tüm insanların eşit ve özgür olması, egemenlik kaynağının halk olması düşüncesi; sanayi devriminin büyük çapta devrimsel değişmelere uğramasına neden olmuştur. Sanayi devrimi, yeni iş alanları ve mesleklerin doğmasına, yeni sınıfların oluşmasına neden olmuştur. Sanayi devriminin getirmiş olduğu ekonomik değişim siyasal alandaki değişimleri zorunlu kılmakla beraber devlet içindeki birçok kurumu da kendi içinde dönüşüme zorlamıştır. Kapitalist ilişkilerin yoğunluğu ve hızlı sanayileşme sürecinde kapitalizmin temel mekanizması olan serbest pazar anlayışı, toplumsal yaşamda büyük eşitsizlikleri ve tahribatı beraberinde getirmiştir. Sosyal devletin doğuşu, büyük çaptaki toplumsal eşitsizliğin ve tahribatın yeniden dönüştürülmesi arayışı ile yakından ilişkilidir (Beriş, 2006: 239).

Sosyal devlet, toplumsal eşitsizliklerin günden güne artmasının sonucunda, birey adına herkesin hakkını korumakla yükümlüdür. Sosyal riskleri minimize etmek, toplumsal yaşamda devlet müdahalesini belirli oranda zorunlu kılmıştır. Çünkü sosyal riskler oluşmasında ve yayılmasında bireyin iradesi diğer (sermaye, çevre, devlet vb.) toplam iradeyle kıyaslandığında oldukça dar çerçevede kalmaktadır.

Sosyal devlet kavramının açıkça tanımlanmamış olmasının temelde iki nedeni vardır. Birincisi kavramsal olarak kullanılmasından kaynaklanan farklı yaklaşımların mevcut olması. "Refah devleti", "sosyal devlet", "müdahaleci sosyal devlet", "sosyal refah devleti" kavramlarının farklı ülkelerde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Refah kelimesi ABD'de dar anlamıyla kullanılır ve ölçülen gelir, geride kalan, devletin vatandaşlarına sağladığı yardımın boyutları anlamına gelir. Avrupa ülkelerinde ise genel olarak geniş anlamda gelir güvencesi, sağlık, sosyal konut, eğitim ve kişisel sosyal hizmetlerle kuşatılmış anlamında kullanılmaktadır. İkincisi sosyal devlet tanımlamalarının çok geniş alana yayılmasından (Hukuksal, siyasi, sosyal politika, ekonomi vb. alanlarda doğrudan veya dolaylı etkisinin olması) kaynaklanan kapsamlı

bir tanımlamanın yapılamamasıdır. Bu çalışmada kavramsal olarak sosyal refah devleti tercih edilmesinin yanı sıra diğer kavramlarda kullanılacak ve anlam itibarıyla diğer kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılacaktır.

ABD ve Batı Avrupa’da sosyal devlet kavramından ziyade “refah devleti” veya sosyal refah devleti” kavramı kullanılmaktadır. Refah devleti kavramının ilk kez kullanımı ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Refah devleti kavramını, Başpiskopos Temple ilk defa 1941 yılında telaffuz etmiştir. Bazı yazarlar göre kavram, 1934’te Oxford’lu Alfred Zimmern tarafından kullanıldığı, fakat 1940’da yazdığı “Citizen and Churchman” adlı kitabıyla Temple tarafından daha popüler hale getirildiğini vurgulamaktadır (Özdemir, 2007:17). Farklı bir görüşe göre refah devleti kavramı Almanya’da 1870’lerde kürsü sosyalistleri tarafından “wohlfahrstaat”(refah devleti) kullanıldığı, Bismarck döneminde yapılan reformlar için de “Sozialstaat”(sosyal devlet) kavramının kullanıldığı bilinmektedir. Refah devleti kavramı, Fransızca’da ilk kez ikinci imparatorluk döneminde devletin yetkilerinin genişletilmesine karşı çıkan liberal düşünürler tarafından ortaya atılmıştır. Türkçede refah devleti kavramı 1940’larda ortaya çıkmıştır (Rosanvallon, 204:119). Refah devleti kavramının günümüzdeki anlam ve içeriğini, 1929 Dünya Ekonomik Buhran’ından sonra geliştirilen “devletçi ya da “Keynesçi” politikaların bir ürünü olarak kazanmıştır (Gül,2006:144).

Genel olarak literatürde yer alan sosyal devlet tanımlamaları, sosyal devletin ya amaçlarına ya da araçlarına dayalı olarak yapılmaktadır. Bununla birlikte gerek amaçlara, gerekse araçlara dayalı olarak yapılan mevcut tanımların, sosyal devlet hususunda oldukça açıklayıcı bilgiler verdiği de görülmektedir (Aktan ve Özkıvrak, 2012:1). Refah devleti tanımlamaları, refah devletine minimum sorumluluk verenden (ihtiyaçların minimum seviyede karşılanması ve minimum seviyede standart hale getirilmesi) çok geniş bir faaliyet alanına doğru genişlemesinden dolayı farklılaşmaktadır (Özdemir, 2007:18).

Refah devleti tanımlamalarında en çok atıf yapılan Asa Briggs’e göre refah devleti; “piyasa güçlerinin rolünü azaltmak amacıyla, bilinçli bir şekilde örgütlü kamu gücünün kullanıldığı bir devlet türüdür.” Briggs’e göre refah devleti, üç alanda faal durumdadır: Birincisi, bireylere ve ailelere, minimum bir düzeyde gelir garantisi sağlamaktadır. İkincisi, kişilerin, belirli sosyal risklerin (hastalık, yaşlılık, işsizlik vb.) üstesinden

gelmelerinde onlara yardımcı olmaktadır. Üçüncüsü ise, sosyal refah hizmetleri aracılığıyla, tüm vatandaşlara en iyi yaşam standartlarını üstlenmektedir (Özdemir,2007:18). Bu bağlamda refah devleti, bir risk yönetimi sistemidir. Toplumsal veya kolektif bir sigorta sistemidir. Modern dönemde riskin doğası değiştiği bir yerde güvenlik ve riski nasıl dengeleneceği konusunu içermektedir (Giddens, Pierson, 2001: 166-167).

Refah devletinde sosyal refahın sağlanması hususunda vatandaşlarına minimum gelir sağlanması, güvensizliklerin azaltılması ve herkesin belirli standartlarda sahip olması için devletin ekonomiye müdahalesi zaruri bir durumdur. Devletin ekonomiye aktif ve geniş çapta müdahale etmesinin sosyal boyutunda gerekçeleri, piyasa ekonomisinin başarısızlıklarını ve yetersizliklerini ortadan kaldırmak, yeniden gelir dağılımının adilane sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda sosyal refah devletinde üç ilke ön plana çıkmaktadır (Arın,1994:6). 1- İktisadi faaliyetlerin sosyal veya kolektif olarak sosyal refahın belirli bir standarda kavuşturmak amacıyla düzenlenmesi, 2- vatandaşların bazı temel ihtiyaçlarının toplumsal olarak karşılanma haklarının olması ve piyasa mekanizmasının başaramadığı durumlarda devletin bu gereksinimleri karşılanma yükümlülüğünün olması, 3- sosyal refah anlayışının keyfi, kişiselleştirilmiş kararlara ve zora dayanan itaat ettirme biçimlerinin tersine, formel eşitlik ve objektif kuralların varlığına dayanması.

Sosyal devlet tanımlamalarına hukuk açısından baktığımızda, sosyal refah hizmetleri vatandaşlar açısından bir hak görünümündedir. Sosyal devlet, vatandaşların mevcut hak ve özgürlüklerini koruma altına alırken öte yandan geleceği matuf veya mevcut uygulamalardan kaynaklanan birçok istekte bulunma haklarını da yüklenmektedir. Devlet, bireyin isteklerini yerine getirmek ve korumakla görevlidir. Bireylerin bu isteklerinde hak ve özgürlüklerinin tanımlanmasıyla beraber, onların gerçekleşmesine hizmet eden bir ödevler bütünü söz konusudur. Günümüzde, çalışma, eğitim ve yaşama özgürlüklerini sadece bireylere tanımak; ancak müdahale etmemek, yeterli olmamaktadır. Tam tersine bireyin sağlıklı yaşamasını sürdüreceği uygun ortam ve kurumların oluşturulmasında devlet öncülük etmelidir (Demir, 1996:8).

Sosyal devlet düzeninde birey kendisine tanınan hak ve özgürlüklerden faydalanabilmek için devlete çeşitli vasıtalarla baskı yapar. Bireyin sosyal devlet talebi ve hakları devleti

durağanlıktan aktif role bürünmesini sağlamıştır. Hak ve özgürlükler perspektifinden yapılan tanımlamalar idealist yaklaşımla benzerlik göstermektedir. İdealist yaklaşıma göre sosyal devlet, ahlak, adalet ya da insanlık düşüncesinin ürünüdür (Çelik, 2005:306).

Refah devletini kısaca üç şekilde betimlemek mümkündür. Refah devleti, müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı bir devlettir. Müdahalecidir, çünkü piyasanın başarısızlıkları üzerine harekete geçer ve ortaya çıkan sorunların giderilmesine yönelik önlemler alır, düzenlemeler yapar. Düzenleyicidir, çünkü iş piyasalarındaki düşük ücretleri, işçilerin sefalete düşmemesi için asgari bir ücret belirler, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerini üstlenir. Gelirin yeniden dağıtıcısıdır, çünkü vergi ve diğer politikalar ve transfer harcamalarıyla gelirin paylaşımına müdahalede bulunmadığında sınıflar arasında gelir dengesizliklerinin, dolayısıyla huzursuzlukların çıkacağı farkındadır (TÜSİAD, 1995 :73-74).

Sosyal devlet kavramının “sosyalist devlet” ve “liberal devlet” kavramları ile birebir örtüşmemektedir. Sosyalizm düşüncesinin kapitalist devlet anlayışı üzerindeki baskısının sonucunda sosyal devletin, ara yol veya üçüncü bir yol olarak ortaya çıktığı düşüncesi olarak değerlendirilebilir. Öncelikle sosyal devlet, “sosyalist devlet” anlamında değildir. Sosyalist devlette temel felsefe üretim araçları üzerindeki mülkiyet devlete aittir ve ekonomi merkezi planlamaya dayanır. Sosyal devlette ise üretim araçları üzerinde özel mülkiyet hakkını tanır ve serbest piyasa ekonomisi geçerlidir. Sosyal devlette mülkiyet hakkı, sosyal bir fonksiyon karakteri taşımaktadır (Göze,1998: 384-385). Günümüzde sosyalizmle hiçbir bağı bulunmayan ülkelerde dahi hem sosyal devlet kavramı hem de sosyal haklar kabul edilmiştir.

Liberal devlet anlayışının sosyal devlet anlayışından farklı olduğunu kabul edenlerin temel argümanı, Liberal Devlet iktisadi ve sosyal alana müdahale etmez. Liberal devletin varlık nedeni mülkiyeti korumak, genel eğitim, adalet ve bayındırlık hizmetleriyle sınırlıdır. Bireyler sosyal korunmadan yoksun durumdadır. Uygulamada toplum gereksinimlerini karşılayamadığı için üçüncü bir yol olarak sosyal devlet kavramı ortaya çıkmıştır (Sözer, 1998 : 7).

Tanör'e göre sosyal devlet, liberal devletin hem ekonomik temellerinde hem de siyasi yapısında belirli oranda düzeltmelerin yapılmasından başka bir anlam taşımadığı öne sürer. Başbuğ'a göre sosyal devletin liberal devlete dönüşmüş bir şekli olmasında, sosyal devletin, ya kapitalizmin insanileşmiş bir biçimi ya da sistem karşıtı hareketlerini sistem içine çekmek için yine sistem karşıtı hareketlerden(belirgin olarak Sosyalizm) ödünç alınmış düşüncelerden oluşan bir yapılanmadır. Dolayısıyla liberalizm veya liberal doktrine yöneltilen eleştirilerin yansıması, sosyal devlete mal edilmektedir (Çelik,2005: 306). Sosyal devlet geleneksel veya diğer devlet türlerinden ayrılarak ara form niteliği taşımasının nedeni, sosyal sorumluluk yüklenmesidir. Sosyal devletin sosyal sorumluluk yüklenmesinde -idealist yaklaşımın öngördüğü insanlık düşüncesinin bir ürünü olmasının bedeli olarak- işçi sınıfının toplumsal hayatta yaşadığı büyük risklerin devlet yapısını rahatsız etmesidir.

Yukarıda yapılan tanımlamalarda sosyal devlet, sosyal refah devleti veya refah devleti eksenindeki yaklaşımlardır. Modern devletin bir uzantısı olarak algılanan refah devletinin yanı sıra kullanılan refah rejimi kavramı daha bütüncül yaklaşımı içinde barındırmaktadır. Ayşe Buğra'ya göre refah rejimi kavramı ile, insanların hayatları boyu karşılaşabilecekleri risklerle baş etmelerini sağlayacak mekanizmaların merkezine devleti yerleştirmektedir. Refah rejiminden söz eden yaklaşımlar, kurallı ve formel devlet müdahalesinin yanı sıra, hem piyasa ilişkilerinin hem de kişisel ve enformel nitelikli aile, cemaat, komşuluk gibi ilişkilerin, işsizlik, hastalık, yaşlılık gibi durumlarda bireyin hayatını idame ettirmesini sağlamaktaki rollerini dikkate almaktadır. (Buğra, 2001:22-23).

Türkiye ekseninde geleneksel refah anlayışının merkezinde aile dayanışması yer almaktadır. Buğra'ya göre enformel dayanışmanın devlet müdahalesinin yerine ve devlet müdahalesinden bağımsız olarak var olmasını beklemenin, insanları tekrar tanıdıkları sınırlı güven ilişkilerinin dünyasına götürecektir. Aile dayanışma modeli Türkiye ekonomisinde önemli bir rol üstlenmektedir. Türkiye devletinin sosyal güvenlik sistemlerinin merkezinde yer alan SSK ve Bağ-kur fonlarına katkı sağlamaması, OECD örnekleriyle kıyaslandığında sosyal devletçilikten ne kadar uzak olduğunun göstergesidir (Buğra,2001:24-25). Türkiye'de 2005 yılından sonra sosyal devlet olma yolunda önemli adımlar atılmıştır.Özellikle yaşlı bakımı, kimsesiz çocuklar ve özürülüler

konusunda sosyal devletin gereği olarak hukuki, siyasi ve ekonomik alanlarda büyük adımlar atılmıştır.

Günümüzde çeşitli siyasi rejim ve ekonomik sistemlere sahip, en gelişmiş olandan en düşük olan ülkelere kadar, yeterli ve yetersiz, ancak mutlaka var olan kuramsal bir sosyal devlet sistemine sahip bulunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde sosyal devlet ilkesine sahip olmak bağımsız bir ülke olmanın ve modern devlet anlayışının vazgeçilmez unsurlarından birini oluşturmaktadır. Toplumunu oluşturan bütün bireyleri, doğumlarından ölümlerine kadar tüm yaşamları boyunca hayatın her alanında var olan sosyal devlet, sosyal politikanın ve gelişmiş ülkelerdeki sosyal refah devleti anlayışının ulaştığı en önemli zirve olarak kabul edilmektedir (Öztürk, 2010:138)

3.6.1. Sosyal Devletin Temel İşlevleri

Sosyal devletin temel işlevlerinden bahsetmeden önce anti parantez içinde refah devleti ile sosyolojinin birlikteliğine işaret etmek gerekir. Hick ve Esping-Andersen'a göre refah devleti ile sosyoloji yan yana gelişmiştir. "Modern refah devletinin mihenk taşları, 19 yüzyılın sonlarında başta Almanya ve daha sonra Batı Avrupa'nın bütününde atıldı. Bu dönem aynı zamanda, sosyolojinin de akademik bir disiplin olarak ortaya çıktığı dönemdir. İki kavramda "toplumsal sorun"a nasıl yaklaşılması gerektiği; gittikçe bireyselleşen ve kutuplaşan bir toplumda düzeni ve görüş birliğini nasıl sağlamak gerektiği sorunsalından; emeğin ve ihtiyaçların metalaşmasına nasıl tepki verilmesi gerektiği ve demokratikleşme süreci sonucunda değişen siyasi iktidar dengesinin nasıl yönetileceği konusunda var olan tartışmalara istinaden ortaya çıkmıştır"(Hicks, Esping-Andersen, 2010: 553).

Sosyal politika ve refah devleti gelişiminin temel dayanak noktası, insanoğlunun hayırseverlik, merhamet duygularıdır. Bu bağlamda sosyal refah düşüncesinin başlangıcı ilk insana kadar dayanmaktadır. Fakat sosyal refah devleti düşüncesi ve uygulamalarının temeli batı dünyasında ortaya çıkmıştır. Modern devlet biçiminin devamı olarak görülen sosyal refah devletinin gelişimi incelenirken iki açıdan değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki kurumsal gelişmeler çerçevesinde dikkate alınmaktadır. İkincisi ise ülkelerin genel bütçeden sosyal harcamalara ayrılan paylara

bakılmaktadır. Refah devletinin gelişimini ve değişimini kabaca dört dönem içerisinde incelemek mümkündür (Özdemir,2007:176-183).

1-) 1880 öncesi: Sanayi Devrimi öncesi olarak da kabul edilen bu dönemde paternalist bir anlayışın hakim olduğu, sosyal sorunların giderilmesi ailelerin, gönüllü kuruluşların, hayırseverlik duygularıyla hareket eden kurumların, bireysel olarak sorumluluk duyan işverenlerin ve devlet gelir transferlerinin var olduğu dönemdir. Ortaçağ boyunca hayır işlerinin yürütülmesinde başat rol kiliseye aitti. Çünkü ortaçağda ahlaki olarak aşırı servet edinmenin kötü olarak görüldüğü ve servet sahiplerinin itibarlarını yükseltmek için mallarını harcamalarının teşvik edildiği görülmektedir. Merkantilizm etkisindeki Batı dünyasında refah düşüncesinin fazla gelişmemesine rağmen 1388 ve 1601 yıllarında çıkarılan yoksulluk yasaları ve devlet tarafından oluşturulan kurumlar da sosyal sorunlarla ilgilenmeye başlamışlardır.

2-) 1880-1945 yılları arası: Sosyal sigorta dönemidir. Bu dönemde çalışanlar finansmanına zorunlu olarak katıldıkları sosyal sigorta kurumlarının korunması altındadır. Batı ülkelerinde farklı zaman dilimlerinde çıkarılan sosyal güvenlikle ilgili düzenlemeler ve 1930 yılındaki dünya ekonomik krizinden sonra sosyal refah programları gelişmeye başlamıştır.

3-) 1945-1975 : Bu dönem refah devletinin altın çağıdır. Bu dönemde sosyal sigortalara ek olarak refah devletinin, fonksiyon ve sosyal güvenlik kurumlarının genişletildiği, gelirin devamlılığını sağlama ve yaşam standartlarının yükseltilmesinin amaç haline geldiği görülmektedir. Bu dönemde refah anlayışının gelişmesinin temel nedenlerinden biri de II. Dünya Savaşı sonrası çift kutuplu dünyada komünizm tehdididir. Sosyalist düşüncenin vaatleri ve işçi hareketleri belirli oranda kaygı oluşturmasının yanında mevcut ekonomik bunalımları aşmak için Keynes'in ileri sürdüğü görüşler doğrultusunda refah devleti sistemi giderek güçlenmiştir.

4-) 1975 sonrası: Sosyal refah devleti anlayışının krize girdiği ve yeniden yapılandırma arayışlarının başladığı dönemdir. Günümüze kadar devam eden bu krizin aşıldığını söyleyemeyiz.

Refah devletinin gelişmesi dönemsel olarak ifade edilmesinin yanı sıra pek çok farklı unsurun bir araya gelmesi ile ortaya çıktığı söylenebilir. Refah devletinin gelişimini merkantilist anlayışınsonucundaki kapitalist sermaye birikimi veya serbest piyasa anlayışının oluşturduğu risklere bağlamak salt ekonomik etkenlerle izah edilmesi anlamına gelir. Refah devletinin ortaya çıkışı hakkındaki literatür tartışmalar dört ana yaklaşımda kümelenmektedir (Dane, 2008:18-20, Özdemir,2007:181).

1- Endüstrileşme tezi: Bu yaklaşımda endüstrileşme sürecini esas alınmaktadır. Ekonomik büyüme, endüstriyel gelişime bağlı olarak toplum yapısındaki nüfus ve diğer değişiklikler, sosyal politikanın genişlemesi için ihtiyaç duyulan temeli sağlamıştır. Aile yapısındaki değişme, kentleşme, ücretli emeğin ortaya çıkışı gibi faktörler toplumsal dayanışmayı temelinden sarsmıştır. Sanayileşme sürecinde ortaya çıkan ve giderek artan işsizler, sakatlar ve yaşlılar gibi toplumsal grupların ihtiyaçlarının karşılanmasını devletler kendi üzerine almışlardır.

2- Modernleşme yaklaşımı tezi: Refah devletinin gelişimi altında modernizasyonun yattığını kabul edilir. Bu görüşe göre refah devleti, endüstrileşme, şehirleşme ve işçi sınıfının artan mobilizasyonunun ortaya çıkardığı bir süreçtir. Pierson'a göre modernleşmeyi esas alan yaklaşım endüstriyel yaklaşımın siyasallaşmış biçimi ve refah devletinin ortaya çıkışı demokrasi, ulus devlet ve kapitalist ekonomik yapının sonucunda tamamen vatandaşlığın elde edilme sürecidir.

3- Neo marksist yaklaşım tezi: Bu yaklaşıma göre refah devleti kapitalizmin sorunları, sınıf kavgaları, ve ekonomik krizler sonucunda mevcut çelişkileri uzlaştırmak veya sistemin kendisini yenileme çabasıdır. Refah devleti kapitalist sistemin mevcudiyetinin devam ettirilmesi ve baskın olan sınıfın istikrarı ve meşrutiyetinin sağlanmasının bir ürünüdür. İdealist düşüncenin öngördüğü bir gelişim düzeyi ve tüm toplum için faydalı olanın uygulanması değildir.

4- Güç kaynakları tezi: Toplumdaki çeşitli gruplar arasındaki mücadelenin politik ayrışmalar potansiyelinin varlığı, seçim mekanizması veya hükümetler üzerindeki etkisi refah devleti gelişimi üzerinde etkili olmuştur.

Yukarıda ifade edilen tezlerin ortak noktası endüstrileşme sürecini yaşayan toplumlarda refah devleti olgusunun ortaya çıkması ve gelişmesidir. Yeryüzündeki tüm toplumlar, endüstrileşme yarışı içinde olduğu bir gerçek. Bu bağlamda tam gelişmiş endüstri toplumlarında sosyal devlet şu beş özellikleri ile ortaya çıkar. Birinci olarak; en yüksek düzeye ulaşmış sermaye birikimi, rasyonel ve standartlaşmış çalışma şartları, makineleşmenin üst seviye doğru yol alması ve toplumsal ihtiyaçların yoğunlaştığı bir iktisat sistemi; ikinci olarak, devletçe tanınmış eski imtiyazlılar hiyerarşisinin sınıflar aleyhine zayıfladığı ve maddi imkanları yetersiz toplumsal sınıfların sınıf bilinci ile toplumsal eşitliği sağlamak için savaşılan bir toplumsal sınıf; üçüncü olarak, herkese eşit olanaklar sağlanması ve baştan aşağı örgütlenmiş bir kültür ve medeniyet sistemi; dördüncü olarak, endüstri toplumlarındaki kitlelerin yönetimi ve ekonomik, sosyal, ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir devlet sistemi; beşinci olarak da her şeyden önce adem-i müdahale prensibinden yani ‘bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler’ temelinden ayrılıp zayıf sınıfların ve grupların himayesine hizmet eden ‘sosyal müdahale’ sistemine dönüşen bir devlet sistemidir (Ökçesiz,1998: 65). Sosyal devletin gelişim aşamalarının nihayetinde herkesin iyiliği ve bütün toplumun iyiliği düşüncesi ancak hukuk devleti ekseninde uygulanabilir.

Yukarıdaki görüşlerin ortak noktalarından biri refah devletinin gelişimi klasik devlet anlayışından modern devlet anlayışına geçiş sürecinin sonunda bir ara form özelliği taşımasıdır. Fakat Rosanvallon’a göre refah devletinin 19. ve 20. yüzyılda kapitalizm ve sosyalizm arasında üçüncü yol olarak ele alınamayacağını veya kapitalizmin ekonomik ve sosyal dengesizliklerini düzeltmenin vasıtası olmadığını görüşünü ileri sürerek, refah devletinin gücünü modern ulus-devlet hareketinde aramak gerektiğini belirtir. Rosanvallon’a göre refah devleti klasik koruyucu devletin derinleştirilmiş ve genişletilmiş halidir. Koruyucu devlet, modern devleti özel bir siyasal biçim olarak tanımlanmasından ibarettir (Rosanvallon,2004:20-21).

Refah devletine geçiş sürecinde güvenliğin üretilmesi ve belirsizliğin azaltılması ekseninde koruyucu devlet toplumsal ayrımı ortadan kaldıracak, tümüyle devlete bağlı bir pazar toplumu oluşturmaktadır. İlk devlet kurumlarında devlet ve toplum iç içe geçmiş organik dayanışma ve devlet temsili üzerinde kuruludur. Refah devletinde ise tek gövdeli ve tüm sınırları devletin çizdiği toplum anlayışı vardır. Dolayısıyla

dayanışma temelli toplumsal gövdenin aile, komşuluk, din, kilise ilişkileri devletin belirlediği alana sıkışıp kalmaya başladı. Rosanvallon'a göre refah devletine giden yolda dinsel inayetin belirsizliğini devlet inayetiyle sürdürme düşüncesi esas alınır. Koruyucu devletteki tanrısal iradeye dayalı "hayır dağıtım" rolünün devlet tarafından kendine üzerine alınarak bir düzene kavuşturulması ve yetkilendirilmesi ile laikleşmede tamamlanmış olur (Rosanvallon, 2004:24-26).

Refah devletinin gelişmesinde özellikle krizlerden sonra sıçramalar göstermesinin temel nedeni toplumsal sözleşmenin az yada çok açık biçimde yeniden formüle edilmesidir. Bu formülasyonda savaş deneyiminin etkisi oldukça fazladır. Birinci ve ikinci dünya savaşlarının sonucunda refah devleti vurgusu yeniden öne sürülerek vatandaşların savaş sonrası hazırlık yapması teşvik edilmiştir. Bir anlamda savaş zamanı barış hazırlığı yapmak. Vatandaşlar hükümetlerinin savaş sonrasında daha iyi koşullar oluşturmak istediğini bilerek kendilerini savaş çabasına adamaya hazır olacaktır. Fakat refah devleti, toplumsal birliğin sağlanması, karmaşadan ve belirsiz bir düzenden kaçınılmasının sonucudur (Rosanvallon,2004:26-28).

Refah devletinin gelişim alanları, bireylerin kendilerine tanınan hak ve özgürlüklerden çerçevesinde devletten kamusal nitelikli isteme hakkını kullanması, özel alanda sosyal dayanışma ve akrabalık ilişkilerinin aktif kullanımı ve küreselleşme sürecinin getirdiği değişim dönüşüm ekseninde yaşam dengesinin sağlanmasının merkezindeki rol sosyal devlete dayanmaktadır.

Sosyal refah devletinin gelişim aşamalarını teori ve dönemsel olarak yapılan değerlendirmelerde merkezi kavram devlet ve devlete karşı toplumsal sınıfların/grupların bütünleşme süreçlerini içermektedir. Refah devleti kavramına vatandaşlık ve sosyal haklar ekseninde baktığımızda farklı vatandaşlık tanımlamaları ortaya çıkmaktadır. Arın, refah devletini vatandaşlık kavramı çerçevesinde değerlendirdiğinde üç vatandaşlık şekli tanımlamaktadır (Arın,1993:55-58).

1- Piyasa vatandaşlığı (veya medeni veya sivil vatandaşlık), 2- siyasi vatandaşlık, 3- sosyal vatandaşlık. Bu üç vatandaşlık şeklinde bireyin toplumsal yaşama pozitif ve negatif biçimlerde bütünleşmektedir. Medeni hak ve özgürlükleri (mal ve can güvenliği, insan,sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımı, özel mülkiyet, özgür sözleşmevs.)

kapsama piyasa vatandaşlığında bireyler toplumla negatif bütünleşmektedir. Oy verme, seçilme hakkı, temsili demokratik haklar gibi resmi siyasi hakları çerçevesinde birey bu haklarını kullanarak toplumla bütünleşir, fakat bu haklar negatif bütünleşmenin bir parçasıdır. Burada negatif bütünleşme bireylerin piyasaya serbest giriş çıkışlarının sağlanması anlamındadır. Piyasa ve siyasi vatandaşlıkta hakların korunmasının temel yöntemi adli kurallar ve kararlardır. Sosyal vatandaşlık kavramının içeriğinde bireylerin piyasanın oluşturduğu sosyal risklerden korunması ve piyasa güçlerinden bağımsız olmasıdır. Arın sosyal vatandaşlığa şu şekilde açılım getirmektedir.

“Sosyal vatandaşlık, bireyin, piyasa güçlerinden özgür olma, yaşam şanslarının piyasa mekanizması tarafından dağılımını önemli ölçüde değiştirme, piyasanın yarattığı temel sosyal risklerden korunma yoluyla toplumla bütünleşmesi biçimini ifade etmektedir. Yani, sosyal vatandaşlığın içeriği sosyal haklar ile tanımlanmaktadır. Sosyal haklar, vatandaşların kendi araçları ve ödeme gücünden bağımsız olarak, temel toplumsal risklere karşı bireyselleşmiş korumaya sahip olmasını mümkün kılacak kapsamlı haklardır” (Arın,1994:56).

Vatandaşların toplumla pozitif bütünleşmesinin yolu piyasa ve siyasi haklardan sosyal haklara doğru genişlemenin sonucunda sosyal vatandaşlık içeriğinin toplumsal zemine yerleşmesiyle olur. Çünkü sosyal eşitsizliğin sonucu mevcut sosyal sorunlar ve sosyal refahın genişletilmesi ekseninde belirsizlik ve risk yönetimi, yurttaşlığın oluşumuyla ve yurttaşlık haklarının gelişimiyle iç içe geçmiştir (Yılmaz, 2012: 102)

Refah devletinde vatandaşlık kavramı, sosyal vatandaşlığa dönüşümü içermektedir. Bu dönüşüm sonucunda refah devletinin görev alanına bakıldığında, ailenin, çocukların, gençlerin, kadınların ve yaşlıların korunması, iş bulma, mesleki eğitim, çalışma koşullarının düzeltilmesi, sosyal güvenlik, yoksullara, sakatlara, yaşlılara yardım edilmesi gibi temel konuların yanı sıra kimsesizlere barınma imkanının sağlanması, alkol ve madde bağımlısı olanlar, rehabilite edilmesi, fiziksel afetler yaşamış ailelere hizmet vermek, çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin normal büyümelerini ve gelişmelerini desteklemek, işsiz ve vasıfsız insanlara mesleki eğitim ve istihdam fırsatları sağlamak, fiziksel, bilişsel ve duyuşsal engeli olan çocuklara sosyalleşme fırsatlarının sağlanması ve eğitmek, aile içi şiddet ve istismarı önlemek, tüm suç işlemiş bireyleri rehabilite etmek, tüm yaş gruplarına yönelik dinlenme ve boş zaman hizmetleri sağlamak vs. yer almaktadır. Devlet, vatandaşlarına tanıdığı bu sosyal haklarla, yaşam yarışına geriden

başlayanlarla, yarışta varış noktasına kendi çabalarıyla ulaşamayacak olanların durumundaki eşitsizlikleri düzeltmeye çalışmaktadır (Zastrow, 2013:39, Sözer, 1997:7).

Sosyal refah devletinde yukarıda sayılan haklar, ülkede yaşayan tüm vatandaşlara sağlanırken, onların itibar ve şahsiyetlerini zedelemekten yapılmalıdır. Sosyal devlet, acizleri güçlüler karşısında koruyarak hakiki eşitliği, yani sosyal adaleti ve sosyal dengeyi sağlamakla mükellef bir devlettir. Toplumda sosyal refahı sağlamak için ilk önce en aciz, en muhtaç, hissedilmeyen, görülmeyen insanlara en hızlı ve en etkin bir şekilde çözüm üretmelidir (Seyyar,2002:498). Sosyal refah anlayışında ve refah hizmetlerinin toplumsal yaşam zemininde uygulanabilmesinde toplumsal dayanışma fikri önemli bir yere sahiptir. Refahın devamı ve meşruluğu toplumdaki bireyler arasındaki dayanışmanın boyutuna bağlıdır. Toplumsal dayanışmanın zayıfladığı veya yer yer ortadan kalktığı durumlarda toplumsal çatışmalara yol açmaktadır. Toplumsal dayanışmanın zedelenmemesi için toplumsal ahlaki yaşantının merkezindeki ‘huzur’ düşüncesinin tesis edilmesi ile birlikte refah hizmetlerinin sunulması gerekir.

3.6.2. Sosyal Riskleri Azaltan Refah Devleti Modelleri

Refah devleti tam olarak açıklanmış ve uluslararası homojenliğe kavuşmuş bir kavram değildir. Bu sebepten refah devleti kavramı çok kapalı, anlaşılmaz kalmakta ve tehlikeli olmaktadır (Dilnot, 2003:1). Refah devleti kavramının belirsizliği refah devleti sınıflandırılmasında da birbirinden farklı çok sayıda modeller üretilmesine neden olmuştur. Her ülkenin kültürel, ekonomik ve politik koşulları içerisinde kendine mahsus farklılaşmalar olmaktadır. Bu farklılaşmalar refah rejimi üzerinde birtakım etkiler doğurmuştur. Dolayısıyla çok sayıda refah devleti /türleri/ modelleri/ rejimleri ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar, kaç tür refah rejimi olduğunu ve hangi ülkelerin hangi refah rejimleri altında yer aldığını tespit etmeye çalışmışlardır. İzlenen refah politikalarını takip etmişler, bu politikaların istatistiksel analizi ile ülkelerin rejim türlerine göre gruplandırmışlar, rejim türlerini ve refah devletlerinin gelişimini açıklayıcı teoriler ortaya koymuşlardır (Özdemir, 2007: 125).

Refah sınıflandırması çalışmaları yapılırken, terminolojide birçok farklı kavram kullanıldığı, kullanılan kavramların arasında belirgin olmasa da farklılıklar

görülmektedir. Kullanılan terimler; refah devletleri, refah rejimleri, refah dünyaları, refah modelleri, refah sistemleri vb.kavramlardır. Refah devleti sınıflandırma çalışmalarında, üretilen kavramların bütünüyle net olmamasının en önemli nedeni hiçbir ülkenin mükemmel şekilde bir kategoriye uygun düşmeyecek olmasıdır. Her ülkenin sosyo-ekonomik yapısı zaman içerisinde değiştiğinden farklı zamanlarda farklı rejim türleri içerisinde veya farklı refah devleti kategorisinde değerlendirilebilir . Örneğin “ liberal rejim sınıflandırması altında yer alan ABD ve İngiltere, aslında aynı gruba kolaylıkla koyulamaz. Çünkü İngiltere, İskandinav modeline çok daha yakın olan bir evrensel Ulusal Sağlık Sistemi'ne sahiptir” (Özdemir, 2007: 125-126).

Refah rejimi /devleti/ sistemi ile ilgili birçok çalışma olmasına rağmen refah devleti sistemlerinin sınıflandırılmasına ilişkin olarak, bilim adamı ve araştırmacılar tarafından en çok benimsenen tasnif Esping-Andersen tarafından yapılmıştır. Dolayısıyla burada refah devleti sistemleri içerisinde açık bir şekilde öne çıkan Gøsta Esping-Andersen'in çalışmalarına yer verilecektir.

Refah devleti üzerine ilk çalışma, Wilensky ve Lebeaux'un 1958'de yazdığı ve refah devletlerini kalıntı ve kurumsal biçiminde sınıflayan yaklaşımdır. Diğer bir sınıflama Richard Titmuss tarafından yapılan üçlü sınıflamadır. Bu sınıflamada Titmuss refah devletlerini kalıntı refah modeli, endüstriyel başarı-performans modeli, kurumsal-yeniden bölüşümcü model olarak ele almaktadır (Özdemir, 2007: 127-28). Esping-Andersen,refah devleti ve refah rejimi olarak farklı bir tasnif yapmaktadır. Andersen refah devletlerine ilişkin olarak yapısalcı ve kurumsal olmak üzere iki tip sınıflandırmadan söz etmektedir. Yapısalcı yaklaşımda devletin sistemleri ile beraber yapıları vurgulamakta, gelişmenin mantığını sistemin ihtiyaçları ile açıklanmaktadır. Yapısalcı yaklaşımda sistemin işleyişi mevcut yasaların bir bütünlük içerisinde bir arada çalıştığından, karşılıklı ulusal farklılıklardan ziyade, benzerlikleri vurgulama eğilimindedir. Kurumsal yaklaşım ise aktörleri vurgulamaktadır. Bu yaklaşım toplumun, piyasanın yarattığı sosyal risklerin giderilmesi karşısında sosyal bölüşümden yana olduğunu ve bu anlamda demokrasinin, pek çok talebi geri çevirmeyen bir kurum olduğu vurgusudur.Dolayısıyla demokrasinin gelişmesi, refah devletlerinin gelişmesi açısından son derece önemlidir (Gøsta Esping-Andersen, 1990:13-16)

Andersen Refah devleti ile ilgili sınıflandırma çabalarında Titmuss'a benzer biçimde üçlü bir sınıflama yapmıştır.Esping Andersen, vatandaşların piyasaya bağımlılıklarının bir sonucu olarak yeniden kavramlaştırdığı refah devletini, sosyal programlar üzerindeki toplam harcamalar veya sistemin yeniden dağıtım seviyesine göre analiz etmektedir. Refah devleti sınıflandırma sistemini de programın evrensel olup olmadığı ve kişilerin emek piyasasına güvenmeksizin geçinmelerini sağlayabilmelerine göre düzenlemektedir. Esping-Andersen sosyal hakların amacını “saf piyasa koşullarında kişilerin yaşam standartlarını bağımsızca belirlemelerine izin vermek” olarak tanımlamaktadır.Yaşam standartlarına bağlı olarak sosyal hakların vatandaşlara daha çok mal ve hizmet sunduğunu ileri sürmektedir. Bu düşüncelerle sosyal hakların amacı üç refah devleti arasındaki farklılıkları çizmektir (Esping Andersen, 1990: 1-25).

Tablo 4 : Refah Devleti Modelleri- Esping–Andersen’in Üç Tür Refah Kapitalizmi

Rejim	Liberal	Muhafazakar	Sosyal Demokrat
Önde gelen örnekleri	ABD, İngiltere	Almanya	İsveç
Felsefi	Klasik liberalizm	Muhafazakar sosyal politika	Sosyalizm / Marksizm
Dekomüdfikasyon1	Düşük	Orta	Yüksek
Sosyal haklar	Gereksinim temelli	Katkıya dayalı	Evrensel
Refah önlemleri	Karma hizmetler	Transfer ödemeleri	Kamu hizmetleri
Haklar	Düz oranlı ödenekler	Katkıya dayalı	Yeniden dağıtıcı
Sosyal Politika Sağlayan Kurumlar	Piyasa (kalıntısar)	Devlet (mesleksel)	Devlet (evrensel)

Kaynak: Bernhard Ebbinghaus, Philip Manow, “Introduction: Studying Varieties of Welfare Capitalism”, Comparing Welfare Capitalism: Social Policy and Political Economy in Europe, Japan and the USA, London: Routledge, 2001, s. 8.

3.6.2.1. Liberal Refah Rejimleri

Liberal refah rejimleri, kalıntı refah rejimleri ve Anglo-Sakson model şeklinde farklı isimlerle de bilinmektedir (Özdemir,20074: 106). İlimli genel transferler ya da ılımlı sosyal sigorta planının öncelik kazandığı Liberal Refah Devletinde, vatandaşların kendi refahlarını piyasada aramaları için teşvik edilir. Vatandaş, piyasanın aktörüdür. Piyasa

mantığı hakimdir. Piyasada serbest rekabetin olması güvenliği olmayan bir grup oluşturabilmekte ve bu da yoksulluğa yol açabilmektedir. Yoksulluk devletin ve serbest piyasanın ürettiği sistemin bir çıktısı değil bireylerin kendi başarısızlığıdır.

Sosyal politika açısından Liberal refah rejimlerinde, sosyal ücretin, yoksulluğu yok edemeyeceğine fakat gerçekte bunun sürdürülmesine katkı yapılabileceğine inanılır. Liberaller, nakit yardımlarının, müdahale karşıtlığının taraftarıdır ve bunun piyasanın oluşturduğu sınıflaşmayı bozacağına inanırlar. Liberal sistem acı bir refah devletinden daha fazlası olarak orta sınıfı ve yoksulları piyasaya bağlar. Amerika, Kanada, Avustralya gibi liberal devletlerde işçilere yapılan minimal refah yardımlarının onların piyasaya tekrar girmelerine fırsat sağlayacağı ve böylece onların geçici bir ayrılık yaşayacakları konusunda genel bir kanı oluşmuştur (Esping Andersen,1990: 35-42). Sonuçta iki tabakaya veya sınıfa ayrılan bir toplum yapısı ortaya çıkmakta ve bir yandan refah devletinin alıcıları arasında minimum düzeyde eşitlik sağlanmakta diğer yandan piyasanın sağladığı olanaklarla zenginlikte farklılıklar yaşanmaktadır (Koray, 2002: 181).

Kamu sektörü istihdamı ve vergilerin düşük olduğu, sınırlı refah devleti olanaklarıyla liberal refah devletinin temel sorunları ise, artan sosyal eşitsizlik ve yoksulluktur. Sınırlı ya da orta düzeyli sosyal refah harcamalarının söz konusu olduğu liberal refah rejimlerinde, sosyal refah programlarının geliri telafi özelliği oldukça sınırlıdır ve yalnızca minimum gelir garantisi sağlamaktadır. Bu modele zaman zaman “gece bekçisi devleti” modeli olarak da isimlendirilmektedir. Çünkü sadece çok sınırlı bir düzeyde müdahalede bulunmaktadır (Marangoz, 2001:103- 104). Yapılan müdahaleler sosyal güvenlik sisteminin bir tamamlayıcı unsuru olarak işlemektedir.

3.6.2.2. Muhafazakar – Korporatist Refah Rejimleri

Bu rejim tipi, muhafazakar–korporatist refah, sosyal sigorta modeli, Kıta Avrupası modeli, kurumsal refah rejimleri, Bismark ülkeleri modeli, Alman modeli ve daha yakın zamanlarda ise Hristiyan Demokratik rejimler gibi farklı isimlerle ifade edilmektedir.

Esping Andersen üç farklı muhafazakâr yaklaşım geliştirmiştir. Birincisinde koruyucu ve müşteri-temelli feodal toplumlar, müşterek bir dünyaya geçiş yapmışlardır. Böylece

geleneksel olarak mal sahibini temel alan toplumsal yardımların artışı, her ne kadar güncellenen devlet görüntüsü de olsa modern dünyaya üstün gelir. İkincisi sosyal kurumlarca sağlanan refah (korporatist refah) ki bu tür bir refah kiliseyle yapılır ve kiliseye bağlı bir sadakat ödülü olarak yapılan koruma ve yardımlara karşılık gelir. Sonuncusu da devletçi muhafazakâr anlayıştır. Bu yaklaşım; bireyci veya toplumun tümüne koruma sağlayan politikalardan ziyade, devletin pederşahi bir otoriteye sahip olduğu, toplumun uyacağı kural ve zorunlulukları belirttiği bir anlayıştır. (Esping Andersen, 1990: 38-42).

Muhafazakâr korporatist refah rejiminde piyasa verimliliğinden çok, geçmişten devam eden sosyal düzeni muhafaza etmek esastır. Bu rejimde sosyal haklar geniştir ve özel refah düzenlemelerinin yalnızca marjinal bir rolü söz konusudur. Bir yandan piyasanın önceliğini reddeden bir yandan da devlet yardımı prensibi üzerine vurgu yapılmaktadır. Sosyal refahın merkezi olarak ailenin önceliğini esas alınmaktadır. Bu modeli benimseyen devletler, sosyal sorunları sosyal güvenlik yoluyla giderme yöntemini benimsemişlerdir. Ancak, sosyal güvenlik hakkı da çalışma ve gelir düzeyiyle ilgilidir. Devlet, çeşitli nedenlerle gelir kaybına uğrayan bireylere, çözüm olarak yeni istihdam olanakları sunma yerine, çözümü tazmin ve telafi edici politikalarda aramaktadır. Dolayısıyla devlet, bireyleri iş piyasasına girmesi ve orada kalmaya teşvik edecekken, iş piyasasından çıkışa ve hatta piyasaya girmemeye teşvik etmektedir (Arın ,1996 : 63-64).

Geçmişten devam eden sosyal düzenin muhafazasında Kilise ile yakınlık, onların aileye ve cinsiyete karşı muhafazakar tutumlarını belirleme yanında, sosyal politikaya olan bakış açılarında da belirleyici olmaktadır. Bundan dolayı, muhafazakarlar için aile en önemli ve temel kurumdur. Ekmeği kazanan erkek çok büyük değer yüklenmektedir. Evli kadınların iş piyasasına katılımı teşvik görmemektedir. Aile yanında, istihdamla bağlantılı sosyal sigorta da insanları korur. Bu ülkelerde, aynı zamanda güçlü bir istihdam garantisi de söz konusudur. Ancak sosyal sigorta, kadınlara ve düzensiz iş kariyeri olan işçilere yetersiz güvenlik sağladığı için eleştirilmektedir. (Özdemir,2007:139).

Muhafazakar görüş sahiplerinin refah devletine bakışının çok da olumlu olmadığı bilinmektedir. Bunun başlıca nedeni refah devletinin, toplumu bir arada tutan ve

değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında başat bir rol oynayan ailenin bozulmasına yol açması, diğer taraftan kilisenin, gönüllü kuruluşların ve yerel yönetimlerin gerilemesine neden olmasıdır. Bu görüşe göre, refah devletinin büyümesi ile aile yapısının parçalanması arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Aile ve diğer sosyal politika sağlayıcı kurumlar yerine, devletin sosyal refah hizmetlerini sunmaya başlaması ile birlikte, insanlar, bu tür devlet olanaklarını bir hak olarak görmeye başlamış ve bunları devletten beklemeye başlamıştır. Gereksinim sahiplerine aynı ve nakdi olarak sağlanan bu tür refah devleti olanaklarının genişlemesi, eşlerin birbirlerinden boşanmalarına, bazı babaların eş ve çocuklarına olan sorumluluklarını yerine getirmemelerine, yalnız yaşayan ebeveynlerin sayısının artmasına, nikahsız doğan çocukların ve genç yaşta hamile kalan kızların sayılarının sürekli büyümesine vb. yol açmıştır (Özdemir,2007: 139).

3.6.2.3. Sosyal Demokrat Refah Devleti

Sosyal demokrat refah rejimleri, evrensel refah rejimleri, İskandinav modeli ya da modern refah rejimleri olarak da adlandırılmaktadır. Bu rejim türünün önde gelen ülkesi İsveç'tir. Bu nedenle İsveç Modeli adıyla anıldığı da olmaktadır. Diğer ülkeler ise Norveç, Danimarka, Hollanda ve Finlandiya'dır (Özdemir,2007: 140).

Sosyal demokrat refah rejimlerinde evrensellik, dayanışma ve sınıflar arası eşitlik ön plandadır. Orta sınıf ve çalışan sınıf için yüksek düzeyde yarar sağlamak ön plandadır. Bireylerin ihtiyaçlarının yüksek düzeyde karşılanmasıyla eşitliğin sağlanacağı hedeflenmektedir (Bilen, 2002: 122 ; Özdemir, 2007:141). Sosyal demokrat refah devleti tipinde tam istihdam, her vatandaşa iş sağlamak için öncelikli hedeflerdendir. Dolayısıyla devlet uygulamalarının odağı iş piyasalarıdır. İş piyasalarında kadınların işgücüne katılımları yüksektir. Bireyler kendi gelirlerine güvenirlere, devletin sağladığı refah programlarına daha az bağımlı olurlar.

Sosyal demokrat refah rejiminde yüksek vergi oranları söz konusudur. Bu rejimde, güçlü sendikalar, düşük vasıflı işçilerin dahi görece yüksek ücretler almaları, dolayısıyla gelir dağılımının daha adil bir şekilde gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır. İşsizlik, yaşlılık ve refah önlemleri gerektiren diğer durumlarda, cömert bir sosyal refah devleti anlayışı ile hareket edilmektedir (Marangoz,2001: 101-102). Devletin yoğun sosyal

haklar sağladığı ve evrensellik ilkesini esas aldığı için özel refah düzenlemeleri marjinal bir düzeyde oluğu toplum modeli öngörmektedir. Devletin sosyal hakları sağlamada gelir, meslek, sınıf gibi farklılıklara bakmaksızın sosyal yardım ve hizmetleri herkese yönelik bir hak olarak değerlendirmektedir. Toplumun gelişmesiyle beraber insanların daha fazla yardıma ihtiyaç duyacağından, bireylerin ihtiyacının karşılanması kolektif bir sorumluluktur. (Özdemir,2007: 69). Bu düşünce toplumdaki sosyal risklerin büyümesini engellediği gibi toplumsal dayanışmayı da mümkün kılmaktadır.

İskandinav refah modeli, devlete verdiği önem ile uluslararası alanda eşsizdir. Devlet sosyal riskleri önleyici tedbirlerin alınmasında yapılan yatırımlar ve yaşlılardan daha çok gençler için sosyal politika uygulamalarına önem verilmektedir. Ailelerin güçlendirilmesini ve bireylerin daha fazla bağımsız olmalarını amaçlamaktadır. Aynı zamanda, vatandaşların refah gereksinimlerini, mümkün olduğunca piyasadan bağımsız kılmaya (dekomüdfite etmeye) çalışmaktadır (Özdemir,2007:141).Çünkü bireyin piyasadan bağımsız bir şekilde yaşama yeteneğini ve gücünü kuvvetlendirilmesi gerekir. Aksi takdirde bireylerin seçimleri piyasa telakkileri tarafından yönetilmiş olur.

Esping- Andersen'in refah rejimleri sınıflandırması dışında farklı sınıflandırmalarda mevcuttur. Bu sınıflandırmalar, Andersen'in refah sınıflandırmasını bütünlemek veya farklı açılardan yeniden sınıflandırma çalışmalarıdır. Bu sınıflandırmalarda öne çıkan Güney Avrupa Refah Devleti (Tam Oluşmamış Refah Devleti) dir. İspanya, Yunanistan, Portekiz'i içerisine alan, tarım kesiminin ağırlıklı olduğu, tam istihdamın çok yetersiz olduğu, özellikle kadınların işgücün katılımının düşük olduğu bu ülkelerde kısmi sosyal güvenlik sistemleri bulunur. "Bazı bölgesel kalkınma programları çerçevesi dışında, bazı grupları bazı riskler için bile kapsayan sosyal programlar yoktur"(Arın,1996: 65). Bu refah devleti tipinde de bazı gruplar bazı koşullarla kapsamaktadır. Bu ülkelerin vatandaşlarına kapsamlı, kurumsallaşmış, kişiselleşmiş ve formel kurallara bağlanmış sosyal vatandaşlık hakları sağlanmamaktadır.

Diğer önemli sınıflandırma ise Asya Refah rejimidir. Özellikle Japonya'nın ekonomi politikaları ve istihdama dayalı refahı, farklı isimlerle (Japonya- Konfüçyen Refah Modeli) gündeme gelmiştir. Asya kaplanları olarak adlandırılan Asya ülkelerinin(Endonezya, Malezya, Kore vb.) ekonomik performansları inceleme içerisine alındığında

Asya refah rejimi olarak isimlendirilmiştir. Doğu Avrupa rejimleri, Radikal refah rejimleri vb. pek çok sınıflandırmalar mevcuttur (Özdemir,2007: 150-154).

Tablo 5 : Refah Devletlerinin Sınıflandırılması: Değişik Çalışmalar

Yazar	Sınıflandırma
Gosta Esping-Andersen	Liberal: Devletin refah uygulamaları kısıtlıdır. Gönüllü kuruluşların katkılarına önem verilir. Korporatist: Sosyal sigorta hakları temelinde kurulmuştur. Piyasada kazanılan gelir üzerinden ödenen primler sistemi. Sosyal Demokrat: yararlar evrenseldir ve vatandaşlığa bağlıdır. Bu sistemin finansmanı vergilerle yapılır.
Titmuss, Furniss ve Tilton	(1) “Kalıntı refah devleti” veya “Pozitif Devlet” (2) “Çalışma Hayatı Performansı Modeli” veya “Sosyal Sigorta Devleti” (3) “Kurumsal Yeniden Bölüşümcü Devlet” veya “Sosyal Refah Devleti”
S. Leibfried	Modern (İskandinav), Kurumsal (Bismarkçı), Kalıntı (Anglo-Amerikan), Tam Oluşmamış (Güney Amerika ve Latin Havzası) Kapsam açısından da; (1) parçalanmış, (2) kısmi, (3) bölünmüş, (4) kapsamlı

Kaynak: (Dane, 2008: 25)

Ülkemiz, Esping-Andersen’in refah devleti sınıflandırmasına göre bazı Güney Avrupa ülkelerine benzer bir şekilde cemaatçi-muhafazakar(korporatist) refah devleti modelinin tipik bir örneğidir. Toplumumuzda aile, akrabalık, komşuluk, hemşerilik gibi geleneksel dayanışma bağlarının kuvvetli olması, İslam dinin emrettiği zekat, fitır, sadaka vb. uygulamalar, sosyal yardımlaşmanın halk arasında canlı tutulması, güçlü vakıf geleneğinin günümüzde yeniden güçlenerek gelişmesi ülkemizi güçlü kılan unsurlardır. Ülkemizde sosyal yardımlaşma ve dayanışma yalnızca geleneksel yapılarla değil aynı zamanda hukuksal ve kurumsal yapıyla da sağlanmaktadır. Devletin sosyal riskleri azaltacak ve toplumun farklı kesimlerini içine alan sosyal hakları bütünüyle uygulamaya yönelik tedbirler ve teşkilat kurması gün geçtikçe kuvvetlenmektedir.

Sosyal risklerin azaltılmasında ortaya çıkan pek çok refah devleti modeli olsa da öne çıkan iki temel kıstastan söz edilebilir. Bunlar sosyal riskler ve sosyal gruplardır. Sosyal risk alanının ve sosyal grupların genişliği, refah devletinin genişliği ile doğru orantılıdır.

Refah devletinin en önemli amacı sosyal risk alanını minimize etmeye çalışmaktır. Sosyal risklerin mümkün mertebe minimize edilmesi ancak sosyal grupların arasındaki eşitliğin farklı durumlara göre sağlanmasıyla mümkündür. Sosyal riskleri toplumda belirli grupların sırtına yüklenmesi hiçbir zaman çözüm olmayacaktır. Sosyal riskler tümüyle ortadan kaldırılamayacağına göre en önemli hedef sosyal riskler ortaya çıkmadan önleyici tedbirlerin alınmasıdır. Beck'in ifade ettiği kaçınılmaz olarak yaşayacağımız risklerin büyük çoğunluğunu hemen hemen tüm gruplar içerisine dağıtmaktır. Sosyal grupların içerisine risklerin nasıl dağıtılacağı sorunu ancak devletlerin bütün kurumlarıyla ele alacağı ve tarihsel birikiminin katkılarıyla üreteceği çözüm metotlarıyla ulaşılabilir.

3.7. Refah Devletinin Krizi Ve Sosyal Güvenlik

Refah devleti, kriz dönemine kadar ortaya koyduğu uygulamalar ile belirli alanlarda başarı elde etmiştir. Refah devleti yoksullukla mücadele ve azaltılmasında, toplumun farklı kesimleri arasında sosyal imkanlardan eşit biçimde yararlanamayan gruplar için almış olduğu önlemler ve eşitlikçi yaklaşımları olmuştur. Eğitimi mesleki eğitim ve sağlık hizmetleriyle hem toplum bireyleri için fırsat eşitliği sağlamış aynı zamanda insan kaynağının kalitesini yükselterek işgücünün verimliliğini artırmıştır. Sosyal güvenlik sistemi başta olmak üzere asgari bir geçim standardını güvence altına alarak daha güvenli bir toplumun yaratılmasına katkıda bulunmuştur (Koray,2012).

Refah devleti, bireysel anlamda ayni ve nakit yardımlarla beraber, bireylerin gelirlerinin yaşam süresi içinde yeniden dağıtımında, gelir riskinin düşürülmesinde, sosyal hizmetlerin (özellikle beşeri sermaye yatırıma ilişkin olanlar) artırılmasında, yoksullukla mücadelede ve bazı ülkelerde bireylerin kullanılabilir gelirinin yaşam sürecinde eşitlenmesinde (bireyler arasında servetin ve bazı sosyal hizmetlerin dağılımı) başarılı olduğu görülmektedir (Lindbeck, 1999: 72).

Refah devleti, aile ve piyasa ile beraber sosyal riskleri kontrol eden üç kaynaktan biridir. Refah devletinde 20. yüzyıla kadar sosyal riskler toplumsal olarak değerlendirilmiyordu. Risklerin toplumsal olarak ele alınması ve nasıl paylaşılacağı sorunu aynı zamanda refah rejimini tanımlamaktadır (Esping- Andersen, 2006: 33). Risklerin toplumsal gruplar arasında ve geleceği içine alan belirsizliği ortadan kaldırma

düşüncesi ile birlikte nasıl paylaşılacağı sorunu aynı zamanda refah devleti krizini anlamada oldukça önemlidir. Toplumsal risklerin değişen dağılımı ve yoğunluğunun teşhisi ve risklerin devlet, piyasa ve aile arasında nasıl dağıtıldığının geniş çaplı araştırılması refah devleti krizini anlamamıza yardımcı olacaktır (Esping-Andersen, 2006: 34,64). Refah devleti krizinde ihtiyaçlar ve risk arasındaki ayrışmanın arttığı görülmektedir.

Refah devletinin bir kriz içerisinde olduğuna yönelik saptamalar üç başlık altında ele alınabilir. (1) Refah devletinin çalışma, tasarruf ve yatırım dürtülerini zedelediğini ileri süren piyasa koşullarından sapma görüşü. (2) Yaşlanan nüfusun uzun vadede olumsuz etkiler doğuracağını ileri süren görüş. (3) Yeni küresel ekonomik düzenin müsrif devleti ve rekabetçi olmayan ekonomileri cezalandırdığı görüş (Esping-Andersen, 2006 : 56). Bu kriz süreci temelde kapitalist gelişimin sonucudur. Bu süreçte Fordizm ve Keynesyenizmin artık kapitalist sınıfın gereksinimlerine yanıt veremediği ve yerlerini esnek üretim ve neo-liberalizme bıraktıkları görülmektedir (Dane,2008:31).

Refah devletinin neye hizmet ettiğinin tam net olmaması ve belirsizliği besleyen en önemli etken, refah devletinin gelecekte nasıl bir toplum tasavvur ettiğidir. Refah devletini sarsan temel kuşkulardan biride eşitliğin hala geleceği olan bir değer olup olmadığı sorunudur (Rosanvallon,2004: 32-33). Refah devletinde yaşanan bu sorunlar devletlerin politikalarında önemli değişimlere neden olmuştur. Amerika'da Reaganizm ve İngiltere'de Thatcherizm politikaları genelde özelleştirme üzerine odaklanmıştır. Birçok kurum devletin üzerine yük getirdiği gerekçesiyle özelleştirilmiştir. Sosyal güvenlik sistemi de bu değişimlerden fazlasıyla etkilenmiş ve sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerinde de özelleştirilmeye gidilmesi ihtiyacı hissedilmiştir. Son yıllarda fizyolojik risklerin dışında soysa-ekonomik risk ve tehlikelere karşı bireylerin kendi sosyal güvencelerini sağlamaları savunulmaktadır (Çelik, 2002 : 316)

Refah politikalarının etkinliği çerçevesinde birçok refah programı hedeflerine yeterince ulaşamamıştır. Birçok refah devletinin izlediği çok yönlü sosyal politikalar, yoksulluğu azaltmadığı, ücret eşitsizliklerinin düzeltilmediği (Amerika ve İngiltere başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde kutuplaşmıştır), işgücüne katılımın oranı arttırılmasına rağmen işsizlik günümüze doğru artmıştır. (Özdemir,2007: 308) Refah kuramları

toplumun genel olarak refahını ve toplumda eşitliği artırmak yerine fakirler ve zenginler aleyhine orta sınıfı kayıran sonuçlar yaratmaktadır (Erdoğan ,1993 :280).

Refah devleti, sosyal refahı gerçekleştirmekten ziyade bir dizi yerleşik çıkarın büyümesini hızlandırmıştır. Refah devletinde demokrasi, başka toplumsal kesimler aleyhine olacak şekilde devletten kayırma talep eden çeşitli çıkar gruplarının mücadelesi sekline dönüşmüştür. Refah devleti etkinlikten uzak bir biçimde işlemektedir. Refah devletlerinde refah hizmeti için ayrılan kaynaklar önemli ölçüde boşa gitmekte ve bunun yükünü vatandaşların üzerine bırakılmaktadır (Erdoğan,1993 :280). Özellikle sosyal harcamalara ayrılan fonlar, bu amaç dışında ekonomide üretken yatırımlarda kullanılmasının ya da azalan vergiler yoluyla özel sektör yatırımlarının artırılmasının, toplumsal faydayı daha çok artıracığı ileri sürülmektedir (Özdemir,2007: 308).

Refah toplumunun krizi noktasında bizim temas etmek istediğimiz esas nokta bu krizin sosyal riskler boyutundaki etkileridir. Çünkü refah devletlerinin gelişim sürecinde ve altın çağında farklı ülkelerde farklı refah politikaları uygulanmasına rağmen kriz döneminde ortaya çıkan sosyal riskler birçok ülkede benzeşme eğilimi göstermiştir. Küreselleşmenin etkisi ile sosyal risklerin küreselleşmesi külfetin küreselleşmesine dönüşmüştür (Rosanvallon,2004: 173-175). “Refah devletinin kriz içinde olmasının en önemli iki sebebi: Sağlık harcamaları ve sosyal harcamalar gelirlerden çok daha hızlı bir biçimde artmasıdır” (Rosanvallon, 2004: 9). Sosyal harcamaların artış nedenleri (Bireyselleşme, ailevi değerlerin zayıflaması, yaşlılık, geleneksel dayanışmanın zayıflaması, kültürel ve dini yardımlaşmanın zayıflaması vb.) çözümlenmediği müddetçe refah devleti krizinin istenilen seviye çekilmesi mümkün olmayacaktır. Bu noktadan hareketle refah devletine yöneltilen eleştirileri ağırlıklı olarak sosyal riskler boyutunda ele alınarak değerlendirmelerin yapılması önem arz etmektedir.

3.7.1. Sosyal Kamu Harcamalarının Daraltılması ve Sosyal Güvenlik

Refah toplumlarındaki krizin farklı boyutlarda sebepleri vardır. Keynezyen ekonomik politikaların başarısızlığı ve ekonomik anlayışın değişimi, finansal krizin baş göstermesi, genel ve sosyal kamu harcamalarının artması, vergilerin düşmesi ve devlet gelirlerinin azalması, refah hizmetlerine olan talebin artması, iş piyasalarının yapısal değişimi, sosyal yapının değişmesinden kaynaklanan sorunlar (geleneksel aile yapısının

bozulması boşanmaların ve tek ebeveynli ailelerin artışı, nüfusun yaşlanması) refah krizinin ana temasıdır (Özdemir,2007: 253-306).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından altın çağını yaşayan refah devleti 1973' deki petrol krizlerinin ardından, ülkelerin gelir vergisinin yüksek oranlı olması, temel mallara sübvansiyon uygulanması ve refah harcamalarının hükümetlerin genel politikaları olarak devam etmesi ekonomik ve toplumsal dengelerin değişmesine neden olmuştur. Bu dönemde enflasyon, yoksulluk ve işsizlik sorunları artmıştır. Bu tür sorunların artış göstermesi ülkelerin uluslararası ekonomik bağımlılık ihtiyacı ile yakından alakalıdır. Çünkü sosyal güvenlik, vergi sistemleri, işsizlik sigortası, tam istihdamı sağlamak için yapılan mali yardımlar ve diğer kamusal politikalar uluslararası ekonomik bağımlılık ile doğrudan ilgili uygulamalardır. Bu uygulamaların sonucunda kamu ekonomisi genişlemiş ve kamu harcamalarında ciddi artışlar yaşanmıştır.

1980'lerden sonraki süreçte refah devleti politikalarında da bir değişim gözlemlenmiştir. Ekonomik büyümenin sürdürülmesi ve işsizliğin azaltılması ve çalışma şartlarının ve sosyal hakların daha esnek hale getirilmesi sık sık gündeme gelmekte ve bu politikalar krizi aşmak için başvurulmaktadır. ILO aracılığıyla gelişmiş sosyal standartları dünyada artırmanın öncülüğünü yapan gelişmiş ülkeler ekonomik kriz ile bu alanda olumsuz gelişmelerle karşı karşıya kalmışlardır (Çelik, 2002: 310). Bu dönemde kamu harcamaları, özelde ise sosyal harcamalar sorgulanmaya başlamıştır. Örneğin İngiltere'de işsizlik ödemeleri, eğitim ve sağlık harcamaları düşürülmüştür (Dane,2008: 30). "Asgari ücret şartı kaldırılmış, haftalık azami çalışma şartları serbest bırakılmış, işçilerin üçte biri geceleri, hemen hemen yarısı hafta sonları çalışır hale gelmiştir" (Koçdemir, 1998: 68). Mesleklerde sendikasılaşma eğilimi artarken on binlerce kadrolu işçi part-time çalışmaya başlamıştır. İstihdam alanları giderek part-time olmaya başlamıştır (Koçdemir, 1998: 69).

İngiltere'de alınan radikal kararların etkisiyle sosyal harcamalar artmamıştır. Fakat diğer refah ülkelerinde sosyal harcamalar artmıştır. Sosyal harcamalar dışındaki yatırımlar daha düşük oranlarda artmış ve ekonomik büyümedeki yavaşlama ile sosyal harcamalardaki artış dikkati çekmiştir. Hükümet harcamalarında sosyal harcamaların oranı bütçe üzerinde bir baskı oluşturmuştur. Özellikle vergi sapmalarının neden olduğu finansman güçlüklerinin ortaya çıkması, hükümetlerin reform arayışlarına ve yeni

tedbirler almalarına sebep olmuştur. İngiltere hariç bütün OECD ülkelerinde 1970'lerin sonlarında sosyal harcamalar, kamu harcamaları içindeki payı %50'yi aşmıştır. 1973'ten sonra hükümetler bu olumsuz gidişi durdurmak istemelerine rağmen bu süreç 1980'lere kadar devam etmiştir. 1981'den sonra diğer Avrupa ülkelerine oranla Hollanda, Danimarka, İsveç ve Batı Almanya'da sosyal harcamalar GSYİH'nin 1/3'ü oranında artış göstermiştir (Gough,2012).

Gelişmiş ülkelerin sosyal harcamalar konusunda ayırmış oldukları pay gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere nazaran oldukça yüksektir. Gelişmiş ülkelerin bu konudaki hassasiyetlerinin altında yatan temel neden 1929 yılındaki büyük ekonomik buhran. Liberal düzenin başarısızlığı olarak algılandığı ve devlet müdahalesinin zorunlu olduğu düşüncesinin bir sonucudur (Akçacı, Kocağ, 2012:1402). 1929 yılından günümüze istisnasız her ekonomik krizde sosyal harcamalar ilk etapta kısılan harcamalardır. Aşağıdaki tabloda OECD tarafından hazırlanan çalışmada OECD ülkeleri, AB'den 21 ülkenin ve Türkiye için kamu sosyal harcamalarının GSMH içindeki payları karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 6: Kamu Sosyal Harcamaları (%)

Yıllar	OECD-34	AB-21	Türkiye
1980	15,6	18,6	3,2
1981	16,2	19,5	3,3
1982	16,7	19,9	3,6
1983	17	20,3	3,9
1984	16,7	19,9	3,4
1985	17,3	20,7	3,1
1986	17,3	20,7	3,3
1987	17,4	20,8	3,4
1988	17,4	20,5	4
1989	17,3	20,2	4,7
1990	17,6	20,5	5,7
1991	18,5	21,4	6,1
1992	19,4	22,5	6,3
1993	19,9	23,3	6,2
1994	19,7	23	5,9
1995	19,4	22,7	5,6
1996	19,5	22,8	7,2
1997	19,2	22,2	8
1998	19,2	22	8,3
1999	19,2	22	9,8
2000	18,9	21,6	9,8

Tablo 6'nın devamı

2001	19,2	21,9	9,8
2002	19,7	22,4	9,8
2003	20,1	22,9	9,8
2004	19,9	22,8	9,9
2005	19,8	22,7	9,9
2006	19,5	22,4	10
2007	19,2	22	10,5
2008	20,2	22,8	10,8
2009	22,5	25,3	13,2
2010	22,2	25,2	12,9

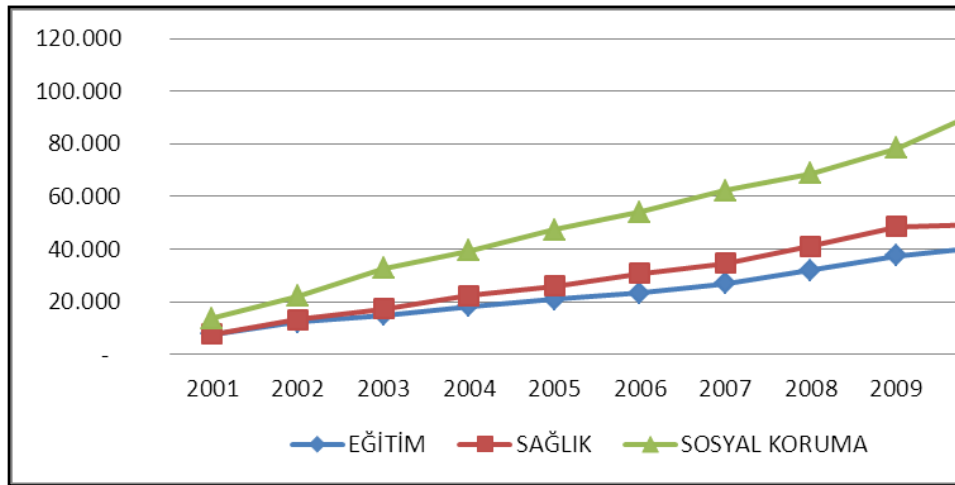
Kaynak: (Akçacı, Kocağ, 2012:1402).

Not: 2008 yılından itibaren 2012 yılına kadar olan rakamlar DPT verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloya göre kamu sosyal harcamaları 1980 yılından itibaren sürekli artmıştır. Fakat kriz dönemlerinde kamu harcamaları içerisinde sosyal harcamalar azalmıştır. Tabloda 1994-1995, 2009 yıllarına baktığımızda tüm dünyada sosyal harcamaların azaldığı görülmektedir. Fakat genel itibariyle OECD ve AB'de kamu sosyal harcamaların GSMH payı belirli bir aralıkta istikrarlı artmıştır. Ülkemizde ise, 2008 yılından sonra büyük bir sıçrama olmuştur. Ekonomik gelişmelerin ve siyasi istikrarın kamu sosyal harcamaların artışında en büyük etken olduğu gözükmektedir.

Kamu sosyal harcamalarını eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamaları olarak ayırmak mümkündür. Ülkemizde Kamu sosyal harcamalarında eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarının miktarları aşağıdaki gibidir.

Grafik 1: Kamu Kesimi Sosyal Harcamalar (Milyon TL)

Kaynak: (Akçacı, Kocağ, 2012:1396).

Grafikte görüldüğü gibi 2001 yılında itibaren sosyal harcamalarda sürekli artma eğilimi olmuştur. Grafikte dikkat çeken nokta sosyal koruma harcamalarının eğitim ve sağlık harcamalarına nispeten daha yüksek oranda seyretmesidir. Sosyal koruma harcamalarının yüksek seyretmesinin sosyolojik anlamda temel iki nedeni vardır. Beck'in ifade ettiği gibi daha hesaplanmayan, göz önünde olmayan risklerin günümüzde fazlaca açığa çıkmasıdır. İkincisi sosyal alanda ihmal edilen sosyal risk gruplarına yönelik politikaların belirgin olarak Türkiye gündemine 2001 yılından sonra girmiş olmasıdır.

Tablo 7: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı SHÇEK, SYDGM ve ÖZİDA'nın "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım" Harcamaları, bin TL

	2006 Gerçekleşen	2007 Gerçekleşen	2008 Gerçekleşen	2009 Gerçekleşen	2010 Gerçekleşen	2011 Gerçekleşen
ÖZİDA	2.456	3.321	2.875	3.423	3.586	7.224
SYDGM	1.843	2.499	2.612	4.237	249.664	161.797
SHÇEK	426.912	603.200	1.056.174	1.783.688	2.516.762	3.424.709
Toplam ÖZİDA.SYDGM.SHÇEK	431.211	609.020	1.061.661	1.791.348	2.770.012	3.593.730

Kaynak: (YENTÜRK, 2012: 19) Uyarlanmıştır.

Kamu kesimi sosyal harcamaları ülkemizde sürekli artış göstermektedir. Genel artışın içerisinde sosyal riskleri önlemede ve azaltmada etkili Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının üç kuruma yönelik ödemeleri yukarıdaki tabloda verilmiştir. Aile ve Sosyal politika Bakanlığının, üç kuruma olan ödeneklerindeki yüksek artış, sosyal koruma harcamalarındaki büyük artışı göstermektedir. Grafikte son üç yıl içindeki artışların fazla olması Türkiye’de refah devleti anlayışındaki gelişmenin küçük göstergesi olabileceği gibi, kamu sosyal harcamalarının fazlalığı ekonomik anlamda büyük yük veya sosyal refaha olan taleplerin artması – belirli oranlarda istismar edilmesi- anlamına da gelmektedir.

Yukarıdaki grafik ve tabloda da görüldüğü gibi ülkemizde kamu sosyal harcamaları artmaktadır ve bu artış gelecekte de devam edeceğini söylemek yanlış olmaz. Buna rağmen sosyal politika alanında ciddi adımlar atılmazsa Türkiye ile Avrupa refah devletleri arasındaki mesafenin kapatılması mümkün görünmemektedir. “Türkiye’de az

gelişmiş refah rejimi içinde kamu harcamalarının sosyal içermeyi kuvvetlendirecek bir şekilde arttırılmasından fayda görecektir. Bu gruplar karşımıza güçlü aktörler olarak çıkmamaktadır” (Buğra, Adar, 2007: 36). Diğer bir ifade ile refah karmasında devlet dışındaki sektörlerin aktif olarak toplum sahnesinde yer almaları gerekir.

3.7.2. Refah Hizmetlerine Olan Talebin Artması

İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin durumunu elen bir yazıda Prof. Cassidy, büyük bir öngörü ile “sosyal hizmetleri bir lüks, refahı armut piş ağzıma düş kabilinden hazır hale getiren bir lokma, arzu edilmekle beraber, pahalı bir sadaka, yahut teşkilatlanmış işçi kütesinin karşı konulmaz politik talebi olmak yerine topyekün bir milletin seferberliğinin zaruri bir elemanı saymak lazımdır” demiştir. İngiltere, harp içinde sosyal güvenlik sistemlerinde her hangi bir daraltmaya gitmemiştir (Richardson, 1970: 7-8).Bentham'a göre sosyal yardımlar sadece çalışmayacak kimselere verilmeli ve bu yardımların verilme tarzı öyle ayarlanmalı ki, kimse aylaklığa ve yardım alarak yaşamaya yeğlemesin. Sosyal yardımlar aylaklığa özendirilmemeli ve bireyin kamusal yardımları alması daha az tercih edilebilir hale gelmelidir (Yılmaz,2012: 1130). Fakat aradan geçen zaman içerisinde birçok ülke refah harcamalarında çeşitli sebeplerden dolayı kısıntıya gitmek zorunda kalmıştır. Bu sebeplerden en farklı olanı ise çalışmadan refah talebinde bulunulmasıdır.

“Eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, tam istihdam, gelir dağılımı gibi sosyal politika ve sosyal refah hizmetleri geliştikçe, refah devletinin kurumsallaşan bu hizmetleri, vatandaşlar tarafından “bir refah hakkı” olarak görülmeye başlanmakta, vatandaşların devletten beklentileri sürekli artmaktadır” (Özdemir, 2005: 161).

Çünkü sosyal haklar aynı zamanda beklenti haklarıdır. Bireylerin belirsizliğe ve risklere karşı devletin kolektif garanti altına alması aynı zamanda devletin tarafsızlık ilkesi çerçevesinde ve devlet merkezli bir dayanışma anlayışı (Yılmaz, 2012: 103) refah hizmetlerine olan talebin artmasının temel nedenidir.

Bu durumun doğal sonucu olarak ekonomik ve sosyal hakların kötüye kullanılmasının yolu açılmış olur. Baba devlet anlayışı çerçevesinde siyasal rekabet sürecinin işlediği dönemlerde “refah hakkı” olarak görülen haklar hak etmeyen kişilerce kullanılabilir (Aktan, 1995: 75-76).

“Sosyal yardım alanların daha fazlası için sürekli yarışta bulunmaları ve gerekmediği halde sosyal harcama talep etmeleri yardımların ekonomik etkinliğini azaltmaktadır. Kayıt dışı ekonomide işçiler, işsizlik yardımları aldıklarında, diğerleri de evlerini boyamak, yazlıklarını tamir etmek, hasta yakınlarına yardım veya bir tatil için desteklenmelerini isteyebilmektedirler” (Linbeck, 2004: 160).

Modern çağın birçok ekonomik, sosyal ve politik sorunların kaynağı doğrudan refah devletinin devam eden bünyesine bağlanmıştır. Yeni sol (üçüncü yol) refah devletinin temel amacı tam istihdamı sağlamada başarılı olmadığı ve eşit bir toplum oluşturamadığı, devletin sosyal gelişmelerdeki rolünün arttırılması gerektiği kanaati hakimdir. Yeni sağ anlayışta ise devletçi yapı özel yatırımı istenilen ölçülerde yerine getir(e)memiş ve cömert işsizlik yardımları nedeniyle insanların çalışmasının teşvik edilmesini azaltmıştır. Diğer yandan bürokrasi ve baskı gruplarının toplumun çıkarları yerine sadece kendi çıkarlarını düşündükleri ve bundan dolayı toplumun genel refahını düşürmüştür (Özdemir,2007: 307).

Bu eleştirileri su şekilde toplamak mümkündür.Cömert refah olanakların uygulama sürecinde aile yapısında meydana gelen değişimler yeni riskleri ortaya çıkarmış ve aile koruyucu kurum olma özelliğinden uzaklaşmıştır. Aile yapısının farklılaşması ve bozulması, boşanmaların artması, iki çalışanlı zengin aile ve tek ebeveynli aile yapısının artmasına neden olmuştur(Özdemir, 2007: 308).

“Ortalama bir insan için tek başına çocuk büyütme bir eşle birlikte çocuk büyütme daha zor değilse ve böyle bir durumda sosyal güvenlik sistemi ödemeyi diğer eşin olup olmadığı kontrol etmeden gerçekleştiriyorsa ve bu yüzden alınan yardımda ahlaki bir sorun görülüyorsa,sosyal güvenlik sistemi toplumsal çözülme için hareket eden bir araç haline gelir”(Dilnot, 2012).

Refah devleti uygulamaları çerçevesinde, insanlarda iki önemli duygu değişmeye başlamıştır. Çalışma isteği ve tasarruf. Refah devletinde sosyal güvenlik sisteminin çok yaygın ve kapsamlı olması, bireylerin mevcut ve geleceğe ilişkin korkularını azaltmaktadır. “Yoksulların, kimsesizlerin, çocukların, yaşlıların ve işsizlerin, sosyal güvenlik şemsiyesi altında olması kişileri daha fazla çalışma yerine boşta kalmayı yeğlemelerine neden olmaktadır” (Gökbunar, Kovancılar, 1998:259).

Refah devleti uygulamaları bünyesinde bireyin sosyal güvenlik koruması altında fazla çalışma yerine boşa kalmayı tercih etmesi, (özellikle işsizlik sigortası) bireyin keyfi işsizliği yaygınlaştırmasına neden olmaktadır. Aylaklığı tercih eden bireyler gelecek için tasarruf yapması söz konusu olmayabilir. Böylelikle refah devleti bir yandan beleşçiliği teşvik ederken diğer taraftan bireysel sorumluluk duygusunu azaltarak onun yerine bir bağımlılık kültürü oluşturmaktadır (Erdoğan,1993 :280 ; Aktan, 1995: 75-76).Bağımlılık kültürünün ahlaki yansımaları sonucunda bireyler kişisel çıkarları doğrultusunda hareket ederek , sosyal haklarını kötüye kullanmaya başlamaktadır.

Refah devletleri, risk paylaşımını mümkün olduğu ve nüfusun büyük bir çoğunluğunun devamlı işlerde çalıştığı bir topluma göre biçimlendirmişti. Devletin artan toplumsal sorumlulukları yerine getirme çabası, bireyler üzerinde oluşturduğu tasarruf yerine aşırı tüketim düşüncesi ve cömert refah yardımlarının bireylerde yüksek oranda bağımlılık oluşturduğundan Hollanda hükümeti, vatandaşların malul sayılabilmesi için gerekli olan hak sahibi olma koşullarını zorlaştırmakta, yararları düşürmekte ve çocuğu beş yaşına ulaşmış olan bekâr annelerin iş piyasasında aktif hale gelmesini şart koşmaktadır (Özdemir,2007: 308).

Çalışma isteğinin bir toplumda zayıflaması, ülke ekonomisi ne kadar güçlü olursa olsun belirli bir süre sonra gerilemeye ve başka devletlere bağımlı olmasına yol açar. Risk kavramının içeriğinde yer alan geleceği garanti altına alma veya doğu toplumları için rızkın teminat altına alma düşüncesi çalışmayı teşvik etmiştir. Çalışma aynı zamanda tasarruf düşüncesini beslemektedir. Geleceğin korkularından ve belirsizliğinden ancak çalışma ve tasarruf ile rahatlık sağlanabilir.

3.7.3. Toplumsal Yapıdaki Değişim

Refah devletinin üç sac ayağından biri olan aile yapısındaki değişim refah devletinin krizini derinleştirmektedir. Boşanmaların artması, tek ebeveynli ailelerin çoğalması, 18 yaş altı anne sayısının artması, evlilik dışı çocukların sayısındaki artış, birlikte yaşam, ikinci aileler, cinsel tercihlerin farklılaşması ve bunlara bağlı olarak çocukların ve yaşlıların bakımı ve geleneksel ailede yerine getirilen birçok hizmetler devletin sorumluluğunun girmesi refah devleti krizini derinleşmiştir (Özdemir,2007: 292-293).Aile

yapısındaki değişimlerin sonucu olarak devletin mali yükü artmış ve ek taleplerle refah devletinin krizi uzun döneme yayılmıştır.

Aile yapısındaki değişim en belirgin olarak kadınlar üzerinden okunmaktadır. Geleneksel dönemde geniş ailelerin yer aldığı, sadece erkeklerin iş piyasasında çalıştığı, çocuk sayısının fazla olduğu, tek ebeveynli ailelerin yok denecek kadar az olduğu bir dönemde kadın ve erkek rollerindeki belirgin durum yeni dönemde belirsizliğe doğru açılmıştır. Refah devletinin altın çağında özellikle ikinci dünya savaşından sonra iş piyasasında ihtiyacı karşılamak için çalışma hayatına başlayan kadın aile yapısını kökten dönüşüme uğramasına neden olmuştur. Aile hayatının temelini (merkezini) kadınlar oluşturduğu için kadın rollerindeki değişim aile yapısında pozitif veya negatif etkiyi olduğundan daha fazla büyütmiştir. Bu durum belirsizliğin sosyal boyutta beslenmesine neden olduğu gibi sosyal risklerin tüm topluma yayılmasını hızlandırmıştır.

Kadınların çalışma hayatında yer alması refah devletinin sonuna doğru negatif etkileri görülmeye başlamıştır. Öncelikle nüfus yaşlanmaktadır, dolayısıyla büyük şehirlerde yalnız yaşayanların sayısı artmaktadır. İkincisi çocuk sahibi olma ileri yaşlara ertelenmektedir. Bunun sonucunda tek çocuklu ve çocuksuz ailelerin sayısı artmaktadır. Üçüncüsü yalnız ebeveynlerin sayısı artmaktadır. Tek ebeveynli aile tercihlerinde genelde çocuk anne ile birlikte olduğu için kadın rolündeki değişim ailenin parçalanmasını hızlandırmaktadır. Boşanma ve çocukların yuvadan erken ayrılmaları toplumsal yapıdaki değişimi hızlandırmaktadır (Özdemir, 2007: 293-294). Bu bağlamda toplumsal yapıdaki sosyal riskler, derinlemesine ve yoğunlaşarak krize dönüşmesine neden olmaktadır.

Aile yapısındaki değişimin en belirgin müşahede edildiği durum tek ebeveynli ailelerdir. Tek ebeveynli ailelerin artmasında ilk sebep boşanmalardır. Boşanmaların hızlı artmasının en önemli parametrelerinden biri de kadının çalışma hayatına atılmasının sonucunda ekonomik ve kariyer bağımsızlığını kazanması boşanmaları artırmıştır. İkincisi işsizliktir. İşsizlik boşanma ile ilişkilidir. Üçüncüsü birlikte yaşamdır (Özdemir, 2007: 294).

Batı Avrupa’da ve ABD’de 1970 yılından itibaren tek ebeveynli ailelerin sayısında belirgin artışlar gözlenmektedir. Boşanmaların sayısındaki hızlı artış ve çocukların devlet güvencesi altında olması tek ebeveynli ailelerin sayısını arttırmıştır. Ülkemiz açısından bu konuya baktığımızda 1978-2008 yılları arasında Batı ülkeleri kadar olmasa da tek ebeveynli ailelerin sayısındaki artış, gelecekte bizleri bekleyen büyük sosyal riskleri göstermektedir.

Tablo 8 ‘Tek kişilik’ ve ‘tek ebeveynli’ dağılmış ailelerden oluşan hane halklarının yüzde dağılımlarında değişimler, 1978-2008.

Dağılmış Aile Hane	1978a	1983a	1988a	1993a	1998b	2003b	2008c
Tek kişilik hane	3,0	3,4	3,3	4,4	5,2	6,4	6,4
Erkek	-	1,0	-	-	1,9	-	2,0
Kadın	-	2,4	-	-	3,3	-	4,4
Tek Ebeveynli Aile	4,8	-	3,3	4,9	5,0	5,6	5,2
Erkek hane halkı reisi	-	-	-	-	0,6	-	0,6
Kadın hane halkı reisi	-	-	-	-	4,4	-	4,6
Diğer	0,3	7,1	4,5	4,6	2,0	2,4	2,7
Toplam	8,1	10,5	11,1	13,9	12,2	14,4	14,3

Kaynak: (Yavuz, Yüceşahin, 2012:21)

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere ülkemizde 30 yıllık süreç içerisinde tek kişilik hane halkı sayısı iki katından fazla artmıştır.(%3’ten %6,4’e) Ancak tek kişilik hane halklarının dağılımında cinsiyete göre önemli farklılıklar söz konusudur. Tek kişilik hane halkları arasında kadın nüfus daha yaygındır. 2008 yılı itibariyle tek kişilik hane halkı kompozisyonunda kadınlar erkeklerden 2,2 kat daha fazladır.Öte yandan 1983 ve 2008 yılları kıyaslandığında hem erkekler hem de kadınlardan oluşan tek kişilik hane halkı kompozisyonlarındaki artışların (sırasıyla 2 kat ve 1,8 kat) birbirine çok yakın olduğu gözlemlenmektedir (Yavuz,Yüceşahin, 2012:21). Risk toplumu sürecinde sosyal risklerin aile yapısı üzerindeki etkilerinden kadınlar, erkeklerden daha fazla etkilenmektedir. Tabloya baktığımızda özellikle 1998 ve 2008 yılları dikkate alındığında kadınların tek ebeveynli aileye hane halkı reisliği; erkeklerin hane halkı reisliği göre 7,6 kat daha fazladır. Refah devletlerinde kadınların daha fazla korunması kadınların çalışma koşulları, fiziksel ve psikolojik özellikleri ve aile kurumunda temel faktör olması ile beraber çocuk faktörü ile değerlendirilmektedir.

Refah devleti krizinde toplumsal yapıdaki değişimin günümüzde ve gelecekte en büyük tehdit unsuru demografik yapıdaki olumsuzluklardır. Gelişmiş ülkelerde; doğum oranlarının düşmesi, yaşam sürelerinin uzaması, teknolojik ve sağlık alanlarındaki büyük atılımlar, kentleşme ve daha birçok sosyo-ekonomik faktörler sonucunda nüfus gittikçe yaşlanmaktadır.

Nüfusun yaşlanması, emek arzını daraltarak sigortalı dengesini negatif yönde etkilemektedir. Özellikle OECD ülkeleri için bu durum büyük önem arz etmektedir. Kanada üzerinden hareket edersek 65 yaş üzerindeki nüfusun 15-64 yaş arası nüfusa oranı 1980’de %14,1 iken 2030 yılında bu oranın % 37,3’e ulaşacağı tahmin edilmektedir. Nüfusun yaşlanması sonucu Kanada’da milli gelir içerisinde emekli aylıklarına ayrılan 1984’te %6,1 iken 2030 yılında %15,8’e ulaşması beklenmektedir. Bu durum OECD üyesi çoğu gelişmiş ülkeler için oranlar farklı olsada geçerlidir. Nüfusun yaşlanmasının sosyal güvenliğin finansman krizine etkisi, ülke ekonomilerine ağır maliyetler getirecektir (Akyıldız, 1999:201).

Basit bir hesaplama ile ifade edecek olursak; Avrupa merkezli gelişmiş ülkelerde biyolojik yaş 90-100 yıl iken, birinci kuşak; 0-20; ikinci kuşak, 20-40 ; üçüncü kuşak, 40-60; dördüncü kuşak,60-80 ; beşinci kuşak 80-100. Beş kuşak aynı zaman diliminde birlikte yaşamaktadır. Bunlardan 20-25 yaş ve 55-65 yaş grubundakiler daha az çalışmaktadır. 4. ve 5. Yaş kuşağının sayısı her geçen gün artmaktadır. “Kuşaklar arası dayanışma” ilkesine yaslanan sosyal sigorta modelinde, emekli aylıklarının finansman yükü, aktif nüfus olan 2. ve 3. Kuşak üzerinde kalmaktadır. Bir taraftan aktif kuşağın işsizlik sorunu artış göstermesiyle beraber, 55-70 kuşağının istihdam dışında olduğunu göz önünde bulundurursak gelişmiş ülkeleri gelecekte büyük krizler beklemektedir (Güzel,1999: 9).

Demografik yapının geleceğe dönük risk boyutunu ülkemiz açısından değerlendirdiğimizde; genç nüfusa sahip olan Türkiye’nin gelecek yıllarda bu özelliğini belli oranda kaybedeceği istatistiklere yansımıştır (Stratejik Araştırma Enstitüsü, Haziran, 2004)

Tablo 9: Türkiye’de Nüfusun Yaş Grupları Arasında Yüzdeler Dağılımı

YAŞ	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040
0-14	29.8	28.9	27.4	25.5	23.9	22.8	22.3	21.9	21.2
15-64	64.5	65.3	66.6	68.1	68.8	68.8	68.1	67.2	66.2
65+	5.7	5.8	6.0	6.4	7.3	8.4	9.6	10.9	12.6
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Türkiye’nin Temel Büyüklükleri ve Global Konumlanması 2023, 2004, s.24

Tablo 10: Türkiye’de Nüfusun Yaş Grupları Arasında Yüzdeler Dağılımı

YAŞ	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040
0-14	20.220	21.072,9	21.380,8	21.018,1	20.710,5	20.594,9	20.874,5	21.115,4	21.043,4
15-64	43.701	47571,5	51.923,5	56.041,3	59.380,4	61.984,2	63.793,8	65.037	65.594,6
65+	3.859	4.199,3	4.686,3	5.280,8	6.310,7	7.603,6	9.026,2	10.596,2	12.476,1
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Türkiye’nin Temel Büyüklükleri ve Global Konumlanması 2023, 2004, s.24

Yukarıdaki tablolara göre Türkiye’de 0-14 yaş arası genç nüfus yüzdeler oran olarak 2040 yılına kadar sürekli azalma gösterecektir. Bu azalışın bir etkisi olarak çalışma çağındaki nüfusta 2025 yılına kadar artış olacaktır. 2030 yılından sonra çalışan nüfusta bir azalma beklenmektedir. Bir anlamda nüfus yaşlanmaya başlayacaktır. Nüfusun yaşlanmasında doğum oranlarının düşmesi de büyük etki etmektedir. Ülkemizde 65+ yaşlı nüfusu 2040 yılında en yüksek orana ulaşacaktır. 2000 yılında 3859. 000 olan yaşlı nüfusu 2040 yılında 12.476 000 rakamına ulaşacaktır. Yaşlı nüfus hem oran olarak hem de miktar olarak hızlı artacaktır.

2013 yılı Mart ayında Tük raporuna göre ülkemizde, 2050 yılında yaşlı nüfusun oranı % 20.8 olacak. 2073 yılı tahminlerine göre ise yaşlı nüfus % 27.7 oranında olacaktır. Aynı yıllar arasında 14-65 yaş arası nüfus % 63.4 ‘ten % 57.7’ye düşecektir. 0-14 yaş arası nüfus ise % 21.2’den % 15.7’ye gerileyecektir (Tük, 2013: sayı 13466).

Bu bağlamda gelişmiş refah devletlerini gelecekte bekleyen nüfusa bağlı sosyal riskler ülkemizi de beklemektedir. Kısır döngü içerisinde çalışan nüfus azaldıkça, çalışmayan

nüfusa bakma yükümlülüğü artacak. Nüfusun yaşlanması aynı zamanda sağlık harcamalarında da büyük artışın olacağını işaretidir. Teknolojik ve çevresel risklerin hızlı arttığı bir dünyada, GDO'lu ürünler ve sağlıksız beslenme koşulları genç ve yaşlı nüfustaki sağlık harcamalarını arttıracaktır. Hesaplanmayan riskler, şimdilik gölgede beklemektedir. Bugünün insanları yaşam biçimleri ve sağlıksız beslenmelerinin bedelini ileriki yıllarda ödeyeceği için bizi bekleyen potansiyel riskler ve bunların ekonomik anlamdaki maliyeti Giddes'in da ifade ettiği gibi yüksek maliyetli riskler olacaktır.

Bu bağlamda salt ekonomik veriler çerçevesinde sosyal güvenlik sistemini bekleyen ağır yükler, ülke ekonomileri iktisadi anlamda zengin olduğu müddetçe gözükmeyecektir. Fakat şunu iyi biliyoruz ki; risk toplumunda kapitalizm belirli dönemlerde ekonomik krizlerle büyümüştür. Kapitalizmin ruhundaki maddeci anlayışın oluşturduğu maddi zenginlik geçici refah toplumunu oluşturacaktır. Sosyal yardımlaşmanın ve dayanışmanın toplumsal zeminde yaygınlaştığı oranda sosyal riskler asgariye inecektir.

BÖLÜM 4: SOSYAL HİZMET SOSYAL YARDIMLAŞMA VE REFAH KARMASI

4.1.Sosyal Yardımlaşma ve Sosayal Hizmet İlişkisi

Belirsizlik çağının özelliklerinden biri de bütün ilmi sahalarındaki mevcut kavramların, tanımlamaların giderek muğlak hale gelmesidir. ‘Sosyal Hizmet’ kavramı tam anlamıyla üzerinde mutabık olunan bir kavram değildir. Dolayısıyla 'sosyal hizmet' kavramının farklı isimlerle adlandırılması söz konusudur ki bu kavram yer yer; sağlık hizmeti, ıslah hizmeti, rehabilitasyon hizmeti, çocuk koruma ve yetiştirme hizmeti, gençliğe eğitsel destek hizmeti, yaşlı refahı hizmeti vb. adlarla ifade edilmektedir (Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, 1995: 45).

İngilizce kaynaklarda bu kavram bazen sosyal refah hizmetleri bazen de sosyal hizmetler anlamında kullanılmaktadır. Almanya’dan esinlenerek yapılan sosyal hizmet tanımlamaların Türkçe karşılığındaki anlam “devletçe bakılmadır”. Türkiye’de ‘Sosyal Hizmet’ kavramından anlaşılan mana, İngilizce kaynaklarda(ki atılacak) “Social Work”(Sosyal Çalışma) kavramı ile ifade edilmektedir. 'Sosyal Çalışma' ile 'Sosyal Hizmet' kavramları yer yer eş anlamlı kullanılmaktadır (Taşçı, 2010:29-30).

Türkiye’de Sosyal Hizmetler kavramı ‘1. Beş yıllık kalkınma planı’ndan itibaren her dönem farklı isimlerle ifade edilmiştir. Mesela Sosyal Hizmetler; Sosyal Refah Hizmetleri, Sosyal Yardım ve Sosyal Refah Hizmetleri, Yardımlar ve sosyal refah hizmetleri gibi farklı kavramlarla ifade edilmiştir. Sosyal hizmet kavramının devlet kademelerinde yer yer ‘Kamu Hizmeti’ kavramı ile aynı çerçevede kullanımı söz konusudur (Taşçı, 2010 :30). Sosyal hizmeti yardım amaçlı bir faaliyet alanı olarak kabul ettiğimizde, bu faaliyeti yerine getiren meslek ise sosyal çalışma olmalıdır. Sosyal çalışma büyük ölçüde toplumda dezavantajlı durumda olan bireyler ile ilgili görevler üstlenmiştir. Ki sosyal çalışma mesleği sosyal hizmetler alanına giren tek meslek değildir ve bütün sosyal hizmet faaliyetlerini yerine getirmesi söz konusu değildir (Kongar, 1972:34-36).

Sosyal hizmet kavramı, her ülkenin tarihsel süreçteki tecrübeleri ışığında, o ülkelerin sosyo-ekonomik şartlarına ve gelişmişlik derecesine bağlı olarak farklı içerik ve

anlamlarda da kullanılmaktadır. Dolayısıyla sosyal hizmet tanımı değişik perspektiften bakılarak da yapılabilmektedir. Bir tanıma göre sosyal hizmet toplumun kendi ellerinde olmayan sebeplerden ötürü yoksul ve muhtaçlık içerisinde yer alan veya bedenen , ruhen bir eksikliğe uğrayan bireyelerine; ülkenin genel koşulları çerçevesinde , insan onuruna yaraşır ve çevreleri ile uyumlu bir yaşam sürdürebilmeleri için maddi ve manevi, ekonomik -sosyal ihtiyaçların giderilmesi yönünde devlet ve özel kuruluşlar tarafından sağlanan hizmetlerdir (Güzel, Okur, 2002 : 580).

Sosyal risk perspektifinden yapılan tanımlamalarda ise; bireyin günlük bakımını, korunmayı, suçtan dolayı göz altına alınma sonrasındaki hizmetlerini de kapsamaktadır. Yani işsizlik, bağımlılık, özürllük, yaşlılık, ölüm ve yaralanma ile oluşabilecek sosyal risklere karşı korunmayı ifade etmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet anlayışının uygulanabilmesi için ekonomik refahın belirli seviyede olması zaruridir (Taşçı, 2010: 30).

Modern hayatın içerisinde bireyin ekonomik ihtiyaçlarının giderilmesinin yanında, sosyo-psikolojik ekseninde, bireylerin sosyal uyum- danışmanlık vb. ihtiyaçları sosyal hizmet alanında gün geçtikte genişlemektedir. Risk toplumunda yaşayan modern insanın yaşadığı (psikolojik) manevi krizler, hayatın her safhasını kapsayacak şekilde genişlemektedir. Bu bağlamda;

“Sosyal Hizmet: “kişi, grup ve toplulukların yapı ve şartlarından doğan ya da kendi denetimleri dışında meydana gelen bedenî, zihnî ve ruhî eksikliği, fakirlik ve eşitsizliği gidermek veya azaltmak, toplumun değişen şartlarından doğan sosyal sorunları çözümlmek, insan kaynaklarını geliştirmek, hayat standartlarını iyileştirmek ve yükseltmek, fertlerin birbirleriyle ve sosyal çevresi ile uyum sağlamasını kolaylaştırmak maksadıyla insan şeref ve haysiyetine yaraşır eğitim, danışmanlık, bakım, tıbbî ve psiko-sosyal rehabilitasyon alanlarında devlet veya gönüllü-özel kuruluşlar tarafından sistemli bir şekilde ifa edilen hizmet programlarının bütünüdür”(Seyyar, 2013).

Bu zaviyeden bakılacak olursa sosyal hizmet programlarının bütünü bireyin; sağlık ve esenlik içerisinde insan onuruna yaraşır bir biçimde kendi kendine yetecek bir seviyeye gelmesi ekseninde, başkalarına bağımlı olmanın önlenmesi amaçlanmaktadır (DPT, 2001: 11).

Modernleşmenin kendi üzerinde düşünmeye başlamasının en önemli göstergelerinden biri de çevresel risklerin tüm dünyayı tehdit etmeye başlamasıdır. Düşünümsel modernleşme bireyin daha çok ekonomik ve çevresel risklerden etkileşimini ortaya koyarken sosyal risklerin boyutları ise en azından hesaplanabilir riskler olarak algılanıyordu. Çünkü ekonomik zenginliğin toplumsal refahı sağlayacağı kanaati hakimdi. Modernleşme krizi içerisinde kimlik bunalımı yaşayan bireyi, sosyal ve psikolojik yönden zararlı etkilerden koruyacak, sosyal çevrede grup ve toplumlarla sağlıklı bir gelişim sürecini engelleyen unsurların ortadan kaldırılmasını sağlamak sosyal hizmetlerin görev alanına düşmektedir.

Günümüzde ekonomik kalkınma anlayışına paralel olarak sosyal kalkınma düşüncesinin tüm parametreleriyle beraber ele alınması ve tüm toplumsal hayata uygulanması zaruridir. Sosyal kalkınmanın aracı olan sosyal hizmetler; sadece muhtaç ve yoksul bireylere hizmet götürme görevi ile sınırlı değildir. İnsan kaynaklarının sürekli geliştirilmesinde, yaşam kalitesinin arttırılmasında ve yerel düzeyde toplumların kalkınmasının gerçekleştirilmesinde de sosyal hizmetlere büyük vazifeler düşmektedir (DPT, 2001:11).

Günümüzde toplumların kalkınmasında insanı ve toplumsal değerleri merkeze alan sosyal hizmet, bireyin çevresi ve içinde bulunduğu yaşam koşulları ile sürekli etkileşimleri çerçevesinde sosyal açıdan fonksiyonelliğini ve üyesi olduğu toplumun sosyo- kültürel değerlerine sosyal uyumunu güçleştiren engellerin ortadan kaldırılmasını veya en azından belirli dereceye kadar hafifletilmesini sağlayarak bireyin kendini gerçekleştirecek ortamı oluşturmasını amaçlamaktadır. Toplumsal sosyal refahı merkeze alan sosyal hizmetler, sadece ekonomik büyümeyi değil , aynı zamanda sosyal gelişmeyi de içermektedir. Çünkü sosyal risklerin azaltılması veya belirli alanlarda tamamen ortadan kaldırılması ekonomik büyüme ve gelişme ile sağlanamaz. Kalkınma sürecinde ekonomik ve sosyal gelişme kavramlarının bir bütün olarak ele alınması zaruridir (Demirbilek, 2005: 44-45).

Yukarıdaki ifadeler çerçevesinde sosyal hizmetler ele alındığında, üç temel kriter ortaya çıkmaktadır. Birincisi sosyal hizmetler, malların üretimi ve dağıtımından çok , kişisel hizmetlerdir. İkincisi sosyal hizmetler, kişilere yönelik olmasına rağmen, kişiyi fiziki ve zihni açıdan tatmin etmekten öte, sosyal açıdan tatmin etmektedir. Bu anlamda

sosyal hizmetin odaklanma noktası, fizik, zihin ve akıldan çok, sosyal rollerdir. Bu sebepten sosyal hizmetler, sağlık, eğitim ve fiziksel yardımlardan ayrılmaktadır. Üçüncü kriter sosyal hizmet çalışanı ve sosyal hizmet alıcısı arasında karşılıklı bir sosyal etkileşim mekanizması mevcuttur (Bahle'den Akt. Taşçı, 2010: 34).

Sosyal hizmet sunumun bu üç kriter açısından hayata geçirilmesi için öncelikle sosyal kalkınmayı merkeze alan düşüncenin devlet sisteminden toplumsal tabana kadar hayata geçirilmesi gerekmektedir. Sosyal kalkınmayı merkeze alan düşüncenin hayata geçirilmesi çerçevesinde 2001 yılından beri Dünya Sosyal Formu (DSF) düzenlenmektedir. DSF, "Dünyada yürütülecek kampanyaları düzenlemek, stratejileri belirlemek ve dünyadaki hareketler konusunda birbirlerini haberdar etmek için yılda bir kez düzenledikleri toplantıdır"(Wikipedia, 2013). DSF, yaklaşık 40 yıldan beri İsviçre'nin Davos kasabasında düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'na alternatif olarak düzenlenmektedir. 1. Forum Seattle'da, İkincisi (2002), Porto Alegre'de daha sonra Bombay, Nijer vs. 2013 yılında ise Tunus'ta düzenlenmiştir. Alternatif küreselleşme hareketi yanlılarının başlattığı ve birçok bölgesel sosyal forum kurulmasına ön ayak olmuş ve zaman içerisinde 'hareketlerin hareketi' olma özelliğini kazanmış ve uluslararası platformda sosyal hareketlerin bir araya geldiği bir diyalog ve politika zemini olarak konumunu pekiştirmiştir (Şensever, 2013).

Dünyada insanların çoğunluğunun ihtiyaçlarının karşılanmadığı gerçeğinden hareketle piyasanın her şeyi belirleyeceği düşüncesine karşı çıkmaktadır. İnsanın paradan önce geldiği bir dünyada küresel sermayenin dayattığı neoliberal küreselleşmeye ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan yoksullaşmaya, ayrımcılığa ve dışlanmaya, savaşa karşı net bir duruşa sahip olduğu görülmektedir (Şensever, 2013; Anar,2012: 76).

Sosyal hizmetlerin sosyal yardım ile olan ilişkisinin sınırlarını belirlemenin zorluğu bu faaliyet alanlarının birbirlerini tamamlayan kavramlar olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal yardım ve sosyal hizmetin ortak yönlerine baktığımızda, ikisinin de sosyal güvenlik sisteminin bir tekniği olduğunu görmekteyiz. Her iki sistemde de muhtaçlık durumunun olup olmadığı incelenir (Arıcı, 2004: 583). Her ikisinin de büyük oranda finansmanı devlet tarafından karşılanmaktadır. Sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin kamu kuruluşları tarafından yürütülmesinde ihtiyaç duyulan finansman kaynağını vergiler, gönüllü kuruluşlar tarafından gerçekleştirilenlerinin finansmanını ise devlet

katkıları dahil bu kuruluşların kaynakları ve faaliyetlerine göre değişen gelirleri oluşturmaktadır (Demirbilek, 2005:43). Korunmaya muhtaç bireylere yönelik olan sosyal hizmet ile sosyal yardım arasında kesin bir sınır çizilmesi oldukça güç gözükmektedir. Bazı görüşlere göre sosyal yardım, sosyal hizmetin uygulama alanlarından birini teşkil etmektedir. Sosyal yardımın sosyal hizmet şemsiyesi altında sosyal güvenliğin toplum içinde fiiliyata sokulma biçimidir (Taşçı, 2010: 44).

Sosyal yardım ve sosyal hizmetin uygulama alanlarında ayrı kurum ve kuruluşlar bulunmasına mukabil, bazen bunlardan birinin her iki konu için de yetkili olduğu görülebilmektedir. Örneğin Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), sosyal hizmet ağırlıklı bir kuruluş olmasına rağmen ihtiyaç sahiplerine sosyal yardım da sağlayabilmektedir. Sosyal yardımların sosyal hizmetlerle beraber bir bütünlük içerisinde sunulması gereken durumlar da bulunmaktadır. Örneğin, işsizlik ve gelir dağılımındaki eşitsizlikten kaynaklanan sosyal riskler, sosyal yardımların yanı sıra sosyal hizmetler çerçevesindeki kurum ve kuruluşları da yakından ilgilendirmektedir (Demirbilek, 2005: 43).

Sosyal yardım ve sosyal hizmet hem teorik hem de pratik uygulamalarda bazı yönlerden ayrılmaktadır. Sosyal yardımlardan faydalanmak için muhtaçlık durumunun temel bir koşul olarak aranması zaruridir (Demirbilek,2005:43). Muhtaçlık durumu; bireyin kişisel ve ailevi şartların etkisiyle büyüyen veya kontrolü dışında çevresel etmenlerle farklı boyutlar kazanan sorunların giderilmesi için yapılan maddi yardımları ifade eder. Bu maddi yardımlar nakdi olabileceği gibi ayni de olabilmekte ve yardımın muhatabı da yoksullar olmaktadır (Kesgin, 2013:38). Sosyal hizmetler, sosyal yardımlardan farklı olarak bireyin geçimini sağlayacak kaynaklara ihtiyaç duymasının ötesinde herkesin ihtiyaç duyabileceği ve talep edebileceği nitelikte hizmetlerdir (Demirbilek,2005:43-44). Sosyal hizmette ihtiyaç maddi olanın dışında birçok sebepten kaynaklanabilir.

Sosyal hizmet, muhtaçlık konusunda sosyal yardımdan farklı olarak bireyin toplumsal uyum sorunlarının çözülmesi noktasında hizmete duyulan ihtiyacı dikkate almaktadır. Sosyal yardıma ihtiyaç duyan kesimlerin hayatlarının belirli noktalarında tamamının sosyal hizmete de ihtiyacı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat sosyal hizmete ihtiyaç hisseden herkesin aynı zamanda sosyal yardıma ihtiyaç duyduğunu söyleyemeyiz.

Örneğin, zengin bir kişiye özrü veya yaşlılık durumu dolayısıyla sosyal hizmet sunulurken aynı kişiye sosyal yardım yapılması gerekmeyecektir. Fakat yoksulluk nedeniyle sosyal yardım alan bir kişi, yoksulluğun yaşamında oluşturduğu olumsuzlukların veya ailevi ve toplumsal uyumsuzluğun giderilmesi noktasında sosyal hizmete de ihtiyaç duyabilir (Hacımahmutoğlu,2009:20).

Sosyal yardımların, sosyal hizmetlerden farklı olarak sorunları önleyici, koruyucu ve engelleyici boyutları çok fazla ön planda değildir. Sorunlar ortaya çıkmadan önce müdahale boyutlarını sosyal hizmetler oluşturmaktadır. Sosyal yardım daha çok sorunlar ortaya çıktıktan sonra hatta kriz haline geldikten sonra devreye girmektedir. Sosyal yardım programlarının uygulanmasında yoksullar merkezi konumda yer alırken herhangi bir ücret söz konusu değildir. Sosyal yardımı alan kişinin buna karşı herhangi bir ücret ödememesi ve devletin bunu karşılıksız sağlama ilkesi ön plandadır(Kesgin, 2013: 38). Sosyal yardım, devlet tarafından olmadığında herhangi bir dernek vakıf veya vatandaşların bireysel yardımlarında da karşılıksızla yapılması söz konusudur. Burada toplumda bireylerin birbirlerine yardım etmeleri karşısında kullanılan kavram sosyal yardımlaşma olsa da yapılan yardımın temelinde cinsi ve miktarı aynıyle geri verilecek anlayışında olmadığından karşılığında ücret talep edilmez.

Sosyal yardım konusunda yardımların yapılma şekli ayni ve nakdi olarak ve tek taraflı yardım iken sosyal hizmet mantığında hizmete dayalı bir ilişki söz konusudur (Sözer, 1998: 32) Sosyal yardım ve sosyal hizmette ihtiyacı giderme varken ve sosyal yardımda yardımın yoksullara veya ihtiyaç sahiplerine yapılması esas iken, sosyal hizmette ise alanla veren arasında hizmet akdinin olması ve hizmete dayalı olarak ihtiyacın giderilmesi öne çıkar. Sosyal hizmet ve sosyal yardımın temel mantığında ihtiyaç karşılama ve hizmet sunma düşüncesi çerçevesinde maddi kazanç elde etmek ya da maddi ilişki çerçevesinde yarar sağlamak yoktur (Kesgin,2013:39). Fakat bu konuda farklı görüşler de öne sürülmektedir. Sosyal hizmetlerin hizmet karakteri, zamanla 'kâr amacına dönük' bir eksene kayma eğilimindedir. Yani Piyasa ekonomisine dayalı sistemlerde, sosyal hizmetlerin ticari bir hedef ekseninde işlemesi söz konusudur (Taşçı, 2010: 45).

Sosyal yardım ve sosyal hizmet ilişkisini Çengelci (1993:9) şu şekilde bir tasnife tabi tutmuştur:

- ✓ Sosyal yardım esas itibariyle sosyal güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesinde kullanılan bir yöntemdir.
- ✓ Sosyal yardım, sosyal hizmetler kapsamına da bir uygulama alanı ve hizmet şekli olarak girmektedir.
- ✓ Sosyal yardımlarda, ilgililerin finansmana prim esasına dayalı bir şekilde herhangi bir katkıda bulunmaları söz konusu olmayıp, ihtiyaçlar karşılıksız olarak giderilmektedir.
- ✓ Sosyal yardımlar sosyal güvenlik açısından ancak kanunla düzenlenmiş oldukları ve resmi veya yarı resmi nitelikteki kuruluşlar tarafından yürütüldükleri takdirde gerçek bir sosyal güvenlik olarak kabul edilmektedir.
- ✓ Sosyal yardımlar, parasal sosyal gelirler şeklinde sunulacağı gibi aynı yardımlar ve bakım, tedavi, rehabilite etme, yetiştirme gibi hizmet yönü ağır basan nesnel sosyal gelirler şeklinde de sunulmaktadır.
- ✓ Sosyal yardımlar kural olarak kişilerin muhtaçlıklarının araştırılmasına ve kontrolüne dayalı olarak ve ihtiyaçların şeklini ve şiddetini ölçü olarak gerçekleştirilmektedir.
- ✓ Sosyal yardımlar, kişileri durumlarına ve özelliklerine göre, en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirecek muhtaçlıktan kurtarmak amacını taşımaktadır.
- ✓ Sosyal yardımlarda, mahalli ölçütlere dayalı bir asgari geçim seviyesinin tespiti, hem muhtaçlık araştırması hem de yardım sağlama safhalarında dikkate alınması gereken bir kural olmaktadır.

Refah devleti aynı zamanda bir risk devletidir. Hem sosyal hem de teknoloji alanında. Refah devletlerinde sosyal risklerin gün geçtikçe artması ve yoğunluğunun derinlemesine nesiller boyu sirayet etmesi sosyal hizmet ve sosyal yardımların da gün geçtikçe tüm dünyada önem kazanmasına yol açmaktadır. Birçok ülkede sosyal yardım ve sosyal hizmet yoksulluk politikalarının merkezine yerleşmektedir. Bu bağlamda sosyal

yardımla, sosyal güvenliğin üretilmesi, sosyal risklerin asgari seviyeye çekilmesi ve belirsizliğin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir.

Bu bağlamda ülkemizde tüm sosyal hizmet ve sosyal yardım veren kurumların tek çatı altında toplanması için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) kurulmuştur. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında; yoksullukla mücadele ve sosyal yardım alanında strateji oluşturmak, sosyal yardım programları ile yoksulluğu ve etkilerini azaltmak, objektif yararlanma ölçütleri ve merkezi sosyal yardım veri tabanı oluşturmak, kamu kaynakları ile verilen tüm sosyal yardımları yürütmek ve genel sağlık sigortası gelir testini yapmak ile 3294 sayılı kanunun uygulanması yer almaktadır (SYGM, 2012: 12).

Sosyal Yardım Genel Müdürlüğü bünyesinden yürütülen birçok projeden biri olan Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Bilgi Sistemi (BSYHBS)'nin temel amacı; ilk etapta yoksul ve muhtaç kişilerin başvurularının alınarak hane dosyalarının oluşturulmasıdır. Böylelikle kişisel veriler ve sosyo-ekonomik bilgiler merkezi veri tabanlarında sorgulanması sağlanacaktır. Hanenin sosyo-ekonomik durumuna ilişkin raporlar güncellenerek tutulması sonucunda muhtaçlık kararının verilmesi sağlanacaktır. Sosyal yardım alanların ödemelerine ilişkin banka talimatlarının verilmesi ve gerçekleştirilen tüm yardımlara yönelik otomatik muhasebeleştirme eylemlerinin tamamının elektronik ortamda yürütülmesidir (SYGM, 2012: 49).

2013 yılının sonuna kadar tamamlanmasıyla, ülke çapında yoksulluk envanteri çıkartılmış, hane bazlı tüm veriler elektronik ortama aktarılmış olacak. Sosyal yardım ödemeleri banka üzerinde yapılarak farklı kurumlarca yapılan mükerrer ödemelerin önüne geçilmiş olacaktır. Bürokratik yük azaltılmış olup, devlet kurumları arasında veri alışverişi kolayca sağlanmış olacaktır (SYGM, 2012: 50). Bu proje sadece devlet kurumlarını içermektedir. STK, özel kesim, ve vakıfların çalışmaları kendi bünyesinde devam etmektedir

4.2. Risk ve Belirsizliği Azaltmada Yoksulluk ve Sosyal Yardımlaşma İlişkisi

Yoksulluk kavramının çok yönlü ve karmaşık olması sebebiyle objektif ve üzerinde görüş birliğine varılmış bir tanımı yoktur. nk yoksulluk kavramı, sadece toplumlar arasında değil, aynı zamanda toplumların kendi içinde de farklı parametreler kullanıldığında da farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Türkiye düzleminde düşündüğümüzde; köyde yaşayan bir ifti ailesi kira vermiyor, gıda ürünlerini yetiştirdikleri mahsulden ve hayvanlardan karşılıyor ve temel ihtiyaçlarını asgari oranda emekli maaşı ile karşılayabiliyorsa kendini yoksul olarak saymayabilir. Öte yandan büyük bir kentte oturan başka bir aile kira, ulaşım, gıda vb harcamaları sebebiyle iki emekli maaşı olsa da borç içinde kalabilir ve kendini yoksul olarak tanımlayabilir.

Yoksulluk tanımlamalarının zorluk noktasını bireyin temel ihtiyaçlarının neler olduğu oluşturmaktadır. Yiyecek, içecek, giyinme, barınma gibi temel ihtiyaçlara zor erişmek veya belirli oranda erişememek yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluğun genel tanımları gelir yetersizliği üzerinden yapılması ve ölçüt olarak gelir düzeyinin kullanılması bunun nedenidir. (Zastrow,2013:174).Bu da tanımlamanın ekonomik göstergeler arasında sıkışması anlamına gelmektedir. Ekonomik göstergelerin yanında sosyal, siyasal, kültürel vb. kıstaslar kullanılsa da yoksulluk tanımlamaları yapılırken ekonomik göstergelerin daha ön planda tutulduğu görülmektedir (şenses, 2001:62). Bu bağlamda yoksulluk tanımlaması politik bir sorundur. nk yoksulluğun tanımlanmasında ekonomik parametrenin merkezi konumda olması; kültürel, dini, siyasal vb. unsurların yoksulluğun oluşumunda etkisinin besleyici veya azaltıcı tesirlerini gerektiği ölçüde kavranılmasını gözden kaçırmamıza neden olur.

Yoksul olmanın tembellik, düşkünlük, bireysel hatalar-yetersizlikler üzerinde açıklanması ile yapısal ve sistematik faktörlerle açıklanması arasında bir tartışmayı sürekli canlı tutacaktır. retilecek zmlerde bu tartışmayı algılama biiminize göre Őekillenecektir. Yoksulluğun acıma nesnesi haline getirilerek ve merhamet duyulması , hayırseverlikle kurtarılmaya çalışılması söz konusu olan bir alan iken yapısal ve sistematik açıdan bakıldığında yoksulların toplumun eşit bir bireyi olarak görülmesi, yoksullukla mücadelenin haklar çerçevesinde algılanması ve yapısal önlemlerle yoksulluğun giderilmesi önerilmektedir. Yoksulluk kavramının tanımlanmasında ekonomik çerçevede bireyin çalışma ile birlikte algılanması, işgücü olarak görülmesi

veya işgücüne dönüştürülmektedir. Bu bağlamda yoksulların işgücünden öte insan olarak algılanmaları ve sadece toplumun bir parçası olmakla sahip oldukları varsayılan hakları öne çıkarmaktadır (Şener, 2010:3-4).

Yoksulluğun tanımlanmasında ve niceliksel çalışmalar bazında en çok mutlak ve göreceli yoksulluk kavramı kullanılmaktadır. ‘Mutlak yoksulluk’ kavramı geçinme düşüncesine dayanır. Bireyin, dünyanın neresinde olursa olsun varoluşu için gerekli olan temel gereksinimlerinden (gerekli yiyecek, giyecek, barınma vb.) yoksun olma durumudur. Mutlak yoksulluk kavramı, evrensel geçerliliği var olan bir durumun yansıması olarak görülmektedir. İnsan yaşamını sürdürebilmesi için dünyanın herhangi bir yerinde aynı yaş ve fizikteki bütün insanlar için geçim düzeyinin az çok aynı olduğu düşüncesidir (Giddens, 2008: 386).

Bu yaklaşımın temel sorunlarından biri de, bireylerin biyolojik olarak varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli olan temel ve zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması noktasında ‘asgari miktar’ın içeriği konusunda bir uzlaşmanın mevcut olmayışıdır. Zamana ve mekana göre değişen yoksulluk kavramı çerçevesinde ‘asgari miktar’ın belirlenmesi seçilen gelir düzeyine bağlı olarak, yoksul olarak tanımlanan nüfusun miktarı ve toplam nüfus içindeki payı da yoksul olarak nitelenenlerin özellikleri de sürekli olarak değişiklik gösterir (Zastrow, 2013: 174). Dünya bankası mutlak yoksulluk sınırını az gelişmiş ülkeler için bir dolar, Latin Amerika için iki dolar, gelişmiş sanayi ülkeleri için ise 14.40 dolar olarak benimsemiştir (Koray, 2008: 311). Dünya bankasının belirlemiş olduğu miktarlar gıda harcamaları için geçerli olan rakamlardır. Mutlak yoksulluk anlayışı, bireyin veya ailenin yaşaması için zorunlu ihtiyaçları esas alan asgari geçinme düzeyinde yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyacının karşılanması için yeterli kaynağa sahip olamama durumunu ifade eder.

Göreceli yoksulluk kavramını savunanlar, yoksulluğun kültürel olarak tanımlanır olduğunu ve evrensel bir yoksulluk sınırına göre ölçülmemesi gerektiğini kabul etmektedirler. Bireyin gereksinimleri hem toplumlar arasında hem de toplum içerisinde farklılık arz eder (Giddens, 2008 :386). Bireyin toplumsal varlık olmasından hareketle, bireyin ya da grubun toplumun diğer üyelerine kıyasla sahip olduklarının orantısal olarak saptanmasıdır (Demirbilek, 2005: 249). Bu bağlamda göreceli yoksulluk hesaplamalarında, bir kişinin gelirinin nüfusun ortalama gelir seviyesinin altında olması

durumunda yoksul olarak kabul edilmesi gerektirmektedir. Göreceli (nispi) yaklaşıma göre gelir eşitsizliği mevcut olduğu sürece yoksulluk da varlığını sürdürecektir (Zasrow, 2013: 175).

Göreceli yoksulluk anlayışına göre bireyin belirli bir yaşam düzeyine sahip olarak varlığını devam ettirebilmesi için gerekli toplu taşıma, içme suyu, sağlık, eğitim ve kültürel etkinlikler gibi mal ve hizmetlerden yoksun olma durumu göz önüne alınarak belirli bir gelir düzeyi hesaplanmaktadır. Bu gelir düzeyinin altındakiler yoksul olarak hesaplanırken, belirlenen gelir düzeyine yakın olan gruplarda ‘yoksulluk risk grupları’ şeklinde tanımlanmaktadır. Göreceli yoksulluk kavramı aynı toplumda yaşayan yoksulları, toplumdaki diğer gruplarla ve farklı ülkelere göre kıyaslama olanağı sağlamaktadır (Demirbilek, 2005: 249).

Göreceli yoksulluk kavramının kendi içinde de güçlükleri vardır. Bunlardan en temel olanlardan bir tanesi de toplumlar gelişirken, göreceli yoksulluk anlayışlarının da değişmesi gerektiği olgusudur. Toplumlar zenginleştikçe göreceli yoksulluk için belirlenen standartların da temel olarak yukarıya doğru ivme kazanması gerekir (Giddens, 2008: 387). Göreceli yoksulluğun temel eksikliklerinde biri de gelir dağılımı içinde en düşük gelir grubunun yaşam şartları veya ekonomik koşullar hakkında bilgi vermekten yoksun olmasıdır. Yoksulluk ölçümlerinde esas olan kimin yoksul olduğu kadar yoksulluk içerisindeki bireylerin hangi şartlarda yaşam mücadelesi verdiği (Zastrow, 2013: 175).

Yoksulluk tanımlamalarında politik bir tutum ekseninde mutlak yoksulluk tanımlamalarının ve rakamların baz alınması, enflasyona göre güncellemeler yapılması ve en önemlisi başka ülkelerdeki göreceli yoksulluk kriterinin en alt seviyesinin ele alınıp mevcut ülkenin en üst dilimiyle mukayese yapılması, mevcut gerçeğin gizlenmesine neden olmaktadır. Politik söylem çerçevesinde göz önünde olmayan risk gruplarının ve riskin toplumsal yapıda yansımalarının yoksulluk üzerinden okunması, gelecekte toplumların belirli oranda krizlerin yaşamasına neden olacaktır.

Mutlak ve göreceli yoksulluk haricinde diğer önemli bir kavram insani yoksulluk kavramıdır. Bu kavramın temel dayanak noktası yoksulluğun sadece mal ve mülk yokluğu değil, yaşanabilir bir hayat imkanlarının mevcut olmamasıdır. Yaşam

süresinin kısılması, bilgi ve iletişim nimetlerinden faydalanamama, gurur, güven ve saygı gibi vasıfların yitirilmesi de bu çerçevede değerlendirilmektedir (Şenkal, 2007: 395). Bu bağlamda yoksulluk kavramını sadece gelir yetersizliğinin olmasının yanında daha geniş bir anlamda yoksunluk kavramı içerisinde ele almak gerekir. Yoksulluğun temelinde yer alan yoksunluklar yetersiz beslenmeden yaşanan konutun niteliğine, gelir ve servet farklılıklarına, kamusal hizmetlerden yeterince faydalanamama gibi oldukça geniş yelpazeyi kapsadığı gibi bu yoksunlukların neden olduğu sosyal ilişkilerdeki dışlanmayı, marjinalleştirme, ötekileştirme gibi süreçleri de kapsamaktadır (Demirbilek, 2005: 251).

Farklı bir açıdan değerlendirirsek sosyal riskleri belirli düzeyde artırıcı unsurların toplumsal zemine yayılmasının yanında kent içerisinde belirli grupların kendi yaşam alanlarını oluşturmasıdır. Çünkü toplumun belirli kesimi, eğitim ve öğretime ulaşmada, sağlık hizmetlerinden faydalanmada, cinsiyet eşitsizliği konusunda, politik süreçlerde, yönetim ve kültürel olaylara katılımdan yoksun olmak daha da önemlisi risk toplumu çerçevesinde gelecekte korkmak, belirsizlik ve risklerle çevrili bir hayatı baştan kabullenerek yoksulluğu içselleştirmektedir. “Yoksulun bir yurttaş olarak siyasalın eşit ve özgür bir üyesi olarak varlığını devam ettirmesi ve bu doğrultuda eşitsizleştirici süreçleri sorun haline getirebilmesinin güvenlik altında oluşuyla ilgili bir sorundur” (Yılmaz, 2012: 357). Çünkü yoksulluk ve refah aynı zamanda bir güvenlik sorunudur. Bu bağlamda yoksulluk, risk koşulları bakımından ele alınmalıdır. Çünkü risk nosyonu toplumsal dışlanma ve tecrit koşullarıyla ilişkilidir (Buffoni, 2010: 319).

Yoksulluğun bir diğer çeşidi de çalışan yoksulluktur. Çalışan yoksulluk, ülkelerin kalkınma hızı sonucunda yoksulluğun kendiliğinden azalmamasıdır. Bireylerin belirli gelirin üstüne çıkamamaları ve sürekli olarak iş piyasalarında yılın yarısını iş arama ve çalışma olarak değerlendirmesi sonucunda oluşan yoksulluk türüdür. Özellikle günde 1 veya 2 doların üzerinde para kazanamayan bireyleri kapsamaktadır (Taşçı, 2010: 42) Yukarıdaki kavramlardan da görüldüğü gibi yoksulluk tek boyutlu değil çok boyutlu ve karmaşık bir kavramdır. Yukarıdaki yoksulluk çeşitlerinin haricinde objektif ve sübjektif yoksulluk, kırsal ve kentsel yoksulluk, derin yoksulluk vb. kavramlarla tanımlamalara gidilebilir. Yoksulluğun çeşitli boyutlarıyla birlikte bu kavramsal zenginliğin bir göstergesi de; yoksulluğun tanımlanmasında ve ölçüt

geliştirilmesinde gün geçtikçe belirsizliğe doğru gidilmesidir. Bir kavramı birkaç açıdan tanımlama riski başka zaviyeden yeni riskleri oluşturma potansiyelini de içinde barındırmaktadır. 1980'lerden günümüze yoksulluğu orantısız olarak düşürmek ve ülkenin gelişim düzeyini belirli bir seviyeye çekmek aynı zamanda göreceli olarak yeni yoksul grupları veya kriterlerinin de gündeme gelmesi anlamına gelmektedir.

Yoksulluğun nedenleri üzerine yapılan çalışmalarda oldukça farklı parametrelerle karşılaşılmıştır. Bu parametrelerin genelde içsel ve dışsal olmak üzere iki kategoriye ayrıldığı görülür. Bunlardan birincisi yoksulluğun kişisel nedenlerden kaynaklanmasıdır. Bireyin yetenekleri, sorumluluk ve disiplin anlayışı gibi bireyin olumsuz sosyalleşmesinin sonucunda yoksulluğun hem kurbanı hem de nedeni olmasıdır (Şenkal, 2007: 398). Özellikle 1980'li yıllarda neo-liberal politikaların etkisi ile yoksulluğun bireysel başarısızlık olarak algılanması; yoksullukla mücadelenin çalışma ve gönüllülük esasıyla yürütülmesi kabul edilmektedir. Bireyin sorumsuzluğu sonucunda yoksulluğun oluştuğu düşüncesi; birçok gelişmiş ülkelerde yeni sağ politik iktidarların refah ve yoksulluk programlarının sayısını ve bütçeden ayrılan paylarda önemli oranlarda azaltmalar yapmalarına neden olmuştur.

Yoksulluğun bireyin yetersizliklerine indirgenmesinin temel etkenlerinden biride bireyselcilik mitinin oluşturulmasıdır. Beck'e göre risk toplumunda bireyselleşme kavramı bilinen yalnızlık ve toplumdan soyutlama anlamlarında değildir. Bir anlamda toplumsal sınıfa bağlılığın azalması, geleneklerden ayrılarak yaşam biçimlerinin değişmesidir. Bireyselleşmenin yaygınlaşmasında sosyal devletin istemeyerek de olsa ben-merkezli yaşam biçimlerini şartlandırılmasına yönelik insanların yüreklerine sinecek kadar yapılan düzenlemelerdir (Beck, 2005: 152). Bireyselcilik mitinin risk toplumunda yoksulluk riskini artırmasındaki temel dayanak noktaları şunlardır. Her birey azami derecede çalışarak diğerleri ile rekabet içinde olmalıdır. Sıkı çalışanların ödülü refah, zenginlik, itibar ve güç elde etmeleridir. Fırsat eşitliği tüm çalışanlara açık bir kapıdır. Herkes çok çalışmanın karşılığını görecektir. Fakat başarısızlık kişinin kendi hatasıdır veya yeteri kadar çaba göstermediğinin ve bazı karakter sorunları olduğunu göstergesidir (Zastrow, 2013: 166). Bireysellik düşüncesinin temelleri sorgulanmadığı zaman yoksulluk riski sürekli artacaktır. Sosyal yardımlar ise belirli

oranda fayda sağlayacaktır. Sartre'in 'insanlar bireysellikle lanetlenmiştir' sözünün altındaki derin anlamlardan biri de bu düşünce olabilir.

Yoksulluğun nedenlerinden ikinci parametrede yer alan neden ise özellikle ikinci dünya savaşından sonra uygulanan ekonomi politikalarından dolayı ortaya çıkan yoksulluktur. Sürekli devam eden ekonomik krizler, düşük ücretler, eğitim, istihdam olanaklarının daralması gibi faktörler yoksulluk riskinin artmasında etkili olmuştur (Şenkal, 2007: 398). Belirgin olarak 1980'li yıllardan sonra ekonomide uygulanan neo-liberal politikalar, ülkelerin demografik yapısındaki değişim, göç ve ekonomik krizlerin etkisinde (Şenkal, 2007: 399-404). Yoksulluk riskini arttırıcı temel etmenlerin sosyal hayat içerisindeki yansımalarının sonucu yoksulluk kültürü oluşmaktadır.

Yoksulluk nedenlerini sıraladığımızda epey uzun bir listenin oluşması kaçınılmazdır. Doğal afetler, savaş, iç çatışma ve terörizm, küresel sermaye hareketleri, kültürel ihtiyaçlar, sağlık sorunları, fiziksel engeller, duygusal sorunlar, alkolizm, uyuşturucu bağımlılığı, mesleki beceri eksikliği, eğitim seviyesi, etnik ayrımcılık, zihinsel engellilik durumu, düşük gelirli işler, cinsiyet ayrımcılığı, kumar, boşanma... vs. (Zastrow, 2013: 177 ; Sarısoy, Koç, 2010 : 329-331) yoksulluk riskinin bireyleri çepeçevre kuşattığının göstergesidir.

Bireyin yoksul olma ihtimali her yıl yeni parametrelerle desteklenerek artmaktadır. Yoksulluk nedenlerin bu kadar artması ve toplumsal zeminde yoğunlaşarak gelişmesi beraberinde yoksulluk kültürünü beslemektedir. Yoksulluk kültürü teorisi tartışmalı ve çok fazla eleştirilmektedir. Antropolog Oscar Lewis'in geniş sahada yaptığı araştırmalar sonucu, yoksulluk bir döngü içinde nesilden nesile aktarılıyor. Lewis, yoksul olmanın nedenlerini toplumun geneline göre farklı bir kültüre veya yaşam biçimine sahip olmalarına bağlıyor. Kapitalist sınıflaşmanın egemen olduğu toplumlarda yaşanan ekonomik sıkıntılar yoksulluk kültürünün oluşmasına temel sağlıyor. Ekonomik sıkıntılar vasıfsız işgücünün işsizlikle, çalışanların ise düşük ücret almaları ile ortaya çıkıyor. Bu durum ise mutsuzluğun ve çaresizliğin tırmanmasına zemin hazırlıyor. Bu kültür içerisinde yetişen bireyler fazlasıyla kaderci, bağımlı, aşağılık kompleksine sahip olma eğilimindedirler. Bu kişiler yaşadıkları hayatta mutsuz, gelecek konusunda plan yapmada umutsuzdurlar. Her türlü psikolojik bozukluklara da oldukça yatkındırlar (Zastrow, 2013: 178).

Lewis'e göre yoksulluk kültürü bir kez oluştuktan sonra onu besleyen iktisadi etmenler ortadan kalksa dahi devam eder. Yoksulların toplumdan izole yaşamları veya dışlanmaları sonucunda kendi kültürlerine kendilerini hapsedmeleri söz konusudur. Siyasi ve örgütsel becerilerden mahrum oldukları için çözüm için kolektif çaba göstermezler (Zastrow, 2013: 178). Düzensiz çalışma, refah hizmetlerine bağımlı yaşama, sapma ve uyumsuz davranışlar, kanunlara ve otoriteye karşı gelme, otoriter biçimde çocuk yetiştirme, uyumsuz eş ilişkileri yoksulluk kültürünün özelliklerindedir (Demirbilek,2005: 260). Yoksulluk kültürüne karşı geliştirilen en önemli eleştiriler ise; E. Leacock' a göre yoksulluk kültürünün süregelen yoksulluğun nedeni değil sonucudur. W. Ryan ise yoksulluk kültürü teorisini kurban suçlama fikrinin klasik bir örneği olarak tanımlamıştır. Yoksulları yaşadıkları koşullar için suçlu bulmak yoksulluğu ortadan kaldırmak için hazırlanan sosyal program ve politikaları reddetmek için bir mazeret noktasını teşkil eder. Gerçek suçlu yoksulluğun var olmasına ve sürdürülmesine izin veren toplumsal sistemdir (Zastrov,2013:179).

Yoksulluk sadece yoksullar için problem değil, aynı zamanda toplumda varlıklı bireylerin düzenini değiştiren veya aksatan bir kavramdır da... Yoksulluğun toplumda oluşturduğu risklerin yanı sıra bazı olumlu işlevlere sahip olduğunu kabul eden görüşler de mevcuttur. Yoksulluğun, yoksullar ve zenginler için fonksiyonel olmadığı görüşü desteklense de bazen istenmeyen sosyal koşullar yada uygulamaların belirli zamanlarda topluma katkı sağladığı da bir gerçektir. Özellikle fonksiyonalist yaklaşımın görüşleri çerçevesinde yoksulluğun bazı fonksiyonları şunlardır: (Demirbilek, 2005: 269-271; Zastrow, 2013 :180)

Yoksullar, iş tercihi şansı az olduğundan bütün toplumlarda değersiz görülen, pek çok bireyin yapmayacağı nahoş işleri yerine getirirler. Bulaşık yıkamak, temizlik yapmak, tarımsal ürünleri toplamak vb. Yoksullar, zenginlere parasal açıdan katkı sağlarlar. Belirgin olarak ucuz işgücü olmalarının yanında zenginlerin gündelik işlerinde çalıştıkları için onların; kültürel, mesleki veya boş zaman aktivitelerde yer almalarını sağlarlar. Yoksulluk diğer taraftan bazı mesleklerin de ortaya çıkmasını da yol açar. Sosyal hizmet uzmanlığı, çocuk polisi, ıslah evi müdürlüğü vb. Bu tür meslekleri yapan istisnai durumda olan zenginler de olmaktadır. Yoksulluk, zengin sınıfın merhamet ve fedakarlık gibi duygularının tatmini ve bunu göstermelerine fırsat

vermektedir. Yoksulluk riski içerisindeki bireyler; eğitim başta olmak üzere sosyal ve ekonomik imkanlardan yeterince faydalanamadıkları için sosyal tabakalaşma sistemi içerisinde yükselmediklerinden diğer tabakalardaki bireylerin yükselmelerini kolaylaştırmaktadır. Yoksullar, tarihi süreç içerisinde büyük eserlerin ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır. Mısır Piramitleri, Çin Seddi vb. Politik açıdan değerlendirdiğimizde çeşitli politik gruplara konu olurlar. Sol ideoloji, yoksulluk kavramı merkezinde hükümetlere baskı yaparken, sağ ideologları refah dolandırıcıları şeklinde politik sıfatlarla eleştirmektedir. Yoksullar kentlerin meydana gelmesinde , değişmesinde ve büyümesinde önem arz eder. Nihayetinde yoksullar çoğu zaman bir ülkenin uluslararası gücünü oluşturmada, büyümede ve gerektiğinde savaşlarda mücadele vererek katkıda bulunurlar.

Yoksulluk kavramının ifade edildiği her toplumsal sorunda aynı zamanda gizli veya aşikar bir biçimde sosyal yardım unsurunu da ifade ediyoruz demektir. Farklı bir ifade ile sosyal yardım denilince akla gelen ve en çok bilinen kavram yoksulluk kavramıdır.

Sosyal yardım kavramı genel anlamda “bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanı olup kendi ellerinde olmayan sebeplerle, mahalli ölçüler içinde asgari seviyede dahi geçinme imkanı bulamayan kişileri; muhtaçlık araştırmalarına dayalı olarak en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirme amacını taşıyan, karşılıksız mahiyetteki parasal ve nesnel sosyal gelir ve destek sağlayıcı kamusal faaliyetler bütünüdür” (Çengelci, 1993: 10).

Farklı bir ifade ile sosyal yardım hizmetlerine ihtiyaç duymanın temel belirleyicisi yoksulluktur. Bu bağlamda sosyal yardım sosyal güvenliğin vazgeçilmez bir yöntemidir. Devletler gelir kalemlerinin toplamından bir kısmını sosyal yardımlar adı altında , düşük gelirlili veya hiçbir geliri olmayan sosyal gruplara yönelik kullanır. Sosyal yardımlar modern devletin yoksul kesimleri koruyucu yöndeki sosyal sorumluluğunun bir gereği olarak uygulanmakta ve genellikle yoksulluk programları şeklinde ifade edilmektedir (Demirbilek, 2005: 287).

Sosyal yardım açısından ele alınabilecek kavramlardan biri de fakirlik kavramıdır. Uygulamada yoksulluk ile fakir arasında önemli bir ayrım olmasa da tercih noktasında yoksulların önceliği mevcuttur. Çünkü fakir insanların bir şeye sahip olabileceğinden, fakat sahip oldukları belli bir sınırın altında olduğundan ve ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğinden söz edilebilir. Mutlak yoksulluk çizgisinin hemen üstünde yer

alanlarolabilir. Yoksullar ise hiçbir şeye sahip olmayan veya yok denecek kadar az varlığa sahip olan kesimdir. Yoksulların yardım görmeden geçinmeleri zor olan veya ihtiyaçlarını temin etmekten mahrumdur (Taşçı, 2008: 130).

Sosyal yardım, bireyi merkeze alan ve onu yoksunluk içinde bırakan çevreyi problem alanı olarak değerlendiren, dolayısıyla bu çevreyi insani yoksunluğun oluşmadığı bir ideal ortama dönüştürme faaliyetlerini de içermektedir (Gül, 2004 : 349). Sosyal yardım faaliyetleri kapsamında yoksul bireylerin ihtiyaçları karşılanarak yaşamlarını sürdürmelerine destek olunacaktır. Çünkü yoksulların zorlu yaşam koşullarında bekleyecek zamanları yoktur. Yoksulların yaşamak için yeme, içme, giyim, barınma gibi temel gereksinimlerini karşılanması, onların insanca yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlama açısından kaçınılmaz bir zorunluluktur. Kısa dönem içerisinde alınan sosyal yardımlar bireylerin bütün sorunlarıyla başa çıkmaları için yeterli değildir. Bu bağlamda yoksul bireyler uzun vadede yardıma ihtiyaç hissedebilir. Fakat sosyal yardımlar kısa vadede bireylerin en büyük desteğidir (İkizoğlu, 2000: 15-16).

Sosyal yardım ile insani yaşamın oluşmasında yoksunlukların ortadan tümüyle kaldırması mümkün değildir. Günümüzde bireylerin yoksullaşma riskinin sürekli arttığı bir ortamda, sosyal yardım aracıyla mutlak insani yoksulluktan görece yoksunluğa doğru bir açılım oluşturacaktır. Bu bağlamda insani yaşam algısı çerçevesinde sosyal yardım hizmetlerinin ihtiyarilikten, poplizmden ve partizanlıktan uzak tutulması gerekir (Gül, 2004: 350). Bu bağlamda sosyal yardımların sosyal devlet çerçevesinde, organize bir şekilde ve etkili olarak belirli kurallar çerçevesinde, sosyal güvenliği sağlar nitelikte devlet tarafından yapılması büyük önem taşımaktadır (İkizoğlu, 2000: 16). Sosyal yardımların devlet eliyle gerçekleşmesi insani olarak ve belirlenmiş şartlar çerçevesinde yoksullara ulaştırılması söz konusudur. Sosyal yardımlar birçok ülkede yoksulluk riskini belirli oranda aşağıya çekmiştir

Tablo11: Sosyal Yardımlar ve Yoksulluk Riski(2003 yılı Transfer öncesi ve sonrası)

Ülke	Sosyal Transferlerden Önce Yoksulluk Riskindeki Nüfus Yüzdesi	Sosyal Transferlerden Sonra Yoksulluk Riskindeki Nüfus Yüzdesi
AB	25	16
Türkiye	30	25
Fransa	26	12
Polonya	31	17

Kaynak: Guido, A., Income, Poverty and Social Exclusion In the EU25, 2005

Buradaki sosyal transfer ile sosyal sigorta uygulamaları dışındaki transferler kastedilmektedir. AB ülkelerinde sosyal transferler; yoksulluk riski altındaki nüfusu 9 puan, Polonya’da 13 puan, Fransa’da 14 puan azaltırken Türkiye’de sadece 5 puan azaltmıştır. OECD tarafından yapılan araştırmalarda sosyal yardımların yoksulluğu azalttığını göstermektedir. Türkiye’de sosyal transferlerin tabanın dar olması ve transfer edilen miktarın sınırlı olması nedenleriyle bu etkinin az olduğu söylenebilir (Şener, 2010: 6).

Türkiye’de yoksulluk ve kurumsallaşmış sosyal yardım mekanizmaları geç sayılabilecek bir dönemde gündeme gelmiştir. İşgücünün büyük oranda kırdan olması, kırdan kente göçün yarı kopuk halde olması, kente barınma noktasında hemşericilik olgusu, gecekonduların varlığı bu durumun en önemli sebepleridir. Bu olanakların azalması veya ortadan kalkmasıyla birlikte ülkemizde yoksulluk daha görünür hale gelmiştir. Böylelikle nöbetleşe yoksulluktan kalıcı yoksullaşmaya geçilmiştir (Şener, 2010 : 11). Gölgede olan sosyal risk artık gün yüzüne çıkmıştır.

Sosyal yardım mantığını irdelediğimizde ise; sosyal devlet gereği toplumdaki yoksul ve fakir olanların bütününe kısa veya uzun vadede sosyal yardım sağlamanın mümkün olmayacaktır. Oysa ki sosyal yardım, sosyal devletin önemli bir unsurudur. Refah kavramı yaşadığımız ortamda sosyal yardım ve mağduriyetlerin telafisinden daha fazla şeyleri ifade eder (Luhman, 2002: 5). Sosyal yardımlaşmanın sadece devlet eliyle gerçekleşmesi aynı zamanda büyük riskleri de içinde barındırmaktadır. Toplumdaki yardımlaşma ve dayanışma duygularının zayıflaması, bireyselliğin sosyal tabanda genişlemesi ve insanların merhamet duygularının zayıflaması sonucunda yeni risklerin ortaya çıkması veya mevcut sosyal risklerin derinlemesine hesap edilemeyen boyutlara ulaşmasına neden olabilir.

4.3.Sosyal Riskleri Azaltmada Refah Karması

Sanayileşme süreci ile birlikte toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşüm hızı sürekli artmaktadır. Toplumların bu değişim sürecinde elde ettikleri ekonomik ve teknolojik gelişmeler sonucunda birçok sorunun çözümlenmesine karşın birçok sorunun kaynağı yine de sanayi olmuştur. Bunalımlara karşı geliştirilen sosyal politika kurumları yeterli olmamaktadır. Buradaki temel çelişki geleneksel kurumlarla modern kurumlar arasındaki çatışmadır (Koyunoğlu, 2002: 247). Fakat modern dönemde geleneksel kurumların birçoğu yerini yeni kurumlara devretmiştir. Yeni kurumlar ekseninde farklı refah sistemleri teşekkül etmiştir.

Refah devletlerinde uygulanan birçok farklı modelin ortak yanlarından biri de tüm devletler için evrensel ölçekte sosyal refah sisteminin ortaya çıkmamasıdır. Birçok ülke refah sistemlerinde sürekli değişiklik öngörülmüştür. Hatta refah modelleri yapı ve işleyişi bakımından iç içe geçmeye başlamıştır. Modern devletin şekillendirdiği refah algısının temel yanlışları, geleneksel dünya ile bağlarını koparması, geçmişi düzensiz ve rasyonel olmayan çizgide değerlendirmesi, her toplumun kendine özgü iktisadi ve sosyal şartları dikkate alınmaması ve en önemlisi otoriter ve tüm unsurların kendisine bağlı olduğu kurgusudur. Bu kurgu nedeniyle piyasada belirli oranda başarı sağlansa da sosyal risklerin çözümü noktasında gün geçtikçe ağır bedeller ödenmeye başlanmıştır.

Devletin ve kamu yönetiminin yapısal ve fonksiyonel olarak aşırı bürokratik, merkeziyetçi ve otoriter olmasından dolayı sosyal hizmetlerin üretimi ve sunulması noktasında başarısız ve yetersiz olması (Çevik, 2012: 200), Avrupa merkezli refah sistemlerinin evrensel ve eşitlikçi olmaktan çok, daha düalist veya tabakalı bir sistem olarak değerlendirilebilecek özel bir modele doğru değişim içine girmesine neden olmuştur. Bu değişimin temel nedeni , sosyal refahın sağlanması noktasında devletin tek başına sosyal hizmetlerin sunumunda yetersiz olduğu, sosyal hizmetlerin sunumunda alternatif arayışların yeniden gün yüzüne çıkmasıdır. Refah devletinin sorumluluk sınırlarının yeniden gözden geçirilmesi düşüncesi refah karmasının doğmasına neden olmuştur (Okur, 2008:63).

Sosyolojik bağlamda refah karmasının ortaya çıkmasına etki edecek temel neden; bürokratik süreçlerin gelişimi ve toplumsal düzenlemelerin artan yükü, sosyal dayanışmayı oluşturan mekanizmaları soyut, biçimsel ve okunamaz hale getirmesidir. Dolayısıyla bireysel olanla toplumsal olan arasındaki dolambaçlı yol giderek büyümüştür. Peki bu duruma nasıl çare bulunabilir?Toplumu kendine yakınlaştırmaktan başka yol mümkün değildir. Toplumun dokusunu sıkılaştırmak, toplumsal yapılanmaya aracılık eden mekanları çoğaltmak, bireyi doğrudan dayanışma ağlarına yeniden dahil etmek gerekmektedir (Rosanvallon, 2004: 100).Çünkü Beck’e göre modern öncesi toplumlarda dayanışma ihtiyaç üzerine bina edilmiş olmasına karşın, modern dönemde dayanışma kaygı üzerine bina edilmiştir (Turner, 2003: 262). Dayanışma ağları; kaygı zeminini asgariye doğru çekmesine mukabil sosyal güven zeminini büyütmektedir.

Bireyi toplumsal dayanışma ağlarına dahil edebilmek için devletin, gönüllü kuruluşların, özel sektörün, dini grupların, STK’ların vb. kuruluşların alanlarını genişletmesi gerekir. Dayanışmanın topluma benimsetilmesini sağlayacak olan bu yatay toplumsallaşma biçimleridir. “ Toplumsallığın gelişmesinin ilk koşulu serbest zamanın artırılmasıdır. Böylelikle karşılıklı hizmetlerde bulunabilir. Komşuluk ilişkileri genişletilebilir, kısa nitelikli tüm dayanışma biçimleri gerçekleştirilebilir” (Rosanvallon, 2004: 100).

Refah literatüründe, refah karması (welfare mix), refah çoğulculuğu (welfare pluralism), refah üçgeni (welfare triangle), refah devletin ötesi (beyond the welfare state) vb. kavramlarla, sosyal refah hizmetlerinin sunumunda gittikçe artan bir paya sahip olan çeşitli refah sağlayıcıları ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek üzere en yaygın olarak kullanılan kavram, “refah karması”dır (Özdemir,2007:346). Abrahamson, refah karmasında özel sektör, sivil toplumun devlete sosyal refahı sağlamada yardımcı olmaya başlamasından dolayı “refah üçgeni” olarak kavramsallaştırır (Okur, 2008:63). Neil Gilbert ise sosyal refahın sağlanmasında sivil sektör, din, gönüllü sektör, devlet, özel sektör ve işyerlerinin birlikte değerlendirir.

Refah devletlerinin sınırlarına baktığımızda önceki dönemlerde sınıflandırmalar yapılırken benzer niteliklerine göre (genellikle sosyal harcamaların düzeyine göre) sınıflandırılmaktaydı. 1990 yılında Espin Endersen, sınıflandırma çalışmalarında devletleri refah karması niteliklerine göre kategorize etmeye başlamıştır. Bu

sınıflandırmada sosyal refah hizmetlerinin kimler tarafından sunulduğu büyük önem taşımaktadır. Bir anlamda sosyal refahın ana sağlayıcısı devlet, piyasa, gönüllü kuruluşlar ve aile arasında kimin olacağıdır. Esping Endersen'e göre İskandinav modelde, devlet diğerlerinin üzerinde bir önem taşırken, Kıta Avrupa'sında aile ve gönüllü kuruluşlar daha ön plandadır (Özdemir,2007:349-350). Örneğin Güney Avrupa refah modelinde (İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan), metalaşmadan kaynaklanan sosyal risklere karşı yerindelik, aile sorumluluklarını ve gönüllü dayanışmaya başvurmayı azamileştirir. Bu bağlamda refah karması alternatif bir sistem haline gelir. Bu sistemde özellikle geleneksel ve dinsel hayır kurumlarının sosyal yaşamda merkezi konumda olduğundan dolayı üçüncü sektör, nispeten bağımsız olması ve ailenin üzerindeki sorumlulukları tamamlayıcı olduğundan ayrı bir öneme sahiptir (Mingione,2006 :272-273).

Espin Andersen'in yapmış olduğu sınıflandırma çalışmasını iki yönlü okumak mümkündür. Birincisinde, küreselleşme sürecinde devletin küçülmesi argümanının temelinde yatan, devletin sosyal işlevlerden arınarak küçülmesidir. Devletin bir yandan sosyal işlevlerinden vazgeçerek boş bıraktığı alanları piyasaya açması gerekmektedir. Bir anlamda özelleştirme yoluyla kârlı görülen alanların piyasaya devredilmesi söz konusudur. Kişilerin hayatlarında karşılaşılabilecekleri sosyal risklerle baş etmelerini sağlayacak en güçlü kurum devlettir. Bu yaklaşıma göre refah devleti merkezi konumdan uzaklaşarak yerine alternatif olarak öncelikle piyasa veya kimi zaman da diğer gönüllü kurumların ve ailenin gösteriliyor olması ciddi bir dönüşümü göstermektedir. Devletin, refah hizmetlerinin üretiminde piyasa ve sivil toplum örgütleriyle birlikte hareket etmesi sorunlu bir durum oluşturur. Piyasa denilen sistemin toplumsal refah hizmetlerinin yerine getirilmesinde ve toplumsal sorunları çözmeye "kârsız" bir yönelim taşıması eşyanın tabiatına aykırıdır. Ayrıca güçlü bir devlet mekanizması olmaksızın refah hizmetlerinin standart ve sürekliliğinin nasıl sağlanacağı büyük bir sorun teşkil etmektedir (Okur, 2008:63-64).

Özel sektör için yukarıdaki söylem geçerli olabilir. Özel sektör sosyal refah hizmetlerinin yerine getirilmesinde "ihtiyaç"tan ziyade kâr kavramını ön plana çıkarır. Salt özelleştirme mantığından bakıldığı bu bakış açısında aile ve gönüllü kuruluşların kârsız hizmet üreteceği hesaba katılmamıştır. Aile ve gönüllü kuruluşlar devletin

alternatifi veya devleti zayıflatan kurumlar olarak değerlendirilmesi yerine devlete payanda olarak değerlendirilmesi daha sağlıklı olacaktır.

Günümüzde birçok ülkede devlet tek başına refah sağlayan kurum değildir. Diğer bir ifadeyle piyasa sadece kâr amacıyla hareket eden kurumlardan oluşmamaktadır. Bu bağlamda sosyal refahın sağlanmasında ne devlet ne de piyasalar tek alternatif olmayıp karma bir yapı söz konusudur (Özdemir, 2007: 349). Küresel risk toplumunda üretilen sosyal riskler, artık bir kurumun veya birimin üstesinden gelebileceği bir sorun değildir. Bundan dolayı görülmüştür ki yeni ihtiyaçlar, yeni sorunlar, yeni yoksulluk ve yoksulların miras aldıkları riskler, ne tek başına piyasanın ne ailenin, ne de devletin toplumsal ve bireysel riskleri karşılama konusunda ortaya çıkan boşluğu kapatmaya yetecek kudrettedir (Kesgin, 2013: 203-204). Geleceğe dönük olarak ailesizlik, bireyselleşme, artan ihtiyaç ve küreselleşmenin büyüttüğü riskleri düşündüğümüzde refah karması bir zorunluluktur.

İkinci bakış açısında refah karması kavramı ile, devlet devreden çıkartılmadan, hizmetlerin sunulmasında özel, gönüllü, aile, işyerleri gibi sektörlerden yararlanma amaçlanmaktadır. Devletin hizmet üretmesi yerine bu hizmetleri kamu sektörü, özel sektör, sivil sektör ve gönüllü sektör tarafından ortaklaşa gerçekleştirilmesidir. Devletin buradaki fonksiyonu, bu kesimlere finansal destek sağlanması ve hizmetlerin düzenlenmesinden sorumlu olmasıdır. Dolayısıyla refah karmasından anlaşılması gereken bütün bu kurumların ürettiği refahın toplamıdır (Özdemir,2007:348), (Ersöz, 2003: 130). Devlet sosyal refahın üretilmesinde temel kurumdur. Devletin yerini diğer kurumlardan herhangi birinin alması söz konusu değildir. Son dönemlerde sivil toplum örgütlerinin ve piyasanın merkeze yerleştirildiği bir refah karışımına doğru değişim yaşanmakta olduğu tezi savunulsa da, (Okur, 2008: 64) uygulamalara baktığımızda böyle bir durumun söz konusu olmadığı görülmektedir.

Refah karmasında devlet tarihsel olarak var olan bir gerçeği (refah çoğulculuğu) yeniden keşfedip bunu kamu politikası haline getirmektedir. Refah karmasının özünde yer alan düşünce; devletin rolünün azaltılarak toplumun sahip olduğu potansiyelin harekete geçirilerek sosyal refahın arttırılmasıdır. Bu aynı zamanda kamu sektörünün yetersizliklerinin kapatılması anlamına gelir. Refah karması düşüncesinde, devletin aşırı müdahale, bürokrasi ve kamu meslekçiliğine karşı vatandaşların sosyal refahın

üretmesinde daha fazla katılımlarının sağlanmasıdır. Bu konuda kullanılacak araçlardan bazıları “yerinden yönetileştirme” (yerelleştirme) ve “katılım” ile ifade edilebilir (Çevik,2012: 205-206).

Refah karmasının sağlıklı yürütülebilmesi için yerel yönetimlerin güçlendirilmesi zaruridir. Sosyal nitelikli kamu hizmetlerin toplumsal tabana yayılmalıdır. Batı ülkelerinde bu konuda uzun yıllar önce birçok adım atılmıştır. Batı ülkelerinde ikinci adım olarak yerel yönetimler aracılığı ile aileyi sosyal amaçlar açısından işlevsel hale getirerek, komşuluk dayanışma ve birlikleri oluşturarak toplumun hizmetlerin üretime katkısı artırmaya çabalamaktadırlar (Çevik, 2012: 206).Bu modern öncesi toplumsal yapıda var olanın geri çağırılmasıdır. Risk toplumunda bumerangın geri gelmesidir. Yeniden geleneksel değerlerin farklı zaman ve mekanda değişen şartlarda gün yüzüne çıkartılması anlamına gelmektedir.

Ülkemiz açısından değerlendirdiğimizde devlet bütün sosyal hayatın kaynağı olarak görülür. Bu durumun en belirgin göstergesi “devlet baba” kavramıdır. Her şey devletten beklenir. Devlet sosyal hayatın birçok alanında var olmakla beraber, sosyal refahın sağlanmasında aynı oranda baskın bir karakter sergilenmemektedir. Dolayısıyla oluşan boşluğu başka yapılar, kurumlar ve sosyal dayanışma ilişkileri doldurmaktadır (Kesgin, 2013: 203).

Öncelikle “devlet baba” düşüncesinin terk edilmesi gerekir. Bireysel ve grup olarak sosyal sorumluluk duygusunun yayılması hedef olmalıdır. Yerel yönetimlerle sıkı işbirliği içerisinde sosyal hizmetlerin üretiminde bireylerin “katılımı” sağlanmalıdır. Bu bağlamda 2004 yılında düzenlenen I. Sosyal Hizmet Şurası'nın temel gündem maddesi sosyal hizmetlerin yerelleştirilmesi ve bu alanda hizmet sunumu yapacak aktörlerin çeşitlendirilmesi tartışmaları oluşturmuştur (Gökbayrak, 2010: 149). Türkiye’de kamu birimlerinin yanında sivil toplum, özel sektör yanında aile, hemşehri dernekleri, köydeki organik dayanışma ve üretkenlik, komşuluk ilişkileri, dini hayatın getirdiği yardımlaşma vb. alanlar risk toplumunda üretilen riskleri belirli oranda telafi etmektedir. Refah karmasında kurumlar arasında eksik olan sinerji ve dinamizmdir (Kesgin, 2013: 205).

4.4. Sosyal Risklerin Azaltılmasını Sağlayan Sosyal Refah Kurumları

İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'li yıllara kadar refah devletinin altın çağı olmuştur. Bu dönemde iktisadi kalkınmanın bir yansıması olarak devlet; sosyal alana daha fazla müdahale ederek, çeşitli alanlarda sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin yerine getirilmesini sağlamıştır. 1970'li yıllardan sonra dünya ekonomisinde yaşanan büyük krizlerle beraber (özellikle bütün dünyadaki petrol krizi), devletlerin hızlı düşen kar oranlarının tekrar yükseltilmesi için, arz yönlü politikalar ve devletin ekonomi üzerindeki aktif müdahalesinin azaltılmasıyla beraber, sosyal devlet harcamaları kapsamında eğitim, sağlık, ulaşım, fiziki alt yapı gibi kamusal alanda yapılan harcamaların kısılmasına gidilmiştir Sosyal harcamaların belirli oranda aşağıya çekilmesinin nedeni bu tür harcamaların merkezi yönetimin yükünü gereksiz yere ağırlaştırdığı ve daha etkin bir devletin varlığını engellemesi gösterilmektedir (Acı, 2008: 2) Bu durum ulus devletlerin yapılanmasındaki zihniyet değişiminin kırılmasının ne denli zor olduğunu bir göstergesidir. Devletin iktisadi kalkınmanın dışında sosyal refah merkezli bir yapılanmaya dönüşümünün zorlayıcı etmenleri sosyal alanda belirgin hale gelmesine karşın zihniyet dönüşümü gerçekleşmemiştir.

1990'lı yıllarda piyasanın ihtiyaçlarını karşılamak ve sosyal devlet anlayışının belirli oranda terk edilmesinden oluşan boşluğu özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve belirli oranda dini kurumlar doldurmaya başlamıştır. Bu dönüşüm ulus devletlerinde merkezi yönetimin tasfiyesini, ekonomik yapıların ve kurumların dönüştürülmesi düşüncesini kuvvetlendirmiştir.

Bu dönüşüm sonucunda sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin yerine getirilmesinde kamu sektörü, özel sektör, STK, ve geleneksel toplum sürecindeki sosyal dayanışmayı tesis eden aile, akrabalık, komşuluk gibi sivil sektörün önemini gün yüzüne çıkarmıştır. Sosyal yardımlaşmanın ve güvenliğin sağlanmasında karar süreçlerinin merkezi yönetim anlayışından yerel yönetime doğru katılımcı bir anlayışla yeniden değerlendirilmesi söz konusudur. Sosyal refah devletinde esas mesele içtimai alanlarda ortaya çıkan imkanların birbiriyle işlerlik haline getirilmesi ve birbiriyle yeniden kombine edilmesidir (Luhman, 2002 :30).

Bu bağlamda sosyal refahı sağlamada devletin dışındaki aktörler büyük önem arz etmektedir. Sosyal refahın sağlanmasında yeni bir zihniyet değişiminin merkeze alınması için iktisadi sosyal refah anlayışından insanın merkeze alındığı “sosyal” refah anlayışını sağlayan kurumlar Gilbert, Terelli’nin tasnifi çerçevesinde incelenecektir.

Tablo 12 : Sosyal Refah Sağlayan Kurumlar ve Fonksiyonları

Sosyal Politika Kurumları	Örgütlenme Biçimleri	Temel Fonksiyonları	Sosyal Refah Fonksiyonları
Sivil Kesim	Aile, akraba, arkadaş, komşu	Üreme, sosyalleşme, koruma, dostluk, manevi destek	Bağımlı aile üyelerinin bakımı, aile içi mali destek
Din	Dini kurumlar	Ruhi gelişme	Üyelerine refah, sağlık, eğitim, sosyal hizmetler sağlamak ve danışmanlık hizmetleri
Gönüllü Sektör Karşılıklı Yardım	Gönüllü kuruluşlar, gruplar	Karşılıklı yardım, insan sevgisi, yardımseverlik	Kendi kendine yardım, gönüllülük, topluma yönelik sosyal hizmetler
Kamu Sektörü (Merkezi ve Yerel Yönetimler)	Merkezi yönetimler ve yerel yönetimler	Toplumsal amaçlarla kaynakların yönlendirilmesi ve dağıtılması	Yoksulluğun önlenmesi, ekonomik güvenlik, sağlık, eğitim ve konut hizmetleri
Özel Sektör (Piyasa)	Üreticiler (firma) ve tüketiciler (hane halkı)	Mal ve hizmetlerin değişimi	Mal ve hizmetlerin ticari sosyal refahı

Kaynak: (Akt. Koyunoğlu, 2002:19), (Özdemir, 2007: 351) Neil Gilbert, Paul Terrell, **Dimensions of Social Welfare Policy**, Massachusetts: Allyn-Bacon Publ., Fourth Edition, 1998, s. 3.

4.4.1. Sivil Kesim

Toplumların temel dinamiği olan aile, sosyal örgütlenmenin en eski örneğini oluşturmaktadır. Sivil sektör bünyesinde merkezi konumdaki aile ile birlikte akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık gibi kurumlardan oluşmaktadır. Sivil kesim dördüncü sektör olarak da adlandırılmaktadır. Geleneksel sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında aile; bireylerin ihtiyaçlarının giderilmesinde ilk müdahalede bulunan kurumdur. Toplumsal dayanışmanın en güçlü olduğu kurum ailedir (Ersöz, 2003:131). İnsanın yaradılışında var olan anne ve babalık duygusunun tezahüründe aile fertlerinin korunması, merhamet gösterilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması vb. duygu ve düşünceler ailenin, sosyal refahın sağlanmasındaki temel fonksiyonunu ortaya koymaktadır.

Modern döneme kadar bireyler çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için öncelikle ailelerine daha sonra akrabalarına, komşularına ve arkadaşlarına yönelmiştir. Çocukların bakımı tümüyle aile tarafından yerine getirilirken, yaşlılarda ailedeki daha genç yetişkinler tarafından bakılmaktaydı. Uzun hastalık dönemlerinde bakıma ihtiyaç duyanlar, ebeveynlerini kaybeden çocuklar, yangın, sel, deprem vb. doğal afetlerin sonunda büyük zararlara uğramış olanlar dayanışmanın temeli olan ailenin diğer fertleri tarafından veya yakın akraba, komşular tarafından bakım ve ihtiyaçlar karşılanmaktaydı. Modern öncesine kadar devlet algısında dış saldırılara karşı savunma, iç hukuk ve düzeni muhafaza etmek vardı (Özdemir,2007:352). Sosyal yaşamda bireyler, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamada -imkanların az olmasına mukabil- daha aktif bir rol üstlenmiştir.

Devletler, sanayileşme ve ulus devlet sürecinde sosyal yaşama fazla müdahale etmeye başlamıştır. Sosyal refah hizmetlerinin sağlanması konusunda devlet büyük ölçüde rol almasına rağmen ailenin bu konudaki fonksiyonu bitmemiştir. Hatta gelenek ve dini inançlarla aralarında daha sıkı bağ olan toplumlarda “ ailede gelir transferi, genç yetişkinler ve orta yaşlı aile üyelerinden ailenin çok genç ve yaşlı üyelerine yönelik olarak gerçekleşir. Miras yoluyla yaşlılardan, orta yaşlı üyelere gelir transferi olur ve bu bir refah transferi olarak kabul edilir. Yine, aile içinde iş piyasasında gelir elde edenlerden ailenin işsiz, hasta veya bir sakatlığı olan bireyelerine gelir aktarılır. Çoğu toplumda aile bugün dahi, ihtiyaç içindeki bireyelerine ilk gelir transferi gerçekleştiren

kurumdur. Hatta, Afrika ve Asya'daki çoğu topluluklarda bu işlevi yerine getiren tek kurum konumunu sürdürmektedir” (Akt. Ersöz, Chatterjee, 1996:8).

Sivil sektör tarafından sağlanan hizmetlerin niteliğine baktığımızda, bu hizmetlerin acil, önemli, sağlıkla ilgili olduğu ve bürokratik özellikler taşımayan hizmetler olduğu görülmektedir. Aile yardımları zamanlama ve süreklilik açısından hızlı, bir o kadar da güç ve zahmetli ve duygusal açıdan yıpratıcı, yorucu olmaktadır. Ekonomik imkanların el verdiği sürece aileler, hasta veya muhtaç yakınlarının ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Sivil sektör yardımlarının en önemli dayanak noktasının kan ve akrabalık bağının olması aynı zamanda aile yardımlarının da sınırlanmasının nedenidir (Ersöz, 2003 :132). Sivil sektörün ürettiği hizmetler her zaman süreklilik ve düzenlilik arz etmeyebilir. Sivil sektörün ürettiği hizmetler daha çok kişisel ve ağırlıklı olarak yaşlı ve çocukları kapsamaktadır.

Ailenin sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında finansal ve diğer yardımların miktarını tam olarak belirlenmesi oldukça güçtür. Aile fertlerinin sağlamış olduğu yardımların önemi, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler için hayati bir öneme sahiptir. Ailenin bu sosyal fonksiyonu, toplumsal huzurun ve barışın sağlanmasında ve ülke ekonomisinin belirli alanlarda sosyal hizmet faaliyetlerinin yerine getirilmesi noktasında gelişme göstermesine fırsat sunmaktadır. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerde refah devleti anlayışı çerçevesinde ifa edilen sosyal hizmetlerle kıyaslanmasa bile, geleceğe yönelik baktığımızda farklı sosyal patlamaların önüne geçildiği de bir gerçektir.

Sosyal riskler açısından değerlendirdiğimizde, gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelerde toplumsal değerler, inançlar ve aile kurumunun sosyal fonksiyonları muhafaza edildiğinde veya dönüşümü sağlam zemin üzerine yerleştirildiğinde gelecekte ekonomilerini belirli oranda iyileştirdiğinde, bugünkü refah devletlerinin yaşadığı krizler daha da alt seviyede yaşanabilir. Bu bağlamda sosyal harcamalarının önemli bir bölümünü toplumun sosyal refah hizmetlerine gereksinim duyan öncelikli kesimlerine ayırırlar.

Ülkemiz açısından değerlendirdiğimizde Türk aile yapısı sosyal hizmet açısından günümüzde de çok hizmet üreten bir kurumdur. Geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru hızlı bir geçiş süreci yaşasak da, hala ailelerin yaşlı ebeveynlerine baktıkları, kardeş ve yakın akrabaların korunup desteklendikleri görülmektedir (Çevik, 2012: 204-205). Son dönemlerde Türk aile yapısındaki değişimlere paralel olarak devletinde gelişmiş ülkelerdeki kadar olmasa da sosyal harcamalara ayırdığı pay sürekli artmaktadır. Devletin bu harcamaları yapmasının (artırmasının) altındaki temel etkenlerden biri de Türk aile yapısının bazı özelliklerini devam ettirmesidir.

Türk aile yapısında boşanma veya yalnız ya da dul yaşayan aile sayısı fazla değildir. Çekirdek aile yapısı büyük oranda olsa dahi yaşlı anne ve babalar şehirlerde çocuklarıyla beraber yaşamaktadır. Anne ve babaya hürmet geleneksel olarak devam etmektedir (Çevik, 2012: 205). Bu durum sosyal hizmetlerin yükünü azalttığı gibi hızlı ve etkin çalışmasının yolunu açmaktadır. Fakat büyük resme baktığımızda yalnız yaşayan, boşanmaların arttığı, bakıma muhtaç insanların hızla arttığı, huzur evlerinin sayısının çoğaldığı vb. gerçeği de göz önünde durmaktadır.

4.4.2. Dini Kurumlar

Doğal çevreden kaynaklanan tehlikelerin verdiği zararlar ve toplumsal yaşam sürecinde ortaya çıkan sosyal risklere karşı, aile gibi dini kurumlar da sosyal refahın sağlanmasında büyük rol oynamaktadır. Modern sosyal güvenlik kurumlarının kurulmasından önce de var olan dini kurumlar, ilk insandan günümüze sosyal refaha katkısı, insanoğlu yeryüzünde var olduğu sürece devam edecektir. Hatta risk toplumu sürecinde özellikle ilahi dinlerin sosyal refahın sağlanmasındaki önemi gün geçtikte artmaktadır.

Dinin en önemli yönü ise sosyal politikanın temellerinin din kaynaklı olmasıdır. Modernleşme sürecinde sosyal yardımların sağlanmasında dinin etkisi azalmışsa da hayırseverlik-yardımseverlik duygusu, iyilik, yoksullara yardım, sosyal adaletin sağlanması ve insan sevgisini en fazla açığa çıkaran din duygusudur. Özellikle ilahi dinlerin bu duygulara fazla vurgu yapmasının temelinde insana yapılan yardımın yaratıcı katında çok değerli olduğunun bildirilmesidir (Ersöz, 2003: 134).

Dini kurumlar, genellikle aile kurumundan sonra sosyal refahın sağlanması noktasında gelir transferi sağlayan ikinci kurumdur. Dini kurumlar, insanların sosyal refahına etkide bulunan aile kurumunu ve toplumun diğer unsurlarını da önemli ölçüde biçimlendirmektedir. Dinin toplumsal yapıyı biçimlendirmesi, sosyal hizmetlerin sağlanmasını bazen gönüllü bazen de zorunlu olması ve ibadet ekseninde değerlendirmesi önemli bir işleve sahiptir. Bu bağlamda din hem insanlara yardımlaşma, dayanışma, iyilik, merhamet, fedakarlık, diğergamlık vb. duyguları aşılama çabasına hem de emir ve tavsiyeleriyle insan sevgisi ekseninde toplumsal düzenin kurulması ve sürekliliğinin sağlanması için zemin hazırlamıştır.

Bütün dinlerde temel amaç, ahlaklı bireylerden oluşan toplulukların var olmasıdır. Hatta dinlerin ortaya çıkmasındaki nedenlerden biri de karşılıklı yardımlaşma ilkesinin zayıflamasıdır. Dinlerin ortaya çıktığı ilk dönemlerde ilk destekçilerini karşılıklı yardımlaşmanın günlük yaşamın vazgeçilmez temeli olduğu, toplumun alçakgönüllü, en alt ve ezilmiş tabakada bulmuşlardır. Kısaca karşılıklı yardımlaşmanın etik anlayışımızın gerçek temeli olduğu yeterince açıktır (Kropotkin, 2001 :263).

Sosyal yardımı bütün dinler emretmiştir. Burada üç büyük ilahi dine göre örnekler vereceğiz. Yahudilik inancında Tevrat'ta olan bazı ayetler şu şekildedir:

“Yeryüzünden fakirlik eksik olmayacağına göre fakir kardeşlerinize yardım eli uzatın. Uyuşukluk fakirliği, gayret ise ihtiyaçtan kurtulmayı netice verir. Fakirlik isyana ve Rab tanımamaya götürür. Fakire, yoksula ve çaresize yardım etmek zorunludur. Fakir azarlanmaz, yoksula hakaret edilmez. Fakire yardım eden aslında Rabb'a borç vermiş demektir, karşılığını da ondan alacaktır. Fakirlere bağışta bulunanlar nimet ve sevapla övülür, kötülük edenler lanet ve azapla korkutulur. Yetimler, dular, kimsesizler özel itina görürler” (Beşer, 2004: 65-66).

Bunun dışında Yahudilik inancına göre herkesin sahip olduğu servetin onda birini vermesi zorunluluğu bulunmaktadır. Yahudilikte bu yardım inancı Tsedaka kavramı ile ifade edilir. İbranicede "adalet ve doğruluk" anlamındaki bu kavram İslam inancındaki hayırseverlik kavramına yakındır. Tsedaka kavramı Yahudilik inancında fakirlere yardım bir hayırseverlik duygusundan ziyade adil bir davranış, fakire hak ettiğini verme görevi olarak kabul edilmektedir. Yahudilik inancında fakire yardım yapmak bir zorunluluktur. “ Bazı bilgiler Tsedaka'nın en büyük, hatta bütün emirlerin toplamından

da daha büyük emir olduğunu, Tsedaka vermeyen kişinin putpereste eşdeğer olduğunu söylemişlerdir. Bu da Tsedaka'nın Yahudilikteki önemini gösterir” <http://www.projetaladin.org>.

Hıristiyanlık inancında ise, fakirlere, zayıf olanlara yardım yapılması, israfın önlenmesi, her türlü bağışın teşvik edilmesi, riya bile olsa sadaka verilmesi, servet biriktirmenin olumsuz sonuçları vb. hükümler sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı teşvik etmiştir (Beşer, 2004:66). İncil’de Tanrı, insanlara birinci mahsulü aldıktan sonra, ikinci kez mahsul almak amacıyla tarlalarına, zeytinliklere, üzüm bağlarına girmekten sakınmalarını ve bu ikinci ürünün yabancı, dul ve yetimlere ait olduğu ifade edilmektedir. Tanrı bu emirlere uyanları kutsayacağını söylemektedir (Ersöz, 2003: 134).

İncil’de yer alan sosyal yardım ve dayanışmayı hedef alan bu ve benzeri hükümler, kilise sandıkları şeklinde müesseseleşmiş ve kilise çevresinde oturanların ödedikleri aidatlarla 15. Yüzyıla kadar işlevini sürdürmüştür (Beşer, 2004: 67). Günümüzde de kilisenin sosyal refah hizmetlerine katılım düzeyleri oldukça yüksektir. Özellikle ABD’de Mormon Kilisesi’nin yoksullar için oluşturduğu büyük projeler, kilise ait alış-veriş merkezlerinden elde edilen gelirlerin sosyal refaha yönelik kullanılması ve çocuk refahı, çocuk gelişimi ve adaptasyonu, özürli bireylerin iş istihdamı vb. konulardaki çalışmaları dikkat çekmektedir. Kiliselerin, ülkedeki sosyal harcamaların düşürülmesi, çeşitli sosyal konularda din görevlilerinin danışmanlık hizmetleri ve kiliselerin aile papazlığı, aile yaşam eğitimi programları vasıtasıyla geniş toplumsal zeminde bireylerin sorunlarının çözümünde aktif rol almaya başlaması sosyal refahın sağlanmasında kiliselerin önemi üzerinde durulmaktadır (Ersöz, 2003: 134-135).

İslam Müslümanları, servetin eşit olarak dağıtıldığı, devletin yardımı ve karşılıklı yardımlaşma sayesinde her bireyin asli ihtiyaçlarını karşılayabildiği bir toplum yapısına ulaştırmak için güçlü bir sosyal güvenlik sistemi kurmuştur (Chapra,1991:114)İslam inancında sosyal yardımı anlamak için öncelikle bilinmesi gereken, insanların sahip olduğu bütün malların Allah’ın “emanet”i olduğu ve kişilerin mallarında yoksul ve yoksun olanlar için belirli haklar bulunmasıdır (Beşer, 2004: 26-27).

İslam inancında birçok ayet ve hadislerde insanları hayra ve yardıma teşvik etmektedir. Yazgan Hoca'ya göre 88 ayet yoksulluğu gidermek amacıyla ayni ve nakdi gelir transferleriyle ilgilidir. (Ersöz, 2003 :134) İslam inancında yer alan sosyal refah sağlayıcı müesseseler şunlardır. Kurumsallaşmış müesseseler: Kardeşlik ilkesi, aile müessesesi, devlet (Beytül-mâl), akile, kasâme, zekat, sadaka, vakıf müessesesi, sandıklar (Avarız, esnaf, vb.) , Kurumsallaşmayan müesseseler : Karz-ı hasen(ihtiyaç sahibine faizsiz güzel borç), fidyeye ve kefaretlere, hibe, adak vs.uygulamaları sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı güçlendirmektedir (Sağlam,2009: 6-24).

İslam inancında sosyal yardım prensiplerinden bir kaçından bahsetmek gerekir. Öncelikle sosyal yardım işlerinin cebirlik yerine gönüllülük esasına dayanmasıdır. Sosyal yardımlaşmanın ibadet çerçevesinde, gizlilik esasına dayanan, bütün inananların kardeş kabul edilmesi suretiyle geniş kapsayıcı bir özellik arz etmektedir. Hadiste kardeşlik konusunda ifade edilen “ Kim kardeşinin ihtiyacıyla meşgul olursa, Allah da onun ihtiyacıyla meşgul olur” sözü konunun önemini ortaya koymaktadır. (Beşer, 2004: 181).Ayrıca “komşusu aç gezerken tok yatan bizden değildir”, “Bir kimse kendisi için istediği şeyi mümin kardeşi için istemedikçe iman etmiş olamaz” vb. birçok hadis mevcuttur. (Sağlam,2009:4). İslam'da kardeşlik prensibinin tezahürünün en ileri noktasında isâr duygusu yer almaktadır. İsar prensibi, bir kimsenin kendisi ihtiyaç içinde olmasına rağmen sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmasıdır. Medine'ye hicret sonrasında ensar ile muhacirler arasında pek çok örneği mevcuttur.

İslam'ın kardeşlik prensibinin tamamlayıcısı olan cemaat prensibi sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı sürekli beslemektedir. Cemaat, içindeki bireylerin “bir vücudun azaları” gibi birbirine bağlı olmaları, muhtaç durumdaki ve yoksunluk içindeki bireylerin cemaat tarafından birliktelik içerisinde ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal dışlanmanın önüne geçildiğinin bir göstergesidir.

İslam'da sosyal yardımlaşma ve dayanışma konusunda uygulama alanı olarak en önemli yöntem ve ilk akla gelen zekattır. Zekat sosyal bir özellik taşıması, iktisadi boyutu, kişilerin kendilerinin ve malların temizlenmesi ve bereketlenmesi olarak zorunlu kılınması(Tevbe suresi/ 103/104), devlet kurumu içerisinde yer alması, ibadet yönüyle beraber sosyal yardımlaşma konusunda başlı başına bir konudur.

Zekat, belirli bir ekonomik seviyenin üzerine çıkan her müslümanın malının 1/40 'ini ihtiyaç sahiplerine karşılıksız olarak vermesidir (Akyüz, 2008: 78). Zekat kazançtan değil de doğrudan doğruya kişinin zekata tabi olan mal varlığından alınır (Beşer, 2004: 104). Böylelikle toplumun zengin kesiminden yoksul kesimine doğrudan gelir transferi sağlanması; insanı zenginlik hırısından kurtarması, zengin ile fakiri yan yana getirerek birbirlerini anlaması, servetin belirli ellerde toplanmasının önlenmesi ile zekat bir sosyal yardım ve sosyal adalet kurumu haline gelir (Akyüz, 2008: 78).

Zekat, ibadet olmasıyla beraber, bunun “fakirin zengin bireylerin malındaki hakkı” olması nedeniyle düzenli bir şekilde toplanmasının ancak devlet tarafından sağlanabileceği görüşü yaygınlık kazanmıştır. Zekatın ibadet olmasının anlamlarından biri de fakirlerin talebi olmaksızın zengin kimseler tarafından bir sorumluluk olarak yerine getirilmesi muhtaç olanların yardım için dolaşmalarından ziyade zengin olanların yardıma muhtaç olanları tespit etmesidir. Böylelikle zekat, malı (parayı) zenginin fakirlere karşı bir lütfu olmaktan çıkarıp, fakirin zengin üzerindeki bir hakkı haline getirmektedir (Akyüz,2008 : 79-81).

Ayrıca zekatın kimlere verileceği konusu ayrı bir önem taşımaktadır. Tevbe Suresi'nin 60. Ayet'inde “Zekatlar, Allah'ın bir farzı olarak ancak yoksulların, düşkünlerin, zekat toplama memurlarının, kalpleri İslam'a ısındırılmak istenenlerin, kölelerin, borçluların, Allah yolunda olanların ve yolda kalmışların hakkıdır” denmektedir. Buradaki sınıflamalardan anlaşılacağı üzere zekat, bütün toplumsal zemine yayılan, gerçek anlamda doğal ve sosyal risklere maruz kalmış, fakirlik ve muhtaçlık içinde olan bireylerin hakkıdır.Ülkemizde sosyal refah hizmetlerinin ortaya çıkışında ve belirli seviyeye gelmesinde din önemli bir etkidir.

Fakat “Ülkemizde dini kurumların sosyal hizmetlere katılım imkanlarını artıran yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğu Müslüman olan ülkemizde çok ciddi zekat potansiyeli bulunmaktadır. Bu potansiyel dağınık bir şekilde bireylerin tercihleri doğrultusunda kullanıldığından düzenli bir dağıtım gerçekleştirilmemekte, bazı ihtiyaç sahipleri gereğinden fazla yararlanır iken, bazıları ise daha az veya hiç yararlanamamaktadır” (Ersöz, 2003: 135).

4.4.3. Gönüllü Sektör

Gönüllü sektör kavramı üzerinde tam bir uzlaşma bulunduğu söylenememektedir. Gönüllü sektör kavramı İngilizcede Non-Governmental veya nonprofit olarak kullanılmasın karşın Türkçe yazında öncelikle sivil toplum örgütleri, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, kâr amaçsız örgütler, hükümet dışı örgütler, üçüncü sektör kuruluşları gibi birçok başlık altında değerlendirilmektedir. Bu kavramların kullanımında da çeşitli sorunların olduğu görülmektedir (Sarıkaya, 2010: 88). Burada en genel ifadeyle kâr amacı gütmeyen kuruluşlar anlayışı çerçevesinde gönüllü kuruluşlar kavramı üzerinde durulacaktır.

Gönüllü kuruluşlar, sivil sektör gibi geçmişten günümüze kadar önemli fonksiyonları olan sosyal refah kurumudur. Fakat Sanayi Devrimi sürecinde toplumda meydana gelen büyük sosyo-ekonomik değişimler sosyal politika kurumlarının da yapısının değişmesine neden olmuştur. Bu dönemde sosyal refah hizmetlerin sağlanmasında devlet tek başına büyük bir yükün altına girmiştir. Bu dönemde sosyal yardıma gereksinim duyan toplum kesimleri genişledikçe, gönüllü sektörün kaynakları yetersiz kalmış, devletin sosyal yaşama müdahalesi zorunlu hale gelmiştir. 1970'li yıllardan itibaren neo-liberal politikaların etkisi ile devletin sosyal politika alanlarından çekilmeye veya küçülmeye başlamasıyla beraber gönüllü kuruluşlar nitelik ve nicelik olarak gelişmeye başlayarak tarih sahnesinde yerini almaya başlamıştır (Özdemir,2007: 356-357).

Gönüllü kuruluşların önem kazanmasında, her şeyi değiştiren, dönüştüren ve belirli yoğunluk içerisinde belirsizliğin kalıplarına sıkıştıran küreselleşmenin, refah devletlerinin küçültülmesi yönündeki baskıları önemlidir (Özdemir, 2007:357). Farklı bir perspektiften ifade edecek olursak sosyal politikalar küreselleşmektedir. Küreselleşmenin baskısı ve kapitalizmin geldiği esnek iş politikaları sonucunda, sosyal risklerin ve belirsizliğin denetlemeyen durumu ve kapitalist ötesi politikaları yeni bir sektörü ihtiyaç göstermektedir. Kadimden bu yana var olan bu sektöre yeni formatlarla ve çok çeşitli yaşam sahalarında ihtiyaç hissedilmektedir.

Gönüllü sektör (üçüncü sektör), vatandaşların gönüllü olarak devlete yardımcı olmak amacıyla kamu görevlerine yardımcı olmak için ulusal düzeyde kurdukları gönüllü

organizasyonlar, vakıflar, dernekler, hayırsever kuruluşlar, kulüpler vb. ile uluslararası düzeyde hükümet dışı kâr amacı gütmeyen kuruluşlardan oluşmaktadır (Gökbunar, Kovancılar, 1998:263). Devletin, halkın tüm sosyal ihtiyaçlarını yeterli ve etkin oranda karşılayamadığı için gönüllü sektörün temel dayanak noktası karşılıklı yardımlaşma esasında bireylerin birlikte hareket etmelerine dayanmaktadır.

Gönüllü kuruluşlar özünde kamu yararına yönelik hizmet anlayışının yattığı farklı bir yapılanma türüdür. Demokrasinin geliştiği ülkelerde vatandaşların gönüllü kuruluşlara üyeliği ve çalışma alanları da büyümektedir. Bireyler vakıflar aracılığı ile kamu görevlerine gönüllü ve mal varlığı ile katılırken, dernekler, kulüpler, kuruluşlar vb. kuruluşlar ise kamu hizmetlerine gönüllü olarak düşünce emek bazında katkı sağlamaktadır (Gökbunar, Kovancılar, 1998:263).

Günümüze kadar refah devletinin tüm uygulamalarında devletin üstün olduğu düşüncesi hakimken artık gönüllü sektörün gün geçtikçe merkezde olduğu refah karışımına doğru ilerlemektedir. Gönüllü kuruluşların daha aktif rol almaları, bugüne kadar yerleşmiş demokrasi ve sosyal politika anlayışını da değiştirecek ve dönüştürecektir. Yeni dönemde kişiyi merkeze alan, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında halkın yaygın katılımı sağlanmaya başlamıştır (Gökbunar, Kovancılar, 1998:263).Gönüllü kuruluşlar devletin çeşitli konulardaki yükünü azaltmakla beraber gelecekte potansiyel olarak ortaya çıkabilecek sosyal risklerin önlenmesinde büyük rol üstlenecektir.

Başta ABD, İngiltere olmak üzere birçok gelişmiş ülkede yapılan yasal değişikliklerle sosyal refah hizmetlerin sağlanmasında finansman ve denetim sorumluluğu devlet tarafından yerine getirilirken, hizmetlerin üretim ve dağıtım sorumluluğu gönüllü kuruluşlara dağıtılmıştır. Bu kuruluşların gelirlerinin çoğu kamusal kaynaklıdır (Özdemir, 2007:357). Fakat burada gizli bir handikap mevcuttur. Devlet zengin olduğu müddetçe gönüllü kuruluşlar sosyal refah hizmetlerini sağlamada devletin yükünü azaltacaktır. Devletin maddi kaynakları zayıfladığında sosyal riskler patlama noktasına gelecektir. En kısa çözüm yollarından biri de halkın kendi imkanları ölçüsünde kuracakları dernek, vakıf vb. kurumların desteklenerek toplumsal tabanda geniş yer edinmelerinin sağlanmasıdır. Sosyal refah sağlanmasında devletin yanında vatandaşların da kendi imkanları ölçüsünde sosyal riskleri azaltması en azında büyük hacimli risklerle baş edilmesinde devlete daha geniş hareket alanı oluşturur.

Türkiye açısından konuyu vakıflar üzerinden değerlendirdiğimizde : Belirgin olarak Selçuklu ve Osmanlı devletinde, sosyal nitelikli kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde vakıflar büyük rol oynamıştır. Osmanlı devleti bir vakıf medeniyeti kurmuş dersek yanılmış olmayız. Vakıflar, devletin yetersiz kaldığı yerde tamamlayıcı bir işlev üstlenmiştir. Gelir kaynakları ise, karşılıksız yardımlar, gönüllü bağışlar, devlet yardımı, üye aidatı vb. (Çevik, 2012: 202). Osmanlı vakıfları, her seviyeden eğitim ve öğretim kurumları, sağlık kurumları, bayındırlık hizmetleri (yol, köprü,kanal, kuyu, çeşme, bent vb.), camiler, aşevleri, imaretler, iş kurmak isteyenlere borç temini (karz-ı hasen), yaşlıların bakımı, mahkumların ihtiyaçlarının karşılanması, kimsesiz çocuklara, öksüz ve yetimlere yardım, kölelerin hürriyetlerine kavuşturulması , evlenecek kızlara çeyiz yardımı, ticari hayatın canlanması için kurulan hanlar ve kervansaraylar vb. sosyal yardımlaşma ve dayanışma işlevi gören kurumlar vasıtasıyla sosyal hayatın her alanında hizmet etmişlerdir (Kozak, 1994: 15-26), (Koyunoğlu, 2002: 27).

“Aslına bakılırsa vakıf kurumu, dünyada yönetici elitlerin henüz sosyal adalet, sosyal refah, dengeli gelir dağılımı, sosyal güvenlik ve sosyal hizmet gibi kavramları henüz telafi etmedikleri dönemlerde, Doğu İslam toplumlarında özellikle Osmanlı toplumunda devletin organizasyon şemasında yer almayan ama devletin ilgisi ve bilgisi dahilinde bu kavramların içini doldurmaya yönelik sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bir faaliyet alanıdır. Vakıf kurumu, devletin resmi devlet bütçesine bağlı olmaksızın sosyal hizmet amacı da içeren, halkın, bir sivil politika anlayışı içinde uyguladığı ucu açık sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumudur” (Abay,2004:3)

Fakat gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında ülkemizde gönüllü kuruluşların sayısı ve etkinlik alanları yetersizdir. Konunun tezat kısmı burada başlıyor. Tarihi tecrübesi ve sosyal hizmet alanında büyük eserler vermiş bir medeniyet, bugün sosyal hizmetlerin yürütülmesinde bu tecrübeden gerektiği ölçüde faydalanamamaktadır. Çünkü eğitim, sağlık, sosyal hizmetler vb. alanlarda sosyal refah hizmetlerinin yürütülmesi aşırı merkeziyetçi yönetimin kontrolünde gerçekleşmektedir. Devlet gönüllü kuruluşlarla olan bağlarını geliştirmek için iyi örgütlenmiş ve etkin çalışan gönüllü kuruluşları desteklemeli, ortak projeler geliştirilmeli, vergi uygulamalarında kolaylıklar sağlanarak devlet – gönüllü kuruluşlar ilişkisi geliştirilmelidir (DPT, 2001).

Bütün bu söylemlerden sonra gönüllü sektörle ilgili bazı sorunlar ön plana çıkmaktadır. Birincisi, gönüllü kuruluşların çalışacakları faaliyet alanları kamu amacına uygun olarak devlet tarafından düzenlenmeli ve denetlenmelidir. İkincisi, gönüllü kuruluşların gelirleri ve mali kaynakları genelde rastgele gelir ve bağışlardan oluşmaktadır. Üçüncüsü, gönüllü sektörde toplumsal sorumluluk eksik olabilir. Devlete ve vatandaşa karşı herhangi bir sorumluluğu olmadığı için yaptırım zorlaşabilir (Çevik, 2013: 202) Bütün bu maddelere ekleyebileceğimiz başka bir madde ise ülke genelinde bütüncül politikaların üretilmesinde ve hizmetlerin dağılımında gönüllü kuruluşların sistematik bir biçimde çalışma ortamının olmamasıdır.

4.4.4. Kamu Sektörü

Sosyal refahın sağlanmasında devletin fonksiyonu tezin birinci bölümünde genel anlamda ele alınmıştır. Tezin üçüncü bölümünde sosyal devletin oluşumu, gelişim süreci ve refah devleti modellerinde sosyal refahın sağlanmasında devletin pozitif ve negatif etkisi açıklanmıştır. Bu başlık altında kısaca değerlendirme yapılacaktır.

Sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında en etkili aktör devlettir. Devletin tarihi süreç içerisinde sosyal alana etkisi bazen az bazen de çok olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi'nden itibaren devletin sosyal alana etkisi sürekli artmıştır (Şenkal, 2007: 57). Modern devlet anlayışının en önemli fonksiyonu ise, çeşitli toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak, refah düzeyini yükseltmek için kaynak dağılımı fonksiyonudur. Modern devlet özünde refah devletidir(Ersöz,2003:140).

Son iki asırdır devlet, sosyal refahın sağlanmasında görevi geleneksel kurumlardan büyük oranda devralmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise sosyal refah alanında devlet bu alanda tek başına sosyal hizmetleri yerine getirmeye çalışmıştır. Sanayileşmenin geleneksel kurumları değiştirmesi, dönüştürmesi sonucunda geleneksel kurumlar büyük oranda değişmiştir veya ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla devlet geleneksel kurumların görevlerini üstlenerek hızlı gelişen sanayileşme karşısında toplumsal dengeyi sağlamak için büyük çaba sarf etmiştir (Özdemir,2007:359).

Devletin büyük bir yükün altına girmesinde en büyük etken, sanayi devriminin ekonomik ve sosyal yaşamda etkisinin sonucu yeni sosyal sınıflar ortaya çıkmış, üretim

ve çalışma ilişkileri yeniden şekillenmesi sonucu yüksek işsizlik, düşük ücretler gibi olumsuz koşullar içerisinde insanlar sosyal güvenlik gereksinimlerini bireysel olanaklarla karşılayamaz duruma gelmiştir. Dolayısıyla yeni dönemde ortaya çıkan büyük toplumsal sorunlar ve sefalet, sivil sektörün ve gönüllü kuruluşların üstesinden gelemeyeceği boyuta ulaşmıştır. Böylelikle devlet sosyal refahın sağlanmasında diğer aktörlerin önüne geçmiştir (Özdemir,2007:359).

Her devlet sosyal sorunlara çeşitli şekillerde müdahale eder. Fakat bu müdahalenin niteliği ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Sosyal sorunlara devletin müdahale etmesinin iki temel nedeni vardır. Birincisi ülkenin kalkınmışlık düzeyi diğeri de ideolojik anlayıştır (Şenkal, 2007:59). Devletlerin sosyal refahın sağlanmasında İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'li yıllar arasında Keynezyen politikaların etkisi ile refah devleti altın çağını yaşamıştır. Bu dönemde ekonomik gelişmenin getirdiği zenginleşme ile sosyal alana fazla pay ayrılmıştır. Fakat 1970'li yılların ortalarından itibaren dünyayı saran ekonomik kriz, devletlerin ekonomik ve sosyal hayattaki rolünü ve dolayısıyla sosyal politika alanındaki etkinliğinin azalmasına neden olmuştur(Ersöz, 2003: 141).

Devletin sosyal alana müdahalesinin asgari düzeye indirilmesindeki bu söylemin kuvvet bulmasında küreselleşmenin derin etkisi vardır. Ayrıca yeni dönemde ortaya çıkan sorunlar, sanayi devriminkinden daha karmaşık, çözülmesi zor ve evrensel niteliktedir. Teknolojik gelişmelerle beraber, emeğin üretim sürecindeki rolü genişlemiştir.

“Emeğin stratejik rolü, gerekli olan tüketim araçlarının, özellikle de kamu kaynakları ve hizmetlerin rolünü eşit ölçüde arttırmaktadır. Konut, okul, kreş, bakımevi, sağlık, kültür, ulaşım gibi hizmetler, modern toplumların sosyal yapılarını ve üretim süreçlerini ihtiyaçlar açısından zorunlu hale gelmiştir”(Şenkal, 2007: 59-60).

Emeğin stratejik rolünün yeni dönemdeki yansıması, sosyal refahın sağlanmasında hem merkezi hem de yerel yönetimler üzerine mesuliyet yüklemektedir. Bu dönemde özel sektör başta olmak üzere, gönüllü kuruluşlar ve sivil sektör devletin ve yerel yönetimlerin yükünü transfer etmektedir. Bu anlayışa göre devletin esas görevi, sadece planlama , finansman ve denetim hizmeti sağlamak, üretim ve dağıtımı diğer aktörlere bırakmaktır. (Özdemir,2007: 360). Çünkü devletin sosyal hizmetlerin sağlanmasında verimsiz ve bürokratik yönü negatif bir etki etmektedir. Fakat devletin, ihtiyaç içindeki

tüm bireylere standart bir yaşam düzeyi sağlaması, (Ersöz,2003: 141) sosyal refah hizmetlerini sağlayan diğer aktörlerden daha ön plana çıkmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca devlete sosyal refahın sağlanmasında diğer aktörler arasındaki koordinasyonu sağlamakta büyük görevler düşmektedir.

Ülkemiz açısında baktığımızda, sosyal refahın sağlanmasında merkezi devletin, yerel yönetimlerle tam bir işbirliği içerisinde olduğu söylenemez. Yerel yönetimler merkezi yönetimden bağımsız sosyal politika üretmekte yetersiz kalmaktadır. Merkezi kuruluşların etkisi, personel işlemleri, mali kaynaklar ve hiyerarşik mekanizma yüzünden yerel yönetimlerin etkin şekilde sosyal politika üretememektedirler. Kısacası her şeye Ankara karar vermektedir (Çevik, 2012: 201).

Bu durumun en büyük sebebi devletin finansal kaynak sıkıntısı çekmesi, aşırı merkezîyetçilik düşüncesidir. Sosyal refahın sağlanmasında devletin bu tutumu, hizmetlerin planlanmasında ve gereksinim duyanlara aktarılmasını aksatmasının yanında devletin sosyal niteliğinin gelişmemesine neden olmaktadır (Özdemir, 2007: 360-361) Ülkemizde son on yıllık süreçte sosyal refahın sağlanmasında üretilen hizmetlerde ciddi bir artışın olduğu ve ülkenin bütün bölgelerine yayıldığı gözden kaçmamaktadır. Devletin yanı sıra diğer sosyal refah sağlayan aktörlerde yerel ve ulusal düzeyde devletin çalışma alanlarını rahatlattığı söylenebilir.

4.4.5. Özel Sektör

Son dönemlerde sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında özel sektör veya piyasaların aktif katılımı belirginleşmeye başlamıştır. Sosyal refah hizmetlerinin üretimi ve dağıtılmasında özel sektör eğitim, konut, sağlık vb. alanlarda hizmet sağladığı gibi, çalışanlar için özel emeklilik ve sağlık sigortası ile bazı sosyal politikaları doğrudan yerine getirmektedir(Ersöz,2003:139). Özel sektörün sosyal hizmetlerin sağlanmasında aktif görev almasının temelinde neo-liberal politikalar yatmaktadır.

Neo-liberal politikaların 1975'lerden itibaren yaygın hale gelmesinde küreselleşme ekseninde çokuluslu şirketlerin etkisi vardır. Küreselleşme sürecinde büyük şirketler arasındaki rekabetin sonucunda, ulus devletlere baskı yaparak maliyetleri düşürmek için devletin sosyal harcamalar alanında etkisi azaltılmaya çalışılmıştır.

Liberal politikaları savunanlar, görünmez elin piyasayı kontrol ve dengede tuttuğu gibi sosyal refahında en iyi şekilde sağlanacağını ön görmektedir. Serbest piyasa ekonomisinin ilke ve kurallarının uygulanması sonucu devletin müdahalelerinden ziyade piyasa sosyal refahı doğal bir dengede sağlayacaktır. Çünkü devletin piyasaya zorunlu müdahalesi, piyasadaki doğal düzenin devlet eliyle bozulması hatta olası ideal dağılımı da bozmaktadır. Piyasa, sosyal refahın sağlanmasında, mal ve hizmetlerin üretilmesinde ve topluma sunulmasında en başarılı ekonomik yapıdır (Akalin,2002:51).

Dolayısıyla liberal politikaları savunanlar, sosyal refah hizmetlerinin devletin dışındaki aktörlere devredilmesi gerektiğini ifade ederken, aynı zamanda büyük bir sorun ile karşı karşıya geliyoruz. Sosyal refah hizmetlerinin özel sektörde karşılığı kar etmek düşüncesi mevcut iken, sosyal denge nasıl sağlanacaktır?

Bu nedenle sosyal refah hizmetlerinin yerine getirilmesinde temel gayesi kar etmek olan özel sektöre devredilemez. Çünkü piyasa koşulları içinde (liberal politikalar bağlamında) bu hizmetlerin sağlanması halinde, yeterli gelire sahip olmayan yoksul bireyler ve ihtiyaç sahipleri bundan yararlanamayacaklardır. Piyasalar sakatlık, hastalık ve yaşlılık gibi uzun süreli sorunların giderilmesinde oldukça yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle devlet çoğunlukla zorunlu sigorta ve sosyal programları sağlama görevini üstlenmelidir (Pinc'ten aktaran Ersöz,2003: 139).

Sosyal refah hizmetlerinin tamamen veya büyük oranda özel sektöre devredilmesi beraberinde büyük sorunları meydana getirecektir. Özel sektörde gerçekleştirilecek sosyal hizmetler belirli sınırlar dahilinde kalacaktır. Toplumsal zeminin tümünü kapsayacak büyüklükte olmayacaktır. Bazı risklerin özel sektörde kavranması mümkün olmayacaktır. Diğer bir sorun olan özel kurumlar arasında koordinasyon eksikliği sürekli olacaktır. Çünkü kurumların rekabet halinde olması piyasayı sınırladığı gibi belirli alanlarda (özellikle kar marjı yüksek olan) yoğunlaşacaktır (Özdemir, 2007:365; Çevik, 2012: 203).

Yukarıdaki ifadelerden özel sektörün tümüyle sadece kendi çıkarı için çaba sarf eden anlamı çıkmamalıdır. Çünkü özel sektörün, toplumsal faydayı ön planda tutarak birçok faaliyet yürüttüğü bilinmektedir. Özellikle İngiltere ve ABD'de özel sektör kamu kuruluşlarıyla birlikte birçok sosyal proje kapsamında devletle birlikte çalışmaktadır.

Ülkemizde ise bu yönde çalışmalar yetersiz durumdadır. Çünkü özel sektör çeşitliliğın yakın zamana kadar dar çerçevede kalmış olmasındır. Belirli sayıda büyük firmaların dışında bu alanda topluma fayda sağlayacak kuruluşlar, ideolojik ve çeşitli paranoyak düşünceler ekseninde sürekli engellenmiştir.

Özel sektörün sosyal hizmet üretimine katılımları tüm dünyada ülkelerinde artırılmaya çalışılmaktadır. Özel sektörün sosyal refah hizmetlerinin üretim ve dağıtımındaki aktif rolü belirli oranda rekabet ve kaliteyi ortaya çıkaracaktır (Ersöz,2003:139). 1980 yılından itibaren sosyal refah hizmetlerinin yerine getirilmesinde özel sektörün payı günümüze doğru sürekli artmaktadır. Daha öncesinde devlet tek başına bütün sosyal refah hizmetlerinin yerine getirilmesinde yorulmaya başlamıştı. Kamudaki yük sürekli artmaktaydı. ABD’de sosyal refah harcamalarının büyük bir kısmı özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel kesim sosyal refah harcamalarının %40’ını oluşturmaktadır. Harcamaların büyük kısmı sağlık, özel emeklilik planları, sakatlık yardımları, ölüm sigortalar vb. içermektedir (Özdemir,2007:363)

Sosyal refah hizmetlerinin üretimi ve dağıtımında özel sektörün de aktif görev almasının yanında hizmetin yerine getirme sorumluluğu kamu kesiminde kalmaya devam etmelidir. Devlet, düzenleyici ve parasal destek sağlayıcı fonksiyon üstlenmelidir (Çevik,2012: 204). Devletin buradaki en önemli rolü özel sektörün üretmek istemediği hizmetler alanında görev almasıdır. Devletin diğer bir görevi de sosyal refah hizmetlerinin üretiminde özel, gönüllü, aile ve diğer yardım kuruluşlarını sürekli teşvik etmek ve gerektiği durumlarda sübvansiyon sağlamaktır (Ersöz, 2003:140), (Özdemir, 2007: 363-364).

SONUÇ ve ÖNERİLER

A-SONUÇLAR:

Risk kavramı, tarihten bu yana toplumlarda farklı anlamlarda kullanılmıştır. Zaman içerisinde risk kavramının değişen anlamı, günümüzde ağırlıklı olarak “belirsizlik”, “güven” ve “tehlike” kavramlarının keşişim noktasında duruyor. Daha kısa bir ifade ile umut ile kaygı arasındaki anlam zenginliğini ifade etmektedir. İnsanoğlu yaşadığı her dönemde umut ve kaygı nedenleri ile sonuçları değişse de sürekli sonsuz güvenlik duygusunu arzu etmektedir.

Çünkü risk kavramının, geleceğe bakan yönüyle kader inancıyla sıkı bir ilişkisi mevcuttur. Umut ve kaygı çizgisinde birey, modern döneme kadar, kader olarak değerlendirdiği beşeri ve tabiat olaylarını, belirli miktarda kontrol altına aldıktan sonra bu olayları kader olarak değerlendirmemiştir.

Fakat kader düşüncesi insanoğlunu yeniden çepeçevre kuşatmıştır. Beck’in “risklerin kaderi” olarak nitelendirdiği bu durum, bilim ve teknoloji sahasındaki ilerlemenin sonucunda “aşırı bilgi” nin kullanımı esasında kontrolün bizde olmadığını göstermiştir. Çernobil kazası ve Challenger uzay mekiğinin patlaması gibi birçok hadise risklerin kader hükmünde insanoğlunun elini kolunu bağlamaktadır. İronik olan ise riskleri ortadan kaldırmak için ürettiğimiz her şey yeni risklerle insanoğlunu kuşatmaktadır. Risklerin “yan etkileri” ve “ikinci yan etkileri” bütün sistemleri çökertmesinin yanında sonuçları da uzun yıllara dağılmaktadır. Örneğin, 28 ocak 1986 yılında Amerika’da uzaya fırlatılan Challenger uzay mekiği kalkıştan kısa bir süre sonra 73. saniyede infilak etti. Kazanın sebebi ise “O” yüzüğü veya “O”- halkası denilen kauçuktan yapılmış bir contanın yanmasıdır. Mekik, yüzlerce ekibin uzun yıllar süren işbirliği, ciddi sayıda farklı bileşenlerin bir araya gelmesi ve milyarlarca dolara mal olmuştu. Herhangi önemsiz bir risk unsuru bütün yapıyı yerle bir edebilir. Günümüzde sistemler Challenger uzay mekiğinde olduğu gibi birbirinden farklı fakat çok sayıda risk unsurunun bir araya gelmesinden teşekkül etmiştir.

Modernlik nosyonunun temelinde yer alan risk kavramı, ağırlıklı olarak teknoloji, ekonomi, finans ve sigorta üzerinden geleceğin kurgulandığı bir kavram haline dönüşmüştür. Hatta risk kavramının kendisi, alınıp satılan bir meta olarak işlem

görmeye başlamıştır. Risk ortamı ne kadar canlı tutulursa ticari faaliyetler o derece artacak ve sigorta sistemi de paratoner vazifesi görecektir. Risk ve belirsizlik düşüncesi bireylerde süreklilik haline dönüştürülmesi ve hayatın her alanına yayılmasına karşılık risk ortamlarının azaltma yönünde kültürel tepki ortaya çıkmaktadır.

Umut ve kaygı arasında gidip gelen birey esasında dünya nimetleri ve külfetlerini paylaşım içindedir. Modern döneme kadar nimetlerin paylaşımı ve külfetin katlanılabilirliği, yeryüzündeki toplumlar arasında derin uçurumlar oluşturmuyordu. Batıda merkantilizm hareketinin yansıması olarak, modern dönemde nimetlerin paylaşımında büyük yarış başlamıştır. Dünya coğrafyasının belirli bölgelerinde rasyonel aklın tasarladığı, yürüttüğü ve kusursuz kılmak istediği toplumlarda nimetlerin paylaşımı aynı zamanda dünyanın dengesini, büyüsunü değiştirmiştir. “Katı olan her şeyin buharlaştığı” bu dönemde nimetleri paylaşanlar ile külfeti paylaşmak zorunda kalanlar arasında derin uçurumlar oluşmaktadır.

“Yüksek risk ekonomisinde” bireylerin sürekli risk unsurunu hesaplamak zorunda kalması ve belirsizliğin sosyal hayata yansımasının sonucunda bireyin ahlaki eylemlerinde büyük dönüşümler başlar. Bu dönüşümün temel nedeni akıl ve ahlakın ayrı düşmesidir. Aklın denetimine sunulan ahlaki ilkeler risk toplumunda sürekli “karakter aşınması” na maruz kalır. Toplumsal değer ve yargıların belirli oranda tecrit edildiği bu ortamda yaşayan birey “ironik insan” dır.

Modern dönemde doğal ve yapay olarak üretilen risklerin merkezindeki bireyin sosyal yaşamı da belirsizliklerle doludur. Bilimsel ve teknolojik risklerin konuşulduğu ortamlarda sosyal riskler gölgede kalıyor gibi gözükse de günümüzde var olan bütün risk çeşitleri eninde sonunda sosyal hayatı farklı derecelerde etkilemektedir. Bu bağlamda yeryüzünde üretilen tüm riskler sosyal boyut kazanmaktadır.

Sosyal risk kavramı güvensizlik ortamının sonuçları ile ilgilidir. Sosyal risklerin sınırları küreselleşme çağında İLO’nun kabul ettiği ekonomik temelli risklerin sınırlarından daha da geniştir. Sosyal riskleri tanımlama güçlüğünün temel nedeni; bireyin müdahale edemediği bir sürecin koşulları tarafından belirlenmesidir. Bu süreçte riskler mikro, makro ve mega olarak tasnif yapıldığında, yerelden küresele kadar birçok

risk unsuru içine almaktadır. Beck'in ifadesi ile risklerin "bumerang etkisi" katlanarak devam etmektedir.

Sosyal risklerin modern dönemde kazandığı en önemli özellik risklerin düzenli artması ve nesiller boyu miras kalmasıdır. Bu çalışmanın sonucuna göre sosyal risk yönetimi ön plana çıkmaktadır. Modern dönemde şekillenen sosyal devlet aynı zamanda sosyal risklerin tanzimi ile ilgilidir. Bu bağlamda "ontolojik güvenlik" içinde modern insanın sosyal güvenliğinin tesis edilmesi risk yönetimine bağlıdır. Çünkü 19. yüzyıla kadar risklerin bir çoğu toplumsal olarak değerlendirilmiyordu.

Refah devleti aile ve piyasa ile beraber sosyal riskleri kontrol eden üç kaynaktan biridir. Refahın tanımı risklerin nasıl paylaşıldığına göre yapılır. Risk, refahın şartıdır. Refahın sağlanması için risklerle baş etmenin en iyi yolu sigortalamaktır. Sigorta sisteminin sistemli gelişmesi ancak refah devletinde mümkündür. Sigorta sistemi, risklerin yönetimi konusunda büyük mesafeler kat etmesine karşın çağımızda hesaplanamayan büyük riskler karşısında çaresiz kalmıştır. Çernobil kazası, yoksulluk, işsizlik, yaşlılık, çevre kirliliği vb. süreçler risklerin ölçülebilir vasfının zaman geçtikçe azalması ve geleceğe yönelik belirsiz etkilerinden dolayı sigorta sistemini çaresiz bıraktığı gibi tek alternatif olma özelliğini de ortadan kaldırmaktadır.

Risk yönetimi konusunda refah devleti tarafından bugüne kadar uygulanan sosyal politikaların başarısız olmasının temel nedenlerinden biri de; *Dünya Bankası, IMF, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslar arası kuruluşların küresel piyasaların işleyişinden ortaya çıkan riskleri, ulus devlet özelinde tanımlayıp hapsedme ve sorunu yerelleştirip yeni bağımlılık ilişkileri kurma yoluyla sağlanmaya çalışılmasıdır.* Küreselleşme ekseninde sosyal riskler uluslararası kuruluşlar tarafından bir emniyet sübapları olarak görülmesinin sonucunda sosyal riskler bir taraftan çözüme kavuşturulurken – genelde küçük ölçekte- diğer taraftan bazı sosyal riskler büyümekte ve hesaplanmaz boyuta ulaşmaktadır. Tıpkı Challenger uzay mekiğinde olduğu gibi küçük bir unsur bütün sosyo-kültürel gruplar içerisinde eşitsizlik patlamalarına neden olmaktadır.

Küresel eşitsizlik olgusu yenidir ve son iki yüzyılda gelişmiştir. Küresel eşitsizlik hem ülke içinde hem de ülkeler arasında yoksulluğu arttırmaktadır. Küresel eşitsizliğe bağlı olarak işsizlik ve suç gibi sosyal riskler karşısında insanların ve toplumların

savunmasızlığı artmaktadır. Dolayısıyla sosyal bütünleşmenin zayıflaması ve sosyal sorumluluk anlayışından mahrum bir yaşam dünyasında, bireysel ve toplumsal parçalanma riski belirsizlik ve güvensizlik düzenini de beraberinde getirecektir.

Küresel eşitsizlik hem ülke içinde hem de ülkeler arasında yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Küresel yoksulluk, beraberinde belirsizlik ve güvensizlik duygusunu beslemektedir. Küresel eşitsizliğe bağlı olarak işsizlik ve suç gibi sosyal riskler, insanların ve toplumların savunmasızlığını arttırmaktadır. Bu durumun tabii sonucu olarak küreselleşme sonucunda zenginliğin belirli bölge, ülke, cemaat ve bireylerin elinde toplanmaktadır. Diğer kesimlerin ise külfeti paylaşmaktadır.

Sosyal devlet bugüne kadar koruyucu devlet refleksi ile devlete bağlı bir pazar toplumu oluşturmuştur. Refah devletinde piyasa iktisadi anlamda etkin bir dağıtım mekanizması olmasına karşın dayanışma oluşturma noktasında etkin olmamıştır. Toplumsal dayanışmanın temeli sayılan aile, komşuluk, din, ilişkilerini devletin belirlediği alana sıkışmıştır. Devlet kurumları ve toplum, organik dayanışma ve devlet temsili üzerine kurgulanması sosyal güvenliğin ve sosyal yardımlaşmanın ancak devlet eliyle gerçekleştirilebileceğini düşüncesini yaygınlaştırmıştır. Bu bağlamda refah devleti Rosanvallon'un ifadesi ile dinsel inayetin belirsizliğini devlet inayetiyle sürdürme düşüncesi esas alınır.

Refah devleti anlayışı birinci ve ikinci dünya savaşından sonra güçlenmiş ve farklı ülkelerde farklı refah devleti modelleri gelişmiştir. Çünkü refah devleti modellerinde toplumların geleneksel ve dini yardımlaşma ilişkileri az da olsa devam etmiştir. Fakat refah devleti kısa sürede krize girmiştir.

Refah devletlerinin gelişim sürecinde ve altın çağında farklı ülkelerde farklı refah politikaları uygulanmasına rağmen kriz döneminde ortaya çıkan sosyal riskler birçok ülkede benzeşme eğilimi göstermiştir. Bu benzeşmede küreselleşmenin büyük etkisi vardır. Refah devletinin kriz içinde olmasının en önemli iki sebebi, sağlık harcamaları ve sosyal harcamalardır. Sosyal harcamaların artış nedenleri ise bireyselleşme, ailevi değerlerin zayıflaması, yaşlılık, geleneksel dayanışmanın zayıflaması, kültürel ve dini yardımlaşmanın zayıflaması vb. sebeplerdir.

Refah devleti krizinde tüm dünyada sosyal risklerin merkezine giderek yoksulluk yerleşmektedir. Bu bağlamda birçok ülkede sosyal yardım ve sosyal hizmet yoksulluk politikalarının merkezine yerleşmektedir. Yoksulluğun nedenleri ve çeşitleri üzerine farklı fikirler ortaya konsada temelde yoksulluk kavramını risk üzerinden okuduğumuzda “bireysellekle lanetlenmiş” bir toplumda bireyin yoksul olma ihtimali her yıl yeni parametrelerle desteklenerek artmaktadır. Yoksulluk nedenlerinin bu kadar artması ve toplumsal zeminde yoğunlaşarak gelişmesi beraberinde yoksulluk kültürünü beslemektedir. Dolayısıyla yoksulluk bir döngü içerisinde nesilden nesile aktarıldığı görülmektedir.

Sanayileşme süreci birlikte toplumsal yapıdaki büyük değişim ve dönüşümler sonucunda sosyal, ekonomik, teknoloji vb. alanlardaki gelişmeler, birçok sorunun çözümlenmesine karşın birçok sorununda kaynağı olmuştur. Refah devleti toplumsal gelişmenin tek dayanağı ve tek aracı olarak uzun süre devam edemedi. Sosyal devlet uygulamaları çerçevesinde uygulanan sosyal politikalar, sosyal riskleri istenilen seviyeye çekememiştir. Mevcut sosyal politika kurumları yetersiz kalmıştır. Çünkü iktisadi temelli sosyal refah anlayışında paranız olduğunuz müddetçe sosyal riskler azaltılabilir. Sosyal refahın sağlanmasında alternatif arayışlar yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Sosyal devletin sorumluluk sınırlarının yeniden gözden geçirilmesi düşüncesi refah karmasının doğmasına neden olmuştur.

Sosyolojik bağlamda refah karmasının ortaya çıkmasına etki edecek temel neden; *bürokratik süreçlerin gelişimi ve toplumsal düzenlemelerin artan yükü, sosyal dayanışmayı oluşturan mekanizmaları soyut, biçimsel ve okunamaz hale getirmesidir. Dolayısıyla bireysel olanla toplumsal olan arasındaki dolambaçlı yol giderek büyümüştür.* Rasonvallon’a göre bu krizin esas tıkanma noktası kültürel ve sosyolojiktir. Çözümü de öncelikli olarak bu alanlarda başlamalıdır. Dolayısıyla refah karması bir zorunluluk olarak önümüzde durmaktadır.

Tarihi süreç içerisinde sosyal refahın sağlanmasında refah karması / çoğulculuğu yaklaşımı sürekli vardı. Sanayi devrimine kadar sosyal refahın üretilmesinde devletin ön planda olduğunu söyleyemeyiz. Bireysel veya toplumsal herhangi bir sosyal sorunla karşı karşıya geldiğimizde ilk etapta kişinin kendisi çözüm arayışına girer. Kişi sorunları çözümede aile, arkadaş ve komşuluk ilişkileri çerçevesinde (kişinin

edinmiş olduğu sosyal sermaye nispetinde) çözüm üretilmeye çalışılır. Daha sonra dini kurumlar ve devlet ekseninde çözüm arayışları devreye girmektedir. Modern devlet algısıyla beraber sosyal sorunların çözüm üretilmesi noktasında devlet ilk sorumlu tutulan kurum haline gelmiştir.

Modern devletin sosyal hayata aşırı müdahalesi, geleceğe dönük ailesizlik, aşırı bireyselleşme, artan ihtiyaç ve küreselleşmenin büyüttüğü riskler, hem bireysel sorumluluğun gelişmesini önledi hem de sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma ekseninde toplumsal kurumları zayıflattı. Günümüzde dünyanın birçok yerinde sosyal risklerin ve belirsizliğin azaltılmasında devletin tek başına yeterli olmayacağı anlaşılmıştır. Sosyal risklerin sadece devlet tarafından ortadan kaldırılacağını düşünmek veya beklemek, sosyal yardımlaşmanın ve dayanışmanın toplumsal hayattaki riskleri azaltmadaki rolünü gözden kaçırmamıza neden olur. Sosyal refahın sağlanmasında geleneksel, dini, gönüllü kuruluşlar, işletmeler ve devletin bir araya gelerek ortak noktada bütüncül yaklaşım sergileyerek sosyal riskleri minimize edebilir.

Refah karması anlayışının yerleşmesi için devletin, ekonomik ve sosyal hakların düzenlenmesinde sosyal adalet anlayışını geçerli kılmasıyla beraber, gönüllü kuruluşları, dernekleri, özel kesimi teşvik etmelidir. Bu teşvik sadaka kültürü yaygınlaşsın anlayışından fersah fersah uzak bir anlayıştır. Burada altını çizmek istediğim temel konu, zorunlu dayanışmanın azaltılarak, sosyal ilişki ağlarının geliştirilmesi ve toplumsal dayanışma sistemlerinin yapaylıktan uzak kendi doğal mecrasında akıp gitmesini sağlamaktır. İnsanların bireysellik hastalığından kurtulması ve yeniden toplumsal bütünlük sağlanması bağlamında birbirlerinden sorumlu “sosyal kişilik” kazanmaları ise bencilliğin terbiye edildiği, yardım yapmanın mutluluk olduğu hatta, isar duygusunun benimsetildiği, “kardeşinin bekçisi” olduğu bir düzlemde gerçekleşir. Tüm bunları yapmak için geç kalınmış değildir. Giddens’da ifade ettiği gibi, “Mekanik ve organik dayanışma arasında Durkheim’in kurmuş olduğu karşıtlık henüz tüketilmemiştir”

B- ÖNERİLER:

- 1- Küreselleşmenin arttırdığı risklere ve belirsizliklere karşı bireyin kendini sosyal güvence altına alması, uluslararası kuruluşlar ve devletlerin ortaklaşa çalışmasıyla mümkün olacaktır. Küreselleşme sürecinden vazgeçilemeyeceğine göre küreselleşmenin insani bir yüz kazanması veya sosyal bütünleşmeyi arttıracak yönde politikaların geliştirilmesi zaruridir. “Bu bağlamda sosyal sorumlu küreselleşme” kavramı üzerinde yeniden düşünmek, kalkınma hedeflerini küresel sosyal ilerleme olarak adlandırılması ve Dünya Ekonomi Forum’u kadar “ Dünya Sosyal Forum”u çalışmalarının arttırılması zaruridir.
- 2- Sosyal güvenliğin sağlanmasında en önemli kaynağın devlet olarak algılanması ve kapitalist ekonomi düzeninde her şeyin sigorta edilebilir mantığı toplum içerisinde sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın gerektiği ölçüde algılanmasını engellemiştir. Sosyal Güvenliği , toplumun her alanda güvenliğinin sağlanması olarak ele alıyorsak, beşeri ilişkiler çerçevesinde sosyal dayanışmanın ve yardımlaşmanın geleneksel boyutuyla beraber yeniden ele alınmalıdır.
- 3- Sosyal devletin maddi güvenceleri ve hukuk kuralları bireyselliği ön plana çıkardığı için sosyal ayrışmayı destekleyebiliyor. Sosyal devlet uygulamaları aile merkezli ve bütünleştirici olmalıdır.
- 4- Sosyal risk yönetimi konusunda hem ulusal hem de uluslar arası bir yönetim sistemi kurulmalıdır.
- 5- Güçlü devlet kavramını yerine sosyal refah toplumu kavramı kullanılmadır.
- 6- Bireyin toplumsal dayanışma ağlarına dahil edebilmek için devletin, özel sektör, sivil toplum örgütleri, dini gruplar, gönüllü kuruluşların çalışma alanlarını genişletmeli ve refah karmasının sağlıklı yürütülmesi için yerel yönetimler güçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- ABAY, Ali Rıza, (2004), “Bir Sosyal Politika Olarak Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yeri”, *Sivil Toplum*, 2. cilt, sayı 6- 7, Nisan-Eylül , s. 77-92.
- ABAY, Ali Rıza, (2004), Türkiye’de Kamusal Sosyal Hizmetlerin Algılanması ve Uygulanması sorunu , Birinci Sosyal Hizmetler Şurası, SHÇEK -Genel Müdürlüğü, Ankara
- ACI, Esra Yüksel, (2008), *Sosyal Devletten Üçüncü Sektöre Doğru Kalkınma Sürecinin Değişen Aktörleri: Proje Örneklerinden Türkiye Üzerine bir Değerlendirme*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (16) /2 S.1-20
- AKALIN, Güneri,(2002), *Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Giriş Süreci ve Ekonomik Kriz*, Tisk Yayınları, Ankara
- AKAY, Ali,(2000), Cumhuriyet Kitap Eki sayı:518, 8-9
- AKAY, Ali, (2002), *Postmodern Görüntü*, Bağlam Yayınları, İstanbul
- AKBAL, Alev,(2010) *Sağlık Alanında Risk ve Korku Kültürünün Sosyolojik Analizi: Domuz Gribi Örneği* , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- AKÇACI, Taner, Kocağ, Esra Karapınar, (2012), Türkiye’de Sosyal Harcamalar ve Yoksulluk, Küresel Değişim ve Demokratikleşme, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi II. , Malatya, s.1393-1410
- AKIN, Fethullah ,(2004), *Küreselleşme, Kuzey-Güney Ve Yoksulluk*, Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Ankara
- AKTAN, C.Can , (2002), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara
- AKMUT, Özdemir,(1980), *Hayat Sigortası, Teori ve Türkiye`deki Uygulamalar*, Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 447, Ankara

- AKYILDIZ, Hüseyin, (1999), *Dünyada Sosyal Güvenlikte Alternatif Reform Arayışları*, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 2, s. 197-214
- AKYÜZ, İsmail, (2008), *Türkiye’de Muhafazakar Yardım Kuruluşları*, Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ANAR, Abdullah, (2002), *Dünya Sosyal Formu*, Toplumsal Ekoloji (Politika ve Kültür Dergisi), Sayı:2, Ankara
- ARICI, Kadir, (2004), ‘ Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Sosyal hizmetlerin Yeniden Yapılandırılması, I. Sosyal Hizmetler Şurası, SHÇEK Yayınları, Ankara
- ARIN, Tülay,(1994), “*Refah Devleti : Bir Analiz Çerçevesi*”, IX. Türkiye Maliye Sempozyumu, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana
- ARIN, Tülay (1996), “*Refah Devleti: Bir Analiz Çerçevesi*”, Türkiye’de Bütçe Harcamaları, IX. Türkiye Maliye Sempozyumu, İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yay., İstanbul
- ARIN, Tülay,(2004), “*Refah Devleti Sosyal Güvenliğin Yoksulluğu*”, Editörler: Balkan N., Savran, S.,*Neo Liberalizmin Tahribatı: Türkiye’de Ekonomi, Toplum ve Cinsiyet* , Metis Yayınları, s. 68 – 93.
- ATİKER, Erhan (1992), *Kitap Tahlili*, Sosyoloji Dergisi,3. Dizi Sayı :3 İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, s, 213-218
- AYKAÇ, Mustafa (1996), "*Türkiye'de İstihdam İşsizlik ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*" Çerçeve Dergisi, Ocak-Nisan
- AYTAÇ, Ömer , İLHAN,Süleyman (2008), *Yeni Kapitalizmin Kaotik Evreni: Belirsizlik, Sömürü ve Ahlaki Kriz*, Dokuz Eylül Üni. S.b.e. Dergisi cilt 10, sayı :1
- AYTAÇ, Ömer, (2005), *Modern Kurumların Doğası Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım*, Amme İdaresi Dergisi, Cild:38, Sayı 2, S.1-23
- BALCI , Şebnem Gökçeoğlu, (2006), *Güvenceli Asgari Gelir Hakkı, Ve Sosyal Güvenlik Reformu*, İktisat Dergisi, Sosyal Politika-1, Sayı: 478

- BAUMAN, Zygmunt, (1996),*Yasa Koyucular ile Yorumcular*, Çev., Kemal Atakay, Metis Yayınları, İstanbul
- BAUMAN, Zygmunt, (2010), *Küreselleşme*, Çev., Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul,
- BAUMAN, Zygmunt, (2003), *Modernlik Ve Müphemlik*, Çev., İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- BAUMAN, Zygmunt,(2005), *Bireyselleşmiş Toplum*, Çev., Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları,İstanbul
- BAUMAN, Zygmunt,(2002), *Modernite, Postmodernite ve Etik*, Çev., Aytaç Yıldız, Doğu Batı Dergisi sayı 19, s. 53-63
- BAUMAN, Zygmunt,(2000a), *Postmodernlik Ve Hosnutsuzlukları*, Çev: İsmail. Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- BAUMAN, Zygmunt, (2001), *Parçalanmış Hayat, Postmodern Ahlak Denemeleri* Çev., İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- BAUMAN, Zygmunt,(2000b) *Siyaset Arayışı*, Çev., Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul
- BAUMAN, Zygmunt, (2006),*Sosyolojik Düşünmek*, Çev., Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- BAUMAN, Zygmunt,(1997), *Modernite ve Holocaust*, Çev., Süha Sertabiboğlu, Sarmal Yayınevi, İstanbul
- BAYHAN, Vehbi, (2002), Risk Toplumu, DoğuBatı Dergisi, Sayı 19,s193-209
- BECK, Ulrich, (1995), *Ecological politics in an Age of Risk*, Cambridge, Polity Press
- BECK, Ulrich, (2011), *Risk Toplumu Başka Bir modernliğe Doğru*, Çev.Kazım Özdoğan,Bülent Doğan ,İthaki Yayınları, İstanbul
- BECK, Ulrich, (2005), *Siyasallığın İcadı*, Çev : Nihat Ünler,İletişim Yayınları, İstanbul
- BECK, Ulrich, (1994), *Reflexive modernization*, Cambridge , Polity Pres

- BECK, Ulrich, (1992), *Risk Society :Towards a new Modernity, Trans by. Mark Ritter, London, Sage Publication*
- BECK, Ulrich, (2010), Risk Toplumu Yeni Bir Moderniteye Doğru, (Servet ve Risk Dağılımının Mantığı Üzerine), Sosyoloji Başlangıç Okumaları,Editör: Anyhony Giddens, Çev., Günseli Altaylar, Say Yayınları, İstanbul
- BECK, Ulrich, (2000),*What is Globalization*, Polity Press
- BECK, Ulrich, (2009), *World at Risk*, Cambridge and Malden: Polity Press.
- BECK, Ulrich, (1999), *World Risk Society*, Malden: Polity Press.
- BELEK, İlker, (1999) , *Postkapitalist Paradigmalar*, Sorun Yay. İstanbul
- BERİŞ, Hamit Emrah, (2006), *Küreselleşme Çağında Egemenlik*, Lotus Yayınları, Ankara
- BERMAN Marshall, (2010),*Katı Olan Her şey Buharlaşıyor*, Çev., Ümit Altuğ-Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul
- BERNSTEİN, Peter L.,(2010), *Tanrılara Karşı Riskin Olağanüstü Tarihi*, Çev., Canan Feyyat, Scala Yayınları,İstanbul
- BEŞER, Faruk, (2004), *İslam'da Sosyal Güvenlik*, Bilge Yayınları, İstanbul
- BİLEN, Mahmut,(2002), *Piyasa Ekonomisinde Devletin Değişen Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- BRÖCLİNG, Ulrich,(2001), *Disiplin Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi*, Çev. Veysel Atayman, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- BUĞRA, Ayşe (2001), “Ekonomik kriz karşısında Türkiye'nin Geleneksel Refah Rejimi”, *Toplum ve Bilim*, 89. Sayı
- BUĞRA Ayşe, KEYDER Çağlar, (2006), *Sosyal Politika Yazıları*, İletişim Yayınları, İstanbul
- BUĞRA, Ayşe, Adar, Sinem, (2007), *Türkiye'nin Sosyal Koruma Harcamalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi*, Sosyal Politika Forumu

- BULAÇ, Ali, (2013), Postmodern Kaosta Kible Arayışı, İnkılap Yayınları, İstanbul
- BOOKCHİN, Murray, (1996), *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- BOZKURT, Veysel, (2012) ,Değişen Dünyada Sosyoloji, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa
- BOZKURT, Veysel, (2000) , Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları, Prof.Dr. Nusret Ekin'e Armağan, Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayını, İstanbul
- BREGMHAN, John,(1998), "Avrupa Birliği'nde Sosyal Güvenlik." Avrupa'da Sosyal Koruma: Değişim ve Sorunları, ETUC-ETUI Konferansı, Çev. Başak Çalı, Türk Harb-iş Sendikası, s. 401-418, Ankara
- BUFFONİ, Laura, (2010), *Küreselleşmiş Koşullarda Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, Sosyoloji Başlangıç Okumaları,Editör: Anyhony Giddens, Çev., Günseli Altaylar, Say Yayınları, İstanbul
- CHAPRA, M. Ömer, (1991), *İslami Refah Devleti ve Ekonomideki Rolü*, İslam Ekonomisi ve Sosyal Güvenlik Sistemi, Editör, Faruk Yılmaz, Marifet Yayınları, İstanbul
- COHEN, Daniel, (2009), *Dünyanın Zenginliği Ulusların Fakirliği*, Çev ., Dilek Hattatoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul
- CÜCELOĞLU, Doğan, (2004), İnsan ve Davranış, Remzi Kitabevi, İstanbul
- ÇELEBİ, Aykut,(2001), *Risk ve Olumsuzluk: Sosyal Teori-Sosyal Felsefe İlişisini Anlamaya Yönelik İki Anahtar Kavram*, SBD, Cilt 56 sayfa 1-56 Ankara
- ÇELİK Abdulhalim, (2002) , *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Dönüşümü Ve Türkiye*, Kamu İşletmeleri , İşverenleri Sendikası, Ankara
- ÇELİK, Abdülhalim,(2005), *Refah Devletinde Kriz ve Yeniden Yapılanma*, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 50, s.301-320

- ÇENGELCİ, Ethem, (1993), ‘ Sosyal Refahın Gerçekleşmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi’ H. Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi, Hacettepe Üniversitesi, c:11 S.1,2,3.
- ÇETİNKAYA, Bilal, (2006) ,*Yeni İletişim Teknolojileri ve İnternet*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ÇEVİK, Hasan Hüseyin,(2012), *Kamu Yönetimi*, Seçkin Yayınları, Ankara
- ÇINARLI, İnci,(2009), *Belirsizlik Toplumunun Krizi*, Beta Yayınları, İstanbul
- ÇUHACI, Aysu, (2004), Ulrich Beck’ın Risk Toplumu Kuramı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- DANE, Kutlu, (2008), *Devletin Dönüşümü ve Sosyal Güvenlik Reformu* ,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- DEACON, Bob, (2006), “Küreselleşme ve Sosyal Politika: Hakkaniyetli Bir Refaha Tehdit”, Sosyal Politika Yazıları, Der: Ayşe Buğra- Çağlar Keyder, Çev: Burcu Çakar; Utku Balaban, İletişim Yayınları, İstanbul
- DEMİR, Fevzi,(1996), *Sosyal Devlet Kavramında Yeni Gelişmeler*, Sosyal Politika Tartışmaları- 1, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti, İzmir
- DEMİRBİLEK, Sevda, (2005), *Sosyal Güvenlik Sosyolojisi*, Legal Yayıncılık, İzmir
- DİLİK, Sait, (1992), *Sosyal Güvenlik*, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara
- DİLİK, Sait, (2004), “*Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ankara.
- DOLGUN, Uğur, (2008), *Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu*, Ötüken Yayınları, Ankara
- DOLTAŞ, Dilek ,(1999), *Postmodernizm, Tartışmalar ve Uygulamalar*, İstanbul, Telos Yayınları,
- DÖM, SERPİL, (2006), *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*, Detay yayınları, Ankara

- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı),(2001), *Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yay., Ankara
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı),(2000), *Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara
- DUHM , Dieter, (2002), *Kapitalizmde Korku*, Çev., Sargut Şölçün, Ayraç Yayınevi, Ankara
- EROĞLU, Cem,(1999), *Devlet Nedir?*, İmge Kitabevi, Ankara
- FUKUYAMA, Francis, (2000) *Büyük Çözülme*, Çev., Zeynep Avcı, Aslı Telli Aydemir , Sabah Yayınları , İstanbul
- ELMAS, Mehmet Salih, (2010), *Güvenlik Paradigmasının Değişimi: Küresel Risk toplumu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü
- ERDEM, Ferda, Özen, Janset, (2003), Niklas Luhman'ın Tanıdıklık, Emin Olma ve Güven Ayrımı, *Sosyal Bilimlerde Güven*, Editör: Ferda Erdem, Vadi Yayınları, Ankara
- ERDOĞAN, Mustafa (1993), “Özgürlük, Adalet, Refah”, Sosyal ve Siyasal Teori, Haz., Atilla Yayla, Siyasal Kitabevi, Ankara
- ERDOĞAN, Seyfettin, (2009), Küreselleşme Sürecinde Sosyal Maliyetler, Müsiad Yayınları, Çerçeve Dergisi, sayı 49
- ERDOĞAN, Türkan, (2003), *Risk Toplumu*, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7, S: 2, s.105-111 (Çev. Makale)
- EROĞLU, Cem,(1999), *Devlet Nedir?*, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara
- ERSÖZ, Halis Yunus,(2003), *Doğuşundan günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü*, Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü”, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 53, Sayı:2,
- ESPING-ANDERSEN, Gøsta, (1990). *The Three worlds of welfare capitalism*, Oxford, Policy Press.

- ESPİNG-ANDERSEN, Gøsta., (2006), “Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri”, Editörler : Buğra, A., Keyder, Ç., *Sosyal Politika Yazıları* İletişim Yayınları, İstanbul, s. 33 – 52.
- ESPİNG-ANDERSEN, Gøsta., (2006), “Altın Çağ Sonrası? Küresel Bir Ekonomide Refah Devleti İkilemleri”, Editörler : Buğra, A., Keyder, Ç., *Sosyal Politika Yazıları* İletişim Yayınları, İstanbul, s. 53 – 101
- FUREDİ Frank, (2001), *Korku Kültürü Risk Almanın Riskleri*, Çev., Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- GİDDENS, Anthony, (2008), *Sosyoloji*, Yayına Hazırlayan: Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul
- GİDDENS, Anthony, (2010c), *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*, Çev., Günseli Altaylar, Say Yayınları, İstanbul
- GİDDENS, Anthony, Pierson, Christopher, (2001), *Anthony Giddens’la Söyleşiler Modernliği Anlamlandırmak*, Çev:Serhat Uyrukulak- Murat Sağlam, Alfa Yayınları, İstanbul
- GİDDENS, Anthony,(2000), *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çev :Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul
- GİDDENS, Anthony,(2009), *Sağ ve Solun Ötesinde*, Çev.,Müge Sözen-Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul
- GİDDENS, Anthony,(2010b), *Modernliğin Sonuçları*, Çev ., Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- GİDDENS, Anthony,(2010a), *Modernite ve Bireysel Kimlik*, Çev., ÜmitTatlıcan, Say Yayınları, İstanbul
- GINGSBORG, Paul, (2010), *Gündelik Hayat Politikaları*, Çev., Muhsin Önal Mengüşoğlu, Açılım Kitap, İstanbul
- GÖKBAYRAK, Şenay, (2010), *Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü*, Çalışma ve Toplum, Sayı: 2

- GÖKBUNAR, Ramazan, KOVANCILAR, Birol, (1998), Sosyal Refah Devleti ve Değişim, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:3, s. 251-266)
- GÖKBUNAR, Ramazan, ÖZDEMİR, Harun, UĞUR, Alparslan, (2008), *Küreselleşme Kısılcacındaki Refah Devletinde Sosyal Refah Harcamaları*, Doğu Üniversitesi Dergisi, 9 (2), s.158-173
- GÖZE, Ayferi, (1998), *Siyasal Düşünceler ve Yöntemler*, Beta Yayınları, İstanbul
- GRIMAL, Pierre ,(1997), Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma, Çev. Sevgi Tamgüç, Dost Kitapevi Yayınları, İstanbul
- GÜÇLÜ, A. UZUN, E., UZUN, S., HÜSREV Yolsal, (2003), *Felsefe Sözlüğü*, Ankara Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- GÜL, Ahmet, (2004), “Sosyal Yardım Olgusu ve Sosyal Yardım Hizmetlerinin Gelişim Tarihi” IV. Aile Şurası “Aile ve Yoksulluk” Bildirileri, (Editör: Rahime Bedir ŞEN), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara
- GÜL, Songül Sallan, (2006), Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa: Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kısılcacında Refah Devleti, Ebabil Yayınları, Ankara
- GÜZEL, Ali, (1999), Sosyal güvenliğin Çağdaş Dinamikleri, Toprak İşveren Dergisi, Eylül sayısı, s.6-12
- GÜZEL, Ali / OKUR, Ali Rıza, (2002),*Sosyal Güvenlik Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul
- HABERMAS, Jürgen, (2002), *Öteki Olmak, Öteki'yle Yaşamak*, Çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- HACIMAHMUTOĞLU, Hande, (2009), Türkiye’de Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara
- HABLEMİTOĞLU, Şengül ve Yıldırım, Filiz, (2009), Risk Çağı ve Gençlik, Eflatun Yayınevi, Ankara

- HARVEY, David ,(1997), Postmodernliğin Durumu, Çev., Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul
- HASANOGLU, Mürteza ,(2001) Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri, Sayıştay Dergisi,Sayı:43
- HİCKS, Aleksader, ESPİNG- ANDERSEN, Gosta, (2010), Refah Devleti ve Kamu Politikası Üzerine Karşılaştırmalı ve Tarihsel Çalışmalar, Editör, Soner Torlak, Siyaset Sosyolojisi, Phoenix Yayınevi, Ankara
- HORKHEİMER, Max , ADORNO,W., Theodor,(1995), *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Çev: Oğuz Özügül, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- HOLZMANN, Robert ve Jorgensen, Steen, (1999), *Social Protection as Social Risk Management: Conceptual Underpinnings for the Social Protection Sector Strategy Paper*, Social Protection Discussion Paper Series, No: 9904
- İKİZOGLU, Musa, (2000), Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi: Ankara Mamak İlçesi'nde Ampirik Bir Araştırma, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara
- İLHAN, Süleyman, (2007), *Yeni Kapitalizmin Karanlık Yüzü: İnsanlık ve Ahlâkîlik Söylemlerinin Sahiciliği Üzerine*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 17, Sayı 2, s.283–306
- İLO,(2006), *Küreselleşmenin Sosyal Boyutu Dünya Komisyonu*, Birinci Baskı Adil Bir Küreselleşme. Herkes İçin Fırsatlar Yaratılması Ankara
- İZVEREN, Adil, (1968), *Sosyal Politikalar ve Sosyal Sigortalar*, Ankara Sevinç Matbaası, Ankara
- KARAKURT, Elif, (2003), Risk Toplumunda Birey, Endüstri ilişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, cilt:5, Say: 2, s. 154
- KAPAR, Recep, (2003), Sosyal Korumanın Yaygınlaştırılması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Say:4 s. 49-69

- KAZGAN, Gülten, (2002), Küreselleşme ve Ulus Devlet Yeni Ekonomik Düzen, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yay. No:5, İstanbul
- KESGİN, Bedrettin,(2013), Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım, Açılım Kitap, İstanbul
- KESİRLİOĞLU, Fatma, (2011), Küresel Risk Toplumunda Etik, ?
- KEYMAN, Fuat, (2005), *Küreselleşme, Modernite, Din: Türkiye Örneği*, Küreselleşmenin Yüzleri, Editör, Filiz Başkan, Everest Yayınları, İstanbul
- KILIÇ, Selim,(2008), Küreselleşme Sürecinde Ekonomik, Ekolojik ve Toplumsal Riskler, Akademik İncelemeler, Cilt:3 sayı:1 (31-54)
- KILINÇ, Beyazıt, (2005), *Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Mali Döşümü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- KOCACIK, Faruk, (2001), Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, cilt:25, sayı, 2, Sivas
- KOÇDEMİR, Kadir ,(1998), *Küreselleşme ve Türkiye*, Türk İdare Dergisi, Sayı.418, Mart s.57-81.
- KONGAR, Emre, (1972), *Sosyal Çalışmaya Giriş*, Sosyal Bilimler Derneği Yayını : G-2, Ankara
- KORAY, Meryem, (2008), *Sosyal Politika*, İmge Kitapevi, Ankara
- KORAY, Meryem, (2002) , *Avrupa Toplum Modeli Nereden Nereye*, Tüses Yay., İstanbul
- KOZAK, İ. Erol, (1994), Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf, Sakarya Üniversitesi Yay.
- KROPOTKİN, Pyotr,(2001), Karşılıklı Yardımlaşma, Çev., Deniz Güneri, Kaos Yayınları, İstanbul
- KOYUNOĞLU, H. Hüsnü, (2002), *Sosyal Politika Açısından Vakıflar- XVII. Yüzyıl İstanbul Örneği*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

- KUMAR, Krishan, (1999), *Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni kurumları* Çev., Mehmet Küçük, Dost Yayınları, Ankara
- LEBA , Reyhan,(2001) Küreselleşme Sürecinde Ulus- Devletin Önemi ve Sosyal Devletin Geleceği, *Mevzuat dergisi*, yıl:4 sayı:44
- LİNDBECK, Assar, (1999), “*Welfare State Dynamics*”, *The Welfare State in Europe*, Der. Buti M., Franco D., Pench, L. R., Edward Elgar Publishing, Massachusetts, s. 71 – 92.
- LUHMAN, Niklas, (2002), *Refah devletlerinin siyaset Teorisi*, Çev. Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul
- LUPTON, Deborah (1999), *Risk*, Routledge, London
- Maliye Bakanlığı, (2006), *Yıllık Ekonomik Rapor*
- MARANGOZ, Şermin, (2001), “*Refah Devleti: Gelişimi, Oluşumu, Modelleri ve Güncel Değişimler*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- MARSHALL, Gordon, (2009), *Sosyoloji Sözlüğü*, , Çev., Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim Sanat Yayınları, Ankara
- MİNGİONE, Enzo, (2006), *Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele*, *Sosyal Politika Yazıları*, Der: Ayşe Buğra- Çağlar Keyder, Çev: Burcu Çakar; Utku Balaban, İletişim Yayınları, İstanbul
- MUMFORD, Enid, (1996), *Risky Ideas in the Risk Society*, *Journal of Information Technology*, Issue4 , S. 321-331
- MYTHEN, Gabe, (2004), *Ulrich Beck - A Critical Introduction to the Risk Society*, London: Pluto Press.
- OKUR, Nejla, (2008), *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sosyal Devletin Geleceği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ÖKÇESİZ, Hayrettin, (1998), *Hukuk Devleti*, Afa Yayınları, İstanbul

- ÖZDEMİR, Süleyman, (2007), *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul
- ÖZDEMİR, S. (2005). Refah devletlerinde sosyal harcamaların analizi. İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı, 50. Kitap, İstanbul: İÜ Yayınevi, 153-204
- ÖZEL, Mustafa, (1995), İktisat, Siyaset ve Din : Seçme Yazılar, Yeni Şafak, İstanbul
- ÖZER, M.Akif, (2010), Örgütsel Yaşamda Risk Kavramı ve Analizi Üzerine, Reasüre Dergisi, İstanbul
- ÖZTÜRK, Nazım; Öztürk, Yasin, (2010), *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*, Palme Yayıncılık, Ankara
- ÖZVERİ ,Murat, (2005),*Türkiye'de Sosyal Güvenlik Hakkının Geleceğine İlişkin Düşünceler, Dosya/Gözlem Ve Görüşler, Toplum Ve Hekim,Cilt:20,*
- PEHLİVAN, Abdülkadir,(2003), Risk Kavramından Hareketle Türkiye'deki sigortacılık Sektörü üzerine değerlendirmeler, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F.Dergisi (C.X.,sI,2008)
- PIERSON, Christopher, (1998),*Beyond the Welfare State: The New Political Economy of Welfare*, 2nd ed., Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press
- RİCHARDSON, J. Henry, (1970), İktisadi ve Mali Yönüyle Sosyal Güvenlik, Çev. Turan Yazgan, İstanbul Üniversitesi İktisat Yayınları, İstanbul
- ROSAVALLON Pierre,(2004), *Refah Devletinin Krizi*, Çev. Burcu Şahinli, Dost Yayınları, Ankara
- SAĞLAM, Hasan, (2009), *İslâm Hukuk Tarihinde Sosyal Güvenlik Kurumları Ve Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Teknikleri* , E- Akademi, Sayı 87, Sayfa. 1-33
- SARISOY, İdris, KOÇ, Selçuk, (2010), Türkiye'de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonomik Analizi, Maliye Dergisi, Sayı 158, Ankara

- SENNET, Richard, (2010), *Karakter Aşınması*, Çev:Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- SENNETT, Richard, (2005), *Saygı , Eşit Olmayan Bir Dünyada*, Çev., Ümmühan Bardak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- SEYYAR, Ali , GENÇ, Yusuf, (2010), *Sosyal Hizmet Terimleri*, Sakarya yayınevi, Sakarya
- SEYYAR, Ali,(2002), *Sosyal Siyaset Terimleri*, (Ansiklopedik Sözlük), Beta Yayınları, İstanbul
- SOLOMON, Robert C., FLORES, Fernando (2001), *İŞ Dünyasında, Politikada, İlişkilerde Ve Yaşamda Güven Yaratmak*, Çev:Ahmet Kardam, Mess Yayınları,İstanbul
- Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkez Yönetim Kurulu, (1995). “ Türkiye’de Sosyal Hizmetler”, 2000’li yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleşmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi, IV. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı. Y.Y., S.45-58, Ankara
- SÖZER, Ali Nazmi ,(1997), *Sosyal Devlet Uygulamaları*, Türkiye İşçi Emek Cemiyeti Yayınları, Ankara
- SÖZER, Ali Nazım. (1998). *Türkiye’de Sosyal Hukuk (Sosyal Tazmin, Sosyal Yardım, Sosyal Hizmet, Sosyal Tesvik)*, Barış Yayınları, İzmir
- STANKO, Dariusz,(2004), “Social Security in Theory and Practice: An Essay”, EconWPA Public Economics Working Papers, no: 0401007
- STARTEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ, (2004), *Türkiye’nin Temel Büyüklükleri ve Global Konumlanması 2023*
- SYGM, (2012), *Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni*, Araştırma- Geliştirme Daire Başkanlığı
- ŞENER, Ülker, (2010), *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Piyasaları*, Türkiye Ekonomik Politikaları Araştırma Vakfı Yayınları, Ankara
- ŞENKAL, Abdülkadir, (2007), *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul

- ŞENOCAK, Hasan, (2009), Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 56, s.409-468
- ŞENSES, Fikret, (2001), Küreselleşmenin Öteki Yüzü : Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul
- ŞERMİN Marangoz, (2001), *Refah Devleti: Gelişimi, Oluşumu, Modelleri ve Güncel Değişimler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ŞİMŞEK, Ali, (2005), Yeni Orta Sınıf, İstanbul, L& M Yayınları.
- TALAS, Cahit(1953), Sosyal Güvenlik ve Türk İşçi Sigortaları, Ankara Üniversitesi SBF Yay., Ankara
- TALAS, Cahit,(1992), Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Bilgi Yayınevi, Ankara
- TAŞÇI, Faruk, (2008), Türkiye'nin Kamusal Sosyal Yardım Anlayışı (1980-2007) Üzerine Bir Analiz,Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 55, S. 127-149
- TAŞÇI, Faruk, (2010), Sosyal Politikaların Can Simidi Sosyal Yardım, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul
- TAŞÇI, Faruk, (2011), Sosyal politika ve Ahlak ilişkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- TBD, (2006), “ Kamu- BİB: Bilişim teknolojilerinde Risk Yönetimi”, 2. Çalışma Grubu, Kamu Bilişim Platformu VIII, Ankara
- TEVFİK, Arman, (1997), Risk Analizine Giriş, Alfa Yayınları, İstanbul
- TİYEKLİ, Mustafa, (2008), Sosyal Devlet İlkesi Bakımından Türkiye’de Sosyal Güvenlik Uygulaması ve Sosyal Güvenlikte Reform Arayışları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- TOURAİNE, Alain,(2000), Modernliğin Eleştirisi, Çeviren: Hülya Tufan, 3.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- TUNA, Orhan ve NEVZAT Yalçıntaş(1988),SosyalSiyaset,FilizKitabevi, İstanbul.

- TUNCAY ,A. Can, EKMEKÇİ, Ömer, (2005) Sosyal Güvenlik Hukuk Dersleri, Araştırma Eğitim Ekin Yayınları İstanbul
- TUNCAY, A. Can, (1984), *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, İstanbul
- TURNER, Bryan S., (2003), *Oryantalizm Postmodernizm ve Globalizm*, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul
- TÜSİAD, (1995), *Optimal Devlet*, İstanbul
- TÜSİAD, Optimal Devlet, İstanbul, Şubat 1995, s.73-74.
- ULUSOY, Recep ,(2010), Piyasa Belirsizliğinin Giderilmesinde Girişimcinin Rolü, Kocaeli üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(19) 2010/1:69-80
- YALÇINKAYA, Timuçin, (2004), *Risk ve Belirsizlik Algılamasının İktisadi Davranışlara Yansımaları*, Muğla Üniversitesi İİBF Tartışma Tebliğleri, No:2004/05, Muğla
- YAVUZ, Sutay,YÜCEŞAHİN, M. Murat, (2012), *Türkiye’de Hanehalkı Kompozisyonlarında Değişmeler, ve Bölgesel Farklılaşmalar*, Sosyoloji Araştırma Dergisi, Cilt: 15, sayı: 1
- YAZGAN, Turan,(1981), Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Meseleleri, İstanbul
- YENTÜRK, Nurhan, (2012), S T K ’ lar İçin Sosyal Koruma Harcamalarını İzleme Kılavuzu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları , İstanbul
- YILDIRIM, Engin (2000), "Küreselleşme, Refah Devleti ve Risk Toplumu", Küreselleşmenin İnsani Yüzü, Der. Veysel Bozkurt, 1.b., Alfa Basım Yayım, İstanbul
- YILDIZ, Aytaç, (2002), Modernite , Postmodernite ve Etik (Zygmunt Bauman), DoğuBatı Dergisi, Sayı 19,s53-63
- YILMAZ, Cevdet (2010), *Risk Kapıyı Kırınca Kentlerde Yoksulluk, Dayanışma, Güven ve Güvenlik*, Libra Yayınları, İstanbul
- YILMAZ, Zafer, (2012),*Yoksulları Ne Yapmalı? Sosyal Sorunun Yönetimi, Belirsizliğin keşfi ve Yarınsızlık*, Dipnot Yayınları, Ankara

ZASTROW, Charles, (2013), *Sosyal Hizmete Giriş*, Çev. Editörü, Durdu Baran Çiftçi, Nika Yayınevi, Ankara

İNTERNET

AKTAN, C., Ö. Özkıvrak(2012), *Sosyal Refah Devleti*, <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/kavram.htm>. 11.08.2012

BEŞER, Faruk (2012), *Sosyal Riskler Sigorta ve İslam*, http://sosyalsiyaset.net/documents/sosyal_riskler_sigorta_ve_islam.htm. 01.06.2012

CILGA, İbrahim, (2013), *Risk Gruplarına Yaklaşımında Sosyal Hizmetlerin Rolü*, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/risk1.htm>, 08.6. 2013

DALGIN, Nihat, (2012), “*Sosyal Güvenliğe katkısı Bağlamında Karşılıklı Sigortalar*”, “Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketler Birliği”, http://212.58.19.130/NR/rdonlyres/3237B818-8EF0-4D5C-A006-8FE8DF4DAAF1/1329/Ceyma_049064.pdf 16.12.2012

Dilnot, Andrew (2003), “Refah Devletin Geleceği”, (Çev.: Zeynel Bakıcı), (Çevrimiçi): http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger-yazilar/bakici-refah.devleti.pdf, 19.03.2012, s. 1-16

DİNÇER, Fehmi,(2011), <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=225803> 10.02.2011

EREN, Hilmi, (2013), <http://okul.selyam.net/docs/index-21691.html>, 14.04.2013)

GOUGH, Ian, (1998), Refah Devleti, Çeviren; Kamil Güngör, New Palgrave Dictionary of Economics, Vol.: 4, s. 895-897, http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger-yazilar/gungor-refah-devleti.pdf, 29.03.2012

http://tr.wikipedia.org/wiki/Fortuna_%28mitoloji%29 12.03.2011

KORAY, Meryem Sosyal Devlet-Refah Toplumu, http://www.sodev.org.tr/okullar/sdo/ders_notlari/sosyal_devlet.htm, 27.03.2012

SEYYAR, Ali, (2013), Sosyal Hizmet Nedir?, <http://www.sosyalsiyaset.net/documents/sh.htm>.
Erişim: 01.12. 2013

şAN, Mustafa Kemal, HİRA, İsmail, “Sanayi Sonrası Toplum Kuramları”,
www.elelebizbize.com/.../mustafakemalsan/Sanayi_Sonrasi_Toplum%20Kuramlari.pdf
11.05.2012

şENSEVER, F. Levent, “Dünya Sosyal Forumu nedir, ne degildir?”,<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=6&ArsivAnaID=17513> , 14.02.2013

TDK, (Türk Dil Kurumu), (2011) <http://tdk.org.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=risk> 07.03.2011

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13466>, 24.04.2013

http://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Sosyal_Forumu 14.02. 2013

<http://www.projetaladin.org/holocaust/tr/bir-meslemanın-yahudilik-rehberi/din-olarak-yahudilik/yahudi-kanunlari-nedir.html>

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Erzincan'da doğdu. İlköğrenimini Erzincan, orta ve lise öğrenimini İzmir'de tamamlamıştır. 1999 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 1999-2011 yıllarında Sakarya merkez ve Geyve ilçesinde Felsefe Grubu öğretmeni olarak çalıştı. 2007 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Sosyoloji Ana Bilim Dalından "Erol Güngör ve Attila İlhan'da Aydın Sorunu (Sosyolojik Bir Karşılaştırma)" adlı Yüksek Lisans tez çalışmasını tamamladı. "Risk Kavramının Toplumsal Yansıması : Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımlaşma" adlı doktora tez çalışmasını 2013 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında tamamlamıştır. 01.02. 2011 tarihinden itibaren Yalova Üniversitesi Çınarcık Meslek Yüksek Okulu'nda Öğretim Görevlisi olarak çalışmakta olup evli ve iki çocuk babasıdır.